

Sprawozdawczość w procesie zarządzania i oceny działalności przedsiębiorstwa

Redakcja
Helena Żukowska
Anna Spoz
Grzegorz Zasuwa

Wydawnictwo KUL

Sprawozdawczość
w procesie zarządzania
i oceny działalności
przedsiębiorstwa

KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

Wydział Nauk Społecznych

Sprawozdawczość w procesie zarządzania i oceny działalności przedsiębiorstwa

Redakcja
Helena Żukowska
Anna Spoz
Grzegorz Zasuwa

Wydawnictwo KUL
Lublin 2016

Recenzenci

dr hab. inż. Artur Paździor, prof. PL

dr hab. Kinga Machowicz

Opracowanie redakcyjne

Anna Kozak

Opracowanie komputerowe

Ewa Karaś

Projekt okładki i stron tytułowych

Agnieszka Gawryszuk

© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2016

ISBN 978-83-8061-267-9

Wydawnictwo KUL, ul. Konstantynów 1 H,
20-708 Lublin, tel. 81 740-93-40, fax 81 740-93-50,
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl,
<http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

Druk i oprawa:

volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Ks. Witolda 7-9, 71-063 Szczecin,
tel. 91 812 09 08, e-mail: druk@volumina.pl

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Część I

Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstw – ogólne zagadnienia	11
--	-----------

1. System informacyjny rachunkowości jako podstawowe źródło informacji do prowadzenia gospodarki finansowej i system generowania informacji o przedsiębiorstwie – <i>Anna Spoz</i>	13
2. Harmonogram sporządzania, zatwierdzania, prezentacja i ogłaszanie sprawozdań finansowych – <i>Marcin Leśkiewicz</i>	27
3. Prawne podstawy sprawozdawczości finansowej – <i>Monika Markisz, Helena Żukowska</i>	35
4. Zróżnicowanie sprawozdania finansowego różnych przedsiębiorstw – <i>Katarzyna Trzpięła</i>	49
5. Sprawozdawczość informacji niefinansowych w spółkach publicznych jako kierunek rozwoju sprawozdawczości przedsiębiorstw – <i>Anna Spoz</i>	63

Część II

Sprawozdawczość jako źródło informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa	71
--	-----------

1. Użytkownicy informacji zawartych w systemie rachunkowości i sprawozdawczości oraz cele i zakres wykorzystania przez nich informacji sprawozdawczych – <i>Anna Mizak</i>	73
2. Charakterystyka zawartości informacyjnej sprawozdania finansowego według polskiego prawa bilansowego i MSR/MSSF – <i>Tamara Galbarczyk</i>	81
3. Łączne i skonsolidowane sprawozdania finansowe – <i>Katarzyna Koter</i>	91
4. Wiarygodność i jakość danych w sprawozdaniu finansowym – <i>Bożena Oleszko-Kurzyńska</i>	103
5. Audyt sprawozdań finansowych jako narzędzie poprawy wiarygodności danych sprawozdawczych – <i>Sebastian Grela</i>	113

6. Analiza wskaźnikowa jako narzędzie wykorzystania danych ze sprawozdania finansowego przez użytkowników zewnętrznych i wewnętrznych –
Katarzyna Żuk, Anna Kwiecień 125

Część III

Wykorzystanie danych ze sprawozdawczości finansowej w procesach decyzyjnych podmiotów z otoczenia przedsiębiorstwa 137

1. Sprawozdanie finansowe podstawą oceny wiarygodności biznesowej jednostki (kontrahenta, klienta banku itd.) – *Anna Dąbkowska* 139
2. Obszary oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdania finansowego – *Maria Zuba-Ciszewska* 149
3. Analiza wskaźnikowa – ogólna charakterystyka i dobór optymalnego zestawu wskaźników w zależności od celu oceny oraz ograniczenia w ocenie przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdania finansowego – *Monika Kazatel* ... 161
4. Analiza dokonań finansowych i sytuacji przedsiębiorstwa za pomocą analizy finansowej – przykłady – *Karolina Gałązka* 175
5. Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa – *Grzegorz Zasuwa* 187
6. Rachunkowość podatkowa jako element rachunkowości i sprawozdawczości finansowej – *Mariusz Sokoł* 197

Część IV

Wykorzystanie systemu rachunkowości i sprawozdawczości w zarządzaniu przedsiębiorstwem 207

1. Zakres wykorzystania systemu rachunkowości i sprawozdania finansowego w procesach decyzyjnych w zarządzaniu przedsiębiorstwem –
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka 209
2. System rachunkowości jako źródło informacji do zarządzania finansami przedsiębiorstwa – zakres i cele raportowania – *Kinga Bednarzewska* 223
3. Rachunkowość jako podstawa controllingu i budżetowania w przedsiębiorstwie – *Robert Pankiewicz* 241
4. Wykorzystanie rachunkowości i sprawozdawczości w procesie planowania i kontroli kosztów w przedsiębiorstwie – *Maria Paździor* 253
5. Szczupła rachunkowość jako sposób racjonalizacji rachunkowości w przedsiębiorstwie – *Wiesław Janik* 263
6. Sprawozdanie finansowe jako podstawa analizy fundamentalnej –
Piotr Bolibok 273
7. Sprawozdawczość finansowa projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego – *Dorota Jegorow* 283
8. Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji do prognozowania upadłości przedsiębiorstwa – *Ewa Banach* 293

Bibliografia 307

Wstęp

Zarządzanie przedsiębiorstwem polega na podejmowaniu działań, które uwzględniając zasoby jednostki, prowadzą do osiągnięcia zamierzonych celów. By działania te były sprawne i skuteczne, muszą być oparte na wiarygodnej informacji. Informacji, która w dobie gospodarki opartej na wiedzy stała się jednym z najbardziej pożądanых zasobów przedsiębiorstwa. Obecnie bowiem pozyskanie jej i we właściwym momencie wykorzystanie prowadzi do osiągnięcia przez jednostkę przewagi konkurencyjnej na rynku.

Rachunkowość to system informacyjny przedsiębiorstwa służący jej użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych. Integralną częścią tego systemu jest sprawozdawczość będąca narzędziem przekazywania informacji o jednostce podmiotom zainteresowanym. Różnice w potrzebach informacyjnych jej użytkowników podzieliły sprawozdawczość na finansową i zarządczą. Pierwsza z nich tworzona jest na potrzeby odbiorców zewnętrznych, druga wspomaga kadrę kierowniczą w podejmowaniu bieżących decyzji dotyczących wszystkich obszarów przedsiębiorstwa.

Monografia ma charakter dydaktyczny. Jej celem jest spojrzenie na system rachunkowości i sprawozdawczości z punktu widzenia jego roli i znaczenia w procesach zarządzania przedsiębiorstwem i oceny jego działalności. Osiągnięcie tego celu ma potwierdzić tezę, iż skuteczne zarządzanie współczesnym przedsiębiorstwem wymaga podejścia zintegrowanego wykorzystującego informacje płynące zarówno ze sprawozdawczości finansowej jak i zarządczej. Wzajemne przenikanie się tych obszarów jest widoczne chociażby na przykładzie analizy finansowej. Obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wynik finansowy jednostki prezentowane są w sprawozdaniu finansowym, jednak żeby te informacje były użyteczne w procesie zarządzania przedsiębiorstwem muszą zostać odpowiednio opracowane i zinterpretowane np. za pomocą metod analizy finansowej.

Monografia składa się z 23 rozdziałów. Ze względu na szeroki zakres tematyczny została podzielona na cztery części obejmujące: rachunkowość i sprawozdawczość finansową przedsiębiorstw, sprawozdawczość jako źródło informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, wykorzystanie danych ze sprawozdawczo-

ści finansowej w procesach decyzyjnych podmiotów z otoczenia przedsiębiorstwa oraz wykorzystanie systemu rachunkowości i sprawozdawczości w zarządzaniu przedsiębiorstwem.

W części pierwszej zestawiono rozdziały stanowiące swego rodzaju wprowadzenie do zagadnień sprawozdawczości finansowej. Przedstawiono w nim rachunkowość jako system informacyjny przedsiębiorstwa, a sprawozdanie finansowe jako jej produkt końcowy. Omówiono procedurę sporządzania i ogłaszania sprawozdań finansowych oraz podstawy prawne sprawozdawczości obowiązujące w Polsce. Zwrócono także uwagę na zróżnicowanie struktury sprawozdania finansowego różnych podmiotów gospodarczych oraz wskazano na kierunki rozwoju sprawozdawczości przedsiębiorstw.

W drugiej części monografii ukazano sprawozdawczość jako źródło wiedzy o sytuacji finansowej przedsiębiorstw. W tym celu w pierwszej kolejności zdefiniowano użytkowników systemu rachunkowości i sprawozdawczości, a następnie porównano zakres informacyjny poszczególnych elementów sprawozdania finansowego sporządzonego według ustawy o rachunkowości i MSSF. Uwzględniając zmiany zachodzące w sprawozdawczości, wskazano na miejsce sprawozdawania finansowego w zintegrowanym raporcie rocznym jednostek stosujących zasady CSR. By sprawozdania finansowe mogły spełniać swoje funkcje, muszą być oparte na rzetelnych informacjach i temu zagadnieniu poświęcony został punkt czwarty tej części monografii. Wskazano także na rolę audytu sprawozdań finansowych jako instrumentu do zapewnienia lub poprawy wiarygodności danych sprawozdawczych. Drugą część monografii kończy rozdział poświęcony możliwościom wykorzystania informacji sprawozdawczych w analizie finansowej przez użytkowników wewnętrznych i zewnętrznych.

Część trzecia monografii podejmuje problematykę wykorzystania danych płynących z rachunkowości finansowej w procesach decyzyjnych podmiotów funkcjonujących w otoczeniu przedsiębiorstwa. W rozdziałach zamieszczonych w tej części monografii starano się rozważyć czy sprawozdanie finansowe stanowi dobrą podstawę do oceny wiarygodności jednostki oraz z jakich metod analizy wskaźnikowej należy skorzystać w zależności od celu oceny. Wskazano również na główne ograniczenia w diagnozie przedsiębiorstwa dokonanej za pomocą analizy finansowej.

Ostatnia część niniejszej monografii przybliży problematykę użyteczności systemu rachunkowości i sprawozdawczości w procesach decyzyjnych w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Zwrócono uwagę na znaczenie rachunkowości jako źródła informacji w procesie zarządzania finansami oraz planowania i kontroli kosztów jednostki. Omówiono koncepcję „szczupłej rachunkowości” jako sposób na racjonalizację kosztów jednostki związanych z obowiązkami rachunkowości i sprawozdawczości. Tę część monografii kończy rozdział poświęcony problematyce użyteczności sprawozdań finansowych do prognozowania upadłości przedsiębiorstw.

Redaktorzy publikacji i autorzy poszczególnych rozdziałów mają nadzieję, że lektura tomu będzie przydatna w lepszym zrozumieniu roli i znaczenia rachunkowości oraz sprawozdawczości w procesie zarządzania przedsiębiorstwem, a także w ocenie efektów jego działalności. Roczne sprawozdanie finansowe jest nadal głównym źródłem wiedzy o jednostkach gospodarczych dla podmiotów z otoczenia przedsiębiorstwa. Informacje w nich zawarte po odpowiednim opracowaniu i zinterpretowaniu stają się użyteczne w procesie podejmowania decyzji o różnych formach współpracy między przedsiębiorstwami. Natomiast dane z systemu rachunkowości podmiotu gospodarczego w postaci różnego rodzaju raportów i sprawozdań są niezbędne kierownictwu jednostki na każdym etapie zarządzania przedsiębiorstwem. Dlatego rzetelność i wiarygodność danych z systemu rachunkowości determinuje sprawność i skuteczność działania podmiotu oraz szanse na sukces rynkowy, a obiektywny wizerunek sytuacji finansowej jednostek gospodarczych w sprawozdaniu finansowym buduje dobre relacje z podmiotami z otoczenia przedsiębiorstwa.

Helena Żukowska, Anna Spoz, Grzegorz Zasuwa

Część I

Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstw – ogólne zagadnienia

System informacyjny rachunkowości jako podstawowe źródło informacji do prowadzenia gospodarki finansowej i system generowania informacji o przedsiębiorstwie¹

Wstęp

Dynamika i złożoność procesów zachodzących w otoczeniu współczesnych podmiotów gospodarczych sprawia, iż nie traci na aktualności twierdzenie P. Druckera, że zarządzanie współczesnym przedsiębiorstwem oznacza zarządzanie jego przyszłością, a zarządzanie przyszłością wiąże się z zarządzaniem informacją². Nie jest bowiem możliwe podjęcie właściwej decyzji bez posiadania aktualnej i rzetelnej informacji. Informacji, która obecnie stała się czwartym i najbardziej pożądanym czynnikiem produkcji i która w odróżnieniu od pozostałych zasobów jest nieograniczona, niewyczerpalna i ma niematerialny charakter³.

W systemie informacyjnym przedsiębiorstwa zgromadzone dane zostają przekształcone w informacje zawarte w różnego rodzaju raportach użytecznych dla ich odbiorców. Dlatego posiadanie właściwego i efektywnego systemu informacyjnego staje się dla podmiotów gospodarczych jednym z czynników decydujących o ich możliwości przetrwania i rozwoju.

„Rachunkowość jest źródłem informacji mikroekonomicznej [...] jest podstawową bazą informacyjną o działalności gospodarczej”⁴. Ze względu na rodzaj tworzonych raportów, a także ich wartość informacyjną możemy podzielić rachunkowość na dwa podsystemy – rachunkowość finansową i zarządczą. Pierwsza z nich tworzy, z reguły dla użytkowników zewnętrznych, obligatoryjne raporty sporządzane według ściśle określonych zasad. Natomiast sprawozdawczość rachunkowości zarządczej, zaspakajającej potrzeby informacyjne użytkowników wewnętrznych, nie podlega żadnej harmonizacji lub standaryzacji.

¹ Dr Anna Spoz, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, aspoz@kul.lublin.pl

² P.F. Drucker, *Skuteczne zarządzanie*, PWE, Warszawa 1976, s. 32.

³ A. Kamela-Sowińska, *Wprowadzenie*, [w:] *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, P. Gut, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 9.

⁴ M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, *Rachunkowość holdingów*, Vademecum Rachunkowości, Di-fin, Warszawa 1996, s. 20.

Celem rozdziału jest przedstawienie rachunkowości jednostki jako systemu informacji o przedsiębiorstwie oraz źródła informacji do podejmowania decyzji z zakresu gospodarki finansowej. Metodami badawczymi wykorzystanymi w niniejszym opracowaniu były pogłębione studia literaturowe obejmujące pozycje książkowe oraz obowiązujące akty prawne. Wybrane treści zaprezentowane zostały w formie graficznej.

1. Rachunkowość jako system informacyjny przedsiębiorstwa

Pierwsze definicje pojęcia systemu informacyjnego powstały na gruncie cybernetyki. W tym ujęciu jest to układ wzajemnie powiązanych ze sobą elementów: otoczenia systemu, wejścia, wyjścia, samego systemu będącego zespołem komponentów, układu kontrolnego oraz związanego z nim sprzężenia zwrotnego⁵.

W literaturze ekonomicznej system informacyjny pojawia się najczęściej w kontekście podsystemu systemu zarządzania przedsiębiorstwem. System ten „gromadzi, przetwarza, tworzy i raportuje informacje użyteczne w zarządzaniu przedsiębiorstwem, bez względu na ich mierzalny czy też niemierzalny charakter [...]. Wyznacznikiem przepływu danej informacji w systemie informacyjnym przedsiębiorstwa jest tylko i wyłącznie jej użyteczność decyzyjna i przydatność w sterowaniu dokonaniem”⁶. Na jakość i efektywność systemu informacyjnego wpływają: (1) selekcja informacji pochodzących z zewnętrznych i wewnętrznych źródeł oraz ocena ich przydatności, (2) procedury i sprawność ich przetwarzania, (3) synchronizacja działań w zakresie przepływu informacji⁷.

W ujęciu ekonomicznej teorii informacji i ekonomicznej teorii decyzji rachunkowość jest systemem informacyjnym przedsiębiorstwa⁸. Elementami składowymi tego systemu są: filtr, model, kanał transmisyjny, dekodery, reguła decyzyjna i funkcja użyteczności użytkownika systemu informacyjnego. Strukturę systemu rachunkowości jako systemu informacyjnego przedsiębiorstwa przedstawia rysunek 1.

Funkcję filtra, która polega na zebraniu informacji w środowisku zewnętrznym i wewnętrznym jednostki i pomiarze ich użyteczności, w systemie jej rachunkowości pełnią transakcje. Pozyskane informacje gromadzone są w banku danych, a następnie za pomocą modelu, którego odpowiednikiem w rachunkowości jest

⁵ J. Turyna, *System informacyjny rachunkowości w podejmowaniu decyzji zarządczych*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997, s. 41.

⁶ A. Karmańska, *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Difin, Warszawa 2009, s. 14-15.

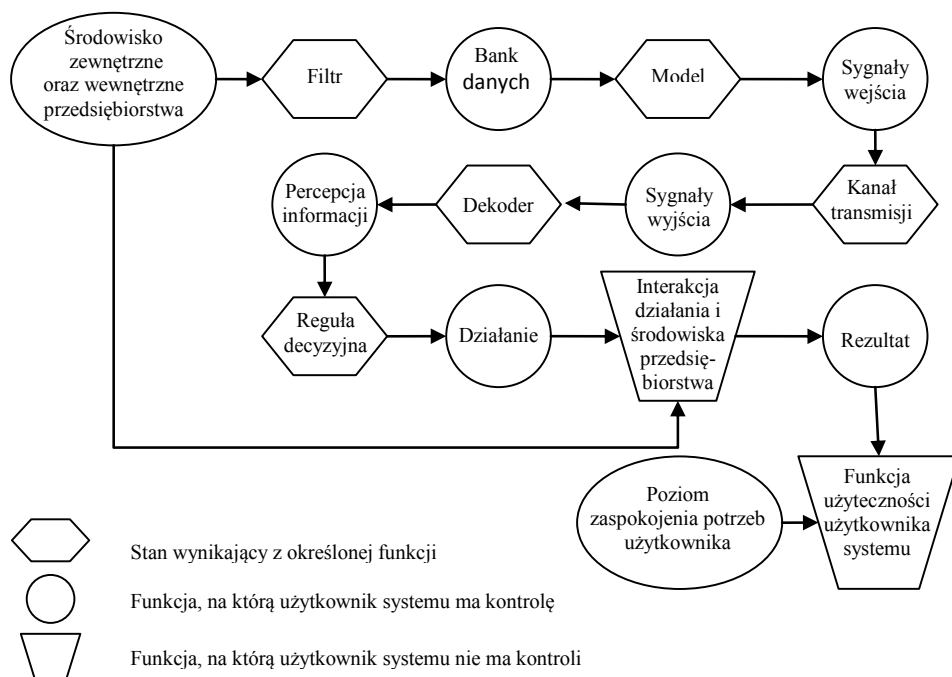
⁷ Tamże, s. 15.

⁸ G. Feltham, *The Value of Information*, „The Accounting Review”, October 1968; R. Crandall, *Information Economics and Its Implications for the Further Development of Accounting Theory*, „The Accounting Review”, July 1969.

system ewidencyjny zbudowany na bazie przyjętych w jednostce zasad rachunkowości, kodowane są w sposób preferowany przez użytkowników systemu⁹.

System ewidencyjny wytwarza sygnały wejścia, które za pomocą kanału transmisyjnego przetwarzane są na sygnały wyjścia. W systemie rachunkowości sygnałami wejścia są informacje zawarte na kontach syntetycznych i analitycznych, a sygnałami wyjścia sprawozdania finansowe będące produktem finalnym rachunkowości.

Rysunek 1. Struktura rachunkowości jako systemu informacyjnego przedsiębiorstwa

Źródło: M. Dobija (red.), *Teoria rachunkowości: podstawa nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 73.

Niezwykle istotnym ogniwem omawianego systemu jest dekodery, którego zadanie polega na przetwarzaniu sygnałów wyjścia w informacje użyteczne dla odbiorców. W odniesieniu do systemu rachunkowości analiza sprawozdań finansowych pełni rolę dekodera. Percepcja informacji pozyskanych z analizy sprawozdań stanowi zindywidualizowaną cechę użytkownika, determinowaną jego wiedzą merytoryczną i doświadczeniami praktycznymi. Przełożenie uzyskanych informacji na działania wynika z reguły decyzyjnej, czyli strategii, „[...]” która wskazuje,

⁹ M. Dobija (red.), *Teoria rachunkowości: podstawa nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 72.

w jaki sposób użytkownik reaguje na informacje w kategorii działań podejmowanych w środowisku funkcjonowania przedsiębiorstwa”¹⁰. Rezultaty tych działań będące wypadkową jakości systemu informacyjnego i nieprzewidywalności środowiska, w którym działa przedsiębiorstwo, tworzą dziedzinę funkcji użyteczności odzwierciedlającą poziom zaspokojenia potrzeb informacyjnych użytkownika¹¹.

Maksymalizacja użyteczności systemu informacyjnego jest możliwa jedynie przy zachowaniu wszystkich jego elementów składowych. Fragmentaryczne zastosowanie systemu lub potraktowanie jego składników jako niezależnych od siebie elementów prowadzi do suboptymalizacji¹².

R. Crandall zwraca również uwagę na fakt, że nie ma systemu informacyjnego, a więc także i systemu rachunkowości, który w sposób obiektywny byłby optymalny dla każdego użytkownika. Argumentami potwierdzającymi prawdziwość tej tezy jest zróżnicowanie funkcji użyteczności i potrzeb informacyjnych poszczególnych użytkowników¹³.

W Polsce badaniami nad statusem i granicami rachunkowości w systemie informacyjnym przedsiębiorstwa zajmował się profesor J. Turyna. Na podstawie przeprowadzonej analizy opisał rachunkowość jako „[...] podsystem funkcjonujący w ogólnych ramach systemów informacyjnych zarządzania, który gromadzi, klasyfikuje, przetwarza, analizuje i dostarcza istotne, zorientowane na sferę finansów informacje wspomagające procesy decyzyjne, odbiorcom zewnętrznym (jak np. bieżący i potencjalni inwestorzy, agendy rządowe i samorządu terytorialnego, kredytodawcy) oraz wewnętrznym (zwłaszcza menedżerom)”¹⁴.

E. Burzym postrzega rachunkowość jako system informacyjny i kontrolny przedsiębiorstwa. Zwraca również uwagę na dualizm informacji generowanej przez system rachunkowości. Zgodnie z definicją E. Burzym rachunkowość to „[...] pomiar, analiza zjawisk gospodarczych i komunikowanie o tych zjawiskach oraz występujących między nimi relacjach w zakresie całokształtu wartościowo wymiernej działalności gospodarczej podmiotu, tj. realizowanych przez ten podmiot – w powiązaniu z otoczeniem – procesów obejmujących: powstanie, przepływ i podział wartości materialnych oraz wynikające stąd rozrachunki z innymi podmiotami gospodarczymi”¹⁵.

¹⁰ R. Crandall, *Information Economics...*, dz. cyt., [za:] M. Dobija (red.), *Teoria rachunkowości podstawa nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014, s. 71.

¹¹ M. Dobija, *Teoria rachunkowości...*, dz. cyt., s. 71.

¹² Tamże.

¹³ J. Jaworski, *System rachunkowości w zarządzaniu przedsiębiorstwem w świetle paradygmatu informacyjno-ekonomicznego*, Materiały Konferencyjne „Zarządzanie w XXI wieku. Koncepcje, trendy, problemy”, WSB w Toruniu, Toruń 2009, s. 54.

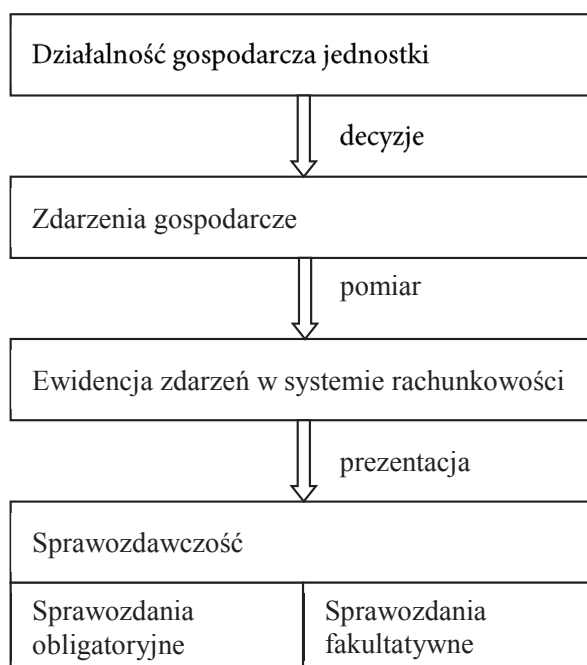
¹⁴ J. Turyna, *System informacyjny...*, dz. cyt., s. 9.

¹⁵ E. Burzym, *Rola i funkcje rachunkowości w roku 2000*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2008, t. 45(101), s. 33.

Na dualizm systemu rachunkowości, który dostarcza informacji o charakterze retro- i prospektywnym, pozwalający na ustalenie wyniku finansowego i kondycji finansowej jednostki, zwracał uwagę także W. Brzezina¹⁶.

Rachunkowość dokonuje pomiaru zdarzeń gospodarczych wynikających z decyzji podjętych przez jednostkę w ramach prowadzonej działalności, a następnie prezentuje ich skutki w tworzonej sprawozdawczości. Zależność tę prezentuje rysunek 2.

Rysunek 2. Skutki zdarzeń gospodarczych w systemie rachunkowości

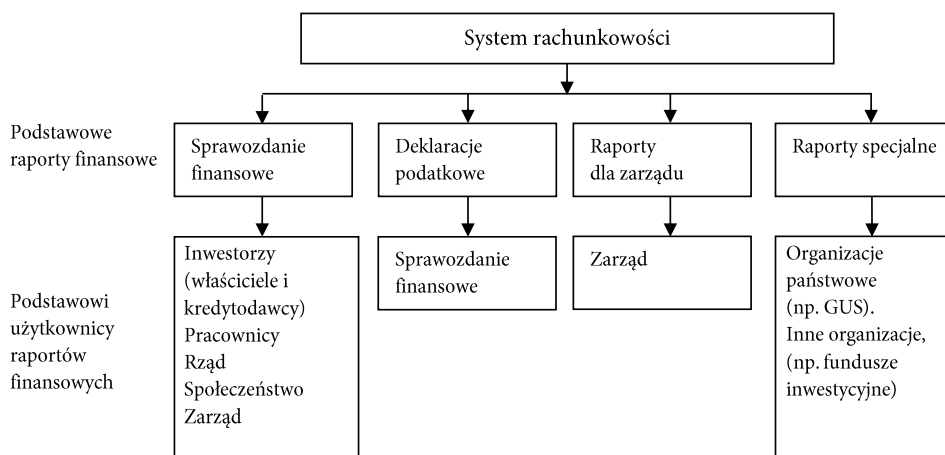
Źródło: opracowanie własne.

Sprawozdawczość, rozumiana jako „[...] zespół różnorodnych informacji prezentowanych w zunifikowanych lub niezunifikowanych pod względem formy zestawieniach i formularzach”¹⁷, jest narzędziem do przekazywania informacji o przedsiębiorstwie interesariuszom (wewnętrznym i zewnętrznym). Podstawowe raporty generowane przez system rachunkowości z uwzględnieniem ich odbiorców prezentuje rysunek 3.

¹⁶ W. Brzezina, *Rachunkowość sensu stricto i sensu largo*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej” 2000, t. 56, s. 7-24.

¹⁷ M. Gmytrasiewicz (red.), *Encyklopedia rachunkowości*, LexisNexis, Warszawa 2005, s. 711.

Rysunek 3. Podstawowe raporty generowane przez system rachunkowości i ich użytkownicy

Źródło: E. Walińska, *Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego*, Warszawa 1997, s. 20.

Zadaniem rachunkowości jest dostarczanie informacji potrzebnych do podejmowania decyzji gospodarczych w szerokim zakresie, np. finansowym, podatkowym, inwestycyjnym i kontrolnym użytkownikom zewnętrznym i wewnętrznym. Różnice w potrzebach informacyjnych tych dwóch tradycyjnie wyróżnionych grup odbiorców doprowadziło do wyodrębnienia w rachunkowości jej dwóch podsystemów, tj. rachunkowości finansowej i zarządczej.

2. Podział rachunkowości ze względu na charakter dostarczanej informacji

Rachunkowość finansowa to regulowany przepisami prawa lub normami środowiska rachunkowości system informacji retrospektywnej skierowany do odbiorcy zewnętrznego. Informacje te przekazywane są odbiorcom za pomocą sprawozdań finansowych, będących syntetyczną i usystematyzowaną formą prezentacji informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki oraz jej wyniku finansowym.

Struktura sprawozdania finansowego dla poszczególnych grup jednostek została określona w ustawie o rachunkowości. Zgodnie z jej zapisami wszystkie podmioty prowadzące księgi rachunkowe zobowiązane są do sporządzania bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej obejmującej wprowadzenie do sprawozdania finansowego, a także dodatkowe informacje i objaśnienia. Jednostki wymienione w art. 64 ust. 1 dodatkowo zobligowane są do sporządzania

zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym, a w przypadku funduszy inwestycyjnych – zestawienia zmian w aktywach netto oraz rachunku przepływów pieniężnych.

Każdy z wymienionych raportów posiada unikatowy, ściśle określony przepisami prawa bilansowego zakres informacyjny, dlatego każdy z nich dostarcza użytkownikom innych informacji o przedsiębiorstwie. Prawidłowa diagnoza sytuacji ekonomicznej podmiotu gospodarczego jest możliwa przy uwzględnieniu informacji płynących ze wszystkich składników sprawozdania finansowego.

Bilans stanowi syntetyczne i usystematyzowane zestawienie aktywów i pasywów przedsiębiorstwa. Jego analiza dostarcza użytkownikom kompleksowej i wiarygodnej informacji na temat kontrolowanych przez jednostkę zasobów majątkowych i ich zmianach, wielkości i struktury finansowej jednostki i jej zmianach, płynności i wypłacalności jednostki oraz zdolności do dalszego pozyskiwania środków finansowych¹⁸.

Analiza relacji kapitałów własnych do kapitałów obcych będących składnikami pasywów tworzy strukturę kapitałową podmiotu gospodarującego, która jest konsekwencją przyjętej przez jednostkę strategii finansowania działalności bieżącej i inwestycyjnej. Jest pochodną poszukiwania przez nią optymalnej zależności pomiędzy bezpieczeństwem, które daje finansowanie działalności środkami własnymi, a wzrostem korzyści związanych z zaangażowaniem kapitałów obcych.

Analiza powiązań i relacji między poszczególnymi składnikami aktywów i pasywów umożliwia odpowiedź na pytanie, czy zachowana jest złota reguła bilansowa oraz złota reguła finansowania. Złota reguła bilansowania polega na założeniu, że aktywa trwałe powinny być finansowane głównie kapitałem własnym. Najczęściej przyjmuje się, że aktywa trwałe powinny być w 100% pokryte kapitałem własnym, a aktywa obrotowych w 30%. Pozostała część aktywów obrotowych powinna być finansowana zobowiązaniami. Złota reguła finansowania przyjmuje, że kapitał nie może być dłużej związany z określonym składnikiem aktywów niż czas pozostawania tegoż kapitału w jednostce.

Rachunek zysków i strat stanowi sprawozdawcze rozwinięcie informacji o wyniku finansowym jednostki. Dostarcza informacji o źródłach przychodów, kosztów i wyniku z działalności, w szczególności o jej rentowności. Analiza zestawienia sprzedaży w odniesieniu do zysku netto pozwala określić rentowność sprzedaży jednostki. Diagnoza kolejnych pozycji rachunku zysków i strat umożliwia wyróżnienie czynników, które mają największy wpływ na rentowność podmiotu oraz określenie, który rodzaj działalności jest dla jednostki najbardziej zyskowny. Na podstawie rentowności jednostki przy uwzględnieniu różnych rodzajów jej działalności uzyskuje się także informacje na temat skuteczności działań zarządu jednostki i stosowanej przez niego strategii działania.

¹⁸ R. Seredyński, K. Szaruga, *Komentarz do ustawy o rachunkowości*, ODDK, Gdańsk 2015, s. 604.

Informacja dodatkowa, stanowiąca integralną część sprawozdania finansowego, uzupełnia dane zawarte w bilansie i rachunku zysków i strat o informacje o zdarzeniach istotnych, które miały miejsce w danym okresie sprawozdawczym, a które nie zostały wyszczególnione w poprzednich raportach. Jest pewnego rodzaju gwarantem zachowania cech jakościowych sprawozdania finansowego oraz jego głównego celu, czyli rzetelnej i jasnej prezentacji sytuacji majątkowej i kapitałowej przedsiębiorstwa i jego wyniku finansowego. Zgodnie z polskim prawem bilansowym zakres informacji dodatkowej obejmuje między innymi: zasady polityki rachunkowości, szczegółową identyfikację aktywów i pasywów oraz metody ich wyceny, szczegółową identyfikację modyfikacji dokonanych w danym okresie sprawozdawczym, informację na temat powiązań kapitałowych podmiotu oraz inne szczegółowe informacje.

Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym jest obligatoryjną częścią sprawozdania finansowego dla jednostek podlegających badaniu¹⁹. Będąc sprawozdawczym rozwinięciem bilansowej pozycji „kapitał własny” oraz uzupełnieniem wyniku finansowego wykazanego w rachunku zysków i strat o przychody i koszty kapitałowe, dostarcza informacji o zmianie aktywów netto jednostki oraz ich przyczynach. Pozwala na analizę struktury poszczególnych elementów kapitału (funduszu) własnego i zmian w nich zachodzących.

Rachunek przepływów pieniężnych prezentuje zrealizowane w okresie sprawozdawczym wpływy i wydatki netto w podziale na trzy rodzaje działalności, tj. operacyjną, finansową i inwestycyjną. Ukazując zmiany w stanie środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, opisuje zdolność podmiotu gospodarującego do generowania gotówki i ekwiwalentów pieniężnych oraz źródła ich pochodzenia i kierunki wykorzystania. Dostarcza zatem informacji o płynności i wypłacalności jednostki. Płynność finansowa jednostki oznacza jej zdolność do regulowania bieżących (krótkoterminowych) zobowiązań. Wypłacalność jednostki to jej zdolność do regulowania zobowiązań krótko- i długoterminowych.

Sprawozdanie z działalności, do którego sporządzania zobligowane są jednostki wymienione w art. 49 ust. 1 ustawy o rachunkowości jest „udokumentowanym rozliczeniem się zarządu podmiotu gospodarującego z jego dotychczasowej pracy”²⁰. Zakres informacyjny sprawozdania z działalności został określony w KSR nr 9 „Sprawozdanie z działalności”.

Syntetyczne zestawienie wartości informacyjnej poszczególnych składników sprawozdania finansowego przedstawia tabela 1.

¹⁹ Zgodnie z nowelizacją ustawy o rachunkowości z dnia 23.09.2015 r. małe jednostki podlegające badaniu przez biegłego rewidenta zostały zwolnione z obowiązku sporządzania zestawienia zmian w kapitale własnym.

²⁰ M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2011, s. 171.

Tabela 1. Zakres informacyjny poszczególnych składników sprawozdania finansowego jednostki

Element sprawozdania finansowego	Zakres informacyjny
Bilans	→ prezentacja składników aktywów i zmian w nich zachodzących (ocena majątku firmy) → prezentacja składników pasywów i zmian w nich zachodzących (ocena sytuacji finansowej firmy) → stopień realizacji złotej zasady bilansowej i zasady finansowej (ocena sytuacji finansowej firmy)
Rachunek zysków i strat	→ prezentacja struktury i wielkości poszczególnych składników kosztów i przychodów przedsiębiorstw → ocena rentowności przychodów, majątku i kapitału własnego jednostki
Informacja dodatkowa	→ prezentacja informacji o istotnych zdarzeniach gospodarczych zaistniałych w danym okresie sprawozdawczym, które nie zostały zawarte w bilansie i rachunku zysków i strat
Rachunek przepływów pieniężnych	→ ocena wypłacalności i płynności finansowej przedsiębiorstwa (analiza, które rodzaje działalności firmy generują dla niej gotówkę, a które ją pochłaniają) → analiza relacji między zyskowością firmy, a jej przepływami pieniężnymi netto
Zestawienie zmian w kapitale własnym	→ prezentacja składników tworzących kapitał własny jednostki i zmian w nich zachodzących → ocena aktywów netto oraz przychodów i kosztów tworzących wynik finansowy
Sprawozdanie z działalności	→ prezentacja najważniejszych dokonań kierownictwa firmy w danym okresie sprawozdawczym → prezentacja mocnych i słabych stron firmy oraz jej planów na przyszłość

Źródło: A. Spoz, *Możliwości i uwarunkowania wykorzystania sprawozdania finansowego do oceny wiarygodności przedsiębiorstwa (kontrahenta)*, [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, red. H. Żukowska, W. Janik, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 393.

Przez wiele lat głównym narzędziem przekazywania informacji o przedsiębiorstwie było sprawozdanie finansowe. Ogólnoświatowe zmiany w gospodarce związane z procesami globalizacyjnymi, wzrost liczby użytkowników sprawozdań finansowych i ich potrzeb informacyjnych sprawiły, że sprawozdania finansowe ewoluowały w kierunku raportu biznesowego zawierającego „[...]” pakiet informacji różnego rodzaju, który opisuje działalność ekonomiczną spółki w sposób najbardziej kompletny. [...] Roczny raport zawiera podstawowe sprawozdanie finansowe, wymagane przez prawo i inne regulacje, [...] bilans, rachunek zysków i strat czy sprawozdanie z przepływów finansowych, które są przedmiotem badania przez biegłych rewidentów oraz dodatkowo opisowe raporty i inne materiały ilustrujące na przykład sprawozdanie prezesa spółki, sprawozdanie zarządu, spra-

wozdanie o pracownikach czy skrócone wyniki finansowe spółki za kilka ubiegłych lat”²¹. Zmiany te wpisują się w trend realizacji koncepcji pełnej przejrzystości informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych.

Drugim podsystemem rachunkowości jest rachunkowość zarządcza. Jest to system informacji prospektywnej, „[...] która obejmuje współudział w procesie podejmowania decyzji, sporządzaniu planów oraz całym systemie zarządzania dokonania, a także dostarcza specjalistyczną wiedzę w zakresie raportowania finansowego i sterowania w celu wspomagania menedżerów w formułowaniu i wdrożeniu strategii przedsiębiorstwa”²². Definicja ta podkreśla operacyjny (krótkoterminowy) charakter sprawozdawczości zarządczej oraz fakt, iż jej odbiorcami są użytkownicy wewnętrzni. Dostarczane w ten sposób informacje są użyteczne w podejmowaniu decyzji bieżących dotyczących wszystkich obszarów przedsiębiorstwa. Syntetyczne zestawienie celów i zadań rachunkowości zarządczej jako systemu informacji o przedsiębiorstwie przedstawia tabela nr 2.

Tabela 2. Cele i zadania rachunkowości zarządczej

Cele	Charakterystyka zadań
Formułowanie strategii i planowanie długoterminowe	analiza i ocena projektów dotyczących wprowadzania nowych produktów, zakupu majątku, patentów, licencji; udział w tworzeniu i doskonaleniu struktur organizacyjnych
Alokacja zasobów	nabywanie i wykorzystanie zasobów na podstawie informacji dotyczących dostawców, klientów, rynków, kanałów sprzedaży, zyskowności produktów, cen oraz warunków sprzedaży itp.
Planowanie i kontrola kosztów działalności	działania dotyczące planowania działań (procesów), produktów i usług oraz ośrodków odpowiedzialności wymagające informacji o kosztach, przychodach, majątku i zobowiązaniach umożliwiających dokonanie oceny efektywności i ustalenia odpowiedzialności za jej osiągnięcie
Pomiar i prezentacja wyników działalności	działania mające na celu porównanie w czasie dokonań w aspekcie planowanych rezultatów polegające na ich prezentacji w miarach finansowych i niefinansowych; ocena działalności osób odpowiedzialnych za podejmowane działania
Sprawozdawczość	działania mające na celu prezentację w postaci sprawozdań finansowych informacji o pozycji finansowej i majątkowej, wynikach i przepływach pieniężnych jednostki, głównie na potrzeby odbiorców zewnętrznych; informacje zawarte w sprawozdaniach regulowane są prawem (ustawa o rachunkowości w Polsce) oraz standardami rachunkowości

²¹ ASSC, *The Corporate Report*, London 1975, [za:] E. Walińska, A. Jurewicz, *Ujawnienie informacji w raporcie finansowym – czy potrzebne są ramy konceptualne*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu” 2013, nr 314, s. 218-219.

²² Institute of Management Accountants, *Statement on Management Accounting: Definition of Management Accounting*, Montvale, New Jersey 2008, s. 1, [za:] B. Nita, *Sprawozdawczość zarządcza*, PWN, Warszawa 2014, s. 19.

Kontrola menedżerska	badanie funkcjonowania działalności jednostki i samego systemu sterowania uwzględniającego zewnętrzne warunki sytuacyjne oraz wewnętrzne procesy i szczeble zarządzania w celu efektywnego i sprawnego sterowania
Komunikowanie (raportowanie)	działania polegające na prezentowaniu menedżerom informacji w postaci budżetów zawierających zaplanowane do realizacji działania, raportów wynikowo-kontrolnych z ich wykonania umożliwiających wewnętrzną koordynację działań właściwe zaplanowanie i aktualizowanie struktury sprawozdań wewnętrznych umożliwiające kompleksową ocenę i realizację celów operacyjnych wynikających z przyjętej strategii działania
Motywowanie	działania polegające na uświadamianiu zarządzającym na przykład lepszego sposobu alokacji zasobów mające na celu wzrost efektywności ich wykorzystania i dążenie do osiągnięcia założeń określonych w budżetach operacyjnych; aktywizacja uczestników procesu zarządzania poprzez edukację w zakresie samej rachunkowości zarządczej, jak również w zakresie finansów, prawa, przewidywania i oceny ryzyka, zarządzania strategicznego
Rozliczanie kierowników z odpowiedzialności	działania wynikające z przyznania praw i odpowiedzialności w wyniku utworzenia ośrodków odpowiedzialności, określenia miar do pomiaru dokonań oraz ich okresowego porównywania w celu zapewniania odpowiedniej jakości i efektywności procesu zarządzania, pożądanych wyników finansowych uwzględniających wpływ czynników zewnętrznych i wewnętrznych

Źródło: W. Baran, *Warunki funkcjonowania systemu rachunkowości zarządczej w generowaniu informacji zarządczej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2011, s. 17.

Sprawozdawczość zarządcza ma charakter zindywidualizowany, dostosowany do specyfiki przedsiębiorstwa i potrzeb jego użytkowników. Powinna być „szyta na miarę” jednostki, w której będzie wykorzystywana.

Forma i zakres informacyjny poszczególnych raportów zarządczych determinowana jest potrzebami ich użytkowników. Raporty sporządzane dla kierownictwa najwyższego szczebla są z reguły ogólne, pokazujące w sposób lapidarny główne problemy będące w zakresie odpowiedzialności kadry menedżerskiej. Natomiast kierownicy średniego i niższego szczebla zainteresowani są raportami, które w sposób szczegółowy opisywać będą wybrany wycinek funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Złożoność i zmienność warunków funkcjonowania przedsiębiorstw sprawia, że wzrasta zapotrzebowanie kadry kierowniczej różnego szczebla na informacje zawarte w raportach zarządczych, przez co rośnie znaczenie rachunkowości zarządczej.

Zakończenie

Przejście od gospodarki industrialnej do gospodarki opartej na wiedzy sprawiło, że informacja stała się jednym z najbardziej pożądanых zasobów. Rachunkowość jest systemem informacyjnym jednostki. Ze względu na potrzeby użytkowników możemy wyodrębnić jej dwa podsystemy – rachunkowość finansową i rachunkowość zarządczą. Każda z nich pełni inną rolę. Rachunkowość finansowa jest systemem informacji retrospektywnej, a jej główne narzędzie do komunikacji z odbiorcami stanowi sprawozdanie finansowe.

Rozszerzające się potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych o informacje niefinansowe przyczyniły się do rozwoju sprawozdawczości zintegrowanej, czyli raportowania wszechstronnego, które „[...] łączy w sobie istotne informacje finansowe i niefinansowe oraz odzwierciedla ekonomiczny, społeczny i środowiskowy kontekst działalności jednostki²³.

Obok rachunkowości finansowej w przedsiębiorstwie funkcjonuje rachunkowość zarządcza, której sprawozdawczość polega na tworzeniu i przekazywaniu informacji wspomagających procesy decyzyjne, planowania i kontroli. Dostarcza informacji prospektywnej, użytecznej do podejmowania bieżących decyzji we wszystkich obszarach funkcjonowania podmiotu. Przy czym jego efektywność determinowana jest stopniem dopasowania do jednostki.

Bibliografia

- ASSC, *The Corporate Report*, London 1975.
- Baran W., *Warunki funkcjonowania systemu rachunkowości zarządczej w generowaniu informacji zarządczej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2011.
- Brzezin W., *Rachunkowość sensu stricto i sensu largo*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej” 2000, t. 56.
- Burzym E., *Rola i funkcje rachunkowości w roku 2000*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2008, t. 45(101).
- Crandall R., *Information Economics and Its Implications for the Further Development of Accounting Theory*, „The Accounting Review”, July 1969.
- Dobija M. (red.), *Teoria rachunkowości: podstawa nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014.
- Feltham G., *The Value of Information*, „The Accounting Review”, October 1968.
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., *Rachunkowość holdingów*, Vademecum rachunkowości, Difin, Warszawa 1996.
- Gmytrasiewicz M., *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2011.

²³ E. Walińska, A. Jurewicz, *Ujawnienie informacji w raporcie finansowym – czy potrzebne są ramy konceptualne?*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 314, s. 225.

- Gmytrasiewicz M. (red.), *Encyklopedia rachunkowości*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Institute of Management Accountants, Statement on Management Accounting: Definition of Management Accounting*, Montvale, New Jersey 2008.
- Jaworski J., *System rachunkowości w zarządzaniu przedsiębiorstwem w świetle paradygmatu informacyjno-ekonomicznego*, Materiały konferencyjne „Zarządzanie w XXI wieku. Koncepcje, trendy, problemy”, WSB w Toruniu, Toruń 2009.
- Kamela-Sowińska A., *Wprowadzenie*, [w:] *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, P. Gut, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Karmańska A., *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Difin, Warszawa 2009.
- Nita B., *Sprawozdawczość zarządcza*, PWN, Warszawa 2014.
- Seredyński R., Szaruga K., *Komentarz do ustawy o rachunkowości*, ODDK, Gdańsk 2015.
- Spoz A., *Możliwości i uwarunkowania wykorzystania sprawozdania finansowego do oceny wiarygodności przedsiębiorstwa (kontrahenta)*, [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, red. H. Żukowska, W. Janik, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
- Turyna J., *System informacyjny rachunkowości w podejmowaniu decyzji zarządczych*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997.
- Walińska E., Jurewicz A., *Ujawnienie informacji w raporcie finansowym – czy potrzebne są ramy koncepcyjne*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 314.
- Walińska E., *Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego*, Warszawa 1997.

2

Harmonogram sporządzania, zatwierdzania, prezentacja i ogłaszanie sprawozdań finansowych¹

Wstęp

Przedsiębiorstwa, które zobowiązane są do przestrzegania przepisów wynikających z ustawy o rachunkowości, mają obowiązek w odpowiednim czasie sporządzić sprawozdanie finansowe, a niektóre z nich również je badać i ogłaszać. Ustawa o rachunkowości szczegółowo określa związane z tym terminy. Pewna dowolność ustalenia dnia i roku bilansowego, przez przedsiębiorstwo powoduje, iż wspomniane terminy wykazywane są jako odstępy czasowe. Oznacza to, że ustawa nie wskazuje konkretnego dnia (np. 7 kwietnia), a jedynie względnie określa pewne istotne momenty (np. w ciągu 5 dni od dnia bilansowego). Takie rozwiązanie jest bardzo uniwersalne i pozwala na uściślenie terminów obowiązujących wszystkich objętych ustawą, niezależnie od wewnętrznych ustaleń jednostki. Wadą jest mała przejrzystość terminarza, a główny na to wpływ ma fakt, iż okresy wskazywane w ustawie określane są w różnych jej miejscach a nierzadko punktem, od którego odmierzany jest dany termin, nie jest dzień bilansowy, a inny pochodny od niego moment.

Celem rozdziału jest ukazanie ważnych terminów związanych ze sporządzaniem, zatwierdzaniem, prezentacją i ogłaszaniem sprawozdań finansowych oraz opracowanie harmonogramu pozwalającego na proste określenie dokładnych związanych z tym dat. Do napisania niniejszego opracowania wykorzystano metodę pogłębio- nego studium literaturowego obejmujące pozycje książkowe oraz obowiązujące akty prawne ze szczególnym uwzględnieniem przepisów ustawy o rachunkowości.

1. Sprawozdania finansowe i ważne terminy z tym związane

Sprawozdanie finansowe jest finalnym „produktem” rachunkowości finansowej i sporządzane jest na dzień bilansowy, który często jest punktem odniesienia

¹ Mgr Marcin Leśkiewicz, Politechnika Lubelska, Katedra Finansów i Rachunkowości, m.leskiewicz@pollub.pl

wobec biegu istotnych terminów wskazywanych przez ustawę o rachunkowości². W przypadku jednostki kontynuującej działalność dzień ten przypada na dzień kończący rok obrotowy³.

Rok obrotowy może, ale nie musi być tożsamy z rokiem kalendarzowym. Istotne jest, aby rok ten trwał 12 następujących po sobie, pełnych miesięcy. Wyjątkiem są sytuacje, gdy jednostka decyduje się na zmianę roku obrotowego lub rozpoczęła działalność w drugiej połowie roku. W tych przypadkach rok obrotowy będzie dłuższy niż 12 miesięcy⁴.

Sporządzanie sprawozdania finansowego jest procesem wieloetapowym, którego terminy są ściśle określone w prawie⁵. Jeżeli roczny raport finansowy jednostki podlega obowiązkowi badania przez biegłego rewidenta, pierwszą istotną czynnością, którą firma jest zobowiązana wykonać, stanowi wybór uprawnionego do tego podmiotu. Umowa o badanie lub przegląd sprawozdania finansowego powinna zostać zawarta przez kierownika jednostki z podmiotem uprawnionym w terminie umożliwiającym udział tego podmiotu w inwentaryzacji⁶.

Inwentaryzacja to zespół czynności, które pozwalają na ustalenie faktycznego stanu majątku oraz źródeł ich pochodzenia na dany dzień bilansowy⁷. Ustawodawca zezwala na rozpoczęcie inwentaryzacji 3 miesiące przed dniem bilansowym, a zakończenie najpóźniej 15 dni po dniu bilansowym. Termin ten dotyczy składników majątku, które nie są zapasami odpisanymi w koszty, aktywami pieniężnymi czy papierami wartościowymi. Powstałe po inwentaryzacji saldo korygowane jest o zmiany powstałe od lub do dnia bilansowego. Inwentaryzacji zapasów odpisanych w koszty, aktywów pieniężnych i papierów wartościowych dokonuje się na dzień bilansowy⁸.

Powstałe w trakcie inwentaryzacji salda porównywane są z danymi pochodzącymi z ksiąg rachunkowych⁹. Powstałe różnice są wyjaśniane i rozliczane w księgach rachunkowych przed upływem terminu, w którym należy sporządzić

² A. Wancel, *Istota rachunkowości. Sprawozdania finansowe*, [w:] *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, red. E. Walińska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012, s. 44-53.

³ K. Winiarska, *Teoretyczne zagadnienia sprawozdawczości finansowej*, [w:] *Sprawozdawczość finansowa*, red. tejże, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2010, s. 26.

⁴ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 (Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zmianami), art. 3 ust. 1 pkt 9.

⁵ M. Strojek-Filus, *Sprawozdawczość finansowa*, [w:] *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, red. J. Pfaff, Z. Messner, PWN, Warszawa 2011, s. 479.

⁶ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 66 ust. 4-5.

⁷ A. Rozwadowska, *Prowadzenie inwentaryzacji składników majątkowych*, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2005, s. 7.

⁸ B. Nadolna, *Prowadzenie ksiąg rachunkowych w jednostce gospodarczej*, [w:] *Rachunkowość jednostek gospodarczych*, red. T. Kiziukiewicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2012, s. 34-35.

⁹ M. Gmytrasiewicz, *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2011, s. 141.

zestawienie obrotów i sald kont księgi głównej, czyli w ciągu 85 dni od dnia bilansowego¹⁰.

Ustawodawca zobowiązuje jednostki do sporządzenia zestawienia sald kont ksiąg pomocniczych. Ostatecznym terminem jest dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych, wypadający na koniec 3 miesiąca od dnia bilansowego¹¹. Sprawozdanie finansowe na podstawie zamkniętych ksiąg rachunkowych powinno zostać sporządzone do końca 3 miesiąca od dnia bilansowego¹².

W przypadku niektórych jednostek, do których zaliczyć można między innymi: spółki kapitałowe, komandytowo-akcyjne czy przedsiębiorstwa państwowe, ustawodawca zobowiązał je do sporządzenia w okresie 3 miesięcy od dnia bilansowego sprawozdania z działalności jednostki¹³.

Grupy kapitałowe w ciągu 3 miesięcy od dnia bilansowego powinny sporządzić skonsolidowane sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności grupy kapitałowej¹⁴. Jeżeli sprawdzenie finansowe podlega obowiązkowemu badaniu to jednostka ma czas na jego wykonanie do końca 6 miesiąca od dnia bilansowego¹⁵. Sprawozdanie finansowe powinno zostać podpisane przez osobę odpowiedzialną za prowadzenie ksiąg rachunkowych i osobę lub osoby kierujące jednostką przed upływem 3 miesięcy od dnia bilansowego¹⁶.

Przedsiębiorstwa, takie jak: spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością czy spółdzielnie, zobowiązane są do udostępnienia (prezentacji) właścicielom rocznego sprawozdania finansowego, na 15 dni przed zgromadzeniem wspólników¹⁷. Zgromadzenie powinno się odbyć w terminie 6 miesięcy od dnia bilansowego¹⁸.

Jednostka ma czas na zatwierdzenie sprawozdania finansowego do końca 6 miesiąca od dnia bilansowego. W zależności od formy działalności organem

¹⁰ G. Świdarska, *Rola rachunkowości finansowej w przygotowaniu sprawozdań finansowych*, [w:] *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, wyd. 2 rozszerzone, red. G. Świdarska, W. Więclawa, Difin, Warszawa 2012, s. 41.

¹¹ M. Hass-Symotiuł, *Księgi rachunkowe*, [w:] *Podstawy rachunkowości*, wydanie VII uaktualnione, red. K. Winiarska, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 95.

¹² M. Remlein, *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – Zarząd Główny w Warszawie, Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2010, s. 36.

¹³ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 49 ust. 1.

¹⁴ K. Czubakowska, *Sprawozdanie skonsolidowane*, [w:] *Rachunkowość zaawansowana*, wyd. III uaktualnione, red. K. Winiarska, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 160.

¹⁵ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 53 ust. 1.

¹⁶ A. Cicha, *Struktura i treść sprawozdania finansowego*, [w:] *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, red. tejże, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce. Oddział Okręgowy w Warszawie, Warszawa 2011, s. 318.

¹⁷ A. Kostur, *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstw*, [w:] *Rachunkowość finansowa*, wydanie 3 poprawione, red. Z. Messner, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2010, s. 631.

¹⁸ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2000, nr 94, poz. 1037 z późn. zmianami), art. 231 §1.

zawierającym są właściciele, wspólnicy, udziałowcy lub akcjonariusze¹⁹. Po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego w ciągu 15 dni należy ostatecznie zamknąć księgi rachunkowe. Zamknięcie ksiąg oznacza wyłączenie możliwości dokonywania zapisów księgowych w księgach z zamkniętego roku obrotowego²⁰.

Przedsiębiorstwa nieposiadające osobowości prawnej, które sporządziły sprawozdanie finansowe, zobowiązane są złożyć je w urzędzie skarbowym wraz z zeznaniem podatkowym, do 30 kwietnia (w przypadku podatników podatku dochodowego od osób fizycznych rok obrotowy tożsamy jest z rokiem kalendarzowym, czyli dzień bilansowy zawsze wypada 31 grudnia)²¹. Osoby prawne natomiast przekazują sprawozdanie finansowe do urzędu skarbowego, razem z opinią i raportem biegłego rewidenta, w terminie 10 dni od daty jego zatwierdzenia²².

Ostatnim krokiem, zamykającym procedurę sporządzania sprawozdania finansowego za poprzedni rok obrotowy, jest ogłoszenie go poprzez złożenie w Krajowym Rejestrze Sądowym, w terminie do 15 dni od zatwierdzenia²³. Obowiązek ten dotyczy przedsiębiorstw podlegającym rejestracji w Rejestrze Przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego²⁴.

Od 2013 roku przedsiębiorstwa mają obowiązek ogłaszania sprawozdania finansowego, w ciągu 15 dni od jego zatwierdzenia, w Monitorze Sądowym i Gospodarczym lub Monitorze Spółdzielczym. Sprawozdania jednostek, które zobowiązane są do składania ich w Krajowym Rejestrze Sądowym, automatycznie przesyłane są do Monitora Sądowego i Gospodarczego²⁵. Jednostki podlegające badaniu przez biegłego rewidenta zobowiązane są we własnym zakresie przesłać sprawozdanie do ogłoszenia²⁶.

Przedsiębiorstwa prowadzące księgi rachunkowe mają obowiązek przestrzegania terminów związanych ze sporządzaniem, zatwierdzaniem czy ogłaszaniem

¹⁹ W. Gabrusewicz, M. Remlein, *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa: jednostkowe i skonsolidowane*, wyd. II zmienione, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 47-48.

²⁰ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 12 ust. 4-5.

²¹ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 1991, nr 80, poz. 350 z późn. zmianami), art. 45 ust. 1, 5.

²² Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania (Dz.U. 1992, nr 21, poz. 86 z późn. zmianami), art. 27, ust. 2.

²³ T. Kiziukiewicz (red.), *Rachunkowość przedsiębiorstw wybranych sektorów gospodarki*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 34.

²⁴ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. 1997, nr 121, poz. 769 z późn. zmianami), art. 36.

²⁵ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o redukcji niektórych obowiązków obywateli i przedsiębiorców (Dz.U. 2011, nr 232, poz. 1378 z późn. zmianami), art. 23.

²⁶ Biuletyn Informacji Publicznej, publikacja sprawozdań finansowych w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/monitor-sadowy-i-gospodarczy/> [data dostępu: 27.08.2015 r.].

sprawozdań finansowych. Przestrzeganie ich jest istotne, jednak ustawa w sposób dość zawiły przedstawia omawiane okresy.

2. Harmonogram istotnych terminów związanych ze sprawozdaniem finansowym

W poprzedniej części rozdziału opisane zostały niektóre obowiązki i terminy wynikające z ustawy o rachunkowości, związane ze sporządzaniem, zatwierdzaniem i ogłaszaniem sprawozdania finansowego. W tabeli 1 przedstawione zostały najważniejsze terminy razem z opisem i odpowiadającą podstawą prawną.

Tabela 1. Harmonogram sporządzania, zatwierdzania i ogłaszania sprawozdania finansowego

Lp.	Termin	Czynność do wykonania	Podstawa prawna
1	Przed inwentaryzacją	Wybór podmiotu uprawnionego do badania lub sprawozdania finansowego i zawarcie z nim umowy.	Art. 66 ust. 4-5 uor*
1	3 miesiące przed dniem bilansowym	Możliwość rozpoczęcia inwentaryzacji aktywów, z wyłączeniem środków pieniężnych i papierów wartościowych.	Art. 26 ust. 3 pkt 1 uor
2	Na dzień bilansowy	Inwentaryzacja zapasów odniesionych w koszty, środków pieniężnych i papierów wartościowych.	Art. 26 ust. 1 uor
3	Do 15 dni po dniu bilansowym	Zakończenie inwentaryzacji aktywów, z wyłączeniem zapasów odniesionych w koszty, środków pieniężnych i papierów wartościowych.	Art. 26 ust. 3 pkt 1 uor
4	Do 85 dni po dniu bilansowym	Porównanie danych księgowych z wynikiem inwentaryzacji, rozliczenie i wyjaśnienie ewentualnych różnic.	Art. 27 ust. 1-2 uor
		Zestawienie obrotów i sald kont księgi głównej.	Art. 24 ust. 5 pkt 2 uor
5	Do 3 miesięcy od dnia bilansowego	Zestawienie sald kont ksiąg pomocniczych.	Art. 18 ust. 2 uor
		Zamknięcie ksiąg rachunkowych roku, z którego sporządzane jest sprawozdanie finansowe.	Art. 12 ust. 2 pkt. 1 uor
		Sporządzenie rocznego sprawozdania finansowego.	Art. 52 ust. 1 uor
		Sporządzenie sprawozdania z działalności – w przypadku m.in. spółek kapitałowych, komandytowo-akcyjnych, spółdzielni czy przedsiębiorstw państwowych.	Art. 49 ust. 1 uor

		Sporządzenie rocznego skonsolidowanego sprawozdania finansowego wraz ze sprawozdaniem działalności – w przypadku grup kapitałowych.	Art. 55ust. 2uor
		Podpisanie rocznego sprawozdania finansowego.	Art. 52 ust. 2uor
6	Do 30 kwietnia	Złożenie sprawozdania finansowego w urzędzie skarbowym przez przedsiębiorstwa będące podatnikami podatku dochodowego od osób fizycznych.	Art. 45 ust. 1, 5 updf
7	Do 6 miesięcy od dnia bilansowego	Zbadanie rocznego sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta – w jednostkach, w których to obowiązuje.	Art. 53 ust. 1uor
8	Przynajmniej 15 dni przed zgromadzeniem wspólników, które powinno odbyć się do 6 miesięcy od dnia bilansowego	Udostępnienie właścicielom rocznego sprawozdania finansowego – w przypadku spółek handlowych.	Art. 68 uor, art. 231 §1 ksh
9	Do 6 miesięcy od dnia bilansowego	Zatwierdzenie sprawozdania finansowego przez organ zatwierdzający.	Art. 53 ust. 1 uor
10	Do 10 dni od zatwierdzenia sprawozdania finansowego	Złożenie sprawozdania finansowego w urzędzie skarbowym – w przypadku przedsiębiorstw będących podatnikami podatku dochodowego od osób prawnych.	Art. 27 ust. 2 updp
11	Do 15 dnia od zatwierdzenia sprawozdania finansowego	Ostateczne zamknięcie ksiąg rachunkowych za rok, za który sporządzane jest sprawozdanie finansowe.	Art. 12 ust. 4-5 uor
		Złożenie w KRS sprawozdań finansowych – w przypadku jednostek podlegającym rejestracji w KRS (sprawozdania te są automatycznie przesyłane do Monitora Sądowego i Gospodarczego lub Monitora Spółdzielczego)	Art. 69 uor, art. 23 urno
		Przesłanie sprawozdania finansowego do Monitora Sądowego i Gospodarczego – w przypadku przedsiębiorstw, których sprawozdania podlegają obowiązkowemu badaniu.	Art. 70 uor, art. 23 urno

*uor – ustawa o rachunkowości, updf – ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych, updp – ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych, urno – ustawa o redukcji niektórych obowiązków obywateli i przedsiębiorców, ksh– kodeks spółek handlowych, KRS – Krajowy Rejestr Sądowy

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości z dnia 29.09.1994 (Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zmianami), ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 1991, nr 80, poz. 350 z późn. zmianami), ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania (Dz.U. 1992, nr 21, poz. 86 z późn. zmianami), ustawy z dnia 16 września 2011 r. o redukcji niektórych obowiązków obywateli i przedsiębiorców (Dz.U. 2011, nr 232, poz. 1378 z późn. zmianami), ustawy z dnia 16 września 2011 r. o redukcji niektórych obowiązków obywateli i przedsiębiorców (Dz.U. 2011, nr 232, poz. 1378 z późn. zmianami).

Rozbudowanie powyższego harmonogramu wskazuje na mnogość obowiązków związanych ze sporządzeniem sprawozdania finansowego. Ponadto zauważyć można dużą liczbę przepisów prawnych pochodzących z niejednej ustawy. Podkreśla to istotny wpływ księgowego, który zobowiązany jest przestrzegać terminów wskazanych w harmonogramie, na prawidłowe funkcjonowanie jednostki gospodarczej.

Zakończenie

Sporządzanie sprawozdania finansowego jest procesem wieloetapowym, ograniczonym czasowo w przepisach prawnych, który wymaga od przedsiębiorców dużej systematyczności. Ustawodawca wskazuje terminy, w których ma odbyć się inwentaryzacja, sporządzone ma zostać zestawienie obrotów i sald, czy zamknięte mają zostać księgi rachunkowe. Terminowość działań pozwala na finalne sporządzenie sprawozdania finansowego. Kolejnym obowiązkiem przedsiębiorcy jest dopilnowanie, aby sprawozdanie zostało podpisane, zatwierdzone, zbadane i opublikowane. Podobnie jak poprzednio ustawodawca narzuca obowiązek dotrzymania terminów określonych w ustawie.

Ustawodawca rzadko określa konkretne dni, w których przedsiębiorca ma dokonać określonych czynności związanych ze sprawozdaniem finansowym. Najczęściej są to terminy pozwalające na wcześniejsze zakończenie odpowiednich etapów. Uzasadnieniem tego może być fakt, że wspomniane czynności są zależne od siebie, czyli zakończenie jednego etapu pozwala rozpocząć kolejny.

Terminy, związane ze sporządzaniem, zatwierdzaniem i ogłaszaniem sprawozdań finansowych najczęściej wskazywane są jako okres czasu liczony od dnia bilansowego lub innego, istotnego momentu. Pozwala to na uniwersalne dopasowanie wymogów do przedsiębiorstw, których rok obrotowy jest inny niż rok kalendarzowy.

Podsumowując, można stwierdzić, że czynności, których należy dokonać po zakończeniu roku obrotowego, wymagają szerokiej wiedzy z zakresu rachunkowości. W interesie przedsiębiorców powinno więc być zatrudnienie kompetentnych osób, które dopilnują, aby sprawozdanie finansowe powstało na czas oraz wykonane zostały wszystkie inne wymagane prawnie czynności, pozwalające finalnie na terminowe jego ogłoszenie.

Bibliografia

- Biuletyn Informacji Publicznej, publikacja sprawozdań finansowych w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/monitor-sadowy-i-gospodarczy/>.
- Cicha A., *Struktura i treść sprawozdania finansowego*, [w:] *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, red. tejże, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce. Oddział Okręgowy w Warszawie, Warszawa 2011.

- Czubakowska K., *Sprawozdanie skonsolidowane*, [w:] *Rachunkowość zaawansowana*, wyd. III uaktualnione, red. K. Winiarska, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.
- Gabrusiewicz W., Remlein M., *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa: jednostkowe i skonsolidowane*, wydanie II zmienione, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 47-48.
- Gmytrasiewicz M., *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2011.
- Hass-Symotiuł M., *Księgi rachunkowe*, [w:] *Podstawy rachunkowości*, wyd. VII uaktualnione, red. K. Winiarska, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Kiziukiewicz T. (red.), *Rachunkowość przedsiębiorstw wybranych sektorów gospodarki*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
- Kostur A., *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstw*, [w:] *Rachunkowość finansowa*, wyd. 3 poprawione, red. Z. Messner, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamickiego w Katowicach, Katowice 2010.
- Nadolna B., *Prowadzenie ksiąg rachunkowych w jednostce gospodarczej*, [w:] *Rachunkowość jednostek gospodarczych*, red. T. Kiziukiewicz, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2012.
- Remlein M., *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – Zarząd Główny w Warszawie, Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2010.
- Rozwadowska A., *Prowadzenie inwentaryzacji składników majątkowych*, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2005.
- Strojek-Filus M., *Sprawozdawczość finansowa*, [w:] *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, red. J. Pfaff, Z. Messner, PWN, Warszawa 2011.
- Świderska G., *Rola rachunkowości finansowej w przygotowaniu sprawozdań finansowych*, [w:] *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, wyd. 2 rozszerzone, red. G. Świderska, W. Więclaw, Difin, Warszawa 2012.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania (Dz.U. 1992, nr 21, poz. 86 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2000, nr 94, poz. 1037 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o redukcji niektórych obowiązków obywateli i przedsiębiorców (Dz.U. 2011, nr 232, poz. 1378 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. 1997, nr 121, poz. 769 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 1991, nr 80, poz. 350 z późn. zmianami).
- Wancel A., *Istota rachunkowości. Sprawozdania finansowe*, [w:] *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, red. E. Walińska, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
- Winiarska K., *Teoretyczne zagadnienia sprawozdawczości finansowej*, [w:] *Sprawozdawczość finansowa*, red. tejże, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2010.

3

Prawne podstawy sprawozdawczości finansowej¹

Wstęp

Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie istoty i podstaw prawnych sprawozdawczości finansowej w Polsce. Istotą sprawozdawczości finansowej jest przekazanie najważniejszych informacji o sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym danej jednostki dla szerokiego grona odbiorców. Prawne regulacje sprawozdawczości finansowej (obowiązujące prawo bilansowe) mają zapewnić prowadzenie ksiąg rachunkowych oraz sporządzanie i prezentowanie sprawozdań finansowych w sposób usystematyzowany i ujednolicony. Na straży prawidłowości i rzetelności informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych stoją prawne regulacje rachunkowości i sprawozdawczości.

Prawne podstawy sprawozdawczości finansowej to przede wszystkim regulacje polskiego prawa bilansowego, przepisy wykonawcze wynikające z tych regulacji, akty wewnętrzne samorządu biegłych rewidentów, Krajowe Standardy Rachunkowości oraz Międzynarodowe Standardy Rachunkowości/Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej².

1. Istota sprawozdawczości finansowej – uwagi ogólne

Rachunkowość, w tym sprawozdawczość są silnie sformalizowane, stąd ważne znaczenie w ich funkcjonowaniu ma prawo krajowe, a także prawo międzynarod-

¹ Mgr Monika Markisz, radca prawny, doradca podatkowy; dr hab. Helena Żukowska, prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

² Zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 29.11.2008 r., nr L 320/1 (tekst jednolity: 2008 R1126 – PL – 12.01.2015 – 014.001 – 7), formalnie obowiązująca nazwa wszystkich międzynarodowych standardów rachunkowości to Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (w Polsce używa się określenia „MSR”).

rodowe. „System rachunkowości zawsze jest uwarunkowany systemem prawnym obowiązującym w państwie, które określa jednostkę pieniężną jako miarę wartości oraz podstawowe zasady rachunkowości. Między stanem państwa, stanem gospodarki a systemem rachunkowości istnieje ścisła zależność”³.

Sprawozdawczość finansowa jest, obok wyceny i ewidencji księgowej operacji gospodarczych zachodzących w jednostce, ważną częścią rachunkowości, która przede wszystkim dostarcza informacje o sytuacji majątkowej, finansowej i ekonomicznej danej jednostki. Jedną z wielu funkcji sprawozdawczości finansowej, istotnej szczególnie w warunkach gospodarki rynkowej, jest odpowiedź na pytanie, czy jednostka jest wypłacalna i czy zachowana jest jej płynność finansowa. Dzięki temu kierownictwo jednostki i podmioty zewnętrzne uzyskują świadomość ryzyka zarządzania jednostką i mogą je istotnie ograniczyć.

Informacje wynikające ze sprawozdania finansowego służą nie tylko jednostce go sporządzającej, lecz również podmiotom zewnętrznym, takim jak: inwestorzy, banki, zakłady ubezpieczeń, firmy leasingowe czy kontrahenci jednostki. Kluczowe decyzje podejmowane w każdym przedsiębiorstwie i w odniesieniu do każdego przedsiębiorstwa powinny być poprzedzone dogłębną analizą danych zawartych w sprawozdaniu finansowym.

Analiza informacji pochodzących ze sprawozdania finansowego wymaga umiejętności, doświadczenia i wiedzy z dziedziny rachunkowości i zarządzania. Poszczególne elementy sprawozdania finansowego wzajemnie się uzupełniają. Niemniej ważna jest świadomość konieczności uwzględnienia w procesie lektury sprawozdań finansowych znaczenia czynników zewnętrznych, takich jak uwarunkowania geopolityczne czy biznesowe.

2. Cechy sprawozdawczości finansowej

Sprawozdawczość finansowa powinna odznaczać się takimi cechami, jak: jasność i zrozumiałość, rzetelność i wiarygodność, sprawdzalność oraz porównywalność, ciągłość bilansowa, zupełność (kompletność), terminowość, prawidłowość wyceny aktywów i pasywów.

Sprawozdawczość musi uwzględniać zasady rachunkowości zawarte w ustawie o rachunkowości, tzw. zasady nadrzędne. U podstaw wszystkich nadrzędnych zasad rachunkowości leży szczególna dbałość rachunkowości o odpowiednią jakość informacji przez nią generowanych i prezentowanych w sprawozdaniu finansowym⁴.

³ M. Dobija, *Rachunkowość zarządcza i controlling*, PWN, Warszawa 1997, s. 15.

⁴ M. Rówińska, *Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 757, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2013, nr 58, s. 375.

Spośród zasad rachunkowości fundamentalną rolę odgrywać powinna zasada wiernego i rzetelnego obrazu, która zobowiązuje jednostki gospodarcze do rzetelnego i jasnego przedstawiania sytuacji majątkowej i finansowej, tym samym do rzetelnego prezentowania informacji sprawozdawczych. Sprawozdawczość finansowa powinna przede wszystkim zapewnić wierne i rzetelne prezentowanie sytuacji majątkowej i finansowej danej jednostki gospodarczej, bez względu na to, kto będzie odbiorcą owych informacji. Kompletność informacji sprawozdawczych wydaje się być cechą oczywistą, pozostającą w zgodności z rzetelnością danych generowanych przez rachunkowość finansową. Kompletność ma zapewnić pełne, prawdziwe informacje, które w żaden sposób nie będą ukrywały istotnych danych. Zasady istotności i kompletności danych rachunkowych są ze sobą ściśle powiązane. Kompletna informacja to informacja zawierająca dane istotne z punktu widzenia realizacji celu rachunkowości finansowej – zapewnienia rzetelnych i wiarygodnych danych. Informacja wiernie odzwierciedlająca stan faktyczny to także informacja wolna od błędów, co wynika także z cechy kompletności. Brak błędów oznacza, że w prezentowanych informacjach nie wystąpiły pominięcia, które doprowadziłyby do zachwiania kompletności danych sprawozdawczych. Bezstronność to kolejna cecha wskazująca na wierną prezentację, charakteryzująca się obiektywizmem w podejściu do prezentowania informacji oraz brakiem oznak manipulowania danymi. Zasada ostrożnej wyceny zaleca rozważę przy stosowaniu subiektywnych ocen potrzebnych do dokonywania oszacowań w warunkach niepewności tak, aby aktywa i przychody nie zostały zawyżone, zobowiązania zaś lub koszty – zaniżone.

Wszystkie te integralne cechy informacji sprawozdawczej, globalny charakter informacji sprawozdawczej oraz potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego, budowania zaufania do uczestników rynku oraz eliminacja asymetrii informacji w obrocie gospodarczym powodują, że rachunkowość, w tym sprawozdawczość są silnie uregulowane prawnie. Wyróżniamy krajowe i zagraniczne źródła regulacji prawnych.

3. Podstawy sprawozdawczości finansowej – przepisy prawa krajowego

Wśród przepisów prawa krajowego, będących źródłem regulacji sprawozdawczości finansowej, należy wymienić: ustawy i przepisy wykonawcze do nich oraz Krajowe Standardy Rachunkowości. Wśród ustaw należy wymienić:

- 1) ustawę z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. 2013, nr 47, poz. 330 ze zm., dalej: ustawa o rachunkowości),
- 2) ustawę z dnia 22 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządach, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (tekst jedn. Dz.U. 2015, poz. 1011 ze zm.).

Jako uzupełniające w stosunku do jednostek objętych przepisami ustawy o rachunkowości należy wspomnieć następujące akty prawne:

- 3) ustawę z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn. Dz.U. 2013, poz. 1030 ze zm.),
- 4) ustawę z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. 2014, poz. 121 ze zm.),
- 5) ustawę z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn. Dz.U. 2015, poz. 584 ze zm.),
- 6) ustawę z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn. Dz.U. 2014, poz. 851 ze zm.),
- 7) ustawę z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz.U. 2012, poz. 361 ze zm.),
- 8) ustawę z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (tekst jedn. Dz.U. 2011, nr 177, poz. 1054 ze zm.),
- 9) ustawę z 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. 2015, poz. 699),
- 10) ustawę z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz.U. 2015, poz. 613 ze zm.),
- 11) ustawę z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn. Dz.U. 2013, poz. 186 ze zm.).

3.1. Sprawozdawczość w ustawie o rachunkowości

Podstawowym aktem prawnym prowadzenia rachunkowości w Polsce jest ustawa o rachunkowości⁵. Ustawa ta określa zasady rachunkowości, tryb badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów oraz zasady wykonywania działalności w zakresie usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Struktura ustawy z o rachunkowości prezentuje się w następujący sposób:

Rozdział 1. Przepisy ogólne

Rozdział 2. Prowadzenie ksiąg rachunkowych

Rozdział 3. Inwentaryzacja

Rozdział 4. Wycena aktywów i pasywów oraz ustalenie wyniku finansowego

Rozdział 4a. Łączenie się spółek

Rozdział 5. Sprawozdania finansowe jednostki

Rozdział 6. Skonsolidowane sprawozdania finansowe grupy kapitałowej

Rozdział 6a. Sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej⁶

Rozdział 7. Badanie i ogłaszanie sprawozdań finansowych

⁵ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. 2013, nr 47, poz. 330 ze zm.).

⁶ Wprowadzony znowelizowaną 7 września 2015 roku ustawą o rachunkowości (Dz.U. 2015, poz. 1333).

Rozdział 8. Ochrona danych

Rozdział 8a. Usługowe prowadzenie ksiąg rachunkowych

Rozdział 9. Odpowiedzialność karna

Rozdział 10. Przepisy szczególne i przejściowe

Rozdział 11. Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy końcowe

Bezpośrednio do sprawozdawczości nawiązują rozdziały: 5 (*Sprawozdania finansowe jednostki*), 6 (*Skonsolidowane sprawozdania finansowe*), 6a (*Sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej*) i 7 (*Badanie i ogłaszanie sprawozdań finansowych*). Sprawozdawczość musi poprzedzić inwentaryzacja (rozdział 3) i wycena na dzień bilansowy (rozdział 4).

Z art. 2 ustawy o rachunkowości wynika, które jednostki gospodarcze są zobligowane do stosowania ustawy o rachunkowości, a tym samym do sporządzania, w różnym zakresie, sprawozdawczości finansowej. Roczne sprawozdania finansowe są sporządzane na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych, przy czym sprawozdanie sporządzane na dzień kończący rok obrotowy nosi nazwę rocznego sprawozdania finansowego. Według art. 3 ust. 1 pkt 9 Ustawy przez rok obrotowy „rozumie się rok kalendarzowy lub inny okres trwający 12 kolejnych pełnych miesięcy kalendarzowych, stosowany również do celów podatkowych”.

Przepisy ustawy o rachunkowości nakreślają zróżnicowany zakres i formę sprawozdań finansowych. To zróżnicowanie dotyczy wielu podmiotów – przedsiębiorstw (produkcyjnych i usługowych, banków, ubezpieczycieli, innych instytucji finansowych, mikro- i małych jednostek). Wzory sprawozdań finansowych zawarte są w załącznikach do ustawy o rachunkowości:

Załącznik nr 1 – wzór sprawozdania dla przedsiębiorstw innych niż banki i ubezpieczyciele.

Załącznik nr 2 – wzór sprawozdania finansowego banków.

Załącznik nr 3 – wzór sprawozdania finansowego dla ubezpieczycieli i zakładów reasekuracji.

Załącznik nr 4 – wzór sprawozdania finansowego dla mikrojednostek.

Załącznik nr 5 – wzór sprawozdania finansowego małych jednostek.

Zróżnicowanie sprawozdawczości finansowej dotyczy także jednostek sektora finansów publicznych, podmiotów zagranicznych, jednostek nieprowadzących działalności gospodarczej oraz innych jednostek objętych regulacjami ustawy o rachunkowości i zostało określone w przepisach wykonawczych do ustawy.

3.2. Przepisy wykonawcze do ustawy o rachunkowości

Przepisy wykonawcze do ustawy o rachunkowości to w szczególności:

- 1) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 czerwca 2014 roku w sprawie szczególnych zasad rachunkowości spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (Dz.U. 2014, poz. 880),

- 2) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 roku w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. 2001, nr 149, poz. 1674),
- 3) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 23 stycznia 2003 roku w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości przez partię polityczną (Dz.U. 2001, nr 11, poz. 118),
- 4) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 października 2003 roku w sprawie zasad rachunkowości i planu kont dla prowadzenia ewidencji podatków i niepodatkowych należności budżetowych przez organy podatkowe podległe ministrowi właściwemu do spraw finansów publicznych (Dz.U. 2003, nr 187, poz. 1287),
- 5) rozporządzenie Ministra Finansów z 26 sierpnia 2003 roku w sprawie prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów (tekst jedn. Dz.U. 2014, poz. 1037),
- 6) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy emerytalnych (tekst jedn. Dz.U. 2013, poz. 876),
- 7) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 24 grudnia 2007 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych (Dz.U. 2007, nr 249, poz. 1859),
- 8) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 1 października 2010 roku w sprawie szczególnych zasad rachunkowości banków (Dz.U. 2010, nr 191, poz. 1279),
- 9) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 roku w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych (Dz.U. 2009, nr 169, poz. 1327),
- 10) rozporządzenie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 22 kwietnia 2008 roku w sprawie sposobu prowadzenia przez spółki publicznej radiofonii i telewizji dokumentacji w oparciu o zasady rachunkowości oraz sposobu sporządzania sprawozdań składanych przez zarządy tych spółek Krajowej Radzie Radiofonii i Telewizji (Dz.U. 2008, nr 84, poz. 515),
- 11) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 grudnia 2009 roku w sprawie szczególnych zasad rachunkowości zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji (Dz.U. 2009, nr 226, poz. 1825),
- 12) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 grudnia 2009 roku w sprawie szczegółowych zasad rachunkowości domów maklerskich (tekst jedn. Dz.U. 2013, poz. 483),
- 13) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 października 2010 roku w sprawie zasad rachunkowości oraz planów kont dla organów podatkowych jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. 2010, nr 208, poz. 1375),

- 14) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 5 lipca 2010 roku w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego, jednostek budżetowych, samorządowych zakładów budżetowych, państwowych funduszy celowych oraz państwowych jednostek budżetowych mających siedzibę poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (tekst jedn. Dz.U. 2013, poz. 289),
- 15) rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 11 sierpnia 2011 roku w sprawie określenia wzorcowego planu kont dla banków (Dz.U. 2011, nr 181, poz. 1082).

Przepisy ustawy o rachunkowości i akty wykonawcze dają wystarczającą podstawę prawną, obejmującą całokształt zagadnień prowadzenia rachunkowości (sprawozdawczości) dla większości podmiotów gospodarczych i innych jednostek zobowiązanych do prowadzenia rachunkowości. Należy jednak zauważyć, że nowelizacja ustawy o rachunkowości z dnia 7 września 2015 roku wprowadza wiele zmian w obszarze sprawozdawczości. Ponadto, w artykułach 81-83 znowelizowanej w 2015 roku ustawy o rachunkowości zobowiązuje się ministra finansów do wydania szerokiego spectrum przepisów odnoszących się do sprawozdawczości branżowej. Zainicjuje to wiele zmian w przepisach wykonawczych do ustawy o rachunkowości.

Zakres obowiązywania międzynarodowych regulacji rachunkowości jest różny w różnych krajach. Wiele krajów przyjęło MSR jako krajowy standard rachunkowości. W Polsce przyjęto następującą hierarchię prawa:

- w pierwszej kolejności obowiązuje ustawa o rachunkowości,
- w razie braku uregulowań w ustawie jednostka powinna kierować się najpierw Krajowymi Standardami Rachunkowości, a dopiero w następnej kolejności Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości.

W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego można stosować Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i/lub Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Od 2005 roku Unia Europejska wprowadziła Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) jako nakreślające obowiązujące zasady sporządzania sprawozdań finansowych dla spółek notowanych na giełdach.

Ustawa o rachunkowości określa obowiązki i zasady sporządzania sprawozdań finansowych i w tym obszarze różnicuje podmioty na:

- a) zobowiązane do sporządzenia sprawozdania zgodnie z MSR,
- b) posiadające prawo wyboru – albo zgodnie z uor, albo według MSR,
- c) zobowiązane do sporządzenia sprawozdania zgodnie z uor.

Zgodnie z MSR/MSSF muszą być sporządzane sprawozdania finansowe **skonsolidowane** emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów EOG oraz banków.

Zgodnie z MSR/MSSF mogą (nie muszą) być sporządzane sprawozdania finansowe **jednostkowe** i **skonsolidowane** emitentów papierów wartościowych za-

mierzących się ubiegać lub ubiegających się o ich dopuszczenie do publicznego obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów EOG oraz jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca wyższego szczebla sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR. Decyzję w sprawie sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych zgodnie z MSR lub z uor podejmuje organ zatwierdzający jednostki dominujące.

Pozostałe podmioty rachunkowości sporządzają sprawozdanie finansowe, bazując na ustawie o rachunkowości i przepisach wykonawczych do niej.

3.3. Krajowe Standardy Rachunkowości

Krajowe Standardy Rachunkowości opracowywane są przez Komitet Standardów Rachunkowości działający przy ministrze finansów. Celem tworzenia Krajowych Standardów Rachunkowości jest interpretacja przepisów o rachunkowości. Stosowanie standardów nie jest obowiązkowe, ponieważ z art. 10 ust. 3 ustawy o rachunkowości wynika, że jeżeli ustawa nie reguluje danego obszaru, jednostki mogą stosować Krajowe Standardy Rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego jednostki mogą stosować Międzynarodowe Standardy Rachunkowości⁷.

Według stanu na 30 września 2015 roku opracowano 9 standardów. Obowiązujące aktualnie Krajowe Standardy Rachunkowości to:

Nr 1 – Rachunek przepływów pieniężnych (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 29 sierpnia 2003 r., nr 12, poz. 69).

Nr 2 – Podatek dochodowy (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 30 września 2004 r., nr 13, poz. 132).

Nr 3 – Niezakończone usługi budowlane (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 17 listopada 2006 r., nr 13, poz. 93).

Nr 4 – Utrata wartości aktywów (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 20 lipca 2007 r., nr 8, poz. 46).

Nr 5 – Leasing, najem i dzierżawa (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 12 maja 2008 r., nr 4, poz. 35).

Nr 6 – Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 28 listopada 2008 r., nr 12, poz. 90).

Nr 7 – Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 3 lipca 2012 r., poz. 34).

Nr 8 – Działalność deweloperska (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 20 lutego 2014 r., poz. 5).

⁷ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. 2013, nr 47, poz. 330 ze zm., art. 10).

Nr 9 – Sprawozdanie z działalności (Dz.Urz. Ministra Finansów z dnia 15 maja 2014 r., poz. 17).

Każdy z KSR objaśnia i interpretuje na przykładach empirycznych skomplikowane zagadnienia rachunkowości, niejako precyzuje rozwiązania sygnalizowane w ustawie o rachunkowości.

3.4. Rewizja finansowa jako narzędzie poprawy wiarygodności sprawozdawczości niektórych jednostek przez biegłego rewidenta

Kolejnym obszarem prawnej regulacji w obszarze sprawozdawczości jest badanie sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów i szerzej rewizja finansowa. Ustawa o rachunkowości precyzyjnie określa podmioty zobowiązane do badania sprawozdań finansowych (art. 64). Precyzuje on, że „badaniu podlegają roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych oraz roczne sprawozdania finansowe – kontynuujących działalność: banków, zakładów ubezpieczeń oraz zakładów reasekuracji; spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych; jednostek działających na podstawie przepisów o obrocie papierami wartościowymi oraz przepisów o funduszach inwestycyjnych; jednostek działających na podstawie przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych; krajowych instytucji płatniczych i instytucji pieniądza elektronicznego; spółek akcyjnych, z wyjątkiem spółek będących na dzień bilansowy w organizacji; pozostałych jednostek, które w poprzedzającym roku obrotowym, za który sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków:

- a. średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób,
- b. suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2.500.000 euro,
- c. przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5.000.000 euro.

Badaniu podlegają sprawozdania finansowe spółek przejmujących i spółek nowo zawiązanych, sporządzone za rok obrotowy, w którym nastąpiło połączenie, a także roczne sprawozdania finansowe jednostek sporządzone zgodnie z MSR. Badaniu podlegają również roczne połączone sprawozdania finansowe funduszy inwestycyjnych z wydzielonymi subfunduszami oraz roczne sprawozdania jednostkowe subfunduszy⁸.

Art. 65 uor określa cel badania jako: „wyrażenie przez biegłego rewidenta pisemnej opinii wraz z raportem o tym, czy sprawozdanie finansowe rzetelnie i jasno

⁸ Tamże.

przedstawia sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy badanej jednostki zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami ustawy i przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości”.

Przepisy o wykonywaniu zawodu biegłego rewidenta to w pierwszej kolejności ustawa z dnia 7 maja 2009 roku o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym⁹.

Ustawa ta określa zasady:

- 1) uzyskiwania tytułu i wykonywania zawodu biegłego rewidenta;
- 2) organizacji samorządu zawodowego biegłych rewidentów;
- 3) odpowiedzialności dyscyplinarnej biegłych rewidentów;
- 4) działania podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych, w tym podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych wykonujących czynności rewizji finansowej w jednostkach zainteresowania publicznego;
- 5) sprawowania nadzoru publicznego nad biegłymi rewidentami i podmiotami uprawnionymi do badania sprawozdań finansowych oraz samorządem zawodowym biegłych rewidentów;
- 6) utworzenia i działania komitetów audytu w jednostkach zainteresowania publicznego;
- 7) współpracy organu nadzoru publicznego z innymi organami nadzoru publicznego z państw Unii Europejskiej i państw trzecich.

Zasady, normy i procedury prowadzenia rachunkowości mogą być też regulowane przez normy zawodowe. Charakter obowiązujący mają zasady wykonywania zawodu biegłego rewidenta uchwalane przez samorząd zawodowy biegłych rewidentów, tj. Krajową Radę Biegłych Rewidentów. Aktualnie w Polsce stosowane są 3 Krajowe Standardy Rewizji Finansowej, zawierające bardzo ogólne zasady wykonywania czynności przez biegłych rewidentów. W bliskiej perspektywie (lata 2017-2018, zgodnie z brzmieniem uchwały Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z 10 lutego 2015 roku nr 2783/52/2015) w procesie badania sprawozdań finansowych w Polsce będą powszechnie stosowane Krajowe Standardy Rewizji Finansowej w brzmieniu Międzynarodowych Standardów Badania obejmujących szczegółowe regulacje w zakresie odpowiedzialności biegłego rewidenta, planowania badania, oceny kontroli wewnętrznej, dowodów badania, wykorzystania wniosków pracy innych audytorów itd.).

⁹ Ustawa z dnia 22 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządach, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (tekst jedn. Dz.U. 2015, poz. 1011 ze zm.).

4. Podstawy sprawozdawczości finansowej – przepisy międzynarodowe

Międzynarodowe regulacje rachunkowości to standardy przyjęte na gruncie międzynarodowym i stanowiące podstawę zrozumienia zasad i metod rachunkowości stosowanych na świecie. W Polsce są to:

- 1) dyrektywy UE,
- 2) Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej¹⁰,
- 3) Amerykańskie Standardy Rachunkowości (US GAAP),
- 4) Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej.

Dyrektywy Unii Europejskiej a sprawozdawczość

Dyrektywy UE istotne dla sprawozdawczości to:

- a. Dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1983 r. nr 83/349/EWG w sprawie skonsolidowanych sprawozdań finansowych, Dz.Urz. UE z 18.07.1983 r. L 193.
- b. Dyrektywa 2001/65/WE z dnia 27 września 2001 r. zmieniająca dyrektywy: 78/660/EWG, 83/349/EWG oraz 86/635/EWG w zakresie zasad oceny rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek, a także banków oraz innych instytucji finansowych (Dz. Urz. WE L 283 z 27.10.2001 r.).
- c. Dyrektywa 2003/38/WE z dnia 13 maja 2003 r. zmieniająca dyrektywy: 78/660/EWG w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek w odniesieniu do kwot wyrażonych w euro (Dz.Urz. WE L 120 z 15.05.2003 r.).
- d. Dyrektywa 2003/51/WE z dnia 18 czerwca 2003 r. zmieniająca dyrektywy: 78/660/EWG, 83/349/EWG, 86/635/EWG oraz 91/674/EWG w sprawie rocznych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek, banków i innych instytucji finansowych oraz zakładów ubezpieczeń (Dz.Urz. WE L 178 z 17.07.2003 r.).
- e. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. nr 2006/43/WE w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zmieniająca dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG oraz uchylająca dyrektywę 84/253/EWG, Dz.Urz. UE z 9.06.2006 r. L 157/87.
- f. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2013 r. nr 2013/34/UE w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych

¹⁰ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 29.11.2008 r., nr L 320/1 (tekst jednolity: 2008 R1126 – PL – 12.01.2015 – 014.001 – 7).

rodzajów jednostek, zmieniająca dyrektywy Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG, Dz.Urz. UE z 29.06.2013 r. L 182.

Dyrektywy te są wymienione w znowelizowanej ustawie o rachunkowości z dnia 7 września 2015 roku jako wywierające wpływ na kształt polskiej ustawy o rachunkowości.

Wspomnieć należy, że rozległe zmiany w ustawie o rachunkowości z lat 2014 i 2015 są konsekwencją wdrażania do polskiego prawa bilansowego regulacji dyrektywy nr 2013/34/EU. Zmiany te nie są jeszcze zakończone. Dodatkowo powstała kolejna dyrektywa zapowiadająca dalsze zmiany w prawie bilansowym. Jest to dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/95/EU z dnia 22 października 2014 roku zmieniająca dyrektywę 2013/34/EU w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże jednostki oraz grupy kapitałowe.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (ang. *International Accounting Standards*, IAS) stanowią zbiór standardów opracowywanych w latach 1973-2000 przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (KMSR, ang. *International Accounting Standards Committee* – IASC), organ zastąpiony w 2001 roku przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (RMSR, ang. *International Accounting Standards Board* – IASB). Zgodnie z konstytucją IASC i IASB celem tych organizacji jest:

- formułowanie w interesie publicznym standardów rachunkowości, które powinny być przestrzegane przy prezentacji sprawozdań finansowych w celu ich przestrzegania i akceptowania na całym świecie,
- działalność zmierzająca do poprawy i ujednolicenia regulacji i standardów rachunkowości oraz procedur prezentacji sprawozdań finansowych.

Regulacje opracowane przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASC) do 2000 roku są nazywane Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości (MSR), a opracowywane po 2001 roku przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, są nazywane Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Wcześniejsze MSR (ang. *International Accounting Standards* – IAS) są stopniowo zastępowane i uzupełniane przez nowe wersje standardów, czyli MSSF (ang. *International Financial Reporting Standards*, IFRS).

Reasumując, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości zawierają w sobie Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) oraz komentarze i interpretacje wydawane przez międzynarodową organizację rachunkowości. Obecnie (według stanu na 30 IX 2015 r.) obowiązuje¹¹:

¹¹ Tamże.

- a) 28 Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR – ang. *International Accounting Standards* – IAS) uchwalanych przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (ang. *International Accounting Standard Board* – IASB).
- b) 13 Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF – ang. *International Financial Reporting Standards* – IFRS) uchwalanych przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (ang. *International Accounting Standard Board* – IASB).
- c) 8 interpretacji, oznaczonych skrótem SKI, wydanych przez Stały Komitet ds. Interpretacji (ang. *Standing Interpretations Committee* – SIC).
- d) 21 interpretacji oznaczonych symbolem KIMSF, wydanych przez Komitet ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej (ang. *International Financial Reporting Interpretations Committee* – IFRIC).
- e) Wstęp do Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (ang. *Preface to International Financial Reporting Standards*).
- f) Ramy Konceptualne Sporządzania i Prezentacji Sprawozdań Finansowych (ang. *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*).

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości definiują sprawozdania finansowe jako „uporządkowane przedstawienie sytuacji finansowej i finansowych wyników działalności jednostki” (MSR 1 „Prezentacja sprawozdania finansowego”).

Zgodnie z MSR nr 1 celem prowadzenia sprawozdawczości finansowej jest dostarczenie prawidłowej i rzetelnej informacji o sytuacji majątkowo-finansowej, wynikach ekonomicznych, zdolności płatniczej przedsiębiorstwa. W szczególności według MSR sprawozdania finansowe powinny być wykorzystywane przy podejmowaniu decyzji dotyczących kupna, utrzymania czy też zbycia inwestycji, ocenie sposobu zarządzania i ochrony majątku przez kierownictwo jednostki oraz jego odpowiedzialności, ocenie zdolności jednostki do wypłacania wynagrodzeń oraz realizacji innych świadczeń na rzecz pracowników, ocenie zabezpieczenia kredytów i pożyczek udzielonych jednostce, określaniu polityki podatkowej, ustalaniu wysokości zysku do podziału i dywidend, przygotowywania i wykorzystaniu danych statystycznych dotyczących dochodu narodowego, regulacji działalności jednostki¹².

Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej wydawane są przez Międzynarodową Federację Księgowych (IFAC) i obejmują 46 regulacji (m.in. dotyczą one odpowiedzialności, planowania, kontroli wewnętrznej, dowodów wewnętrznych, sprawozdań rewizyjnych, wykorzystania wniosków pracy innych audytorów itd.)

¹² Tamże.

Zakończenie

Sprawozdawczość finansowa jest źródłem informacji o sytuacji finansowej, ekonomicznej i majątkowej jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe. Sprawozdawczość finansowa jest uwarunkowana prawnie. W zależności od statusu jednostki ma ona przy sporządzaniu sprawozdania finansowego obowiązek przestrzegania przepisów prawa krajowego lub regulacji międzynarodowych. Ustawa o rachunkowości wskazuje na zakres informacyjny sprawozdania finansowego. Jest on zróżnicowany w zależności od rodzaju działalności jednostki i jej wielkości mierzonej sumą bilansową, wielkością przychodów ze sprzedaży i wielkością zatrudnienia.

Roczne sprawozdanie finansowe obligatoryjne dla wszystkich podmiotów wskazanych przez ustawę o rachunkowości jest wiodącym źródłem informacji dla szeroko rozumianego otoczenia. Dzięki sprawozdawczości finansowej podmioty z otoczenia jednostki mogą pozyskać podstawowe, rzetelne i jasne informacje o jednostkach-podmiotach rachunkowości. Nowelizacje przepisów rachunkowości i wprowadzanie nowych standardów sprawozdawczości finansowej dowodzą potrzeby nieustannego doskonalenia sprawozdawczości finansowej.

Bibliografia

- Dobija M., *Rachunkowość zarządcza i controlling*, PWN, Warszawa 1997.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 29.11.2008 r., nr L 320/1 (tekst jednolity: 2008 R1126 – PL – 12.01.2015 – 014.001 – 7).
- Rówińska M., *Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 757, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2013, nr 58, s. 375.
- Ustawa z dnia 22 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządach, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (tekst jedn. Dz.U. 2015, poz. 1011 ze zm.).
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. 2013, nr 47, poz. 330 ze zm.).

4

Zróźnicowanie sprawozdania finansowego różnych przedsiębiorstw¹

Wstęp

Sprawozdanie finansowe powinno być podstawowym źródłem informacji o podmiocie. Pozornie wydaje się, iż powinno zawierać taki sam przekrój danych w przypadku różnych jednostek. Natomiast w praktyce jest zupełnie inaczej. I nie wynika ta różnorodność zawartości sprawozdania finansowego jedynie ze specyfiki działalności operacyjnej podmiotu, ale też (a może teraz przede wszystkim) regulacji prawnych. Po pierwsze MSR/MSSF traktują zakres informacyjny sprawozdania finansowego jako przede wszystkim odpowiedź na zapotrzebowanie informacyjne jego czytelników. Takie sprawozdanie, oprócz oczywiście roli nadanej mu przez prawo gospodarcze, pełnić może także funkcję w zakresie *public relations*, bowiem zarząd rozbudowując zakres zaprezentowanych danych, może budować obraz jednostki transparentnej prowadzącej przejrzystą politykę informacyjną.

Z kolei ustawa o rachunkowości w zakresie jednostek innych niż banki, zakłady ubezpieczeń i reasekuracji różnicuje sprawozdanie ze względu na rozmiary działalności podmiotu oraz w niektórych sytuacjach fakt, czy prowadzi on działalność gospodarczą. Celem opracowania jest zaprezentowanie podobieństw i różnic między zakresem informacyjnym sprawozdań finansowych przedsiębiorstw.

Autorka stawia tezę, iż decyzja o sporządzaniu sprawozdania finansowego z wykorzystaniem dopuszczalnych przepisami prawa uproszczeń wymaga głębokiej analizy potrzeb informacyjnych adresatów tego sprawozdania i nie zawsze prowadzi do uzyskania korzyści informacyjnej przez jego czytelników. Jako materiał badawczy wykorzystana zostanie przede wszystkim analiza regulacji prawnych. Temat, ponieważ wynika z ostatnich zmian prawa, nie został szeroko podjęty w literaturze.

¹ Dr Katarzyna Trzpiola, Uniwersytet Warszawski.

1. Zakres informacyjny sprawozdań za 2015 r.

W opracowaniu omawiane będą różne możliwości wyboru w zakresie sporządzania sprawozdania finansowego. Pamiętać jednak należy o dwóch istotnych kwestiach:

- Zgodnie z art. 49a uor przyjmuje się, że sprawozdanie finansowe sporządzone przez jednostkę mikro z zastosowaniem uproszczeń przewidzianych w ustawie jest sprawozdaniem spełniającym kryteria art. 4 ust 1 uor, tj. przedstawia rzetelnie i jasno sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy tej jednostki.
- Po drugie zakres informacyjny załączników do ustawy jest zakresem podstawowym. Na podstawie art. 50 ust. 1 zarówno w brzmieniu przed nowelizacją, jak i po zmianach w uor informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym mogą być wykazywane ze szczegółowością większą niż określona w załącznikach do ustawy, jeżeli wynika to z potrzeb lub specyfiki jednostki. Poza tym w przypadku, gdy informacje dotyczące poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego nie wystąpiły w jednostce zarówno w roku obrotowym, jak i za rok poprzedzający rok obrotowy, to przy sporządzaniu sprawozdania finansowego pozycje te pomija się (art. 50 ust. 3 uor).

1.1. Klasyfikacja jednostek, a zakres ich sprawozdania

Prawo bilansowe nie zawiera wprost żadnego podziału, klasyfikacji podmiotów ze względu na zakres sporządzanego sprawozdania finansowego.

Po pierwsze, należy wskazać, iż pierwszy podział jednostek wynika z faktu, czy podmiot ten będzie sporządzał sprawozdanie zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości czy też zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej (MSSF/MSR). Podział ten nie jest uzależniony od rodzaju działalności czy też wielkości jednostki, ale od faktu czy organ zatwierdzający sprawozdanie finansowe podjął decyzję o dobrowolnym skorzystaniu z tzw. przejścia na MSSF/MSR.

Natomiast po analizie regulacji rozdziału 5 ustawy z 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2013, poz. 330 ze zm.) można po pierwsze wskazać, iż podstawowy podział to rozdzielenie na jednostki sporządzające sprawozdania zgodnie z ustawą i te, które sporządzają je zgodnie z MSR/MSSF.

Z kolei wśród pozostałych jednostek, tj. sporządzających sprawozdania zgodnie z art. 45 ust. 1 ustawy o rachunkowości klasyfikację jednostek determinują: kwestia ich wielkości i obowiązku poddania sprawozdania finansowego badaniu przez biegłego rewidenta. Przy czym kryteria te są rozłączne.

Podkreślić należy, iż nieco inaczej będzie wyglądała ta klasyfikacja w przypadku sprawozdań finansowych jednostek za 2015 r. sporządzanych bez uwzględnie-

nia przepisów ustawy z 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości i innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1333), a inaczej, jeśli uwzględnimy przepisy tej nowelizacji. Zakres sprawozdań zostanie przedstawiony w tabeli 1.

Tabela 1. Zakres obowiązku sprawozdawczego za 2015 r. – bez uwzględnienia nowelizacji 2015 r.

Rodzaj jednostki	Załącznik, z którego wynika zakres informacji	Obowiązek podania sprawozdania badaniu przez biegłego rewidenta
Jednostka mikro, tzw. <i>non profit</i> , nieprowadząca działalności gospodarczej (art. 3 ust. 1a pkt 2 uor)	Załącznik nr 4 uor – bardzo uproszczone sprawozdanie finansowe	Nie – jednostki takie nie stosują rozdziału 7 uor
Jednostka mikro, w tym <i>non profit</i> , prowadząca działalność gospodarczą	Załącznik nr 4 uor – bardzo uproszczone sprawozdanie finansowe	Nie, jeśli nie jest spółką akcyjną, w przypadku spółek akcyjnych – obowiązek poddania sprawozdania badaniu
Jednostka inna niż jednostka mikro nieprzekraczająca progów wielkościowych z art. 50 ust. 2 uor	Załącznik nr 1 – ograniczony zakres informacyjny do pozycji oznaczonych dużymi literami i cyframi rzymskimi	Nie, chyba że jest to spółka akcyjna
Jednostka inna niż jednostka mikro przekraczająca progi wielkościowe z art. 50 ust. 2 uor	Załącznik nr 1	Tak, jeśli spełnione są warunki określone w art. 64 uor
Przedsiębiorstwa wyłączone z możliwości bycia podmiotami mikro, np. emitenci papierów wartościowych	Załącznik nr 1	Tak, jeśli spełnione są warunki określone w art. 64 uor
Jednostki sporządzające sprawozdania według MSSF/MSR	Własny układ sprawozdawczy	Tak, bez względu na wielkość jednostki

Źródło: opracowanie własne.

1.2. Sprawozdanie finansowe według MSSF/MSR

Najbardziej ze względu na układ treści i sposób prezentacji szczegółowych danych są zróźnicowane sprawozdania przygotowywane zgodnie z międzynarodowymi regulacjami. Mogą je przygotowywać zgodnie z art. 45 ust 1a, 1b i 1e uor:

- emitenci papierów wartościowych dopuszczonych, emitenci zamierzający ubiegać się lub ubiegający się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego;

- jednostki wchodzące w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR;
- oddziały przedsiębiorcy zagranicznego.

MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” zawiera jedynie wskazanie elementów, które powinny znaleźć się w rocznym sprawozdaniu finansowym. Jednostka może stosować inne tytuły sprawozdań, niż te zastosowane w niniejszym standardzie. Przykładowo jednostka może stosować tytuł „sprawozdanie z całkowitych dochodów” zamiast „sprawozdanie z zysków lub strat i innych całkowitych dochodów”. Zgodnie z §10 MSR 1 pełne sprawozdania finansowe składają się ze:

- sprawozdania z sytuacji finansowej na koniec okresu (można je określać jako bilans),
- sprawozdania z zysków i strat i innych całkowitych dochodów za dany okres (jedno- lub dwuczęściowe, jeśli w jednostce nie występują tzw. inne całkowite dochody, może być określane rachunkiem zysków i strat),
- sprawozdania z przepływów pieniężnych za dany okres,
- sprawozdania ze zmian w kapitale własnym za dany okres,
- informacji dodatkowych zawierających podsumowanie istotnych zasad (polityki) rachunkowości oraz inne informacje objaśniające oraz informacji porównawczych w odniesieniu do poprzedniego okresu, jak określono w §38 i §38A
- sprawozdania z sytuacji finansowej na początek poprzedniego okresu, jeżeli jednostka zastosowała zasady (politykę) rachunkowości retrospektywnie lub dokonała retrospektywnego przekształcenia pozycji w sprawozdaniach finansowych lub przeklasyfikowała pozycje w sprawozdaniach.

Z racji, iż MSR 1 nie zawiera wzorów tych elementów sprawozdania, inne MSR/MSSF wskazują, które informacje powinny być, zgodnie z decyzją jednostki, prezentowane albo bezpośrednio w elemencie liczbowym albo w dodatkowych notach i objaśnieniach, nie ma jednego wzorca sprawozdania. Każda jednostka, analizując potrzeby informacyjne swych interesariuszy, buduje kształt informacyjny swego raportu, przestrzegając oczywiście wymogów MSSF. Interesującą lekturą są sprawozdania choćby największych polskich spółek giełdowych na przestrzeni 2005-2014 r. Porównując sprawozdania jednej spółki² w tym czasie albo sprawozdania spółek jednej branży, można zaobserwować, jak te podmioty budują swoją politykę informacyjną. Każde sprawozdanie jest nieco inne, mimo iż zawiera wszystkie informacje wymagane przez prawo, poprzez dodatkowe dane, sposób zaprezentowania ich spółki budują między innymi swój wizerunek wśród inwestorów.

² Za szczególnie interesujące autorka uważa sprawozdania przygotowywane przez TP S.A., obecnie Orange S.A. KGHM S.A., czy PGNiG S.A.

1.3. Sprawozdanie finansowe jednostek mikro

Jednostkami mikro mogącymi sporządzać uproszczone sprawozdanie finansowe są podmioty określone w art. 3 ust. 1a i 1b uor. Przy czym podkreślić należy, iż sporządzenie sprawozdania z uwzględnieniem uproszczeń art. 46 ust. 5 pkt 4, art. 47 ust. 4 pkt 4, art. 48 ust. 3, art. 48a ust. 3, art. 48b ust. 4 lub art. 49 ust. 4 ustawy o rachunkowości leży w decyzji (dobrowolnej) organu zatwierdzającego sprawozdania.

Można je podzielić na dwie grupy – jednostki nieprowadzące działalności gospodarczej i jednostki ją prowadzące. Jednostki nieprowadzące działalności gospodarczej zostały wskazane w art. 3 ust. 1a pkt 2 uor. Są to stowarzyszenia, związki zawodowe, organizacje pracodawców, izby gospodarcze, fundacje, przedstawicielstwa przedsiębiorców zagranicznych, w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, społeczno-zawodowe organizacje rolników, organizacje samorządu zawodowego, organizacje samorządu gospodarczego rzemiosła i Polskie Biuro Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Jednostki te uprzednio stosowały rozporządzenie Ministra Finansów z 15 listopada 2001 r. w sprawie niektórych zasad rachunkowości jednostek nieprowadzących działalności gospodarczej. Obecnie regulacje z tego rozporządzenia znalazły się w ustawie o rachunkowości. Jednostki te sporządzać będą sprawozdanie finansowe zgodnie z zakresem informacyjnym wskazanym w załączniku nr 4 uor. Sprawozdanie to będzie obejmowało wprowadzenie do sprawozdania finansowego – o bardzo ograniczonej zawartości informacyjnej oraz bilans i rachunek zysków i strat (poprzednio jednostki te sporządzały rachunek wyników). Warto wskazać, iż te organizacje *non profit* nieprowadzące działalności gospodarczej zwolnione są ze stosowania m.in. zasady ostrożności i mają zakaz wykorzystywania wartości godziwej i skorygowanej ceny nabycia do wyceny aktywów i pasywów. Zatem np. skutki odpisów aktualizacyjnych, które są wymagane do prezentacji także w załączniku nr 4 będą w praktyce tych jednostek występowały.

Z kolei jednostkami mikro prowadzącymi działalność gospodarczą są jednostki wymienione w art. 3 ust. 1a pkt 1, 3-4 uor oraz jednostki spełniające warunki wskazane w art. 3 ust. 1b uor. We wszystkich tych sytuacjach istotne jest nieprzekroczenie progów wielkościowych, co zostanie przedstawione w tabeli 2.

Tabela 2. Jednostki mikro w świetle ustawy o rachunkowości

Rodzaj jednostki	Progi
Spółki, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 1, inne osoby prawne, a także oddziały przedsiębiorców zagranicznych w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej. Jednostkami, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 1 uor są spółki handlowe (osobowe i kapitałowe, w tym również w organizacji) oraz	Jeżeli jednostki te w roku obrotowym, za który sporządzają sprawozdanie finansowe, oraz w roku poprzedzającym ten rok obrotowy, a w przypadku jednostek rozpoczynających działalność – w roku obrotowym, w którym rozpoczęły działalność, nie przekroczyły, co najmniej dwóch z następujących trzech wielkości:

spółki cywilne (z pominięciem tych, których wyłącznymi współnikami są osoby fizyczne), a także inne osoby prawne, z wyjątkiem Skarbu Państwa i Narodowego Banku Polskiego. Do tej grupy będą zaliczane też np. stowarzyszenia i fundacje, jeśli prowadzą działalność gospodarczą.	a) 1.500.000 zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego, b) 3.000.000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy, c) 10 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty.
Osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych oraz spółki partnerskie.	Przychody netto tych jednostek ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych wyniosły równowartość w walucie polskiej nie mniej niż 1.200.000 euro i nie więcej niż 2.000.000 euro za poprzedni rok obrotowy, a w przypadku jednostek rozpoczynających działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą – w roku obrotowym, w którym rozpoczęły działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą.
Osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych oraz spółki partnerskie, które stosują zasady rachunkowości na podstawie art. 2 ust. 2, czyli dobrowolnie.	Jednostki te nie przekraczają progu obligującego do prowadzenia ksiąg rachunkowych.
Spółki wskazane w wierszu 1, które w poprzednim roku sporządzały sprawozdanie finansowe wg kryteriów mikro.	W roku obrotowym, za który sporządzają sprawozdanie finansowe, albo w roku poprzedzającym ten rok obrotowy przekroczyły dwie z wymienionych wielkości: a) 1.500.000 zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego, b) 3.000.000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy, c) 10 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty.

Źródło: opracowanie własne.

Podkreślić należy, iż nie mogą mieć statusu ani mikro ani w 2016 r. małych jednostek następujące podmioty (art. 3 ust. 1a pkt 1 przed nowelizacją, a po nowelizacji art. 3 ust. 1 pkt 1e uor):

- jednostki, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 3, czyli jednostek organizacyjnych działających na podstawie *Prawa bankowego*, przepisów o obrocie papierami wartościowymi, przepisów o funduszach inwestycyjnych, przepisów o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, przepisów o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych lub przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych;
- jednostki zamierzające ubiegać się albo ubiegające się o zezwolenie na wykonywanie działalności na podstawie przepisów, o których mowa wyżej;

- emitenci papierów wartościowych dopuszczonych, emitenci zamierzający ubiegać się lub ubiegający się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych Europejskiego Obszaru Gospodarczego;
- emitenci papierów wartościowych dopuszczonych do obrotu w alternatywnym systemie obrotu;
- krajowe instytucje płatnicze;
- instytucje pieniądza elektronicznego;
- jednostki sektora finansów publicznych.

Jednostki mikro prowadzące działalność gospodarczą sporządzają sprawozdanie finansowe zgodnie z zakresem informacyjnym wskazanym w załączniku nr 4, obejmujące:

- wprowadzenie do sprawozdania finansowego – podstawowe informacje, a przede wszystkim wskazanie, iż sprawozdanie jest przygotowane według kryteriów mikro;
- ograniczony zakresem informacyjnym bilans;
- rachunek zysków i strat – kończący się pozycją „Zysk/strata netto”, ale prezentujący tylko najważniejsze kategorie przychodów i kosztów.
- nie sporządzają te jednostki informacji dodatkowej, ewentualnie ujmują, jako objaśnienia do bilansu, dane związane z udziałami własnymi i zobowiązaniami finansowymi.

W przypadku spółek akcyjnych, których sprawozdania, w przypadku kontynuowania działalności, muszą być poddane badaniu przez biegłego rewidenta, nie ma obowiązku przygotowywania rachunku przepływów pieniężnych i zestawienia zmian w kapitale własnym. Jednostki mikro, a ma to znaczenie dla spółek kapitałowych i spółki komandytowo-akcyjnej, nie muszą dołączać do sprawozdania finansowego sprawozdania z działalności jednostki, mimo że są podmiotami wskazanymi w art. 49 ust. 1 uor.

W praktyce jednostki te będą musiały przygotować dodatkowe informacje, jeśli będą chciały ubiegać się np. o kredyt czy finansowanie leasingiem.

1.4. Sprawozdanie jednostek innych niż jednostki mikro za 2015 r.

Jednostki, które ze względu na rozmiary działalności nie mogą mieć statusu mikro, albo te małe podmioty w stosunku, do których organ uprawniony do zatwierdzania sprawozdania finansowego nie podjął decyzji o sporządzaniu sprawozdania z zastosowaniem uproszczeń sporządzają sprawozdanie finansowe zgodnie z zakresem informacyjnym wskazanym w załączniku nr 1 do ustawy o rachunkowości. Sprawozdanie to może mieć formę uproszczoną zarówno ze względu na liczbę elementów, jak i szczegółowość informacji w nim prezentowanych. Jeśli sprawozdanie finansowe sporządza jednostka wskazana w art. 64 ust. 1 uor to musi być ono poddane badaniu przez biegłego rewidenta. W takiej sytuacji będzie obejmowało ono 5 elementów:

- informację dodatkową obejmującą wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe noty i objaśnienia,
- bilans,
- rachunek zysków i strat,
- rachunek przepływów pieniężnych,
- zestawienie zmian w kapitale własnym.

Informacje te mogą być przedstawione szczegółowo, tj. z uwzględnieniem co najmniej ostatniego szczebla informacyjnego wymienionego w załączniku nr 1, czyli wskazać należy wartość także pozycji oznaczonych małymi literami i myślnikami.

Mogą też w przypadku spełnienia warunków wymienionych w art. 50 ust. 2 uor być te dane przedstawione w sposób zagregowany, tj. wartości podane (i wymienione, jako odrębne pozycje) w odniesieniu do pozycji wskazanych w załączniku nr 1 dużymi literami i rzymskimi cyframi. Takie jednostki najczęściej będą sporządzały jedynie trzejelementowe sprawozdanie finansowe obejmujące:

- informację dodatkową składającą się z wprowadzenia oraz dodatkowych not i objaśnień ograniczonych jedynie do najważniejszych danych,
- bilansu,
- rachunku zysków i strat.

Prawo do sporządzania takiego sprawozdania w formie uproszczonej miały jednostki, które w roku obrotowym, za który sporządza sprawozdanie finansowe, oraz w roku poprzedzającym ten rok obrotowy nie osiągnęła dwóch z następujących trzech wielkości:

- 1) średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło nie więcej niż 50 osób,
- 2) suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego w walucie polskiej nie przekroczyła równowartości 2.000.000 euro,
- 3) przychody netto ze sprzedaży produktów i towarów oraz operacji finansowych w walucie polskiej nie przekroczyły równowartości 4.000.000 euro.

Warto dodać, iż nie ma przeszkód w skorzystaniu z tego uproszczenia w przypadku spółek akcyjnych poddających swoje sprawozdanie badaniu. Prezentować wtedy one dodatkowo będą uproszczony rachunek przepływów pieniężnych i zestawienie zmian w kapitale własnym.

Jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe zgodnie z zakresem informacyjnym wskazanym w załączniku nr 1, jeśli są podmiotami wymienionymi w art. 49 ust. 1 uor, tj. np. spółkami z o.o., akcyjnymi, muszą sporządzać i dołączać do sprawozdania finansowego zawsze sprawozdanie z działalności. Nie ma tu znaczenia, czy przygotowują sprawozdanie w wersji okrojonej czy nie.

Warto zauważyć, iż możliwość sporządzania sprawozdania finansowego z uwzględnieniem uproszczeń przewidzianych w art. 50 ust. 2 uor jest możliwa po raz ostatni za 2015 r. Nowelizacja z 23 lipca 2015 r. ustawy o rachunkowości uchyliła ten przepis.

2. Zmiany w zakresie informacyjnym sprawozdań przedsiębiorstw za 2016 r.

Nowelizacja ustawy o rachunkowości z 23 lipca 2013 r. wprowadziła możliwość sporządzania sprawozdań finansowych przez tzw. małe jednostki. W związku z dostosowywaniem prawa bilansowego do regulacji dyrektywy 34/2013 wprowadzono załącznik nr 5, który będzie obejmował zakres danych prezentowanych przez te małe jednostki.

Przypomnieć należy, iż na podstawie art. 6 ustawy nowelizującej można skorzystać z nowych regulacji już przy sporządzaniu sprawozdań finansowych za 2015 r. Jest to jednak prawo wyboru organu zatwierdzającego, a nie obowiązek.

Podkreślić należy, iż możliwość sporządzania sprawozdań finansowych według załącznika nr 5 będzie fakultatywna. Podobnie jak dotychczas w odniesieniu do mikro jednostek konieczna będzie decyzja (uchwała lub postanowienie) organu uprawnionego do zatwierdzania sprawozdania finansowego o skorzystaniu z szeregu uproszczeń przewidzianych w sprawozdawczości dla małych jednostek. W konsekwencji zmienił się zakres obowiązków sprawozdawczych za 2016 r., co zostało zaprezentowane w tabeli 3.

Tabela 3. Zakres obowiązku sprawozdawczego za 2016 lub za 2015 r., jeśli jednostka zastosowała dobrowolnie nowelizację 2015 r.

Rodzaj jednostki	Załącznik, z którego wynika zakres informacji	Obowiązek poddania sprawozdania badaniu przez biegłego rewidenta
Jednostka mikro tzw. non profit nieprowadząca działalności gospodarczej (art. 3 ust. 1a pkt 2 uor)	Załącznik nr 4 uor – bardzo uproszczone sprawozdanie finansowe	Nie – jednostki takie nie stosują rozdziału 7 ustawy o rachunkowości
Jednostka mikro w tym <i>non profit</i> prowadząca działalność gospodarczą	Załącznik nr 4 uor – bardzo uproszczone sprawozdanie finansowe	Nie, jeśli nie jest spółką akcyjną, w przypadku spółek akcyjnych – obowiązek poddania sprawozdania badaniu
Jednostka mała	Załącznik nr 5	Tak, jeśli spełnione są warunki określone w art. 64 uor
Jednostka inna niż jednostka mikro i jednostka mała	Załącznik nr 1	Tak, jeśli spełnione są warunki określone w art. 64 uor
Jednostki sporządzające sprawozdania według MSSF/MSR	Własny układ sprawozdawczy	Tak, bez względu na wielkość jednostki
Przedsiębiorstwa wyłączone z możliwości bycia podmiotami mikro i małymi, np. emitenci papierów wartościowych	Załącznik nr 1	Tak, jeśli spełnione są warunki określone w art. 64 uor

Źródło: opracowanie własne.

2.1. Sprawozdania jednostek mikro

Nie zmieniły się regulacje w zakresie sprawozdań finansowych jednostek mikro, zarówno tych prowadzących, jak i nieprowadzących działalności gospodarczej. Wprowadzono natomiast istotną zmianę w zakresie w ogóle prowadzenia ksiąg rachunkowych. Dodany został art. 2 ust. 5 uor, który wskazuje, iż najmniejsze jednostki *non profit* nieprowadzące działalności gospodarczej, a spełniające dodatkowe wymogi wskazane w art. 10a ust. 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. 2014, poz. 1118 ze zm.) mogą prowadzić uproszczoną ewidencję przychodów i kosztów na zasadach i warunkach określonych w tej ustawie. Nie będą one zobligowane do stosowania przepisów o rachunkowości i tym samym sporządzania sprawozdań finansowych.

2.2. Sprawozdanie małych jednostek

Nowością jest brak możliwości sporządzania sprawozdania finansowego w formie uproszczonej określonej w art. 50 ust. 2 uor – jak zostało już wskazane przepis ten został uchylony. W „zamian” przewidziano uproszczenie polegające na wprowadzeniu zakresu informacyjnego załącznika nr 5. Ale nie można tych regulacji wprost porównywać z kilku powodów.

Progi wielkościowe, które wskazano w tabeli 4, dla tzw. małych jednostek są blisko dwukrotnie wyższe niż te wskazane w art. 50 ust. 2 uor. Będzie to powodowało, iż zdecydowanie większa liczba podmiotów zostanie uprawniona do korzystania z załącznika nr 5 niż dotychczas liczba podmiotów sporządzających sprawozdanie zgodnie z art. 50 ust. 2 uor.

Tabela 4. Porównanie wartości progów dla uproszczonego sprawozdania mniejszej jednostki

Rodzaj progu	Mała jednostka	Wartość z art. 50 ust 2 uor
Suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego	17.000.000 zł	2.000.000 euro, tj. na koniec 2014 r.: 8.524.600 zł
Przychody	34 000 000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy. Nie ma w tym kryterium ani przychodów z operacji finansowych ani pozostałych przychodów operacyjnych	Przychody netto ze sprzedaży produktów i towarów oraz operacji finansowych w walucie polskiej nie przekroczyły równowartości 4.000.000 euro, np. w 2014 r.: 17.049.200 zł
Średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty	50 osób	50 osób

Źródło: opracowanie własne.

Po drugie regulacje sprzed 2015 r. nie wiązały uproszczonej formy np. bilansu z możliwością niesporządzania sprawozdania z działalności czy innych elementów sprawozdania finansowego. A teraz istnieje takie powiązanie. W przypadku jednostek małych można bowiem nie sporządzać sprawozdania z działalności (nawet jeśli jest to spółka akcyjna, spółka z o.o. czy spółka komandytowo-akcyjna), można je też sporządzić w ograniczonej postaci, pomijając niektóre dane (szczegóły zostały wskazane w art. 49 ust. 5-6 uor).

Jednostkami małymi, w stosunku do których zostały przedstawione w tabeli nr 4 progi, są spółki, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 1 uor, inne osoby prawne, jednostki, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 2, oraz oddziały przedsiębiorców zagranicznych w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, jeżeli jednostki te w roku obrotowym, za który sporządzają sprawozdanie finansowe, oraz w roku poprzedzającym ten rok obrotowy, a w przypadku jednostek rozpoczynających działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą – w roku obrotowym, w którym rozpoczęły działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą, nie przekroczyły co najmniej dwóch z trzech wskazanych powyżej wielkości. Będą to też jednostki dobrowolnie prowadzące księgi rachunkowe na podstawie art. 2 ust. 2 uor.

Status jednostki małej można także utrzymać, jeśli „wyjątkowo” w jednym z dwóch lat (bieżącym lub poprzednim) przekroczone zostały progi wielkościowe, ale za poprzedni rok sprawozdanie było sporządzane według kryteriów małych jednostek.

Zauważyć należy, iż w niektórych sytuacjach organ zatwierdzający będzie miał prawo do dokonania wyboru, czy sprawozdanie finansowe będzie sporządzane według kryteriów dla mikro, dla małych jednostek czy też zasad ogólnych. Okoliczności te zostały zestawione w tabeli 5.

Tabela 5. Możliwość wyboru wariantu uproszczeń przez organ zatwierdzający

Jednostka	Sprawozdanie według załącznika nr 1	Sprawozdanie według załącznika 4	Sprawozdanie według załącznika 5
Osoba prawna nieprzekraczająca progów z art. 3 ust. 1a pkt 1	Tak – brak konieczności podejmowania jakiegokolwiek decyzji	Tak, jeśli podjęta decyzja o zastosowaniu uproszczeń mikro	Tak, jeśli została podjęta decyzja o zastosowaniu uproszczeń małych jednostek
Osoba fizyczna lub spółka osobowa nieprzekraczająca przychodów 2 mln euro za poprzedni rok	Tak – brak konieczności podejmowania jakiegokolwiek decyzji	Tak, jeśli podjęta decyzja o zastosowaniu uproszczeń mikro	Tak, jeśli podjęta decyzja o zastosowaniu uproszczeń małych jednostek
Jednostka przekraczająca progi wskazane	Tak – brak konieczności podejmowania	Nie – brak możliwości	Tak, jeśli podjęta decyzja o zastosowaniu

w art. 3 ust. 1a, ale nieprzekraczająca progów z art. 3 ust. 1c	jakiegokolwiek decyzji		uproszczeń małych jednostek
Jednostka przekraczająca progi z art. 3 ust. 1c	Tak – brak konieczności podejmowania jakiegokolwiek decyzji	Nie – brak możliwości	Nie – brak możliwości
Jednostka wskazana w art. 3 ust. 1e	Tak – brak konieczności podejmowania jakiegokolwiek decyzji	Nie – brak możliwości	Nie – brak możliwości

Źródło: opracowanie własne.

Jednostki małe będą miały prawo do:

- sporządzenia bilansu w wersji uproszczonej według załącznika nr 5 (art. 46 ust. 5 pkt 5 uor),
- sporządzenia rachunku zysków i strat albo w wariantcie porównawczym albo wariantcie kalkulacyjnym w wersji uproszczonej według załącznika nr 5 (art. 47 ust. 4 pkt 5 uor),
- niesporządzania rachunku przepływów pieniężnych (art. 48b ust. 5) i zestawienia zmian w kapitale własnym (art. 48a ust. 4 uor),
- sporządzania informacji dodatkowej w bardzo okrojonej postaci (art. 48 ust. 4 uor),
- niesporządzania sprawozdania z działalności (art. 49 ust. 5).

Powyższe uproszczenia można stosować niezależnie od faktu, iż jednostka na podstawie art. 64 ust. 1 będzie poddawała swoje sprawozdanie finansowe badaniu przez biegłego rewidenta. Zaznaczyć zatem należy, iż uproszczenia te będą miały największe znaczenie dla spółek akcyjnych, których sprawozdania finansowe są bez względu na wielkość jednostki poddawane badaniu przez biegłego rewidenta. Możliwość skorzystania z uproszczeń ma także znaczenie dla tzw. pozostałych jednostek, m.in. spółek z o.o., spółdzielni czy przedsiębiorstw państwowych, jeśli są jednostkami przekraczającymi progi wielkościowe wskazane w art. 64 ust. 1 pkt 4 uor powodujące powstanie obowiązku poddania sprawozdania finansowego badaniu przez audytora. Czyli np. spółka akcyjna lub spółka z o.o. zobligowana do poddania swego sprawozdania finansowego badaniu przez biegłego rewidenta na podstawie art. 64 ust. 1 pkt 1 uor przedstawi mu jedynie bilans, rachunek zysków i strat i dwuczęściową, ale niezbyt rozbudowaną informacyjnie informację dodatkową. Nie będzie, mimo obowiązku badania, dołączała rachunku przepływów pieniężnych, zestawienia zmian w kapitale własnym i sprawozdania z działalności. Tabela 6 prezentuje zestawienie elementów sprawozdania finansowego w zależności od tego, czy spółka kapitałowa skorzysta z przewidzianych dla niej uproszczeń czy nie. Wskazane zostało w niej również, czy wystąpi obowiązek dołączenia sprawozdania z działalności.

Tabela 6. Zakres elementów sprawozdania finansowego dla spółki kapitałowej niebędącej jednostką mikro

Rodzaj jednostki	Zakres sprawozdania
Spółka kapitałowa, która nie przekracza progów wskazanych w art. 3 ust. 1c uor – brak decyzji o skorzystaniu z uproszczeń. Nie poddaje sprawozdania obligatoryjnemu badaniu przez biegłego rewidenta.	Załącznik nr 1 Dwuczęściowa informacja dodatkowa: wprowadzenie do sprawozdania finansowego i dodatkowe noty i objaśnienia Bilans Rachunek zysków i strat Obowiązek sporządzenia sprawozdania z działalności
Spółka kapitałowa, która nie przekracza progów wskazanych w art. 3 ust. 1c uor – decyzja o skorzystaniu z uproszczeń. Poddaje sprawozdania obligatoryjnemu badaniu przez biegłego rewidenta.	Załącznik nr 5 Wprowadzenie do sprawozdania finansowego Bilans Rachunek zysków i strat Ewentualne objaśnienia zamiast dodatkowych not i objaśnień Brak obowiązku sporządzenia sprawozdania z działalności
Spółka kapitałowa, która przekracza progi wskazane w art. 3 ust. 1c uor – decyzja o skorzystaniu z uproszczeń Poddaje sprawozdania obligatoryjnemu badaniu przez biegłego rewidenta	Załącznik nr 1 Dwuczęściowa informacja dodatkowa: wprowadzenie do sprawozdania finansowego i dodatkowe noty i objaśnienia Bilans Rachunek zysków i strat Rachunek przepływów pieniężnych Zestawienie zmian w kapitale własnym Brak obowiązku sporządzenia sprawozdania z działalności

Źródło: opracowanie własne.

Podkreślić należy, iż nowelizacja ustawy z 23 lipca 2015 r. wprowadziła nie tylko nowy załącznik nr 5, ale także szereg zmian prezentacyjnych w załączniku nr 1 wynikających z dostosowania prawa do regulacji unijnych. Zmiany te nie wpłyną na porównywalność danych pomiędzy spółkami, ponieważ są obowiązkowe dla wszystkich jednostek korzystających z danego załącznika. Podmioty, przygotowujące sprawozdania według zmienionego załącznika, będą musiały zadbać o porównywalność danych za poprzedni rok obrotowy.

Zakończenie

Sprawozdanie finansowe ma za zadanie zaprezentowanie w sposób kompleksowy wszystkich istotnych informacji na temat sytuacji finansowej i majątkowej

jednostki. Z drugiej strony przygotowanie sprawozdania nie może rodzić nadmiernych kosztów. Ten argument przyświecał najpierw Parlamentowi Europejskiemu przyjmującemu dyrektywę 2013/34, a następnie polskiemu ustawodawcy w nowelizacjach ustawy o rachunkowości w latach 2014 i 2015. Jakkolwiek nie spojrzeć na nowe załączniki już sama możliwość dokonywania wyboru w przypadku przedsiębiorstw tzw. układu sprawozdawczego zwraca uwagę na rolę rachunkowości i sprawozdawczości. Można dyskutować nad tym, czy zmniejszenie zakresu informacyjnego w sprawozdaniu przyczyni się do obniżenia kosztów rachunkowości czy też nie. Można się zastanawiać, jak będą zachowywać się odbiorcy sprawozdań finansowych otrzymujący zmniejszoną w sprawozdaniu liczbę danych – to wszystko ukształtuje praktyka gospodarcza. Przypomnieć jednak należy, iż oprócz sprawozdania finansowego interesariusze mają możliwość poszukiwania danych o charakterze finansowym i niefinansowym w innych źródłach. Podmioty finansujące (banki, leasingodawcy) będą wymagać dodatkowo oprócz sprawozdania uproszczonego szeregu innych danych, dotychczas zawartych w „starym” załączniku nr 1, bowiem zarówno zakres informacyjny załącznika nr 1, jak i 5 jest zbyt ubogi, choćby do przeprowadzenia analizy wskaźnikowej sprawozdania.

Cennym, dodatkowym źródłem informacji powinno być, obecnie często niedoceniane, sprawozdanie z działalności i nowe sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej. Nie są to elementy sprawozdania finansowego, ale sprawozdania je uzupełniające (dlatego zasadniczo zostały pominięte w opracowaniu).

Bibliografia

- Ustawa z 23 lipca 2015 o zmianie ustawy o rachunkowości i innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1333).
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2013, poz. 330 ze zm.).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zmieniającej dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE oraz uchylającej dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG (Dz.Urz. UE L 182 z 29.06.2013, s. 19).
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.U. L 320 z 29.11.2008, s. 1).

Sprawozdawczość informacji niefinansowych w spółkach publicznych jako kierunek rozwoju sprawozdawczości przedsiębiorstw¹

Wstęp

Sprawozdanie finansowe stanowi główne źródło wiedzy o przedsiębiorstwie. W oparciu o dane *ex post* przedstawia sytuację majątkową i finansową jednostki oraz jej wynik finansowy. W dobie gospodarki industrialnej, w której wartość przedsiębiorstwa i jego siła finansowa determinowana była posiadanymi aktywami rzeczowymi (trwałymi i obrotowymi), ten sposób odzwierciedlenia rzeczywistości gospodarczej podmiotu, jego kondycji majątkowej i kapitałowej był właściwy.

Na skutek zmian ekonomicznych o zasięgu ogólnosiwiatowym związanych z przejściem gospodarki z ery industrialnej do gospodarki opartej na wiedzy, procesami globalizacyjnymi, rozwojem technik informatycznych i teleinformatycznych, rozwojem międzynarodowej wymiany handlowej, rozwojem rynków kapitałowych oraz wzrostem ilości i wielkości transakcji dokonywanych na nich pojawiły się nowe grupy użytkowników informacji płynących ze sprawozdań finansowych. Zwiększył się również zakres ich potrzeb informacyjnych, gdyż oprócz danych historycznych interesariusze zgłaszali zapotrzebowanie na informacje prospektywne zasilające procesy zarządcze przedsiębiorstwa. Coraz częściej także do prawidłowej oceny bieżącej oceny przedsiębiorstwa i jego szans rynkowych w przyszłości potrzebne były oprócz danych finansowych także informacje niefinansowe.

Odpowiedzią na te oczekiwania była ewolucja sprawozdawczości przedsiębiorstw w kierunku raportu finansowego zawierającego w jednym dokumencie dane finansowe i niefinansowe, czyli tzw. sprawozdawczość zintegrowana (raportowanie zintegrowane).

Celem opracowania jest przedstawienie kierunku zmian w sprawozdawczości przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem obowiązków sprawozdawczych jednostek zainteresowania publicznego. Dążąc do realizacji tak sformułowanego celu, jako metodę badawczą zastosowano metodę porównawczą literatury przedmiotu.

¹ Dr Anna Spoz, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, aspoz@kul.lublin.pl

1. Kierunki zmian sprawozdawczości przedsiębiorstw

Sprawozdanie finansowe jest produktem końcowym rachunkowości finansowej. Będąc okresowo emitowanym zbiorem informacji o sytuacji majątkowej i kapitałowej jednostki oraz jej wyniku finansowym, stanowi najbardziej wiarygodne źródło informacji o przedsiębiorstwie zarówno dla użytkowników zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Zakres informacyjny sprawozdania finansowego poszczególnych grup jednostek określają odpowiednie załączniki do ustawy o rachunkowości.

Na przestrzeni lat, w wyniku doświadczeń wynikających z praktyki gospodarczej struktura sprawozdania ulegała zmianom. Początkowo sprawozdanie finansowe składało się tylko z dwóch składników – bilansu i rachunku zysków i strat. Pierwszy z nich sporządzany na dzień bilansowy obrazował na ten dzień sytuację finansową jednostki „rejestrując niezużyte aktywa i zobowiązania dotyczące tych aktywów oraz udział właścicielski”². Rachunek zysków i strat z kolei, będąc sprawozdawczym rozwinięciem bilansowej pozycji: zysk (strata) netto dostarczał informacji o wynikach działalności przedsiębiorstwa w danym okresie.

W celu zapewnienia użytkownikom sprawozdania finansowego informacji i objaśnień niezbędnych do odpowiedniej interpretacji danych zawartych w bilansie i rachunku zysków i strat do wymienionych raportów dołączona została informacja dodatkowa.

Taki model sprawozdania finansowego jednostki funkcjonował przez kilkadziesiąt lat. Praktyka gospodarcza uświadomiła jednak potrzebę poszerzenia dotychczasowej struktury sprawozdania finansowego o nowy element – rachunek przepływów pieniężnych, stanowiący swoistą przeciwwagę dla rachunku zysków i strat. Raport ten, prezentując zrealizowane w ciągu danego okresu sprawozdawczego wpływy i wydatki netto podmiotu gospodarującego, opisuje jego zdolność do generowania gotówki i jej ekwiwalentów. Wskazuje na źródła ich pochodzenia i kierunki ich wykorzystania.

Nowelizacja ustawy o rachunkowości z 2002 roku wprowadziła ostatni element sprawozdania finansowego, tj. zestawienie zmian w kapitale własnym. W ten sposób zakres informacyjny sprawozdania finansowego został poszerzony o informacje na temat zwiększeń i zmniejszeń stanu każdego ze składników kapitału własnego mających miejsce w analizowanym okresie sprawozdawczym.

Należy zaznaczyć, że ostatnie dwa elementy sprawozdania finansowego są obowiązkowe jedynie dla jednostek o dużym znaczeniu ekonomiczno-społecznym, których roczny raport finansowy podlega obowiązkowi badania przez biegłego rewidenta. Jednostki te wyszczególnione zostały w art. 64 ust. 1 ustawy o rachunkowości.

² E. Walińska (red.), *Rachunkowość finansowa: ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2014, s. 96.

Przedstawiony model sprawozdania finansowego, choć nadal aktualny, podlega krytyce, która szczególnie nasiliła się po ostatnim kryzysie gospodarczym, w sposób dobitny pokazujący słabość obecnej formuły sprawozdawczej. Do głównych postulatów zgłaszanych pod adresem rocznych raportów finansowych należy zaliczyć³:

- zwiększenie przejrzystości sprawozdań finansowych,
- zwiększenie zakresu wykazywanych w nich informacji,
- zwiększenie informacji, które będą pomocne w prognozowaniu przyszłej sytuacji finansowej podmiotu,
- zwiększenie ilości informacji niefinansowych (opisowych),
- zwiększenie zakresu dobrowolnych ujawnień.

Sprawozdaniom finansowym w obecnym ich kształcie zarzuca się, że nie zaspokajają potrzeb szerokiego grona użytkowników, gdyż⁴:

- koncentrują się na przeszłości, nie dostarczając informacji na temat przyszłych sukcesów firmy,
- nie uwzględniają aktywów niematerialnych, których znaczenie w przedsiębiorstwie systematycznie rośnie, zwłaszcza wiedzy, która obecnie jest kluczowym czynnikiem sukcesu firmy,
- koncentrują się na osiągnięciu zysków, ale w perspektywie krótkiego okresu,
- nie ujawniają informacji na temat kluczowych czynników sukcesu organizacji.

Poza wyżej wymienionymi zarzutami pod adresem współczesnych sprawozdań finansowych ich użytkownicy podkreślają fakt, iż nie uwzględniają one modelu biznesowego jednostki, co znacznie utrudnia możliwości interpretacyjne danych w nich zawartych. Potrzeby informacyjne w tym zakresie wynikają wprost ze wzrostu zapotrzebowania na informacje zarządcze zewnętrznych inwestorów.

Drugim ważnym wyzwaniem stawianym współczesnym podmiotom gospodarczym jest zwiększenie zakresu i przejrzystości informacji sprawozdawczej⁵. Robert G. Eccles twierdzi, że osiągnięcie pełnej przejrzystości (*full transparency*) jest możliwe poprzez realizację następujących etapów⁶:

- osiągnięcie finansowej przejrzystości, czyli idea pełnego ujawnienia informacji finansowych;

³ E. Walińska, B. Bek-Gaik, J. Gad, B. Rymkiewicz, *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa jako narzędzie komunikacji z otoczeniem. Wymiar finansowy i niefinansowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, s. 25-27.

⁴ Tamże.

⁵ Zwiększenie potrzeb na informacje sprawozdawcze o charakterze opisowym uzasadniają takie nowoczesne teorie przedsiębiorstwa, jak np.: teoria społecznej odpowiedzialności, teoria interesariuszy, teoria legitymizacji. Por.: E. Walińska, B. Bek-Gaik, J. Gad, B. Rymkiewicz, *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 25.

⁶ F. Hansen, *Transparent Beauty*, Part Two of a Series data 06.01.2001, <http://businessfinancemag>, [za:] E. Walińska, A. Jurewicz, *Ujawnianie informacji w raporcie finansowym – czy potrzebne są ramy konceptualne?*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, nr 314, s. 226.

- ujawnienie wszystkich informacji, które wpływają na wartość przedsiębiorstwa; bilans i rachunek zysków strat, które są obowiązkowymi elementami sprawozdania finansowego dla wszystkich jednostek gospodarujących nie odzwierciedlają wartości przedsiębiorstwa w długim okresie. Do takiej oceny niezbędna jest wiedza z zakresu realizowanej przez firmę strategii działania, realnej i potencjalnej konkurencji, pozycji przedsiębiorstwa na rynku itd.;
- ujawnienie informacji przydatnych nie tylko dla właścicieli (akcjonariuszy), ale również dla szeroko rozumianego grona interesariuszy, do których zaliczyć należy: dostawców, kredytodawców, kontrahentów, pracowników itd.

Według idei pełnej transparentności ujawnienie informacji (finansowych i niefinansowych) sprzyja tworzeniu następującej zależności: odbiorcy pod wpływem ujawnionych informacji podejmują decyzje, które z kolei wpływają na funkcjonowanie przedsiębiorstwa.

Odpowiedzią na oczekiwania użytkowników była ewolucja sprawozdania finansowego w kierunku raportu biznesowego rozumianego jako „pakiet informacji różnego rodzaju, który opisuje działalność ekonomiczną spółki w sposób najbardziej kompletny[...].Roczny raport zawiera podstawowe sprawozdanie finansowe wymagane przez prawo i inne regulacje [...] bilans rachunek zysków i strat czy sprawozdanie z przepływów pieniężnych, które są przedmiotem badania przez biegłych rewidentów oraz dodatkowo opisowe raporty i materiały ilustrujące na przykład sprawozdanie prezesa spółki, sprawozdanie zarządu, sprawozdanie pracowników czy skrócone wyniki finansowe spółki za kilka ubiegłych lat⁷.

Struktura raportu finansowego zaproponowana przez AICPA w 1994 roku obejmowała swym zakresem następujące informacje: dane finansowe i niefinansowe oraz analizy zarządzania tymi danymi, informacje o przyszłości, o zarządzaniu i akcjonariuszach oraz podstawowe informacje z zakresu funkcjonowania biznesu (tj. cele i strategię firmy, opis biznesu oraz wpływ branży na spółkę)⁸.

Rosnące zapotrzebowanie na informacje niefinansowe spowodowało rozwój sprawozdawczości zintegrowanej, czyli raportowania wszechstronnego, polegającego na ujmowaniu w jednym dokumencie sprawozdawczym istotnych informacji finansowych i niefinansowych, oraz prezentację ekonomicznego, społecznego i środowiskowego kontekstu działania jednostki⁹.

W tym miejscu pojawia się pytanie, które w ostatnich latach jest częstym tematem rozważań naukowców i praktyków rachunkowości o zakres i szczegółowość ujawnień informacji niefinansowych? Z jednej strony dynamika i złożoność oto-

⁷ ASSC, The Corporate Report, London 1975, [za:] E. Walińska, A Jurewicz, *Ujawnienie informacji...*, dz. cyt., s. 219.

⁸ AICPA, Improving Business Reporting. A Customer Focus, AICPA Special Committee on Financial Reporting, New York, [za:] E. Walińska, A Jurewicz, *Ujawnienie informacji...*, s. 220.

⁹ E. Walińska, B. Bek-Gaik, J. Gad, B. Rymkiewicz, *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 26.

czenia, w jakim funkcjonują współczesne przedsiębiorstwa, sprawia, że prawidłowa ocena bieżącej i przyszłej kondycji przedsiębiorstwa i jego szans na rynku nie jest możliwa bez znajomości kontekstu działania firmy określonego w informacjach niefinansowych. Z drugiej jednak powstaje pytanie, czy ujawnianie szerokiego gronu użytkowników informacji z zakresu funkcjonowania biznesu nie wpłynie negatywnie na konkurencyjność jednostki na rynku? Gdzie zatem leży granica ujawnień informacji niefinansowych i czy ich podawanie powinno być obowiązkowe?

2. Obowiązki raportowania informacji niefinansowych przez jednostki zainteresowania publicznego

Kwestia zakresu i obowiązku ujawnień informacji niefinansowych była przedmiotem rozważań w Parlamencie Europejskim. Po rocznych pracach legislacyjnych Grupy Roboczej Rady Unii Europejskiej ds. Prawa Spółek oraz negocjacjach prowadzonych z Parlamentem Europejskim 14 kwietnia 2014 roku przegłosowano, 29 września przyjęto, a 15 listopada tegoż roku opublikowano dyrektywę 2014/95/UE zmieniającą dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże spółki oraz grupy.

Dyrektywa przewiduje wymóg ujawniania w sprawozdaniu z działalności istotnych informacji dotyczących co najmniej kwestii środowiskowych, spraw socjalnych i pracowniczych, poszanowania praw człowieka oraz przeciwdziałania korupcji i łapownictwu oraz ujawnienia krótkiego opisu modelu biznesowego jednostki, opisu polityki prowadzonej w danym zakresie, jej rezultatów, ryzyk i zarządzania ryzykiem w kwestiach niefinansowych oraz niefinansowe, kluczowe wskaźniki wyników związanych z prowadzoną działalnością. Daje także możliwość raportowania według wybranych przez spółki zasad (własnych krajowych, unijnych lub międzynarodowych)¹⁰.

Podmiotami objętymi obowiązkiem stosowania wyżej wymienionych ujawnień są duże jednostki zainteresowania publicznego, które spełniają następujące kryteria:

- średnioroczne zatrudnienie powyżej 500 osób,
- suma bilansowa powyżej 20 mln euro lub obroty netto powyżej 40 mln euro.

Zgodnie z zapisami ustawy o biegłych rewidentach i ich samorządzie jednostkami zainteresowania publicznego są: emitenci papierów wartościowych dopuszczonych do obrotu na rynku regulowanym państwa Unii Europejskiej; banki krajowe

¹⁰ M. Szewc, *Raportowanie informacji niefinansowych*, Ministerstwo Finansów, Warszawa, 9 grudnia 2014 r., s. 8, www.mf.gov.pl [dostęp: 01.09.2015].

(w tym BGK i banki spółdzielcze); spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe; zakłady ubezpieczeń; instytucje pieniądza elektronicznego; otwarte fundusze emerytalne; powszechne towarzystwa emerytalne; fundusze inwestycyjne otwarte, specjalistyczne fundusze inwestycyjne otwarte oraz fundusze inwestycyjne zamknięte, których publiczne certyfikaty inwestycyjne nie zostały dopuszczone do obrotu na rynku regulowanym oraz podmioty prowadzące działalność maklerską z wyłączeniem podmiotów prowadzących działalność wyłącznie w zakresie przyjmowania i przekazywania zleceń nabycia lub zbycia instrumentów finansowych lub w zakresie doradztwa inwestycyjnego¹¹.

W stosunku do dużych jednostek giełdowych¹² zapisy dyrektywy nakładają wymóg ujawnienia informacji na temat stosowanej przez spółkę polityki różnorodności składu jej organów administracyjnych, zarządzających, nadzorczych. Informacje w tym zakresie powinny dotyczyć m.in. wieku, płci, pochodzenia geograficznego, wykształcenia czy doświadczenia zawodowego. Ten obowiązek ujawnień podyktowany jest obawą, że osoby podobne do siebie pod wyżej wymienionymi cechami mogą doświadczyć syndromu wąskiego „myślenia grupowego”¹³.

Podmioty gospodarcze objęte wyżej wymienionymi regulacjami będą miały obowiązek stosowania zasady *comply or explain*, czyli „stosuj lub wyjaśnij”. W praktyce oznacza ona, że jeśli spółka nie będzie prowadziła polityki w zakresie jednej lub kilku kwestii, będzie miała ona obowiązek ujawnić ten fakt oraz podać przyczyny.

Ponadto jednostki dominujące dużych grup kapitałowych, w których średnia liczba zatrudnionych przewyższa 500 osób, będą miały obowiązek tworzenia skonsolidowanych oświadczeń w sprawie informacji niefinansowych. Spółka zależna natomiast będzie zwolniona z obowiązku sporządzania jednostkowego oświadczenia o informacjach niefinansowych, jeśli spółka dominująca obejmie ją skonsolidowanym oświadczeniem w tym zakresie.

Dyrektywa pozostawia krajom członkowskim do samodzielnej decyzji następujące kwestie, czy¹⁴:

- pozwolić, aby jednostki pominęły w wyjątkowych przypadkach informacje dotyczące oczekiwanych wydarzeń lub spraw będących przedmiotem toczących się negocjacji, jeżeli ich ujawnienie miałooby szkodliwy wpływ na sytuację handlową jednostki;

¹¹ Ustawa z dnia 07.05.2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (Dz.U. 2015, poz. 1011), art. 2 ust. 4 ustawy z dnia 07.05.2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (Dz.U. 2015, poz. 1011).

¹² Zgodnie z zapisami dyrektywy dużymi spółkami giełdowymi są podmioty funkcjonujące na giełdzie, które spełniają dwa z trzech kryteriów: liczba pracowników powyżej 250 osób, suma bilansowa powyżej 20 mln euro lub obroty netto powyżej 40 mln euro.

¹³ A. Kamela-Sowińska, *Dyrektywa Unii Europejskiej o ujawnianiu informacji niefinansowych – nowe wyzwanie dla rachunkowości*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2004, vol. 2, no. 4(265), s. 65.

¹⁴ M. Szewc, *Raportowanie informacji...*, dz. cyt., s. 11.

- pozwolić, aby jednostki mogły przedstawić informacje niefinansowe w formie odrębnego sprawozdania (kwestia formy i czasu publikacji);
- wymagać, aby informacje niefinansowe były weryfikowane przez niezależny podmiot świadczący usługi atestacyjne; Ministerstwo Finansów wstępnie planuje, aby umożliwić maksymalną elastyczność przepisów w tym zakresie dla jednostek oraz aby nie wprowadzać innych, dodatkowych obciążeń dla jednostek niż te minimalne wymagane dyrektywą¹⁵.

Choć Polska odniosła się ze zrozumieniem do inicjatywy Komisji Europejskiej w tym zakresie, uznając, że kwestie społecznej odpowiedzialności biznesu i raportowania w obrębie CSR zyskują i będą zyskiwać na znaczeniu. Przyjęła jednak stanowisko, iż wymogi dyrektywy nie powinny być narzucane, a jedynie zalecane lub rekomendowane, gdyż nie można zmuszać podmiotów gospodarujących do stosowania tak rozbudowanej strategii biznesowej. Tworząc tzw. mniejszość blokującą, wywalczyła, żeby zapisy dyrektywy były obligatoryjne jedynie dla jednostek zainteresowania publicznego¹⁶.

Dyrektywa weszła w życie w dwudziestym dniu po opublikowaniu, tj. 5 grudnia 2014 r. Kraje członkowskie mają czas na transpozycję dyrektyw do 6 grudnia 2016 r., gdyż od 1 stycznia 2017 r. jej zapisy powinny być stosowane w praktyce. Tylko nieliczne kraje, takie jak: Wielka Brytania, Francja czy Dania wprowadziły we „własnym zakresie” na poziomie krajowym wymogi zwiększające zakres ujawnień informacji niefinansowych.

Zakończenie

Dostrzegając rosnące zapotrzebowanie różnych grup użytkowników sprawozdania finansowego (np. inwestorów, pracowników, kontrahentów, organizacji społecznego obywatelstwa) na informacje niefinansowe, Unia Europejska postanowiła dla dużych jednostek zainteresowania publicznego i dużych spółek giełdowych wprowadzić obowiązek ujawniania informacji z zakresu środowiska, spraw społecznych i pracowniczych, poszanowania praw człowieka, czy w zakresie prowadzonych polityk, ponoszonego ryzyka i metod jego ograniczania. Te działania wpisują się w trend zwiększania przejrzystości danych zawartych w sprawozdaniach finansowych. Na razie trudno jest ocenić konsekwencję tychże ujawnień na konkurencyjność podmiotów gospodarczych. Mając bowiem na uwadze fakt, że odbiorcami takich informacji są również konkurenci może, choć nie musi, prowadzić do obniżenia ich przewagi konkurencyjnej na rynku.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

Bibliografia

- AICPA, Improving Business Reporting. A Customer Focus, AICPA Special Committee on Financial Reporting, New York 1994.
- ASSC, *The Corporate Report*, London 1975.
- Kamela-Sowińska A., *Dyrektywa Unii Europejskiej o ujawnianiu informacji niefinansowych – nowe wyzwanie dla rachunkowości*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2004, vol. 2, no. 4(265), s. 65.
- Szewc M., *Raportowanie informacji niefinansowych*, Ministerstwo Finansów, Warszawa, 9 grudnia 2014 r., www.mf.gov.pl [dostęp: 01.09.2015 r.].
- Ustawa z dnia 07.05.2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (Dz.U. 2015, poz. 1011).
- Walińska E., Bek-Gaik B., Gad J., Rymkiewicz B., *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa jako narzędzie komunikacji z otoczeniem. Wymiar finansowy i niefinansowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, s. 25-27.
- Walińska E. (red.), *Rachunkowość finansowa: ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2014.
- Walińska E., Jurewicz A., *Ujawnienie informacji w raporcie finansowym – czy potrzebne są ramy konceptualne?*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2014, nr 314, s. 219.

Część II

Sprawozdawczość jako źródło informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa

1

Użytkownicy informacji zawartych w systemie rachunkowości i sprawozdawczości oraz cele i zakres wykorzystania przez nich informacji sprawozdawczych¹

Wstęp

System rachunkowości i sprawozdawczości w sposób prawidłowy, rzetelny i wierny przedstawia informacje o jednostce gospodarczej. Informacje te wykorzystywane są przez szerokie i zróżnicowane grono odbiorców, którzy na ich podstawie podejmują różnego rodzaju decyzje. Celem niniejszego rozdziału jest więc przedstawienie poszczególnych użytkowników informacji sprawozdawczych, ze szczególnym uwzględnieniem ich potrzeb informacyjnych oraz przyświecającego im celu wykorzystania pozyskanych danych.

W opracowaniu zastosowano metody przeglądu oraz analizy opisowej i porównawczej treści zawartych w dostępnej literaturze przedmiotu z zakresu rachunkowości i finansów.

Specyfika wybranego tematu, postawione cele, a także wykorzystane metody badawcze uwarunkowały strukturę rozdziału. Składa się on z pięciu części. W pierwszej z nich wskazane zostały źródła danych i metody badawcze wykorzystane w opracowaniu. Sekcja druga opisuje sprawozdania i raporty finansowe generowane przez system rachunkowości. W części trzeciej scharakteryzowano użytkowników informacji dostarczanych przez rachunkowość, ich potrzeby informacyjne oraz sposób wykorzystania pozyskanych przez nich informacji. Sekcja czwarta porusza problem dostępności informacji dla poszczególnych użytkowników. W ostatniej, piątej części zawarto podsumowanie, które zamyka artykuł.

1. Podstawowe raporty generowane przez system rachunkowości

System informacyjny rachunkowości dostarcza informacji, które charakteryzują funkcjonowanie danej jednostki gospodarczej. Są one prezentowane w posta-

¹ Mgr Anna Mizak, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, anna.mizak@kul.lublin.pl

ci różnego rodzaju dokumentów sporządzanych na podstawie danych zawartych m.in. w księgach rachunkowych i dowodach księgowych. Dostarczaną dokumentację można podzielić na dwie grupy:

1. Sprawozdania, posiadające formę precyzyjnie określoną przepisami prawa, które zawierają informacje o zasłóściach gospodarczych, np. sprawozdania finansowe, deklaracje podatkowe, zestawienia sporządzane dla celów statystycznych.
2. Raporty, niemające jednoznacznie określonej formy, które informują o przeszłości, terażniejszości i przyszłości jednostki gospodarczej, wykorzystywane są w szczególności dla celów zarządczych².

Kluczowe znaczenie, z punktu widzenia pojemności informacyjnej, przypisuje się sprawozdaniu finansowemu. Uznaje się, że jest ono najistotniejszym i przez to najczęściej wykorzystywanym raportem, gdyż w bardzo zagregowanej formie ujmuje działalność danego podmiotu za dany okres czasu. Prezentuje jego sytuację finansową oraz rezultaty działań, które doprowadziły do jej osiągnięcia. Na podstawie informacji zawartych w sprawozdaniu dokonuje się oceny rentowności i płynności finansowej oraz perspektyw rozwoju podmiotu.

Na uwagę zasługuje jednak fakt, że roczne sprawozdanie finansowe swym zakresem obejmuje jedynie informacje finansowe, które mają wymiar historyczny. Informacje tego typu mogą jednak okazać się niewystarczające przy przewidywaniu rozwoju jednostki gospodarczej, określeniu strategii jej działania czy konieczności dostosowania się do zmieniających się warunków rynkowych i otoczenia przedsiębiorstwa. Obecnie adresaci sprawozdań finansowych zwracają coraz większą uwagę na informacje wykraczające poza zawartość podstawowego sprawozdania finansowego. Poszukują informacji o warunkach zewnętrznych funkcjonowania podmiotu i jego konkurencyjności, ryzyku prowadzonej działalności, głównych decyzjach strategicznych³, pozycji rynkowej, a więc informacji o charakterze niefinansowym. Pomocne może okazać się tutaj sprawozdanie z działalności jednostki, które dołączone do rocznego sprawozdania finansowego, stanowi raport roczny odznaczający się znaczną pojemnością informacyjną. Obowiązek ten dotyczy jednak tylko wybranych podmiotów⁴.

Obecnie możliwym do zauważenia zjawiskiem jest publikacja, obok sprawozdania finansowego, sprawozdania społecznej odpowiedzialności, które do publicznej wiadomości przekazuje raporty środowiskowe, etyczne, społeczne oraz kwestie związane z zatrudnieniem, kontaktami z różnymi grupami interesariuszy,

² A. Bujak, *Rachunek efektywności systemu informacyjnego rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, s. 23-24.

³ M. Głębocka, *Użyteczność decyzyjna informacji dodatkowej – wybrane problemy*, „Finanse, Rynek Finansowy, Ubezpieczenia” 2013, nr 61, s. 545.

⁴ Por. ustawę o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U., nr 121, poz. 591 z późn. zmianami), art. 49.

np. z dostawcami lokalnymi⁵. Dotychczas informacji tych dostarczały raporty wewnętrzne. Obecnie następuje więc przesuwanie informacji z raportów zarządczych do sprawozdania finansowego zewnętrznego⁶.

Informacje generowane przez system rachunkowości są również prezentowane w różnego rodzaju raportach przygotowywanych dla zarządu. Wynika to z faktu, iż potrzebuje on danych o większym stopniu szczegółowości niż te, które występują w sprawozdaniu finansowym. Ich potrzeby informacyjne wynikają z konieczności długoterminowego planowania i podejmowania decyzji oraz sprawowaniu kontroli nad codziennymi działaniami w jednostce. Raporty te mają charakter celowy, sporządzane są w dowolnej formie, nieuregulowanej przepisami prawa, a kluczowe znaczenie ma tu szybkość uzyskiwanych informacji i ich istotność decyzyjna⁷.

Każda jednostka gospodarcza zobligowana jest do wypełnienia deklaracji podatkowych w sposób określony przez prawo podatkowe. Władze podatkowe wymagają tego rodzaju raportów, aby zmierzyć dochód do opodatkowania. Źródłem informacji dla użytkowników mogą być również różnego rodzaju raporty specjalne, sporządzane na potrzeby organów rządowych lub statystyki państwowej⁸.

Jednakże wymienione raporty finansowe mogą nie dostarczać wszystkich informacji, których poszukują zainteresowani. Dlatego też poszczególne podmioty muszą rozważyć istotne informacje z innych źródeł, w tym ogólne warunki i oczekiwania ekonomiczne, wydarzenia polityczne, perspektywy branży i firmy.

2. Użytkownicy sprawozdawczości finansowej i ich potrzeby informacyjne

Z informacji zawartych w systemie rachunkowości i sprawozdawczości korzysta szeroki krąg użytkowników, zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych. Do pierwszej z wymienionych grup zalicza się szeroko rozumiane otoczenie podmiotu gospodarczego, które jest związane z nim transakcjami gospodarczymi czy powiązaniami kapitałowymi. Zatem odbiorcami zewnętrznymi informacji płynących z rachunkowości jednostki będą:

⁵ J. Zuchewicz, *Zintegrowane sprawozdanie finansowe jako instrument prezentacji gospodarczych i społecznych dokonań jednostki*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 314, s. 251.

⁶ Z. Luty, *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2010, t. 56(112), s. 137.

⁷ Cicha A. (red.), *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, SKWP. Zarząd Główny. Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych, Warszawa 2014, s. 28.

⁸ E. Łazarowicz, *Podstawy rachunkowości w świetle polskiego prawa bilansowego. Ujęcie dydaktyczne*, Szkoła Główna Handlowa – Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2013, s. 16.

1. Inwestorzy – poszukują oni informacji, które pomogą im uzyskać odpowiedź na pytanie: nabyć, utrzymać, czy zbyć określone instrumenty kapitałowe i dłużne. Kryterium decyzyjnym są tutaj oczekiwane zwroty z inwestycji w postaci dywidend, odsetek czy wzrostów ceny rynkowej⁹. Tym samym w szczególności zainteresowani są wynikami finansowymi i stopniem ryzyka związanym z prowadzoną działalnością jednostki¹⁰. Pozyskane informacje wykorzystują do oceny ryzyka inwestycji i stopy zwrotu z zainwestowanego w nie kapitału, jak też zdolności jednostki do wypłaty dywidend.
2. Kredytodawcy i pożyczkodawcy – chcą pozyskać informacje niezbędne do oceny zdolności kredytowej jednostki, tak aby dokonać atrakcyjnej inwestycji, która przyniesie im zwrot pożyczonych środków wraz z odsetkami w określonym terminie. Dlatego też zainteresowani są w szczególności stopniem płynności finansowej podmiotu. Pozyskane informacje stają się bazą do sporządzenia prognozy wypłacalności i wiarygodności w związku z podejmowaną decyzją o udzieleniu kredytu, pożyczki, gwarancji, innej formy zabezpieczenia, czy też ubezpieczenia należności. Uzyskane informacje wykorzystują również do prowadzenia kontroli nad udzielonymi pożyczkami, kredytami i zabezpieczeniami¹¹.
3. Wierzytiele – oczekują korzystnej współpracy w perspektywie długoterminowej. W szczególności interesują ich informacje o ogólnej sytuacji finansowej, powiązanej z nią zdolności płatniczej danej jednostki oraz nieistnienie roszczeń spornych, tak aby w krótkim okresie mogli ocenić możliwości terminowej spłaty należnych kwot, a w długim zdolność jednostki do przetrwania na rynku i perspektywy rozwoju, które z kolei warunkują popyt i podaż dóbr i usług (szczególnie gdy jest to kontrahent dominujący)¹².
4. Odbiorcy produktów i usług – spodziewają się takiego funkcjonowania podmiotu, które zapewni im bezpieczny dostęp do produktów i usług wysokiej jakości po korzystnych cenach. Dlatego interesuje ich problem przetrwania przedsiębiorstwa na rynku.
5. Podmioty konkurencyjne – poszukują słabych stron swojego konkurenta, dlatego też zainteresowani są organizacyjno-finansowymi aspektami działalności podmiotu, a w szczególności rozmiarami i kierunkami sprzedaży dóbr i usług, poziomem cen i marż handlowych, strukturą kosztów, rentownością, udziałem w rynku. Jednostki konkurencyjne zainteresowane są

⁹ W. Gos, *Bilans, znaczenie, koncepcje sporządzania, formy prezentacji*, PWE, Warszawa 2011, s. 15.

¹⁰ E. Walińska (red.), *Rachunkowość finansowa: ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne*, Wolters Kluwer S.A., Warszawa 2014, s. 28-30.

¹¹ O. Martyniuk-Kwiatkowska, *Symptomy zagrożenia efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa*, [w:] *Rachunkowość przedsiębiorstwa w szczególnych sytuacjach*, T. Martyniuk (red.), PWE, Warszawa 2013, s. 36.

¹² J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 68.

również działaniami podmiotu, które mają wpływ na ocenę całej branży, a także stosowaniem przez jednostkę przyjętej etyki zawodowej.

6. Agendy rządowe – chcą uzyskać dane na temat rozmiarów i efektywności działalności poszczególnych jednostek gospodarczych oraz kierunkach ich rozwoju z uwagi na egzekwowanie należności podatkowych i sporządzanie prognoz czy opracowań statystycznych¹³. Zainteresowane są danymi, które umożliwią wyliczenie dochodu narodowego czy bilansu płatniczego, a także określenie prowadzonej alokacji zasobów. Na podstawie tych informacji sporządzane są oceny dotyczące sytuacji ekonomicznej kraju czy branży, tempa ich rozwoju, a także wpływu otoczenia prawnego i warunków makroekonomicznych kreowanych przez państwo na działalność poszczególnych podmiotów. Pozyskane informacje wykorzystuje się również do kształtowania polityki gospodarczej i fiskalnej.
7. Społeczeństwo i władze lokalne – zainteresowane są ogólną sytuacją finansową podmiotu i jego planami inwestycyjnymi w kontekście prognozowania rozwoju regionu, lokalnych dotacji i subwencji, wpływów z lokalnych podatków, utrzymania dotychczasowych i tworzenia nowych miejsc pracy, ochrony środowiska naturalnego, wsparcia lokalnych dostawców czy rozwoju infrastruktury technicznej.
8. Pracownicy i związki zawodowe – istotne dla nich są informacje o stabilności i rentowności podmiotu, które wyznaczają możliwość kontynuacji zatrudnienia, poziom płac, zdolność jednostki do wypłaty wynagrodzeń i innych świadczeń na rzecz pracowników, możliwość rozwoju zawodowego.

Dodatkowo, Ewa Walińska zwraca uwagę na możliwość ujęcia wszystkich zewnętrznych odbiorców informacji generowanych przez system rachunkowości w trzech grupach. Są to¹⁴:

- właściciele kapitału,
- fiskus,
- pozostali użytkownicy zewnętrzni, tj.: banki, pożyczkodawcy, pracownicy, społeczeństwo.

Wymienieni użytkownicy pozyskują informacje na potrzeby oceny działalności przedsiębiorstwa. Powszechnie uważa się, że dawcy kapitału często wskazywani są jako grupa użytkowników, których potrzeby traktuje się jako pierwszoplanowe. Związane jest to z faktem, iż od ich decyzji zależy potencjał rozwojowy jednostki, a nawet jej funkcjonowanie. Właściciele kapitału, powierzając swoje środki finansowe podmiotowi gospodarczemu, ponoszą znaczne ryzyko. W razie jego upadłości w porównaniu do innych interesariuszy mogą znacznie więcej stracić. Inwestorzy, pożyczkodawcy i inni wierzyciele w myśl *Założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej* z 2010 roku są traktowani jako główni użytkownicy sprawozdań finan-

¹³ J. Matuszewicz, P. Matuszewicz, *Rachunkowość od podstaw*, Finans-Servis, Warszawa 2012, s. 383.

¹⁴ E. Walińska (red.), *Rachunkowość finansowa...*, dz. cyt., s. 28.

sowych¹⁵. Niemniej jednak tego rodzaju raporty finansowe nie są przygotowywane z myślą o ich indywidualnych potrzebach, a mają ogólne przeznaczenie.

Z informacji generowanych przez system rachunkowości korzystają również użytkownicy wewnętrzni, a więc kadra zarządzająca jednostką. Do grona tych interesariuszy zalicza się zarząd jednostki, dyrekcję i kierownictwo niższych szczebli zarządzania. Oczekują oni od rachunkowości informacji niezbędnych do wypełniania obowiązków z zakresu planowania, podejmowania decyzji i nadzoru¹⁶. Do zarządzania jednostką wykorzystują dane z przeszłości oraz te, które opisują działalność bieżącą. Pierwsze ułatwiają formułowanie zadań na przyszłość, drugie umożliwiają dokonanie kontroli osiągniętych rezultatów¹⁷.

Kierownictwo jednostki nie musi polegać jedynie na sprawozdaniu finansowym, gdyż ma dostęp również do informacji wewnętrznych. W procesie planowania, organizowania i kontroli nie może ograniczać się jedynie do poziomu całej organizacji, ale musi również uwzględniać jej części składowe, takie jak: produkty, linie produkcyjne, oddziały, nośniki wartości itp. Oznacza to, że interesariusze wewnętrzni potrzebują informacji bardziej szczegółowych, które generuje dla nich system rachunkowości zarządczej. Raporty finansowe pozwalają im na dokonanie ogólnej oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Wykorzystuje się je również jako podstawę do rozliczenia się z efektów zarządzania kapitałem. Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym jednostki wewnętrzne wykorzystują do prowadzenia badań analitycznych czy prognozowania zjawisk finansowych¹⁸.

3. Informacja a potrzeby jej użytkowników

Wszyscy użytkownicy informacji finansowych zawartych w sprawozdawczości finansowej wymagają, aby dostarczane im informacje charakteryzowały się wysoką jakością, były wolne od błędów, wspomagały proces decyzyjny, a dostęp do nich nie był czasochłonny i kosztowny. Pozyskanie tego rodzaju informacji tworzy korzystne warunki do podjęcia przez nich decyzji gospodarczych, które w głównej mierze sprowadzają się do efektywnego wykorzystania zasobów i oceny ryzyka inwestycyjnego.

Informacje dostarczane przez system rachunkowości zorientowane są na użytkownika, mimo to można mówić o pewnej asymetrii informacji. Odbiorcy wewnętrzni są niejako uprzywilejowani informacyjnie, gdyż mają dostęp do

¹⁵ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IFRS, Warszawa 2014, s. 36.

¹⁶ E. Łazarowicz, *Podstawy rachunkowości...*, dz. cyt., s. 14-15.

¹⁷ J. Matuszewicz, P. Matuszewicz, *Rachunkowość...*, dz. cyt., s. 382.

¹⁸ E. Nowak (red.), *Pomiar i raportowanie dokonań przedsiębiorstwa*, CeDeWu, Warszawa 2012, s. 142.

wszystkich informacji generowanych przez system rachunkowości. Mogą zatem korzystać z informacji pochodzących zarówno z podsystemu rachunkowości zarządczej, jak i z podsystemu rachunkowości finansowej. Związane jest to w głównej mierze z ich bezpośrednim zaangażowaniem w funkcjonowanie podmiotu. Tymczasem użytkownicy zewnętrzni mają w pewien sposób limitowany dostęp do informacji pochodzących z systemu rachunkowości. Ograniczenie to wynika z zakresu udostępnianych im raportów finansowych, tj. sprawozdań finansowych i sprawozdań z działalności oraz z częstotliwości ich sporządzania (kwartalnie, półrocznie i rocznie)¹⁹. Należy również nadmienić, że użytkownicy zewnętrzni z obszaru bankowości, ubezpieczeń i prawa podatkowego mogą wyegzekwować od podmiotu dodatkowe raporty, które zaspokoją ich „specjalne” potrzeby informacyjne. Wynika to z przepisów ustawowych lub też jest warunkiem koniecznym do przeprowadzenia transakcji czy też zawarcia umowy²⁰.

Zakończenie

Współcześnie możliwym do zaobserwowania zjawiskiem jest wzrost zapotrzebowania na informację. Posiadana wiedza, umiejętność jej pozyskania i efektywnego wykorzystania stają się czynnikami rozstrzygającymi o sukcesie podejmowanych działań, w tym decyzji gospodarczych. System rachunkowości i sprawozdawczości generuje różnego rodzaju raporty finansowe, w których komunikuje zainteresowanym, tj. użytkownikom wewnętrznym i zewnętrznym określone informacje finansowe i/lub niefinansowe. Powszechnie przyjmuje się, że kluczową rolę w tym zakresie odgrywa sprawozdanie finansowe jednostki. Jednakże pozostałych zestawień nie można traktować marginalnie.

Informacje płynące z systemu rachunkowości zorientowane są na użytkowników, którzy reprezentują zróżnicowane potrzeby informacyjne. W głównej mierze sprowadzają się one do oceny siły dochodowej jednostki gospodarczej, jej pozycji na rynku, elementów kształtujących wartość przedsiębiorstwa i perspektyw dalszego rozwoju.

Warto również podkreślić, że „różne cele, odmiennosć specyfiki problemów decyzyjnych oraz presja globalizacji powodują, że oczekiwania i wymagania użytkowników są coraz większe, nie zawsze spójne oraz wieloaspektowe i wielopłaszczyznowe”²¹.

¹⁹ J. Gad, *Atrybuty użytkowników wewnętrznych i zewnętrznych systemu informacyjnego rachunkowości – perspektywa asymetrii informacji*, „Problemy Zarządzania” 2014, vol. 12, nr 2(46), s. 117-119.

²⁰ J. Błażyńska, *Użyteczność informacji finansowych sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2015, s. 123, 137-138.

²¹ E. Śnieżek, M. Wiatr, *Raportowanie przepływów pieniężnych w kontekście zmian we współczesnej sprawozdawczości finansowej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 22.

Pokazuje to, że problem zaspokojenia potrzeb informacyjnych osób zainteresowanych informacjami sprawozdawczymi pozostaje nadal otwarty.

Bibliografia

- Błażyńska J., *Użyteczność informacji finansowych sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2015.
- Bujak A., *Rachunek efektywności systemu informacyjnego rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.
- Cicha A. (red.), *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, SKwP. Zarząd Główny. Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych, Warszawa 2014.
- Gad J., *Atrybuty użytkowników wewnętrznych i zewnętrznych systemu informacyjnego rachunkowości – perspektywa asymetrii informacji*, „Problemy Zarządzania” 2014, vol. 12, nr 2(46).
- Głębocka M., *Użyteczność decyzyjna informacji dodatkowej – wybrane problemy*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2013, nr 61.
- Gos W., *Bilans znaczenie, koncepcje sporządzania, formy prezentacji*, PWE, Warszawa 2011.
- Luty Z., *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2010, t. 56(112).
- Łazarowicz E., *Podstawy rachunkowości w świetle polskiego prawa bilansowego. Ujęcie dydaktyczne*, Szkoła Główna Handlowa-Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2013.
- Martyniuk-Kwiatkowska O., *Symptomy zagrożenia efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa*, [w:] *Rachunkowość przedsiębiorstwa w szczególnych sytuacjach*, T. Martyniuk (red.), PWE, Warszawa 2013.
- Matuszewicz J., Matuszewicz P., *Rachunkowość od podstaw*, Finans-Servis, Warszawa 2012.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IFRS, Warszawa 2014.
- Nowak E. (red.), *Pomiar i raportowanie dokonań przedsiębiorstwa*, CeDeWu, Warszawa 2012.
- Śnieżek E., Wiatr M., *Raportowanie przepływów pieniężnych w kontekście zmian we współczesnej sprawozdawczości finansowej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- Turyňa J., *Rachunkowość finansowa*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U., nr 121, poz. 591 z późn. zmianami).
- Walińska E. (red.), *Rachunkowość finansowa: ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Zuchewicz J., *Zintegrowane sprawozdanie finansowe jako instrument prezentacji gospodarczych i społecznych dokonań jednostki*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 314.

Charakterystyka zawartości informacyjnej sprawozdania finansowego według polskiego prawa bilansowego i MSR/MSSF¹

Wstęp

Wraz z postępem procesów globalizacji zwiększają się oczekiwania zewnętrznych i wewnętrznych odbiorców informacji finansowych, które wymuszają uniwersalność prezentacji danych wynikających ze sprawozdań finansowych. Powszechnym procesem stała się w związku z tym standaryzacja, wyrażająca się w ujednolicaniu zasad identyfikacji, pomiaru i ujęcia w sprawozdaniu finansowym składników je kształtujących.

W wielu krajach UE powstały Krajowe Komitety Standardów Rachunkowości, zdolne reagować na zmieniające się oczekiwania ze strony odbiorców informacji finansowej i mogące generować wysokiej jakości rozwiązania w zakresie rachunkowości. Polski Komitet Standardów Rachunkowości opublikował do chwili obecnej sześć Krajowych Standardów Rachunkowości (KSR)².

Próby ujednolicenia zasad sporządzania sprawozdań skonsolidowanych podjęto także na szczeblu UE. Rozporządzenie w sprawie przyjęcia Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR) zobowiązuje wszystkie spółki giełdowe z krajów członkowskich do stosowania w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Wymóg MSSF obowiązuje nie tylko 28 państw członkowskich UE, ale także 3 kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG), a dokładniej Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA): Islandię, Lichtenstein, Norwegię. MSSF stosuje już także większość przedsiębiorstw szwajcarskich, mimo że Szwajcaria nie jest ani członkiem UE, ani EOG³.

Uwzględniając znaczenie unifikacji sprawozdań finansowych dla ich porównalności, głównym celem autorki stała się prezentacja elementów sprawozdań

¹ Dr Tamara Galbarczyk, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, tamara.galbarczyk@umcs.lublin.pl

² www.mf.gov.pl [data dostępu: 15.08.2015]

³ *Praktyczny przewodnik po MSSF*, Deloitte, „Dziennik Gazeta Prawna”, Warszawa, styczeń 2015, s. 109.

finansowych według polskiego prawa bilansowego i MSR/MSSF, oraz podmiotów je sporządzających, a także próba identyfikacji podobieństw i różnic między nimi. Wśród metod badawczych można wskazać na metodę analizy opisowej i porównawczej. Dla realizacji celu wykorzystano studia literatury przedmiotu i przegląd aktów prawnych z zakresu prezentowanej problematyki.

1. Sprawozdania finansowe według polskiego prawa bilansowego i MSR/MSSF

Prawo bilansowe w Polsce, oprócz ustawy z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości (uor), regulowane jest przez KSR. W odniesieniu do niektórych podmiotów mają też zastosowanie MSR/MSSF wydane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB)⁴.

1.1. Podmioty zobligowane/uprawnione do sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z KSR i MSR/MSSF

Zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 spółki notowane w obrocie publicznym, działające na podstawie przepisów państwa członkowskiego, mają obowiązek sporządzać (od 2005 r.) swoje skonsolidowane sprawozdania finansowe zgodnie z MSR/MSSF⁵. Ma to poprawić przejrzystość i porównywalność sprawozdań finansowych spółek funkcjonujących w różnych krajach, ponieważ obowiązujące w nich zasady rachunkowości, a w efekcie sporządzone na ich podstawie sprawozdania finansowe firm, znacznie różnią się od siebie. Jest to szczególnie istotne w dobie globalnego rynku kapitałowego, na którym decyzje inwestycyjne opierają się w znacznej mierze na publikowanych danych finansowych. Skutkiem tego jest wzrost efektywności funkcjonowania rynku i zmniejszenie kosztów pozyskiwania kapitału przez spółki, a także zwiększenie ich konkurencyjności i pobudzenie rozwoju gospodarczego. Kraje UE mają także możliwość wprowadzenia zezwolenia lub wymogu, aby spółki giełdowe sporządzały zgodnie z MSR również roczne sprawozdania finansowe. Mogą też podjąć decyzję o rozszerzeniu powyższego zezwolenia lub wymogu na inne spółki w odniesieniu do sporządzania przez nie rocznych lub/i skonsolidowanych sprawozdań finansowych⁶.

W Polsce, zgodnie z uor obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych według MSR dotyczy skonsolidowanych sprawozdań finansowych spółek giełdo-

⁴ Por.: M. Niewiadoma, *Rachunkowość. Teoria ogólna i zadania z rozwiązaniami*, Difin, Warszawa 2013, s. 28.

⁵ Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości, Dz.U. WE nr L 243/2002, §4.

⁶ Tamże, §5.

wych oraz banków. Jednostki sporządzające sprawozdania zgodnie z MSR stosują przepisy uor tylko w sprawach nieuregulowanych przez MSR⁷. W dalszej kolejności mogą stosować KSR w zakresie niewyjaśnionym przez MSR/MSFF i uor⁸.

Natomiast prawo do sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z MSR dotyczy⁹:

1. sprawozdań skonsolidowanych:

- emitentów papierów wartościowych zamierzających się ubiegać lub ubiegających się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów EOG;
- jednostek dominujących niższego szczebla, wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca wyższego szczebla sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR;

2. sprawozdań jednostkowych:

- emitentów papierów wartościowych dopuszczonych zamierzających się ubiegać lub ubiegających się o dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów EOG;
- jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR;
- oddziałów przedsiębiorcy zagranicznego, jeżeli sporządza on sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR.

Decyzję w sprawie sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z MSR podejmuje organ zatwierdzający lub organ zatwierdzający jednostki dominującej¹⁰. Jednostki podlegające przepisom uor, niezobowiązane do stosowania MSR, w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasady (politykę) rachunkowości mogą stosować KSR, a w przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego – MSR.

1.2. Elementy sprawozdania finansowego

Celem sprawozdań finansowych o ogólnym przeznaczeniu jest dostarczanie informacji na potrzeby użytkowników, którzy nie mają możliwości wymagania od jednostki sporządzania raportów dostosowanych do ich szczególnych potrzeb informacyjnych¹¹.

⁷ Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (tekst jedn. Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zm.), art. 55 ust. 5-6, art. 2 ust. 3.

⁸ D. Wędzki, *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer, Kraków 2006, s. 125.

⁹ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 45, ust. 1a-1b i 1e, art. 55, ust. 6-7.

¹⁰ Tamże, art. 45 ust. 1c, art. 55 ust. 8.

¹¹ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgod-

Pełne sprawozdanie finansowe podmiotów stosujących MSR/MSFF składa się ze sprawozdań: z sytuacji finansowej (bilansu), z całkowitych dochodów, ze zmian w kapitale własnym i z przepływów pieniężnych oraz informacji dodatkowych o przyjętych zasadach (polityce) rachunkowości, a także innych informacji objaśniających¹².

Wiele jednostek prezentuje także analizę finansową sporządzoną przez kierownictwo, zawierającą wyjaśnienie głównych wyznaczników efektywności finansowej i sytuacji finansowej jednostki oraz najistotniejsze obszary niepewności. Raport taki może zawierać omówienie głównych czynników wpływających na efektywność finansową, źródeł finansowania oraz zasobów jednostki, których wartość nie została ujęta w sprawozdaniu z sytuacji finansowej sporządzonym zgodnie z MSSF. Mogą być też przygotowywane inne raporty, np. o wpływie na środowisko naturalne. Raporty prezentowane poza sprawozdaniem finansowym są wyłączone z uregulowań MSSF¹³.

Zgodnie z uor sprawozdanie finansowe podmiotów niestosujących MSR składa się z bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej, obejmującej wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia. Sprawozdanie finansowe określonych jednostek¹⁴, podlegające corocznemu badaniu, obejmuje ponadto zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych¹⁵. Do rocznego sprawozdania finansowego dołącza się sprawozdanie z działalności jednostki, jeżeli obowiązek jego sporządzania wynika z ustawy¹⁶ lub odrębnych przepisów. Roczne sprawozdanie finansowe podlega zatwierdzeniu, przy czym w przypadku niektórych podmiotów przed zatwierdzeniem podlega ono badaniu zgodnie z przepisami ustawy¹⁷.

Jednostka dominująca, mająca siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium RP, sporządza roczne skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej, zawierające dane jednostki dominującej i jednostek od niej zależnych wszystkich szczebli. Sprawozdanie skonsolidowane obejmuje skonsolidowany: bilans, rachunek zysków i strat, rachunek przepływów pieniężnych; zestawienie zmian w skonsolidowanym kapitale własnym; informację dodatkową, obejmującą

nie z rozporządzeniem nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do MSR1; Dz.U. UE nr L 339/3, załącznik, §7.

¹² Tamże, §10.

¹³ Tamże, §13-14; E. Walińska, A. Wencel, A. Jurewicz, J. Gad, *Sprawozdanie finansowe wg MSSF*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 115.

¹⁴ Np. banków, zakładów ubezpieczeń i reasekuracji, funduszy emerytalnych, SKOK-ów, spółek akcyjnych, jednostek działających na podstawie przepisów o obrocie papierami wartościowymi. Pełny wykaz zawiera ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 64 ust. 1.

¹⁵ Tamże, art. 54 ust. 2-3, 3a.

¹⁶ Tamże, art. 49 ust. 1.

¹⁷ Szerzej: B. Micherda, K. Świetla, *Współczesna rachunkowość. Wybrane problemy metodologiczne*, Difin, Warszawa 2013, s. 25-28.

wprowadzenie do skonsolidowanego sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia. Dołącza się do niego sprawozdanie z działalności grupy kapitałowej. Ustawa przewiduje także sytuacje, w których jednostka dominująca może nie sporządzać skonsolidowanego sprawozdania finansowego¹⁸.

Jak wynika z powyższych rozważań, zakres sprawozdań finansowych podmiotów stosujących i niestosujących MSR/MSSF jest różny. W pierwszym przypadku obligatoryjnie sporządzane jest sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym i z przepływów pieniężnych. Uor wymaga tych dwóch elementów sprawozdań jedynie od wybranych podmiotów. Według MSR 1 wymagana jest ponadto prezentacja sprawozdania z całkowitych dochodów, obejmującego rachunek zysków i strat oraz pozostałe składniki całkowitego dochodu. Uor nie przewiduje sprawozdania z całkowitych dochodów. W konsekwencji jednostka sporządza jedynie rachunek zysków i strat, przychody zaś i koszty ujmowane bezpośrednio w kapitale własnym prezentowane są w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym¹⁹.

2. Zawartość informacyjna sprawozdania finansowego

Bilans dostarcza informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki. Zgodnie z uor w bilansie wykazuje się stany aktywów i pasywów na dzień kończący bieżący i poprzedni rok obrotowy, a w szczególnym przypadku na dzień sporządzenia oraz na dzień kończący rok obrotowy bezpośrednio poprzedzający ten dzień²⁰. Zasady wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego netto zawiera rozdział 4 uor. Ponadto wartość księgowa poszczególnych grup aktywów podlega skorygowaniu o odpisy amortyzacyjne, umorzeniowe lub aktualizacyjne zgodnie z art. 46 uor. Zakres informacji wymaganych w bilansie jest ustalony w załącznikach do ustawy, przy czym informacje te mogą być wykazywane zarówno ze szczegółowością większą (jeśli wynika to z potrzeb lub specyfiki jednostki), jak i mogły być wykazywane ze szczegółowością mniejszą (jeśli spełnione były warunki określone w art. 50 ust. 2 uor²¹).

Zgodnie z MSR 1 w sprawozdaniu z sytuacji finansowej dokonywany jest podział aktywów i zobowiązań na krótko- i długoterminowe, z wyłączeniem przypadku, gdy prezentacja oparta na kryterium płynności dostarcza informacji, które są wiarygodne i bardziej przydatne, wówczas wszystkie aktywa i zobowiązania porządkuje się według kryterium płynności²². W przeciwnym razie zaliczenie pozy-

¹⁸ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 55-56.

¹⁹ *Praktyczny przewodnik po MSSF*, dz. cyt., s. 41.

²⁰ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 46 ust. 1, 1a.

²¹ Przepis został uchylony na mocy ustawy z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2015, poz. 1333, art. 1 pkt 19.

²² Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. ..., dz. cyt., § 60.

cji do poszczególnych grup wymaga spełnienia warunków określonych w §66-76 standardu MSR 1. Ponadto sprawozdanie powinno zawierać co najmniej pozycje wymienione w §54. Można zamieścić także dodatkowe pozycje, przy czym podjęcie decyzji o ich wyodrębnieniu wynika z oceny rodzaju i płynności aktywów oraz ich funkcji, a także kwot, rodzaju i terminów wymagalności zobowiązań²³. Stopień uszczegółowienia zależy również od wymogów MSSF.

Porównując zakres informacji ujawnianych w bilansie jednostek stosujących i niestosujących MSR/MSFF, można stwierdzić, że w odniesieniu do niektórych pozycji jest on różny. Bilans według uor nie uwzględnia niektórych elementów wymaganych przez MSR 1. Ponadto różne są zasady wyceny ujawnianych w bilansie pozycji. Standardy w szerszym zakresie używają zasad wyceny według wartości godziwej (MSR 16, MSR 38). Według MSR 2 niedozwolone jest zastosowanie metody LIFO do wyceny rozchodu zapasów, na co zezwala uor. Regulacje MSR/MSFF wydają się lepiej uwzględniać specyfikę podmiotu sporządzającego sprawozdanie finansowe i zachować wpływ tej specyfiki na układ informacji sprawozdawczych zgodnie z jego polityką rachunkowości²⁴. Wynika to z faktu, że nie narzucają ani wzoru bilansu, ani nawet kolejności prezentacji poszczególnych pozycji.

Kolejnym wymaganym sprawozdaniem jest rachunek zysków i strat, w którym – zgodnie z uor – wykazuje się przychody, koszty, zyski i straty oraz obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego za bieżący i poprzedni rok obrotowy, a w szczególnym przypadku za bieżący okres sprawozdawczy i analogiczny okres poprzedniego roku obrotowego²⁵. Podobnie jak w przypadku bilansu zakres wymaganych informacji jest ustalony w załącznikach do ustawy. Sprawozdanie może być sporządzone w wariantcie porównawczym i kalkulacyjnym, które różnią się sposobem ustalenia przychodów netto ze sprzedaży i kosztów z nimi powiązanych.

MSR 1 określa jedynie minimalny zakres pozycji ujmowanych w sprawozdaniu z całkowitych dochodów, przy czym zakazuje przedstawiania w nim oraz w informacji dodatkowej pozycji przychodów i kosztów jako pozycji nadzwyczajnych²⁶. Przewiduje natomiast zamieszczenie dodatkowych pozycji oraz okoliczności powodujące oddzielne ujmowanie przychodów i kosztów²⁷. Podobnie jak w przypadku uor możliwe jest sporządzenie sprawozdania w dwóch wariantach, uwzględniających koszty w układzie rodzajowym lub kalkulacyjnym. Znacznie większy jest jednak zakres wymaganych pozycji.

²³ Tamże, §58.

²⁴ I. Olchowicz, A. Tłaczała, *Sprawozdawczość finansowa wg krajowych i międzynarodowych standardów*, Difin, Warszawa 2008, s. 75.

²⁵ Te same zasady dotyczą zestawienia zmian w kapitale własnym i rachunku przepływów pieniężnych.

²⁶ Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. ..., dz. cyt., § 82-83, 87.

²⁷ Tamże, §85, 97-98.

Uor nie precyzuje dokładnie kwestii kryteriów i momentu uznania przychodu. Według niej w księgach rachunkowych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty (zasada współmierności)²⁸. Kryteria i moment uznania przychodów są natomiast przedmiotem MSR 18, zgodnie z którym przychody ujmuje się wówczas, gdy jest prawdopodobne, iż w przyszłości jednostka uzyska korzyści ekonomiczne, które można wycenić w wiarygodny sposób²⁹. Podobnie zasady uznawania kosztów są precyzyjniej określone w *Założeniach koncepcyjnych MSR*³⁰.

Zgodnie z uor zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym obejmuje informacje o zmianach poszczególnych składników kapitału (funduszu) własnego określone w załącznikach do ustawy, podobnie jak w przypadku rachunku przepływów pieniężnych. Jeśli jednostka go nie sporządza, w dodatkowych informacjach ujawnia stan na początek roku obrotowego, zwiększenie i wykorzystanie oraz stan końcowy kapitałów (funduszy) zapasowych i rezerwowych. Sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym według MSR 1 obejmuje elementy wymienione w §106-107.

Rachunek przepływów pieniężnych może być zgodnie z uor sporządzony metodą bezpośrednią albo pośrednią. Należy w nim uwzględnić wszystkie wpływy i wydatki z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej jednostki, z wyjątkiem wpływów i wydatków będących rezultatem zakupu lub sprzedaży środków pieniężnych³¹. Uor przedstawia jedynie wzór tego sprawozdania, a szczegółowe zasady sporządzania rachunku przepływów pieniężnych określa KSR 1, którego treść jest zgodna w podstawowych kwestiach z MSR³².

Informacja dodatkowa według uor powinna zawierać istotne dane i objaśnienia niezbędne do tego, aby sprawozdanie finansowe rzetelnie i jasno przedstawiało sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy, przy czym ustawa wymienia elementy, które w szczególności powinna obejmować³³. Wymogi dotyczące minimum ujawnień w informacji dodatkowej zawarte są także w §112-116 MSR 1, ale ich zakres jest węższy niż w przypadku uor.

Sprawozdanie z działalności jednostki (dołączane przez niektóre podmioty do sprawozdania finansowego) powinno obejmować istotne informacje o stanie majątkowym i sytuacji finansowej, w tym ocenę uzyskiwanych efektów oraz wskazanie czynników ryzyka i opis zagrożeń³⁴.

²⁸ Ustawa o rachunkowości..., art. 6 ust. 1.

²⁹ Szerzej: G.K. Świdarska, W. Więclaw (red.), *Sprawozdanie finansowe wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Mac Consulting, Difin, Warszawa 2012, s. 410-411.

³⁰ Tamże, s. 429-435.

³¹ Por.: G.K. Świdarska, *Jak czytać sprawozdanie finansowe*, Difin, Warszawa 2013, s. 147-150.

³² Por. Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”, s. 2.

³³ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 48 ust. 1.

³⁴ Tamże, art. 49 ust. 2.

Zakończenie

W polskiej praktyce aktualnie mamy do czynienia z dwoma podejściami do sporządzania sprawozdań finansowych. Zdecydowaną większość stanowią jednostki, dla których wiążącymi przepisami są uor i KSR. Druga grupa jednostek dla prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych stosuje MSR/MSSF.

Istotną różnicą w zakresie prezentacji sprawozdań finansowych jest brak określenia ich wzorów według MSR/MSFF, co ma miejsce w uor. W zamian standard MSR 1 wskazuje na istotne pozycje, które należy – jako minimum – wykazać odrębnie, a co do bardziej szczegółowej prezentacji pozostawia dowolność w zależności od potrzeb, istotności oraz indywidualnych wymogów poszczególnych standardów MSR/MSFF. Zasady prezentacji sprawozdania z przepływów pieniężnych określa MSR 7.

Przejsie na MSFF przez jednostki do tego zobligowane, jak i mające prawo wyboru, stanowi zarówno wyzwanie, jak i szansę. Zaletą stosowania MSR/MSFF jest dokładniejsze przedstawienie kondycji finansowej przedsiębiorstwa, szczególnie istotne, gdy jest ono notowane na giełdzie, oraz łatwiejsze ustalenie danych potrzebnych do kontroli i sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych, jeżeli przedsiębiorstwo wchodzi w skład międzynarodowej grupy kapitałowej. Jako wadę można wskazać na znaczny stopień komplikacji postanowień MSFF, co wymaga większej wiedzy i wysiłku oraz zwiększenie różnic między wynikiem brutto a podstawą opodatkowania, co utrudnia rozliczenia podatkowe.

Bibliografia

- Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”.
- Micherda B., Świetla K., *Współczesna rachunkowość. Wybrane problemy metodologiczne*, Difin, Warszawa 2013.
- Niewiadoma M., *Rachunkowość. Teoria ogólna i zadania z rozwiązaniami*, Difin, Warszawa 2013.
- Olchowicz I., Tłaczała A., *Sprawozdawczość finansowa wg krajowych i międzynarodowych standardów*, Difin, Warszawa 2008.
- Praktyczny przewodnik po MSFF*, Deloitte, „Dziennik Gazeta Prawna”, Warszawa, styczeń 2015.
- Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości, Dz.U. WE nr L 243/2002.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy

- rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do MSR 1, Dz.U. UE nr L 339/3.
- Świderska G.K., *Jak czytać sprawozdanie finansowe*, Difin, Warszawa 2013.
- Świderska G.K., Więclaw W. (red.), *Sprawozdanie finansowe wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Mac Consulting, Difin, Warszawa 2012.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zm.).
- Walińska E., Wencel A., Jurewicz A., Gad J., *Sprawozdanie finansowe wg MSSF*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.
- Wędzki D., *Analiza wskaźnikowa sprawozdań finansowych*, Wolters Kluwer, Kraków 2006.

3

Łączne i skonsolidowane sprawozdania finansowe¹

Wstęp

Celem niniejszego rozdziału było zdefiniowanie pojęć związanych z grupą kapitałową, przedstawienie celu sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych i łącznych sprawozdań finansowych oraz prezentacja metod konsolidacji sprawozdań finansowych z opisem etapów ich sporządzania. Wykorzystane metody można określić jako analizę literatury oraz prezentację graficzną wybranych treści. Źródła, które zostały wykorzystane do napisania niniejszego rozdziału, to specjalistyczna literatura z zakresu obranej tematyki. Wykorzystano również aktualne akty normatywne regulujące wybraną problematykę, wśród których można wskazać na ustawę o rachunkowości czy rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych.

1. Istota grupy kapitałowej

W polskim ustawodawstwie pojęcia grupy kapitałowej oraz związków zachodzących pomiędzy spółkami do niej należącymi zdefiniowane są w ustawie o rachunkowości². Jako **grupę kapitałową** rozumie się jednostkę dominującą wraz z jednostkami zależnymi³. Natomiast relacje pomiędzy poszczególnymi podmiotami określają pojęcia: sprawowanie kontroli nad inną jednostką, sprawowanie współkontroli nad inną jednostką oraz wywieranie znaczącego wpływu na inną jednostkę⁴.

¹ Mgr Katarzyna Koter; absolwentka ekonomii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

² Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. (Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zmianami).

³ Tamże, art. 3 ust. 1 pkt 44.

⁴ Tamże, pkt 34-36.

Jednostką dominującą jest jednostka będąca spółką handlową lub przedsiębiorstwem państwowym, sprawującą kontrolę nad inną jednostką.⁵

Mianem **wspólnika jednostki współzależnej** określa się jednostkę będącą spółką handlową lub przedsiębiorstwem państwowym, sprawującą wraz z innymi udziałowcami współkontrolę nad jednostką współzależną⁶.

Poprzez **znaczącego inwestora** rozumie się jednostkę będącą spółką handlową lub przedsiębiorstwem państwowym, posiadającą w jednostce nie mniej niż 20% głosów w organie stanowiącym tej jednostki i wywierającą znaczący wpływ wobec tej jednostki⁷.

W związku z tym jako **jednostki podporządkowane** rozumie się jednostki zależne, współzależne oraz stowarzyszone⁸.

2. Istota skonsolidowanego sprawozdania finansowego i sprawozdania łącznego

Przyczyną tworzenia skonsolidowanych sprawozdań finansowych jest powstawanie zgrupowań podmiotów gospodarczych, powiązanych ze sobą kapitałowo. Pociąga to za sobą popyt na informacje dotyczące inwestycji w inne jednostki oraz skutków finansowych, które one wywołują. Metodyka ujawniania takich danych w sprawozdaniach finansowych zaczęła być stosowana w latach 80. XX wieku (w Polsce dopiero w 2005 r.). Pozwoliło to zminimalizować mur informacyjny, którym otoczony był odbiorca sprawozdania finansowego⁹.

Zadaniem skonsolidowanego sprawozdania finansowego jest przedstawienie jasnego i rzetelnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego wypracowanego przez grupę kapitałową, w takim ujęciu, jak gdyby była ona jednym podmiotem. Jest to konsekwencja stosowania zasady wyższości treści ekonomicznej nad formą prawną¹⁰. Wskutek tego kluczową kwestią są więzi kapitałowe powodujące, że jeden podmiot jest właścicielem drugiego, a nie granica form prawnych. Potwierdza to uor: jednostka dominująca, mająca siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, sporządza roczne skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej, obejmujące dane jednostki dominującej i jednostek od niej zależnych wszystkich szczebli, bez względu

⁵ Tamże, pkt 37.

⁶ Tamże, pkt 37c.

⁷ Tamże, pkt 38.

⁸ Tamże, pkt 39-42.

⁹ H. Buk, *Informacja sprawozdawcza o jednostkach powiązanych wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2011, s. 15.

¹⁰ J. Damińska, J. Stankiewicz, *Podstawy konsolidacji sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2009, s. 37.

na ich siedzibę, zestawione w taki sposób, jakby grupa kapitałowa stanowiła jedną jednostkę; sprawozdaniem tym obejmuje się również dane pozostałych jednostek podporządkowanych¹¹.

Skonsolidowane sprawozdania finansowe odznacza się tymi samymi cechami jakościowymi informacji (rzetelność, przejrzystość i zrozumiałość, sprawdzalność, ciągłość, istotność, porównywalność, terminowość, kompletność), co jednostkowe sprawozdanie finansowe¹².

Zgodnie z ustawą o rachunkowości przez **konsolidację** należy rozumieć łączenie sprawozdań finansowych jednostek tworzących grupę kapitałową przez sumowanie odpowiednich pozycji sprawozdań finansowych jednostki dominującej i jednostek zależnych, z uwzględnieniem niezbędnych wyłączeń i korekt¹³.

Niezbędne jest stosowanie tych samych metod wyceny aktywów i pasywów oraz zasad sporządzania sprawozdań finansowych. Najczęściej dostosowuje się **politykę rachunkowości** jednostek podporządkowanych do rozwiązań przyjętych przez podmiot dominujący. W razie wystąpienia rozbieżności konieczne jest przeprowadzenie stosownych przekształceń danych na poziomie spółki matki dla uzyskania zgodności stosowanych metod¹⁴.

Skonsolidowane sprawozdanie finansowe składa się ze:

1. skonsolidowanego bilansu,
2. skonsolidowanego rachunku zysków i strat,
3. skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych,
4. zestawienia zmian w skonsolidowanym kapitale własnym,
5. informacji dodatkowej, obejmującej wprowadzenie do skonsolidowanego sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia.

Do rocznego, skonsolidowanego sprawozdania finansowego dołącza się sprawozdanie z działalności grupy kapitałowej¹⁵. Skonsolidowane sprawozdania finansowe według ustawy o rachunkowości sporządza się za pomocą trzech **metod**:

1. metody pełnej, odnoszącej się do jednostek zależnych;
2. metody proporcjonalnej, dotyczącej podmiotów współzależnych;
3. metody praw własności, obejmującej jednostki stowarzyszone i współzależne¹⁶.

Z kolei łączne sprawozdanie finansowe tworzy się wtedy, gdy spółka (nazywana najczęściej przedsiębiorstwem wielozakładowym) zbudowana jest z jednostek bez osobowości prawnej, które zostały organizacyjnie wydzielone. Mogą to być

¹¹ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. ..., dz. cyt., art. 55 ust. 1.

¹² M. Remlein, *Rachunkowość grup kapitałowych*, PWN, Warszawa 2013, s. 56.

¹³ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. (Dz. U. 2013, poz. 330 z późn. Zmianami), art. 3 ust. 1 pkt 45.

¹⁴ H. Sikacz, *Ocena sytuacji finansowej operacyjnych grup kapitałowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 93

¹⁵ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. ..., dz. cyt., art. 55 ust. 2.

¹⁶ Tamże, art. 59 ust. 1-3.

oddziały, filie, zakłady mające zazwyczaj sporą samodzielność finansową i tworzące samodzielnie sprawozdanie finansowe. Sprawozdanie łączne to suma jednostkowych sprawozdań wszystkich organizacyjnie wydzielonych jednostek. Wynika z tego, że koncepcja sprawozdań łącznych jest bliska rozwiązaniom stosowanym w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych. Oznacza to, że łączne sprawozdanie sporządzane jest tak, jakby dotyczyło jednego podmiotu¹⁷.

W sprawozdaniu łącznym eliminuje się¹⁸:

- wzajemne rozrachunki,
- aktywa i fundusze wydzielone,
- zyski zrealizowane w ramach jednostki wielozakładowej,
- niezrealizowane zyski, które zazwyczaj tkwią w zapasach lub rzeczowych składnikach majątku trwałego.

Korekty te można pominąć (z wyjątkiem tych dotyczących funduszy wydzielonych i aktywów), jeśli nie są one istotne i nie mają wpływu na sytuację majątkową, finansową oraz wynik finansowy jednostki.

3. Metoda konsolidacji pełnej

Metoda konsolidacji pełnej polega na sumowaniu w pełnej wartości poszczególnych pozycji odpowiednich sprawozdań finansowych jednostki dominującej i jednostek zależnych oraz dokonaniu wyłączeń i korekt konsolidacyjnych¹⁹. Oznacza to, że sumuje się kwoty poszczególnych pozycji:

1. bilansów,
2. rachunków zysków i strat,
3. rachunków przepływów pieniężnych,
4. zestawień zmian w kapitale własnym,

jednostki dominującej i poszczególnych jednostek zależnych, bez względu na udział jednostki dominującej we własności jednostek zależnych²⁰.

Proces konsolidacji można przedstawić jako szereg poszczególnych działań²¹:

¹⁷ Księgowość.infor.pl, <http://ksiegowosc.infor.pl/rachunkowosc/sprawozdawczosc/52940,2,Na-czym-polega-laczne-sprawozdanie-finansowe.html> [data dostępu: 01.09.2015].

¹⁸ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. ..., dz. cyt., art. 51 ust. 1.

¹⁹ Tamże, art. 60 ust. 1.

²⁰ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych (Dz.U. 2009, nr 169, poz. 1327; dalej jako rozporządzenie Ministra Finansów), art. 11 ust. 1.

²¹ M. Remlein, *Rachunkowość...*, dz. cyt., s. 117; J. Damińska, J. Stankiewicz, *Podstawy konsolidacji...*, dz. cyt., s. 50.

1. wycena aktywów netto jednostek podporządkowanych według ich wartości godziwej;
2. dodawanie w pełnej wartości poszczególnych elementów jednostkowych sprawozdań finansowych;
3. przeprowadzenie korekt kapitałowych;
4. wycena kapitałów mniejszości;
5. wyłączenie efektów transakcji wewnętrznych przeprowadzanych w grupie kapitałowej;
6. wyłączenie zysków/strat niezrealizowanych znajdujących się w aktywach podmiotów;
7. dokonanie odpisów wartości firmy oraz ujemnej wartości firmy;
8. podzielenie wyniku finansowego na część należną grupie kapitałowej i udziałowcom mniejszościowym.

Przy przeprowadzeniu konsolidacji nie ma konieczności dokonywania żadnych zapisów księgowych. Wszystkie korekty i wyłączenia są zawarte w tzw. roboczych arkuszach konsolidacyjnych, które stanowią dodatkowy element systemu informacyjnego rachunkowości podmiotu nadrzędnego²².

W przypadku dokonywania konsolidacji sprawozdań po raz pierwszy pierwszym etapem w tym procesie jest **wycena aktywów netto według ich wartości godziwej**. Na kolejne dni bilansowe wykorzystuje się wartości księgowe.

Następnym etapem procesu konsolidacyjnego jest dokonanie **korekt kapitałowych**. Zasadniczo wyłączeniu podlega²³:

- wyrażona w cenie nabycia wartość udziałów posiadanych przez jednostkę dominującą i inne jednostki objęte konsolidacją w jednostkach zależnych z tą częścią, wycenionych według wartości godziwej aktywów netto jednostek zależnych, która odpowiada udziałowi jednostki dominującej i innych jednostek grupy kapitałowej objętych konsolidacją w jednostkach zależnych, na dzień rozpoczęcia sprawowania nad nimi kontroli;
- udziały w kapitale własnym jednostek zależnych, należące do osób lub jednostek innych niż objęte konsolidacją, wykazuje się w odrębnej pozycji pasywów skonsolidowanego bilansu, po kapitałach własnych, jako „kapitały mniejszości”;
- jeżeli wartość posiadanych udziałów i odpowiadająca im część aktywów netto jednostek zależnych, wycenionych według ich wartości godziwych, różnią się, to odpowiednie nadwyżki wykazuje się jako „wartość firmy jednostek podporządkowanych” lub „ujemną wartość firmy jednostek podporządkowanych”.

Sposób określenia wysokości wartości firmy przedstawia poniższy algorytm.

²² J. Damińska, J. Stankiewicz, *Podstawy konsolidacji...*, dz. cyt., s. 50.

²³ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r..., dz. cyt., art. 60 ust. 2, 9.

Tabela 1. Obliczenie wartości firmy jednostki zależnej

Wartość aktywów spółki zależnej wyceniona według wartości godziwej	A
Zobowiązania spółki zależnej wycenione według wartości godziwej	B
Aktywa netto	A – B = C
Wartość nabycia akcji spółki zależnej	D
Wartość aktywów netto spółki zależnej	C
Wartość firmy	D – C = E

Źródło: opracowanie własne na podstawie: H. Buk, *Wymogi formalne i zakres merytoryczny skonsolidowanego sprawozdania finansowego*, [w:] *Konsolidacja sprawozdań finansowych*, H. Buk (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2010, s. 59-60.

Jeżeli rachunek wykaże istnienie wartości firmy, powiększa ona aktywa bilansu skonsolidowanego sprawozdania. Jeśli natomiast zaistnieje ujemna wartość firmy, jest ona dodawana do pasywów bilansu skonsolidowanego sprawozdania finansowego grupy kapitałowej²⁴. Ponadto należy dokonać odpisów wartości firmy lub ujemnej wartości firmy, które wykazuje się odpowiednio w skonsolidowanym rachunku zysków i strat według zasad określonych w ustawie, począwszy od miesiąca, w którym objęto kontrolę nad jednostką zależną²⁵.

Kapitałem podstawowym grupy kapitałowej, wykazywanym w skonsolidowanym kapitale własnym, jest kapitał podstawowy jednostki dominującej²⁶. Do kapitału własnego grupy zalicza się tylko te części odpowiednich składników kapitału własnego jednostek zależnych, które powstały od dnia objęcia nad nimi kontroli przez jednostkę dominującą²⁷.

Obliczenie wysokości **kapitału mniejszości**, który oznacza aktywa netto nienależące do jednostki dominującej, a który zwiększy wartość pasywów skonsolidowanego sprawozdania finansowego, dokonuje się w następujący sposób:

Tabela 2. Obliczenie kapitału mniejszości

Wartość aktywów netto spółki córki	A
Wartość aktywów netto spółki córki należna spółce matce	Procentowy udział x aktywa netto (B)
Wartość kapitałów mniejszościowych	A – B = C

Źródło: opracowanie własne na podstawie: H. Buk, *Wymogi formalne...*, s. 61.

²⁴ H. Buk (red.), *Konsolidacja sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2010, s. 59-60.

²⁵ Art. 12 ust. 3 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 29.09.1994 r. (Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zmianami).

²⁶ Rozporządzenie Ministra Finansów..., art. 13 ust. 1-2.

²⁷ Tamże, ust. 3.

Wyłączeniu podlegają również w całości²⁸:

1. wzajemne należności i zobowiązania oraz inne rozrachunki o podobnym charakterze jednostek objętych konsolidacją;
2. przychody i koszty operacji gospodarczych dokonanych między jednostkami objętymi konsolidacją;
3. zyski lub straty powstałe w wyniku operacji gospodarczych dokonanych między jednostki objęte konsolidacją, zawarte w wartości aktywów podlegających konsolidacji;
4. dywidendy naliczone lub wypłacone przez jednostki zależne jednostce dominującej i innym jednostkom, objętym konsolidacją.

Rozporządzenie Ministra Finansów nakazuje przy wyłączeniach z tytułu transakcji dokonywanych pomiędzy objętymi konsolidacją jednostkami grupy stosować poniższe zasady²⁹:

- środki pieniężne w drodze i dostawy w drodze, dotyczące jednostek grupy kapitałowej objętych skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym, wykazuje się jako otrzymane przez jednostki będące ich odbiorcą;
- wzajemne należności i zobowiązania wymagające wyłączenia obejmują wszelkie uprzednio uzgodnione rozrachunki między jednostkami grupy kapitałowej, objętymi skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym.

Przeprowadzane **wyłączenia przychodów i kosztów** mogą dotyczyć przekazania niematerialnych i rzeczowych aktywów trwałych, zapasów, wykonywania usług dla drugiego podmiotu, transakcji finansowych i innych. Z zasady eliminowane przychody powinny równać się odpowiednim kosztom³⁰.

Brak sprzedaży aktywów nabytych po innych cenach niż ich wartość księgowa netto, od podmiotów należących do kręgu konsolidacyjnego jednostkom spoza grupy, powoduje również konieczność eliminacji niezrealizowanych zysków i strat³¹.

Kolejne wyłączenia dotyczą dywidend należnych jednostce dominującej od jednostki zależnej³²:

- za okres następujący od dnia objęcia kontroli – wyłącza się z jej przychodów finansowych, a włącza się do kapitału własnego jednostki wypłacającej dywidendę; korekta kapitału własnego jednostki zależnej nie wpływa na obliczenie wysokości kapitału mniejszości;
- za okres przed objęciem kontroli – zmniejszają cenę nabycia udziałów i są uwzględniane przy obliczeniu wartości firmy lub ujemnej wartości firmy.

²⁸ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. ..., dz. cyt., art. 60 ust. 6.

²⁹ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.09.1994 r. (Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zmianami), art. 14 ust. 1.

³⁰ J. Wartini-Twardowska, *Metoda pełna konsolidacji – wyłączenia fakultatywne transakcji wewnątrzgrupowych*, [w:] *Konsolidacja sprawozdań finansowych*, H. Buk (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2010, s. 79, 84-86.

³¹ Tamże, s. 90, 98.

³² Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29.09.1994 r. ..., dz. cyt., art. 14 ust. 1 pkt 5.

4. Konsolidacja metodą proporcjonalną

Konsolidację metodą proporcjonalną stosuje się w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym w odniesieniu do udziałów w jednostkach współzależnych³³.

Zastosowanie metody proporcjonalnej w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym polega na sumowaniu poszczególnych pozycji sprawozdań finansowych wspólnika jednostki współzależnej, w pełnej wartości, z częścią wartości poszczególnych pozycji sprawozdań finansowych jednostek współzależnych, proporcjonalną do posiadanych przez jednostki grupy kapitałowej objęte konsolidacją udziałów, dokonaniu wyłączeń oraz innych korekt³⁴.

Korekty kapitałowe są zbieżne z wyłączeniami stosowanymi w metodzie pełnej, poza uwzględnianiem wielkości udziału w jednostce współzależnej. Poza tym tak jak w konsolidacji metodą pełną, w metodzie proporcjonalnej dokonuje się odpisów wartości i ujemnej wartości firmy.

Następnym krokiem są korekty odnoszące się do **efektów transakcji wewnętrznych**. Wyłączeniu podlegają odpowiednio w pełnych kwotach lub proporcjonalnie do posiadanych przez wspólnika jednostki współzależnej udziałów, wzajemne należności i zobowiązania, przychody i koszty, zyski lub straty oraz dywidendy wypłacone lub naliczone przez jednostki współzależne³⁵. Można nie dokonywać powyższych wyłączeń, jeżeli nie są one istotne dla realizacji zasady rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego³⁶.

Przeprowadzanie powyższych korekt jest symetryczne do wyłączeń w metodzie pełnej konsolidacji. Pomiedzy konsolidacją metodą pełną a metodą proporcjonalną występuje więcej cech wspólnych niż różnic. W trakcie procedury konsolidacyjnej w obu przypadkach stosuje się zbieżne sposoby agregowania danych sprawozdań oraz metody wyceny poszczególnych składników aktywów oraz pasywów. Oba rozwiązania polegają na konsolidacji „wiersz po wierszu”, dlatego są bardzo dokładne. Skutkują one odmiennym podejściem do prezentacji udziałów mniejszościowych – pomija się ich wielkość przy konsolidacji metodą proporcjonalną.

5. Metoda praw własności

Ostatnią omówioną w niniejszej pracy metodą konsolidacji sprawozdań finansowych będzie metoda praw własności. M. Strojek-Filus wskazuje na to, że „metoda praw własności jest nazywana w literaturze przedmiotu »konsolidacją

³³ Rozporządzenie Ministra Finansów..., dz. cyt., art. 18 ust. 1.

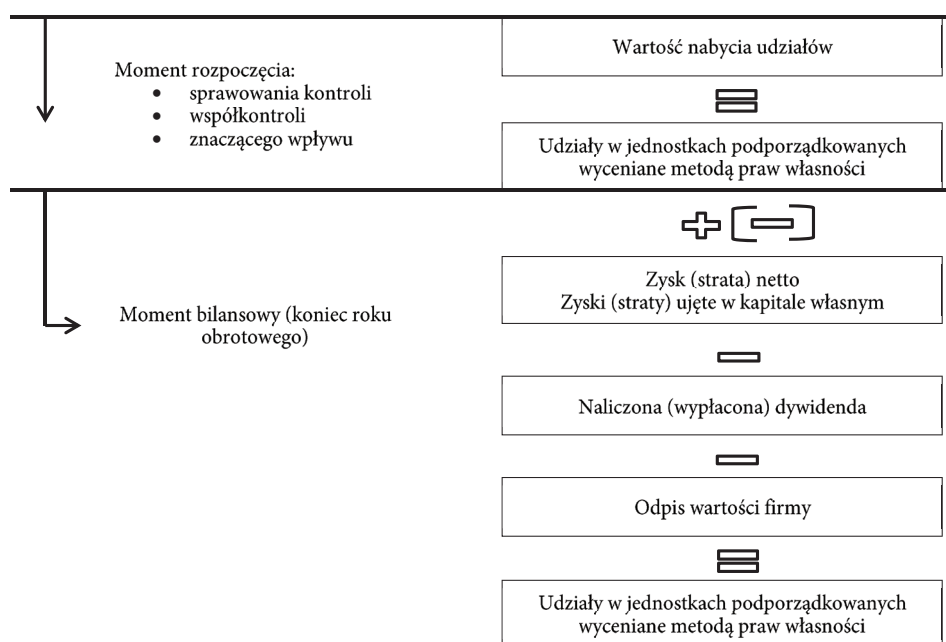
³⁴ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. ..., dz. cyt., art. 61 ust. 1.

³⁵ Tamże, ust. 6.

³⁶ Tamże, ust. 7; art. 4 ust. 1.

jednego wiersza» ze względu na korekty wprowadzane do pozycji sprawozdania finansowego znaczącego inwestora. W wyniku zastosowania tej metody w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym udziały znaczącego inwestora z pozycji »Udziały i akcje w jednostkach powiązanych« jednostkowego bilansu inwestora zostają przeniesione do pozycji »Udziały i akcje w jednostkach podporządkowanych rozliczanych metodą praw własności« skonsolidowanego sprawozdania finansowego³⁷.

Metoda praw własności polega na wykazaniu w aktywach trwałych bilansu udziałów w jednostkach podporządkowanych, w cenie ich nabycia powiększonej lub pomniejszonej o, przypadające na znaczącego inwestora **zwiększenia lub zmniejszenia kapitału własnego jednostki podporządkowanej**, które nastąpiły od dnia uzyskania znaczącego wpływu do dnia bilansowego, w tym zmniejszenia z tytułu rozliczeń z właścicielami, z tym, że udział w zysku (stracie) netto jednostki podporządkowanej koryguje się o odpis wartości firmy lub ujemnej war-

Schemat 1. Wycena udziałów metodą praw własności

Źródło: M. Remlein, *Rachunkowość...*, dz. cyt., s. 208.

³⁷ M. Strojek-Filus, *Zastosowanie metody praw własności w wycenie udziałów jednostek powiązanych w jednostkowych i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych*, [w:] *Informacja sprawozdawcza o jednostkach powiązanych wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, H. Buk (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2011, s. 79-80.

tości firmy³⁸. W przypadku, gdy nabycie udziałów skutkuje powstaniem różnicy pomiędzy ceną ich nabycia a wartością aktywów netto jednostki nabytej, to zaistniała w ten sposób „Wartość firmy” jest wykazywana w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym w pozycji „Udziały w jednostkach podporządkowanych, wycenianych metodą praw własności” łącznie z tymi udziałami. „Ujemna wartość firmy” ujmowana jest tak, jak zostało to opisane w przypadku konsolidacji metodą pełną³⁹.

Ze skonsolidowanego sprawozdania finansowego wyłącza się niezrealizowane przez jednostkę powiązaną, objętą skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym, zyski i straty powstałe w wyniku transakcji dokonanych pomiędzy jednostką stowarzyszoną lub współzależną, a pozostałymi jednostkami objętymi skonsolidowanym sprawozdaniem finansowym, proporcjonalnie do posiadanych przez grupę kapitałową udziałów w tej jednostce⁴⁰. Nie ma natomiast potrzeby eliminacji wzajemnych rozrachunków pomiędzy jednostką a znaczącym inwestorem, ze względu na to, że nie sumuje się na potrzeby opracowania skonsolidowanego sprawozdania finansowego aktywów i pasywów obu spółek⁴¹.

Zakończenie

W skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym grupy kapitałowej wykorzystuje się trzy sposoby łączenia danych finansowych: metodę konsolidacji pełnej, metodę konsolidacji proporcjonalnej oraz metodę praw własności. Pierwsza z nich polega na sumowaniu odpowiednich pozycji sprawozdań jednostki dominującej oraz podmiotu zależnego w pełnej wartości. Ponadto wymaga wyłączenia ze skonsolidowanego sprawozdania kapitałów własnych spółek córek oraz efektów wszystkich transakcji odbywających się pomiędzy członkami grupy kapitałowej. Metoda proporcjonalna odnosi się do jednostek współzależnych; jej zasady są podobne do konsolidacji metodą pełną, ale wszelkie korekty są proporcjonalne do posiadanego przez współwłaściciela udziału. Metoda praw własności natomiast wykorzystywana jest przy prezentacji udziałów w jednostkach stowarzyszonych i polega na umieszczaniu w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym wartości tej inwestycji uaktualnionej odpowiednio o wyniki finansowe podmiotu. Wszystkie te rozwiązania pozwalają na prezentację sytuacji finansowej grupy kapitałowej jako jednego podmiotu w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym.

³⁸ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. ..., dz. cyt., art. 63 ust. 1.

³⁹ M. Remlein, *Rachunkowość...*, dz. cyt., s. 205.

⁴⁰ Art. 19 ust. 8 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 29.09.1994 r. ..., dz. cyt.

⁴¹ M. Gierusz, A. Gierusz, *Konsolidacja sprawozdań finansowych wg MSSF*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2012, s.198.

Bibliografia

- Buk H., *Informacja sprawozdawcza o jednostkach powiązanych wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2011.
- Buk H., *Wymogi formalne i zakres merytoryczny skonsolidowanego sprawozdania finansowego*, [w:] *Konsolidacja sprawozdań finansowych*, red. tejże, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2010.
- Damińska J., Stankiewicz J., *Podstawy konsolidacji sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Dom Organizatora, Toruń 2009, s. 37.
- Gierusz M., Gierusz A., *Konsolidacja sprawozdań finansowych wg MSSF*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2012.
- Księgowość.infor.pl, <http://ksiegowosc.infor.pl/rachunkowosc/sprawozdawczosc/52940,2,Na-czym-polega-laczne-sprawozdanie-finansowe.html> [data dostępu: 01.09.2015].
- Remlein M., *Rachunkowość grup kapitałowych*, PWN, Warszawa 2013.
- Remlein M., *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2010.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych (Dz.U. 2009, nr 169, poz. 1327).
- Sikacz H., *Ocena sytuacji finansowej operacyjnych grup kapitałowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Strojek-Filus M., *Zastosowanie metody praw własności w wycenie udziałów jednostek powiązanych w jednostkowych i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych*, [w:] *Informacja sprawozdawcza o jednostkach powiązanych wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, red. H. Buk, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2011.
- Wartini-Twardowska J., *Metoda pełna konsolidacji – wyłączenia fakultatywne transakcji wewnątrzgrupowych*, [w:] *Konsolidacja sprawozdań finansowych*, red. H. Buk, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2010.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zmianami).

Wiarygodność i jakość danych w sprawozdaniu finansowym¹

Wstęp

Sprawozdanie finansowe stanowi podstawowe źródło informacji o sytuacji majątkowej i kapitałowej oraz o wynikach finansowych jednostki. Informacje te są wykorzystywane przez szerokie grono użytkowników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, stanowiąc podstawę podejmowania przez nich decyzji gospodarczych. Istotne jest zatem, by informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym charakteryzowały się wysoką jakością gwarantującą ich użyteczność, zwłaszcza dla interesariuszy zewnętrznych. Przy czym szczególnie istotną cechą jakościową użytecznej informacji jest jej wiarygodność. W obecnej rzeczywistości gospodarczej coraz częściej pojawiają się obawy i nieufność wobec danych ujawnianych w sprawozdaniach finansowych. Istnieją przesłanki podważenia wiarygodności prezentowanych danych, a tym samym przydatności sprawozdań finansowych jako źródła informacji o podmiocie. Te problemy dotyczą m.in. kwestii fałszowania sprawozdań finansowych, dopasowywania działań do możliwości prezentacji ich efektów w sprawozdaniach, także niedopasowania rachunkowości do zmian w otoczeniu gospodarczym i wymogów rynku finansowego. W tej sytuacji rośnie zapotrzebowanie na wiarygodne, przydatne informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych.

W świetle powyższego celem opracowania jest zaprezentowanie głównych cech jakościowych, którymi powinno charakteryzować się sprawozdanie finansowe jednostki ze szczególnym uwzględnieniem wiarygodności jako cechy o podstawowym znaczeniu dla użytkowników zewnętrznych. Do realizacji celu wykorzystano w szczególności krytyczną analizę piśmiennictwa naukowego, analizę aktów prawnych (ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej) oraz metodę analogii.

¹ Dr Bożena Oleszko-Kurzyna, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, bozena.oleszko-kurzyna@poczta.umcs.lublin.pl; boleszko@wp.pl

1. Główne cechy jakościowe sprawozdania finansowego

Celem sporządzania sprawozdań finansowych jest dostarczenie użytecznych przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych, informacji o sytuacji finansowej i rezultatach działalności oraz położeniu finansowym przedsiębiorstwa². Użytkownikami informacji zawartych w sprawozdawczości finansowej mogą być zarówno odbiorcy wewnętrzni, jak i odbiorcy zewnętrzni. Przy czym jakość danych szczególnie istotna jest dla grupy użytkowników zewnętrznych (inwestorzy, akcjonariusze, kredytodawcy, kontrahenci, przedsiębiorstwa konkurencyjne, instytucje administracji państwowej). Zasadne jest zatem, by sporządzane i przedstawiane sprawozdania finansowe uwzględniały potrzeby tych użytkowników³. Ażeby informacje były przydatne dla tak zróżnicowanej grupy interesariuszy, sprawozdania finansowe powinny charakteryzować się odpowiednimi cechami jakościowymi. Pojęcie jakości w przepisach krajowego prawa bilansowego nie zostało wprowadzone jasno określone, jednak zasadnicze cechy jakościowe sprawozdania finansowego odnajdujemy w art. 4 ustawy o rachunkowości⁴. Określa on, iż jednostki „mają obowiązek stosować przyjęte zasady rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy”. Ustawa o rachunkowości (uor) w szerszym zakresie odnosi się do jakości ksiąg rachunkowych, jednak – zgodnie z art. 10 ust. 3 – w sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy jednostki, które nie sporządzają sprawozdań finansowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), mogą stosować postanowienia MSSF. Bowiem w *Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*⁵ MSSF w szerokim zakresie przedstawia problematykę jakości sprawozdań finansowych. I tak: informacje umieszczone w sprawozdaniu finansowym są użyteczne dla użytkowników, jeżeli sprawozdanie posiada określone cechy jakościowe. W myśl MSSF cechami jakościowymi sprawozdania finansowego są takie jego właściwości, które sprawiają, że informacje w nim zawarte są użyteczne dla użytkowników zewnętrznych. Standardy wyróżniają cechy jakościowe główne i uzupełniające sprawozdań finansowych oraz ograniczenia dotyczące przydatności i wiarygodności informacji prezentowanych w tych sprawozdaniach.

Zgodnie z §24 *Założeń koncepcyjnych* do MSSF do cech głównych należą⁶:

1. zrozumiałość,

² W. Gos, *Sprawozdawczość i rewizja finansowa*, Instytut Audytu i Doradztwa, Warszawa 2005, s. 74.

³ W. Gabrusewicz, M. Cieślak, K. Kuśnierek, *Sprawozdawczość finansowa jednostek gospodarczych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2001, s. 15.

⁴ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.).

⁵ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IASB, Warszawa 2011, s. 36-42.

⁶ Tamże.

2. przydatność,
3. wiarygodność.
4. porównywalność.

Jeśli chodzi o pierwszą wymienioną główną cechę, mianowicie **zrozumiałość** sprawozdania finansowego, to najogólniej rzecz biorąc, chodzi o to, że użytkownicy, którzy dysponują określoną wiedzą z zakresu zarządzania, ekonomii i rachunkowości, są w stanie zrozumieć informacje przedstawione w sprawozdaniu. Przy czym, zasadne może być włączenie do sprawozdania finansowego informacji bardziej skomplikowanych, a przez to mniej zrozumiałych, jeżeli są one przydatne, czyli użyteczne przy podejmowaniu decyzji. Tu nawiązujemy do cechy mówiącej o **przydatności** sprawozdania finansowego. Informacja jest przydatna, jeżeli interesariusz otrzymuje ją w terminie umożliwiającym mu podjęcie odpowiedniej decyzji lub gdy może jeszcze ją zmienić na skutek zmiany dotychczasowych warunków lub stwierdzenia nowych faktów⁷. O przydatności tworzonych i przedstawianych informacji decyduje m.in. charakter prezentowanych informacji, który jest uzależniony od specyfiki funkcjonowania jednostek gospodarczych⁸.

Niezwykle istotną kwestią jest **porównywalność** sprawozdań finansowych jednostki z różnych okresów, jak i porównywalność jej sprawozdań finansowych w stosunku do innych jednostek. Porównywalność informacji decyduje w znacznej mierze o ich użyteczności, co w aspekcie sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych wymaga stosowania w kolejnych okresach sprawozdawczych stałych rozwiązań w zakresie kryteriów klasyfikacji danych księgowych, ich wyceny, procedur obliczeniowych i sposobów prezentowania informacji. Jeżeli jednak kontynuacja przyjętych rozwiązań może wpłynąć na pogorszenie jakości informacji lub zaistniał obowiązek wynikający z przepisów prawa bilansowego, to należy je zmienić. W kontekście porównywalności sprawozdań finansowych różnych jednostek istnieje konieczność informowania użytkowników sprawozdań zarówno o zasadach rachunkowości zastosowanych przy sporządzaniu sprawozdania finansowego, jak i o zmianach tych zasad oraz ich skutkach (w dokumencie polityka rachunkowości).

Niezbędną cechą jakościową sprawozdań finansowych jest **wiarygodność** zawartych w nich informacji. Informacje uznaje się za wiarygodne, gdy są zgodne z rzeczywistością i nie zawierają istotnych błędów. Szerzej kwestie związane z wiarygodnością sprawozdania finansowego omówione zostały w punkcie 3.

⁷ K. Sawicki, *Zadania rewizji finansowej w komunikacji wiarygodnych sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 718, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 53, Szczecin 2012, s. 169.

⁸ E. Walińska, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005, s. 55-56; Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2004, t. I, International Accounting Standards Board – Stowarzyszenie Księgowych w Polsce 2005, s. 62.

2. Cechy uzupełniające informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym zapewniające ich wiarygodność

Deklaracja wiarygodności informacji finansowych oznacza, iż nie zawierają one istotnych błędów, są bezstronne, a użytkownicy mogą być pewni, że wiernie odzwierciedlają analizowaną rzeczywistość gospodarczą. W kontekście tej cechy jakościowej oczekuje się, że tworzone i prezentowane informacje są niepodważalne.

W art. 24 ustawy o rachunkowości przedstawione zostały wymogi dotyczące ksiąg rachunkowych, które mają zapewnić cechę wiarygodności sprawozdania finansowego. Przepis ten podaje sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych, które stanowią podstawę sporządzenia sprawozdania finansowego. Zgodnie z art. 24 ust. 1 ustawy księgi rachunkowe powinny być prowadzone rzetelnie, bezbłędnie, sprawdzalnie i bieżąco.

Z kolei MSFF określa cechy uzupełniające sprawozdań finansowych, które ściśle wiążą się i oddziałują na wiarygodność informacji. Te cechy to:

- istotność,
- wierne odzwierciedlenie,
- przewaga treści nad formą,
- neutralność,
- zasada ostrożnej wyceny,
- kompletność.

Istotność powiązana jest z jedną z głównych cech, mianowicie z przydatnością informacji, pozostałe cechy odnoszą się do zapewniania ich wiarygodności⁹.

Dane informacje są istotne, jeżeli ich pominięcie lub zniekształcenie w sprawozdaniu finansowym może skutkować pogorszeniem jakości informacji w nim zawartych. Oznacza to, że dla operacji mniej znaczących umożliwia się stosowanie uproszczeń w ewidencji, rozliczaniu i prezentacji w sprawozdaniu finansowym. Zgodnie z ustawą o rachunkowości z 1994 roku jednostka może w ramach przyjętych zasad (polityki) rachunkowości stosować uproszczenia, jeżeli nie wywiera to istotnie ujemnego wpływu na przedstawienie rzetelnie i jasno sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego (art. 4 ust. 4). Pojęcie istotności zostało uściślone w znowelizowanej ustawie o rachunkowości z dnia 23 lipca 2015 roku (art. 4 ust. 4a)¹⁰. Według nowej ustawy informacja jest istotna, jeżeli jej pominięcie lub zniekształcenie może wpływać na decyzje podejmowane na jej podstawie przez użytkowników sprawozdania finansowego.

⁹ M. Adamczyk, *Jakość informacji finansowych jako podstawa wiarygodności sprawozdań finansowych jednostek samorządu terytorialnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 718, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 53, s. 395.

¹⁰ Ustawa z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych ustaw (Dz.U. 2015, nr 0, poz. 1333.)

Informacje w sprawozdaniu odzwierciedlają wprawdzie zaistniałe już zdarzenia (*ex post*), jednak często wykorzystywane są do prognozowania przyszłości. Dlatego MSFF zaleca, by zdarzenia nietypowe, jednorazowe czy nieperiodyczne prezentowane były w sprawozdaniu finansowym odrębnie, a istotne dodatkowe informacje związane z tymi zdarzeniami jeszcze wyjaśnione. Wówczas wartość prognostyczna informacji będzie zdecydowanie większa. Do kwestii prezentacji informacji odnosi się również ustawa o rachunkowości, która określa, że wszelkie zdarzenia o charakterze finansowym powinny być ujmowane w księgach rachunkowych i wykazywane w sprawozdaniu finansowym zgodnie z ich treścią ekonomiczną, a zdarzenia istotne, zgodnie z art. 8 ust. 1, powinny zostać wyodrębnione¹¹. Z drugiej strony ustawa o rachunkowości dopuszcza stosowanie pewnych uproszczeń w ramach zasad rachunkowości, jednak pod warunkiem, że uproszczenia te nie wpłyną negatywnie w sposób istotny na rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, czyli nie wpłyną ujemnie na jakość informacji rachunkowych. Wymóg ten jest w praktyce trudny do spełnienia, choćby z tego powodu, że ustawodawca nie wskazał na żadne obiektywne parametry (wartości), które mogłyby być podstawą zastosowania uproszczeń przy sporządzaniu sprawozdania finansowego¹².

Wiarygodność informacji finansowych powinna wynikać także z ich neutralności i kompletnego ujmowania, z uwzględnieniem jednak przewagi korzyści z nich płynących nad kosztami ich uzyskania. Dodatkowo przy sporządzaniu sprawozdania finansowego (stanowiącego podstawę oceny działalności) jednostki niezbędne jest przestrzeganie zasady ostrożności dokonywanej wyceny¹³.

I tak **wierność odzwierciedlenia** transakcji i innych zdarzeń jest związana z koniecznością dokonywania ich prawidłowej identyfikacji, wyceny oraz prezentacji. Cecha ta jest powiązana z zasadą **przewagi treści nad formą** i oznacza to, że wszystkie transakcje należy ewidencjonować i prezentować zgodnie z ich treścią ekonomiczną i rzeczywistością, a nie tylko formą prawną.

Atrybutem wiarygodności sprawozdania jest także **neutralność (bezstronność)**. Informacje finansowe są bezstronne, jeśli nie są celowo dobierane bądź prezentowane przez jednostkę sprawozdawczą w taki sposób, by spowodować u użytkownika pożądaną reakcję lub wywrzeć wpływ na sformułowaną przez niego ocenę. Ta cecha oznacza zachowanie bezstronności w stosunku do jednostki gospodarczej przez osoby sporządzające sprawozdanie finansowe.

¹¹ Przepis ten wskazuje, że zakres informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, wskazany w załączniku nr 1 do ustawy o rachunkowości, jest zakresem minimalnym.

¹² M. Jurczyga, *W księgach i sprawozdaniu można pominąć nieistotne informacje*, „Rzeczpospolita” 2012, nr 136(9256); M. Adamczyk, *Jakość informacji finansowych...*, dz. cyt., s. 396.

¹³ J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 48; A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF, MSR) a ustawa o rachunkowości – podobieństwa i różnice*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2005, s. 32.

Poziom wiarygodności powiązany jest również ze stopniem niepewności, który uwzględnia się przy sporządzaniu sprawozdania poprzez stosowanie zasady **ostrożnej wyceny**¹⁴. Subiektywna wycena zdarzeń gospodarczych stwarza zagrożenie dla wiarygodności informacji, zarówno zawyżenie, jak i zaniżenie wyceny powoduje, że informacje finansowe przestają być wiarygodne. Przy czym ostrożność nie może prowadzić do działań będących w sprzeczności z wymogiem neutralności.

Z pojęciem wiarygodności sprawozdania finansowego wiąże się również **kompletność informacji**. Informacje zawarte w sprawozdaniu są kompletne, jeżeli odzwierciedlają skutki wszystkich transakcji i zdarzeń mających miejsce w okresie sprawozdawczym. Pominięcie danych może powodować, że informacje stają się nieprawdziwe lub wprowadzają w błąd, a co za tym idzie – nie są wiarygodne. Przy czym zasada kompletności informacji nie oznacza konieczności zaprezentowania w sprawozdaniu finansowym wszystkich danych, dotyczy to tylko informacji istotnych.

3. Ograniczenia dotyczące przydatności i wiarygodności informacji

Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, poza określeniem cech głównych i uzupełniających sprawozdań finansowych, wskazują także na ograniczenia dotyczące przydatności i wiarygodności informacji prezentowanych w tych sprawozdaniach. Te ograniczenia dotyczą dwóch kwestii:

- terminowości,
- relacji między korzyścią i kosztem.

Praktyka wskazuje na swoisty „konflikt” między wiarygodnością a przydatnością i terminowością informacji, trudno bowiem wygenerować informację przydatną, która równocześnie byłaby informacją w pełni wiarygodną. Jak już wspomniano, informacja jest przydatna, jeżeli interesariusz otrzymuje ją w terminie umożliwiającym mu podjęcie odpowiedniej decyzji, nieuzasadniona zwłoka w prezentacji danej informacji może spowodować, że przestanie ona być przydatna dla użytkownika sprawozdania finansowego. Podobnie jest z informacją ogłoszoną za wcześnie. Należy zatem rozpatrywać **terminowość** informacji w kontekście jej wiarygodności. Wskazane jest, by kierownictwo jednostki, zanim informacja zostanie przekazana odbiorcom, ustaliło kryteria jej wiarygodności. Należy tu dążyć do osiągnięcia pewnej równowagi pomiędzy przydatnością i wiarygodnością informacji finansowej, jednocześnie kierując się naczelną zasadą jak najpełniejszego zaspokojenia potrzeb informacyjnych odbiorców sprawozdań finansowych¹⁵.

¹⁴ M. Jurczyga, *W księgach i sprawozdaniu...*, dz. cyt.; M. Adamczyk, *Jakość informacji finansowych...*, dz. cyt., s. 396.

¹⁵ M. Adamczyk, *Jakość informacji finansowych...*, dz. cyt., s. 399.

Analizując ograniczenia dotyczące przydatności i wiarygodności informacji prezentowanych w sprawozdaniach, należy wziąć pod uwagę także aspekt ekonomiczny, tj. koszt pozyskania danych w stosunku do ich wartości informacyjnej. Korzyści, które potencjalnie mogą być uzyskane dzięki informacjom, powinny przewyższać koszty niezbędne do uzyskania tych informacji. To kryterium powinno być uwzględniane przy podejmowaniu decyzji o zamieszczeniu bądź pominięciu danej informacji w sprawozdaniu finansowym. Subiektywność oceny potencjalnych korzyści i kosztów dostarczenia informacji utrudnia podjęcie właściwej decyzji w tym zakresie przez jednostkę sporządzającą sprawozdanie finansowe.

Zakończenie

Cechy jakościowe sprawozdań finansowych są pewnymi właściwościami, którymi powinny się charakteryzować informacje prezentowane w sprawozdaniach, aby były przydatne dla ich użytkowników, a zatem są wyrazem jego walorów.

Uznając wiarygodność jako cechę podstawową informacji, należałoby uznać, że sprawozdanie finansowe jest wiarygodne, jeżeli posiada wszystkie cechy uzupełniające, na które wskazują Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Jednak w praktyce uzyskanie takiej informacji jest bardzo trudne, a w zasadzie niemożliwe. Szczególnie trudny do osiągnięcia jest „kompromis” między przydatnością i wiarygodnością informacji. Analiza kolejno wydawanych standardów rachunkowości „może wskazywać, że organy regulujące rachunkowość dają pewną przewagę przydatności informacji finansowych nad ich wiarygodnością”¹⁶, co jest niezgodne z zasadą przewagi treści nad formą i wskazuje na celowość zmiany hierarchii zasad.

Ograniczenia dotyczące wiarygodności sprawozdania finansowego są wynikiem oddziaływania różnorodnych czynników. Można tu wymienić m.in.: zbyt krótki termin sporządzania sprawozdań finansowych, stosowanie uproszczeń i dążenie do osiągnięcia nadwyżki korzyści nad kosztami produkcji i komunikowania informacji. W literaturze szczególnie często wskazuje się na problem wyceny opartej na szacunku jako głównego zagrożenia dla wiarygodności informacji. Kolejną, ważną kwestią związaną z wiarygodnością danych jest dążenie do tego, by koszty komunikowania informacji były niższe niż korzyści osiągane dzięki tym informacjom. Na te kwestie zwraca uwagę B. Micherda, stwierdzając, że „W historycznym rozwoju rachunkowości obserwuje się nieustanną walkę w obronie

¹⁶ Z. Luty, *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2010, t. 56(112), s. 131; P. Mućko, *Problemy regulacji rachunkowości: między wiarygodnością a przydatnością decyzyjną informacji finansowej*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007, s. 361.

cech jakościowych wobec coraz mocniej stawianych, a wynikających z rozwijających się szybko stosunków gospodarczych, postulatów uproszczeń¹⁷. Wprawdzie temat uproszczeń nie jest wyodrębniony w MSSF, jednak interpretacja cech głównych i szczegółowych wskazuje, że mogą one zniekształcić pożądaną, „prawdziwą i rzetelną obraz” jednostki sprawozdawczej. Należałoby zatem podjąć działania na rzecz pogodzenia dążeń do minimalizowania kosztów produkcji i komunikowania informacji (poprzez stosowanie uproszczeń) z oczekiwaniami użytkowników co do otrzymywania przydatnych, wiarygodnych danych. Istotne znaczenie dla wyważenia różnych cech sprawozdania finansowego ma jego profesjonalną ocenę, zwłaszcza dokonywaną przez rewizję finansową.

Globalizacja, perturbacje na rynkach finansowych, ich zmienność i niepewność to tylko niektóre czynniki, którą mogą wpływać na publikowanie informacji nieprzejrzystych, niezgodnych ze stanem rzeczywistym. Tym bardziej należy zwrócić uwagę na działania na rzecz doskonalenia procesu tworzenia i prezentacji informacji oraz rewizji finansowej podejmowane w skali międzynarodowej. Przejrzysty, skuteczny system rachunkowości pozwoli lepiej zabezpieczyć interesy tak zróżnicowanej grupy użytkowników informacji finansowej.

Bibliografia

- Adamczyk M., *Jakość informacji finansowych jako podstawa wiarygodności sprawozdań finansowych jednostek samorządu terytorialnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 718, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr 53.
- Gabrusewicz W., Cieślak M., Kuśnierek K., *Sprawozdawczość finansowa jednostek gospodarczych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2001.
- Gos W., *Sprawozdawczość i rewizja finansowa*, Instytut Audytu i Doradztwa, Warszawa 2005.
- Jaruga A. (red.), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF, MSR) a ustawa o rachunkowości – podobieństwa i różnice*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2005.
- Jurczyga M., *W księgach i sprawozdaniu można pominąć nieistotne informacje*, „Rzeczpospolita” 2012, nr 136.
- Luty L., *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2010, t. 56(112).
- Micherda B. (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2004, t. I, International Accounting Standards Board – Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2005.

¹⁷ B. Micherda (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007, s. 11.

- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)*, SKwP, IASB, Warszawa 2011.
- Mućko P., *Problemy regulacji rachunkowości: między wiarygodnością a przydatnością decyzyjną informacji finansowej*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- Sawicki S., *Zadania rewizji finansowej w komunikacji wiarygodnych sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 718, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 53.
- Turyńska J., *Rachunkowość finansowa*, C.H. Beck, Warszawa 2005.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych ustaw (Dz.U. 2015, nr 0, poz. 1333).
- Walińska E., *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.

Audyt sprawozdań finansowych jako narzędzie poprawy wiarygodności danych sprawozdawczych¹

Wstęp

Sprawozdanie finansowe jest jednym z podstawowych źródeł informacji o sytuacji finansowej jednostki. Ważne jest, aby prezentowane w nim dane odzwierciedlały zarówno rzetelny, jak i wiarygodny obraz, to jest odpowiadający rzeczywistości, gdyż odbiorcami sprawozdania finansowego są nie tylko właściciele przedsiębiorstw czy obecni bądź potencjalni inwestorzy, ale także banki, urzędy skarbowe czy nawet pracownicy, jak i kontrahenci, pragnący zapoznać się ze sprawozdaniem finansowym ukazującym rzeczywistą sytuację majątkowo-finansową jednostki. Zgodnie z ustawą o rachunkowości za sporządzenie sprawozdania finansowego w sposób rzetelny oraz wiarygodny odpowiada kierownik jednostki (zarząd) oraz członkowie rady nadzorczej, bądź innego organu nadzorczego².

W celu weryfikacji poprawności sporządzonego sprawozdania finansowego oraz uwiarygodnienia zawartych w nim informacji sprawozdanie poddawane jest badaniu³. Czynność ta realizowana jest przez niezależnego biegłego rewidenta. Procedura badania sprawozdania finansowego regulowana jest zarówno polskimi, jak i międzynarodowymi normami, wśród których do najistotniejszych i znajdujących powszechne zastosowanie zalicza się wspomnianą ustawę o rachunkowości, ustawę o biegłych rewidentach i ich samorządzie, Krajowe Standardy Rewizji Finansowej czy Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej, które następnie stanowią podstawę dla znowelizowanych przepisów krajowych. Wynika to przede wszystkim z faktu przynależności przez Polskę do Unii Europejskiej oraz obowiązku, który się z tym wiąże, a mianowicie przyjmowania dyrektyw Parlamentu

¹ Sebastian Grela, student II roku studiów magisterskich, kierunek ekonomia, Katolicki Uniwersytet Lubelski Lana Pawła II, sebagrela@wp.pl.

² Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U., nr 121, poz. 591 z późn. zmianami), art. 4, 4a.

³ K. Sawicki, *Zadania rewizji finansowej w komunikacji wiarygodnych sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 684, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 45.

Europejskiego, które odpowiadają za procesy harmonizacji (eliminowania różnic w przepisach prawa bilansowego państw członkowskich) oraz standaryzacji rachunkowości (wprowadzanie jednolitych zasad rachunkowości).

Celem opracowania jest przedstawienie badania sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa jako sposobu na zwiększenie zarówno wiarygodności, jak i przydatności informacji finansowych, które są obiektem zainteresowania publicznego.

1. Znaczenie terminu wiarygodność w sferze rachunkowości

Aby można było podjąć się rozważań nad sposobem, w jaki rewizja finansowa może, a właściwie powinna wpływać na poprawę wiarygodności informacji ekonomicznych zawartych w sprawozdaniu finansowym, należy dokładnie zobrazować, co jest rozumiane pod pojęciem wiarygodności.

Istota pojęcia wiarygodności bardzo szeroko została poruszona w książce pod redakcją H. Żukowskiej oraz W. Janika – *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa* – będącą monografią z zakresu rachunkowości, audytu pod kątem wiarygodności napisaną zarówno przez teoretyków, jak i praktyków z omawianej dziedziny.

W jednym z rozdziałów J. Komorowski poddaje etycznemu rozłożeniu na czynniki pierwsze znaczenie słowa „wiarygodność”, głosząc, iż słowo to pochodzi od wiary i godności. Określa wiarygodność jako synonim słów, takich jak: rzetelność, zaufanie, prawość czy wysoka reputacja⁴. Dodatkowo autor uświadamia czytelnika, iż posiadanie tej cechy jest kluczowym warunkiem budowy szacunku i zaufania między podmiotami. We współczesnych czasach, to znaczy w czasach ogromnej konkurencji na większości rynków, na których producenci starają się zachęcić potencjalnego klienta do siebie, do zakupu ich produktu, a widniejąca na etykiecie cena zaczyna odgrywać coraz mniejsze znaczenie. Na pierwszy plan zaczynają wpływać takie wartości, jak na przykład swoboda negocjacji co do sposobu oraz terminu dostawy. Swoboda ta ze strony producenta będzie tym większa, im klient będzie odznaczał się większą wiarygodnością. Tak rozumiana wiarygodność będzie miała głębsze odzwierciedlenie w bilansie w postaci podwyższonych należności i zobowiązań z tytułu dostaw i usług (w zależności od pozycji rynkowej), jako rezultat kredytu kupieckiego udzielonego na dłuższy okres.

Wiarygodność przedstawiona w tym ujęciu jest zjawiskiem ciekawym. Wydaje się, iż może stanowić także podstawę niejednego artykułu czy pracy naukowej, jednak z zakresu socjologii czy psychologii.

⁴ J. Komorowski, *Wiarygodność przedsiębiorstwa – istota, odmiany i metody zarządzania*, [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, H. Żukowska, W. Janik (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 279.

J. Komorowski dostrzega, iż jego definicja wiarygodności stoi w opozycji do osiągnięcia maksymalnego zysku przez jednostki gospodarujące⁵. Tezę tę można obronić stwierdzeniem, iż stosowanie długich kredytów kupieckich odbija się negatywnie na takie elementy sprawozdania finansowego, jak rachunek zysków i strat (podwyższone koszty działalności, niższe przychody), rachunek przepływów pieniężnych (kłopoty z zachowaniem płynności finansowej), co w efekcie będzie miało swoje odzwierciedlenie w bilansie.

Poza wspomnianymi etycznymi oraz kredytowymi aspektami związanymi z propagowaniem wiarygodności autor rozdziału znajduje także miejsce wiarygodności pomiędzy ekonomią a odpowiednim poziomem ryzyka oraz celowości gospodarczej⁶.

W kolejnym artykule opisywanej publikacji W. Janik podkreśla, iż wiarygodność jest tak ważnym i nieodłącznym czynnikiem, który jednostka winna być nacechowana, że jego utrata będzie skutkować zaistnieniem efektu domina, doprowadzając przedsiębiorstwo do upadku⁷. Autor trafnie wskazuje, gdzie wiarygodność znajduje swoje odzwierciedlenie. Jest to sprawozdanie finansowe. Wiarygodność sprawozdania nie jest tylko niczym niepopartym, nieunormowanym, subiektywnym odczuciem. Zarówno ustawa o rachunkowości, jak i Międzynarodowe Standardy Rachunkowości obrazują, iż produkty rachunkowości (dowody księgowe, księgi rachunkowe, a zwłaszcza sporządzane na ich podstawie sprawozdania finansowe) winny cechować się wymaganą rzetelnością oraz wiarygodnością⁸. Bez nich informacje spływające do adresata byłyby bezwzględnie, skutkujące podejmowaniem np. przez inwestorów niewłaściwych, a w najlepszym przypadku niepodjęciem żadnej decyzji przed wniesieniem wkładów kapitałowych w daną jednostkę. Ale to nie tylko inwestorzy stanowią grupę docelową adresatów sprawozdania finansowego. Do interesariuszy zalicza się także kontrahentów, liczne organy administracji publicznej (urzędy), pracowników itd.⁹. Kontrahent, analizując bilans czy rachunek wyników niecharakteryzujący się wymaganą wiarygodnością może dokonać sprzedaży jednostce, od której niemożliwe stanie się wyegzekwowanie należności. Urzędy, takie jak dla przykładu Główny Urząd Statystyczny, sporządzałyby raporty przedstawiające nierzeczywisty obraz sytuacji ekonomiczno-finansowej podmiotów gospodarczych oraz kraju jako całości. Pracownicy natomiast nie dostrzegając lawinowo ros-

⁵ Tamże, s. 281.

⁶ Tamże, s. 282-293.

⁷ W. Janik, *Wiarygodność przedsiębiorstwa w świetle sprawozdań finansowych*, [w:] *Audyty zewnętrzne sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, H. Żukowska, W. Janik (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 299-300.

⁸ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 4a; MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych”, [w:] *Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008*.

⁹ Por.: T. Cebrowska, *Nowe podejście do sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2001, t. 4, s. 13-15.

nącej straty oraz zobowiązań przy towarzyszącym im spadku zasobów gotówki, bez końca mogliby wierzyć w zapewnienia przełożonych o otrzymaniu zaległych wynagrodzeń.

Problem wiarygodności jest niezwykle istotny. Nie tylko w dobie współczesnych czasów, ale także w przeszłości, jak i w następnych latach funkcjonowania gospodarki wolnorynkowej¹⁰.

2. Badanie sprawozdania finansowego jako element poprawy jakości końcowych efektów rachunkowości

Sprawozdanie finansowe jest finalnym produktem systemu rachunkowości, a więc głównym źródłem informacji o jednostce¹¹. Dane finansowe wykazywane w sprawozdaniach finansowych pochodzą z ksiąg rachunkowych, które wraz ze sprawozdaniem podlegają badaniu przez biegłego rewidenta.

Biegły rewident jest to osoba upoważniona do wykonywania czynności rewizyjnych (badań, przeglądów, a także innych usług poświadczających, atestacyjnych w odniesieniu do sprawozdań finansowych, o których mowa w odrębnych przepisach bądź standardach rewizji finansowej), wpisana do rejestru biegłych rewidentów prowadzonego przez Krajową Izbę Biegłych Rewidentów¹². Ustawa o biegłych rewidentach i ich samorządzie dokładnie określa warunki wykonywania zawodu, w tym także funkcjonowania samorządu audytorów zewnętrznych. Natomiast warunki, które musi spełnić jednostka, by podlegać obligatoryjnemu badaniu, zawarte zostały w art. 64 ustawy o rachunkowości oraz art. 268 ustawy o finansach publicznych¹³.

Zgodnie z MSRF 200 podstawowym celem badania sprawozdania finansowego jest zwiększenie stopnia zaufania użytkowników do niego¹⁴. Ma to szczególne

¹⁰ B. Micherda, *Wstęp*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. tegoż, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007, s. 11.

¹¹ A. Cicha, *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, SKWP, Warszawa 2012, s. 216.

¹² Ustawa o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym z dnia 7 maja 2009 r. (Dz.U. 2009, nr 77, poz. 649 z późn. zmianami), art. 2-3.

¹³ „Roczne sprawozdanie finansowe jednostki samorządu terytorialnego, w której liczba mieszkańców, ustalona przez Główny Urząd Statystyczny, na dzień 31 grudnia roku poprzedzającego rok, za który sporządzono sprawozdanie, przekracza 150 tysięcy, podlega badaniu przez biegłego rewidenta” – art. 268 ustawy o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r. (Dz.U. 2009, nr 157, poz. 1240 z późn. zmianami).

¹⁴ MSRF 200, *Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rewizji Finansowej*, [w:] *Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej i Kontroli Jakości*, t. 1, SKWP, Lublin 2009, s. 16.

znaczenie po doświadczeniach związanych z ostatnim kryzysem ekonomicznym i stanowi środek przywrócenia zaufania do informacji sprawozdawczych¹⁵.

W postaci opinii oraz raportu biegły rewident wyraża swoje niezależne, obiektywne, pisemne stanowisko, czy jednostka sporządziła sprawozdanie zgodnie z zasadami rachunkowości, a także czy rzetelnie i jasno przedstawia swoją sytuację majątkowo-finansową oraz, czy w prawidłowy sposób przedstawiła w rachunku zysków i strat wynik finansowy¹⁶. By to osiągnąć, audytor zobowiązany jest do rzetelnego, weryfikowalnego prowadzenia czynności rewizyjnych, zbierając materiał dowodowy (na każdym etapie prac) zgodnie z przesłankami Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej. Ma to na celu uzyskanie przez biegłego rewidenta dostatecznego poziomu pewności, iż sprawozdanie finansowe nie zawiera istotnych zniekształceń, opuszczeń, uproszczeń, błędów czy oszustw. Osiągnięcie wystarczającego poziomu pewności następuje wówczas, gdy rewident pozyskał od jednostki (a także we własnym zakresie) wystarczający materiał dowodowy służący zmniejszeniu poziomu ryzyka badania (wydania niewłaściwej opinii przy założeniu, że sprawozdanie finansowe nacechowane jest istotnymi zniekształceniami)¹⁷. Audytor najczęściej nie jest w stanie osiągnąć maksymalnej pewności, a więc przekonania, iż sprawozdanie finansowe nie zawiera jakichkolwiek zniekształceń bez względu na przyczynę ich wystąpienia. Wynika to przede wszystkim z ograniczonego czasu oraz wysokiego kosztu, który związany jest z realizacją kompletnych prac audytorskich.

Do dowodów pozyskiwanych przez biegłego rewidenta i wchodzących w skład tak zwanej dokumentacji rewizyjnej zalicza się wszystkie pozyskane i wykorzystane przez audytora zewnętrznego dokumenty (w tym także notatki sporządzone jako dowód odbytej rozmowy z właściwym kierownikiem, księgowym czy też pracownikiem jednostki dotyczącej obiektu zainteresowania w ramach czynności rewizyjnych) służące wydaniu właściwej opinii. Do źródeł pozyskania dowodów zalicza się poza wspomnianymi notatkami z wywiadów także sprawozdania finansowe, różnego rodzaju raporty, elementy ksiąg rachunkowych, analizy, przeglądy (próby), notatki z rekonstrukcji wydarzeń, obserwacji i oględzin. Z wszelkich pozyskanych dowodów biegły rewident opracowuje stwierdzenie, czy są one odpowiednie, wiarygodne i zgodne do zaakceptowania oraz czy mogą być podstawą do wyrażenia opinii. Należy zwrócić uwagę, iż zebrane dowody mają jedynie charakter uprawdopodobniający, nie zaś rozstrzygający. Jest to kolejna przesłanka do tego, iż nie jest możliwe osiągnięcie stuprocentowej pewności przez biegłego rewidenta z wykonanych czynności rewizyjnych.

¹⁵ J. Wielgórska-Leszczynska, *Przydatność efektów badania sprawozdań finansowych. Rewizja finansowa w obrocie gospodarczym – materiały pokonferencyjne*, Jachranka, 4-6 listopada 2009, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa 2010, s. 97.

¹⁶ M. Adamczyk, *Jakość informacji finansowych jako podstawa wiarygodności sprawozdań finansowych jednostek samorządu terytorialnego*, [w:] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 718, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 53.

¹⁷ Tamże.

3. Uwiarygodnienie informacji finansowych w postaci opinii i raportu biegłego rewidenta

Art. 64 ust. 1 ustawy o rachunkowości określa, co jest gwarantem prawidłowego wyciągnięcia wniosków ze sporządzonego sprawozdania finansowego przez osoby, którym pojęcie rachunkowości, analizy finansowej czy nawet (idąc dalej) audytu zewnętrznego nie jest obce. Jest to zbadanie przez biegłego rewidenta sprawozdania potwierdzającego, jego rzetelności, a także wiarygodności, a w efekcie wydania produktów rewizyjnych – opinii oraz raportu¹⁸.

3.1. Opinia biegłego rewidenta

Podstawowym produktem rewizyjnym, na który zwracają uwagę osoby zainteresowane stopniem wiarygodności sprawozdania finansowego, jest opinia biegłego rewidenta. Opinia sporządzona jest na podstawie licznego materiału dowodowego audytowanego sprawozdania, dlatego można stwierdzić, iż jest ona także orzeczeniem o wiarygodności (bądź nie) ksiąg rachunkowych, na których podstawie sporządza się sprawozdanie finansowe¹⁹.

Opinia jest ogólnym wnioskiem z przeprowadzonych czynności rewizyjnych i stanowi główny cel badania. W odróżnieniu od dokumentacji rewizyjnej (bieżącej bądź stałej) nie stanowi zlepkę spostrzeżeń oraz fragmentarycznych, częściowych wniosków, lecz jest ogólnym wnioskiem uwzględniającym to, co jest istotne z punktu widzenia wiarygodności sprawozdania²⁰. To właśnie w opinii znajduje się zapis, czy jednostka poprzez sprawozdanie finansowe rzetelnie i jasno przedstawia swoją sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy²¹.

Warto zaznaczyć, iż obok stwierdzenia, że opinia jest ogólną oceną sprawozdania finansowego, odnosi się ona także do ostatecznej wersji (a nie pierwszej) wspomnianego, końcowego produktu rachunkowości. A więc w sytuacji, gdy po dniu bilansowym zaszły zmiany w myśl art. 54 uor, w tym także korekty sprawozdania finansowego dokonane na wniosek biegłego rewidenta, wyrażenie opinii odbywa się względem ostatecznej wersji, po dokonaniu wszelkich zmian w sprawozdaniu²².

¹⁸ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 65 ust. 1.

¹⁹ S. Mendys, *Produkt rewizji sprawozdań finansowych*, [w:] *Rewizja sprawozdań finansowych*, red. D. Krzywda SKwP, Warszawa 2005, s. 61.

²⁰ Tamże.

²¹ Z. Fedak, *Rewizja rocznych sprawozdań finansowych*, cz. I, SKwP, Warszawa 1996, s. 10.

²² Art. 54 uor wskazuje na przesłanki, które skutkują dokonaniem zmian w sprawozdaniu finansowym za okres, który podlega badaniu (zmiany istotne znajdują odzwierciedlenie w odpowiednich pozycjach sprawozdania finansowego, nieistotne w informacji dodatkowej) – przed zatwierdzeniem sprawozdania oraz te, które znajdują swoje odzwierciedlenie w następnym roku obrotowym – po zatwierdzeniu sprawozdania.

Opinia (podobnie jak i raport) powinna być bezstronna, kompletna, rzetelna oraz jasno przedstawiać wyniki badania sprawozdania finansowego²³. Bezstronność oznacza, iż w opinii oraz raporcie przedstawiono stan rzeczywisty, przy założeniu, że biegły rewident uwzględnił wszelkie dostępne informacje. „Ewentualna rozbieżność zdań kierownika jednostki i biegłego rewidenta powinna być zaznaczona, a stanowiska kierownika i biegłego rewidenta przedstawione w raporcie, zaś w razie potrzeby, ze względu na wagę zagadnienia, także w opinii”²⁴.

Wymóg kompletności jest zachowany, gdy opinia i raport zawierają wszelkie stwierdzenia przewidziane ustawą o rachunkowości, a także krajowymi standardami rewizji finansowej. W sytuacji, gdy w umowie o badanie dokonano dodatkowych ustaleń, powinny być one zawarte w odrębnym dokumencie.

Zasada rzetelności jest zrealizowana, gdy zapisy opinii i raportu odzwierciedlają (według biegłego rewidenta) stan rzeczywisty. Wymóg jasności jest spełniony, jeżeli sposób przedstawienia przez biegłego zagadnień jest zrozumiały i jednoznaczny. Informacje zawarte w opinii i raporcie winny być zrozumiałe bez konieczności sięgania do dodatkowych, wzbogacających materiałów²⁵.

Zakres informacyjny opinii w odróżnieniu od charakteru wyrażonego stanowiska nie jest kwestią wyboru biegłego rewidenta, gdyż ustawa o rachunkowości określa, co składa się na zawartość opinii audytora zewnętrznego. Jest to stwierdzenie, iż badane sprawozdanie finansowe²⁶:

- zostało sporządzone na podstawie prawidłowo prowadzonych ksiąg rachunkowych,
- zostało sporządzone na podstawie zasad rachunkowości określonych w ustawie,
- formą oraz treścią jest zgodne z obowiązującymi jednostkę przepisami prawa, statutem lub umową,
- przedstawia w sposób jasny i rzetelny wszelkie istotne dla oceny jednostki informacje, a w stosunku do sprawozdania z działalności jednostki są z jednej strony zgodne z postanowieniami art. 49 ust. 2 uor, z drugiej zaś z informacjami przekazanymi w ramach sprawozdania finansowego.

Ponadto w opinii należy²⁷:

- poinformować o niezrealizowaniu zapisów art. 69 oraz 70 – obowiązek złożenia we właściwym rejestrze sądowym oraz ogłoszenie sprawozdania finansowego za rok poprzedni,

²³ Krajowy standard rewizji finansowej nr 1 – „Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych”, rozdział IX *Opinia i raport – postanowienia wspólne*. Załączniki do uchwały nr 1608/38/2010 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 16 lutego 2010 r., s. 33.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 65 ust. 2.

²⁷ Tamże, art. 65 ust. 3.

- wskazać, czy występuje zagrożenie zachowania zasady kontynuacji działalności jednostki w dającej się przewidzieć przyszłości (do roku).

Ustawodawca poinformował także, iż należy przedstawić przyczynę wyrażenia opinii z zastrzeżeniami, negatywnej, jak i odstąpienia od wyrażenia opinii²⁸. W praktyce funkcjonują cztery rodzaje opinii biegłego rewidenta: opinia bez zastrzeżeń, z zastrzeżeniami, negatywna oraz odmowa wyrażenia opinii.

Biegły rewident wyraża opinię bez zastrzeżeń do sprawozdania finansowego, gdy podczas dokonywania czynności rewizyjnych nie znalazł jakichkolwiek nieprawidłowości, które wpływałyby na treść sprawozdania finansowego. Oznacza to, iż sytuacja majątkowa, finansowa oraz wynik finansowy zostały przedstawione z zachowaniem nadrzędnych zasad rachunkowości, czyli rzetelnie i wiarygodnie. W praktyce taki zabieg jest dość rzadko spotykany. Z tego względu biegły rewident, wyrażając opinię i podpisując się pod nią, bierze pod uwagę skalę i znaczenie nieprawidłowości, których się dopatrzył. Opinia bez zastrzeżeń wystąpi wówczas, gdy nieprawidłowości te nie będą istotne z punktu widzenia całego sprawozdania, tzn. nie spowodują m.in. możliwości podjęcia innych decyzji przez odbiorców sprawozdania finansowego, gdyby nieprawidłowości te nie wystąpiły²⁹.

Opinia z zastrzeżeniami znajdzie zastosowanie przy ograniczeniach względem zakresu badania oraz odstępstwach od obowiązujących zasad rachunkowości³⁰. Ograniczenie wystąpi wówczas, gdy audytor zewnętrzny nie ma możliwości zbadania zakresu informacyjnego, który uznał za stosowny, a wskutek tego nie mógł wyrazić swojego stanowiska, przy czym mogło być ono zarówno pozytywne, jak i negatywne. Skutkuje to tak zwanym ograniczeniem zakresu badania. Ograniczenie badania może wynikać z przyczyn zawinionych przez jednostkę, ale i nie tylko. Natomiast odstępstwa od obowiązujących zasad rachunkowości zachodzą wówczas, gdy w sprawozdaniu finansowym (księgach rachunkowych) istnieją błędy, zaś jednostka nie jest skłonna bądź nie jest w stanie ich wyeliminować. Należy zwrócić uwagę, iż błędy te występują jedynie w nielicznych pozycjach sprawozdania lub nie są one istotne z punktu widzenia sprawozdania finansowego jako całości.

W sytuacji, gdy biegły rewident uzna, iż błędy w szerokim zakresie dotyczą sprawozdanie finansowe, są one istotne, a przede wszystkim zagrażają zachowaniu zasady kontynuacji działalności, wyrażona zostaje opinia negatywna. Należy zwrócić uwagę, iż samo niezachowanie zasady kontynuacji działalności nie będzie skutkowało opinią negatywną. Dopiero niepoinformowanie o tym fakcie we wstępie do sprawozdania finansowego lub też sporządzenie sprawozdania finansowego z zachowaniem omawianej zasady, w sytuacji, gdy zdaniem audytora jest bezzasadna, będzie miało wyraz opinii negatywnej.

²⁸ Tamże, ust. 4.

²⁹ S. Mendys, *Produkt rewizji sprawozdań finansowych...*, dz. cyt., s. 64-65.

³⁰ Tamże.

Odstąpienie od wyrażenia opinii przez niezależnego biegłego rewidenta będzie miało miejsce w sytuacji, gdy zaznaczone uprzednio ograniczenie zakresu badania będzie tak szerokie, iż biegły nie będzie w stanie wyrazić żadnej innej opinii oraz gdy zagrożenie kontynuacji działalności będzie bardzo poważne, a stopień towarzyszącej niepewności względem przetrwania jednostki znaczny.

3.2. Raport biegłego rewidenta

Raport biegłego rewidenta jest swego rodzaju narzędziem uwiarygodniającym, a także uzasadniającym stanowisko biegłego rewidenta przedstawionym w formie opinii. W raporcie zawiera się informacje, które są obiektem zainteresowań odbiorców. Wartości przedstawione w raporcie wynikają z zebranego materiału dowodowego w trakcie badania sprawozdania finansowego.

Podobnie, jak to miało miejsce w przypadku opinii, także w odniesieniu do raportu ustawa o rachunkowości przedstawia zakres informacji, który powinien być ujęty w raporcie. Obejmuje on³¹:

- 1) ogólną charakterystykę jednostki – dane identyfikujące jednostkę;
- 2) stwierdzenie, czy biegły rewident uzyskał od jednostki żądane informacje, wyjaśnienia oraz oświadczenia;
- 3) ocena prawidłowości stosowanego przez jednostkę systemu rachunkowości;
- 4) charakterystyka pozycji wymagających omówienia zdaniem rewidenta;
- 5) ukazanie sytuacji majątkowej i finansowej, a także wyniku finansowego jednostki, wskazując te pozycje, które wpłynęły w sposób negatywny na poszczególne wielkości względem roku ubiegłego oraz te, które w szczególny sposób zagrażają kontynuacji działalności.

Zakończenie

Wiarygodność w systemie rachunkowości jest:

- nadrzędną zasadą informacji wykorzystywanych w procesie decyzyjnym gwarantującą, iż procesy te są z jednej strony wolne od błędów oraz stronniczości, z drugiej natomiast wiernie przedstawiają to, co jednostka zamierzała ujawnić;
- funkcją potwierdzającą wierność przedstawianych zjawisk, a także ich neutralności oraz sprawdzalności³².

B. Micherda dostrzega, iż na wiarygodność sprawozdania finansowego składa się poza rzetelną ewidencją procesów zachodzących w jednostce także prawid-

³¹ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 65 ust. 5.

³² E.A. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002, s. 155.

łowo przeprowadzona analiza finansowa oraz obiektywne zbadanie sprawozdania³³. Stanowisko to jest zbieżne z przytoczonym uprzednio fragmentem ustawy o rachunkowości (art. 4 ust. 1) o rzetelności i jasności sprawozdań finansowych. Wątek analizy finansowej został szerzej poruszony przez W. Gabrusewicza, który opracował publikację dotyczącą ujęcia analizy finansowej w audycie sprawozdania finansowego, a dokładniej w raporcie pozwalającym dzięki temu na trafniejsze podejmowanie decyzji przez interesariuszy sprawozdania finansowego na skutek poprawy jego wiarygodności³⁴.

Celem badania sprawozdania finansowego jest wyrażenie przez biegłego rewidenta opinii i raportu o tym, czy finalny efekt rachunkowości, którym jest sprawozdanie finansowe, zostało sporządzone zgodnie z zasadami (polityką) rachunkowości oraz czy w sposób rzetelny i jasny obrazuje sytuację majątkową oraz finansową, a także wynik finansowy jednostki. W stosunku do odbiorców ma to skutkować zwiększeniem stopnia ich zaufania względem sprawozdania. W pierwszej kolejności odbiorcy zwracają uwagę na sumaryczne stanowisko biegłego rewidenta względem sprawozdania finansowego, którym jest opinia z badania, następnie zaś na przedstawione w raporcie dowody warunkujące przyjęcie odpowiedniego stanowiska.

Opinia biegłego rewidenta w sposób istotny zwiększa wiarygodność sprawozdania finansowego. W środowisku gospodarczym znaczenie opinii rośnie wraz ze wzrostem zapotrzebowania na rzetelne i wiarygodne informacje na temat osiągniętych wyników przez jednostkę. Ma to miejsce zwłaszcza w gospodarce rynkowej, konkurencyjnej. Raport zaś stanowi uzupełnienie opinii, tzn. uzasadnia odbiorcom charakter wydanej opinii.

Bibliografia

- Adamczyk M., *Jakość informacji finansowych jako podstawa wiarygodności sprawozdań finansowych jednostek samorządu terytorialnego*, [w:] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 718, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 53.
- Cebrowska T., *Nowe podejście do sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2001, t. 4.
- Cicha A., *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, SKWP, Warszawa 2012.
- Fedak Z., *Rewizja rocznych sprawozdań finansowych*, cz. I, SKWP, Warszawa 1996.
- Gabrusewicz W., *Audyt sprawozdań finansowych*, Warszawa 2010.
- Hendriksen E.A., van Breda M.F., *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002.

³³ B. Micherda, *Kierunki ewolucji sprawozdawczości i rewizji finansowej*, Difin, Warszawa 2012, s. 17.

³⁴ W. Gabrusewicz, *Audyt sprawozdań finansowych*, Warszawa 2010, s. 95.

- Janik W., *Wiarygodność przedsiębiorstwa w świetle sprawozdań finansowych*, [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, red. H. Żukowska, W. Janik, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
- Komorowski J., *Wiarygodność przedsiębiorstwa – istota, odmiany i metody zarządzania*, [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, red. H. Żukowska, W. Janik, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
- KSRF nr 1 – „Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych”, rozdział IX *Opinia i raport – postanowienia wspólne*. Załączniki do uchwały Nr 1608/38/2010 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 16 lutego 2010 r.
- Mendys S., *Produkt rewizji sprawozdań finansowych*, [w:] *Rewizja sprawozdań finansowych*, red. D. Krzywda, SKWP, Warszawa 2005.
- Micherda B., *Kierunki ewolucji sprawozdawczości i rewizji finansowej*, Difin, Warszawa 2012.
- Micherda B., *Wstęp*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. tegoż, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych”, [w:] *Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008*.
- MSRF 200, *Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rewizji Finansowej*, [w:] *Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej i Kontroli Jakości*, t. 1, SKWP, Lublin 2009.
- Sawicki K., *Zadania rewizji finansowej w komunikacji wiarygodnych sprawozdań finansowych*, [w:] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 684, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 45.
- Ustawa o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym z dnia 7 maja 2009 r. (Dz.U. 2009, nr 77, poz. 649 z późn. zmianami).
- Ustawa o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r. (Dz.U. 2009, nr 157, poz. 1240 z późn. zmianami).
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zmianami).
- Wielgórka-Leszczyńska J., *Przydatność efektów badania sprawozdań finansowych. Rewizja finansowa w obrocie gospodarczym – materiały pokonferencyjne*, Jachranka, 4-6 listopada 2009, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa 2010.

6

Analiza wskaźnikowa jako narzędzie wykorzystania danych ze sprawozdania finansowego przez użytkowników zewnętrznych i wewnętrznych¹

Wstęp

Celem rozdziału jest prezentacja pojęcia, zasad i metod analizy finansowej przedsiębiorstw. Analiza finansowa ułatwia zrozumienie procesów, zachodzących w jednostce gospodarczej. Jej zadaniem jest uzyskanie jak największej liczby informacji na temat firmy, tj. jej stanu majątkowego i kapitałowego. Za pomocą analizy finansowej możliwe jest dokonanie oceny sytuacji przedsiębiorstwa – zdiagnozowanie obecnej kondycji ekonomiczno-finansowej jednostki i jej perspektywy na przyszłość. Analiza dostarcza informacji odbiorcom wewnętrznym (np. kierownictwu), a także zewnętrznym (np. bankom). W zależności od potrzeb przedsiębiorstwa można wyróżnić różne rodzaje analizy finansowej. Jednymi z najważniejszych jest czytanie wstępne sprawozdania finansowego oraz analiza wskaźnikowa.

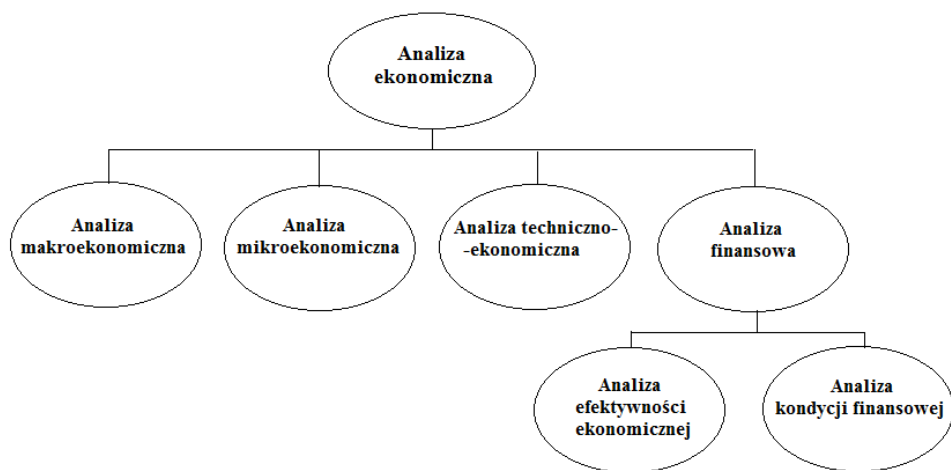
Metodami badawczymi wykorzystanymi przy pisaniu niniejszego rozdziału były studia literatury z wybranego zakresu. Wybrane treści zaprezentowane zostały w formie graficznej i tabelarycznej. Do wykorzystanej literatury należą m.in. pozycje książkowe, w tym autorstwa Wiktora Gabrusewicza, Tadeusza Dudycza, Grzegorza Gołębiowskiego.

1. Pojęcie i znaczenie analizy finansowej

Sprawozdanie finansowe jest źródłem wielu istotnych informacji na temat przedsiębiorstwa. Aby móc z niego skorzystać, należy w odpowiedni sposób odczytać zawarte w nim informacje oraz przeanalizować zależności między jego elementami. Jest to możliwe przy wykorzystaniu analizy finansowej.

¹ Dr Katarzyna Żuk, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, phareconsulting@o2.pl; mgr Anna Kwiecień, Phare Consulting Katarzyna Żuk, a.lepiarz@wp.pl

Analiza jest metodą badawczą, która polega na podziale na składniki określonej całości w celu określenia poszczególnych cech i właściwości przedmiotu². Analiza finansowa jest częścią analizy ekonomicznej, „która zajmuje się oceną sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa, analizą efektywności działalności bieżącej przedsiębiorstwa oraz oceną zdolności przedsiębiorstwa do rozwoju w przyszłości”³. Zależność tę przedstawia rysunek nr 1. Analiza finansowa jest także ważna z punktu widzenia zarządzania przedsiębiorstwem, pozwala bowiem na zrozumienie i właściwą interpretację ekonomiczną procesów zachodzących w przedsiębiorstwie, umożliwia również podejmowanie właściwych decyzji gospodarczych.

Rysunek 1. Rodzaje analiz ekonomicznych

Źródło: B. Nadolna (red.), *Rachunkowość i analiza finansowa dla inżynierów*, Difin, Warszawa 2012, s. 333.

W ramach analizy finansowej można wyróżnić dwa podsystemy – analizę efektywności ekonomicznej, której celem jest „rozpoznanie skuteczności działania, przyczyn jej spadku lub wzrostu”⁴ oraz analizę kondycji finansowej, która przyczynia się do oceny stanu finansowego jednostki w badanym okresie. Podział ten wynika z różnic w potrzebach informacyjnych zgłaszanych przez odbiorców zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. O analizie finansowej można mówić w aspekcie dynamicznym lub statystycznym. Ujęcie statyczne przedstawia strukturę majątku

² G. Gołębiowski, A. Tłaczała, *Analiza finansowa w teorii i w praktyce*, Difin, Warszawa 2010, s. 11.

³ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstw. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 22.

⁴ B. Nadolna (red.), *Rachunkowość i analiza finansowa dla inżynierów*, Difin, Warszawa 2012, s. 334.

i źródła jego finansowania na określony moment czasu. Natomiast ujęcie dynamiczne ukazuje kierunki zmian struktury i ich dynamikę w poszczególnych okresach.

Odpowiedzią na zróżnicowanie potrzeb przedsiębiorstw są różne rodzaje i metody analizy finansowej. W. Gabrusewicz wyróżnia następujące rodzaje analizy finansowej (tabela nr 1).

Tabela nr 1. Rodzaje analizy finansowej ze względu na kryteria

Kryteria podziału	Rodzaje analizy finansowej
Przyjęta metoda badań	analiza funkcjonalna analiza kompleksowa analiza decyzyjna
Zakres badań analitycznych	analiza całościowa analiza odcinkowa
Szczegółowość badań	analiza ogólna analiza szczegółowa
Forma badań	analiza wskaźnikowa analiza rozliczeniowa
Czas objęty analizą	analiza retrospektywna analiza bieżąca analiza prospektywna
Zakres przestrzenny badań	analiza pojedynczego przedsiębiorstwa analiza międzyzakładowa
Przeznaczenie analizy	analiza zewnętrzna analiza wewnętrzna

Źródło: W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstw. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 33.

Pierwszym kryterium podziału jest przyjęta **metoda badań**, która pozwoliła na wyróżnienie w ramach analizy finansowej: analizę funkcjonalną, analizę kompleksową i analizę decyzyjną. Analiza funkcjonalna bada odcinkowe zjawiska, które wystąpiły w jednostce, nie uwzględniając często relacji z innymi zjawiskami mającymi miejsce w przedsiębiorstwie. Analiza kompleksowa obejmuje całość zjawisk zachodzących w danym okresie i bada wzajemne zależności pomiędzy nimi. Analiza pozwala uzyskać obraz całego przedsiębiorstwa. Do tego kryterium podziału zalicza się analizę decyzyjną, która ma na celu ułatwienie przedsiębiorstwu podjęcie właściwych decyzji. Diagnostuje zarówno zdarzenia w formie przyczynowo-skutkowej, jak również w formie chronologicznej⁵.

Drugim kryterium podziału jest **zakres badań analitycznych**, czyli analiza całościowa oraz analiza odcinkowa. Analiza całościowa, jak sama nazwa wskazuje,

⁵ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstw. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 32-33.

dotyczy całego przedsiębiorstwa. Analizuje w sposób ogólny liczebność, strukturę i dynamikę zjawisk gospodarczych lub szczegółowo relacje pomiędzy zjawiskami. Natomiast analiza odcinkowa, zwana także analizą problemową, rozpatruje działalność jednostki w poszczególnych obszarach, w sposób dogłębny i wszechstronny⁶.

Trzecim kryterium jest stopień szczegółowości badań. Działalność przedsiębiorstwa analizowana jest w sposób ogólny lub szczegółowy. Analiza ogólna jest to przede wszystkim wstępne czytanie sprawozdań finansowych, czyli analiza wstępna. Rozwinięciem analizy ogólnej jest analiza szczegółowa, która pogłębia dotychczasową analizę. Wykorzystuje liczne wskaźniki, które umożliwiają ustalenie wpływu zmian poszczególnych zjawisk i relacji pomiędzy nimi oraz przedstawiają pierwotne czynniki kształtujące zmiany w przedsiębiorstwie⁷.

Czwartym kryterium jest forma prowadzenia badań, do której zalicza się: analizę wskaźnikową i analizę rozliczeniową. Analiza wskaźnikowa przedstawia sytuację finansową jednostki za pomocą licznych wskaźników. Analiza rozliczeniowa zaś bada i analizuje związki pomiędzy poszczególnymi zjawiskami – stosuje się ją w procesach zarządzania⁸.

Piątym kryterium jest czas objęty analizą, który obejmuje analizę retrospektywną, analizę bieżącą i analizę prospektywną. Analiza retrospektywna, czyli *ex post*, analizuje zjawiska i procesy występujące w przedsiębiorstwie w przeszłości. Jej celem jest ocenienie, czy podjęta decyzja w jednostce gospodarczej była słuszną i trafna. Przydatna jest do oceny sprawności zarządzania przedsiębiorstwem. Analiza bieżąca dotyczy działalności w danym okresie. Głównym jej celem jest czuwanie nad prawidłowym wykonywaniem przyjętego planu, ustalenie odchyleń rzeczywistej działalności od założonych wartości, jak i zastosowanie w odpowiednim momencie działań naprawczych i korygujących, przydatnych w poprawie w zarządzaniu jednostką. Prospektywna analiza zaś zajmuje się decyzjami, związanymi z wyborem odpowiednich projektów. Wykorzystuje się ją przy ulepszaniu strategii rozwoju jednostki, obejmując analizę wewnętrzną i zewnętrzną przedsiębiorstwa⁹.

Szóstym kryterium jest zakres przestrzenny badań analitycznych. Analizę można wykonywać na pojedynczym przedsiębiorstwie, jak również na kilku przedsiębiorstwach, np. funkcjonujących w tej samej branży. Analiza międzyzakładowa polega na porównywaniu danych liczbowych pomiędzy przedsiębiorstwami, by uzyskać obraz pozycji jednostki na tle innych firm¹⁰.

Ostatnim kryterium jest przeznaczenie wyników analizy, które dzielimy na wewnętrzne i zewnętrzne. Analizę wewnętrzną prowadzi się na bieżąco na własne

⁶ Tamże, s. 34.

⁷ W. Gabrusewicz, *Podstawy analizy finansowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005, s. 29.

⁸ Tamże, s. 31.

⁹ M. Walczak, *Sprawozdawczość i analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Kolegium Wydawnicze, Łódź 2008, s. 55.

¹⁰ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstw...*, dz. cyt., s. 36-37.

potrzeby przedsiębiorstwa, oceniając jej działalność. Przydatna jest również w podejmowaniu nowych decyzji. Analiza zewnętrzna dotyczy oceny rynkowej sytuacji przedsiębiorstwa i jest przydatna dla jednostek spoza otoczenia wewnętrznego przedsiębiorstwa w procesie wyboru partnera biznesowego¹¹.

Analiza ekonomiczna jest dyscypliną naukową, wśród których można wyróżnić dwie fundamentalne grupy:

- metody ogólne,
- metody specyficzne.

Metody ogólne zasady stosowane są do badania zdarzeń gospodarczych i relacji pomiędzy nimi. Głównym ich celem jest określenie sposobu badania problemów, kierunków i czynności analitycznych oraz przedstawienie podstawowych wniosków¹². Do metod ogólnych należą: „metoda indukcji (scalania) – polega na przyjęciu kierunku badania od zjawisk szczegółowych do ogólnych, od czynników do wyników, od przyczyn do skutków; oraz metoda dedukcji (rozdrabniania) – polega na przyjęciu kierunku badania od zjawisk ogólnych do szczegółowych, od wyników do czynników, od skutków do przyczyn”¹³.

Wyróżniamy tu również metodę redukcji, czyli weryfikacji. Polega na sformułowaniu wstępnej syntezy w interesującym nas zjawisku, a następnie sprawdzeniu zgodności tez i wniosków oraz ustalenie i ogłoszenie wyników końcowych¹⁴.

Metody specyficzne wykorzystywane są do badania wzajemnych zależności pomiędzy zjawiskami. Klasyfikacje tych metod przedstawione są w tabeli nr 2:

Tabela nr 2. Klasyfikacja metod według poszczególnych kryteriów

Kryterium	Metody
Stopień rozwinięcia metody	analiza elementarna analiza funkcyjna analiza logiczna
Forma opisu	analiza jakościowa analiza ilościowa
Stopień szczegółowości badań	analiza porównawcza analiza przyczynowa
Szczegółowość opracowania	analiza ogólna analiza specyficzna

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B. Micherda, Ł. Górka, M. Szulc, *Zarządcza interpretacja sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2010, s. 83-86.

¹¹ Tamże, s. 37.

¹² Cz. Skowronek (red.), *Analiza ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004, s. 9.

¹³ B. Micherda (red.), *Sprawozdania finansowe i ich analiza. Analiza finansowa*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, s. 28.

¹⁴ Tamże.

Według pierwszego kryterium wyróżniamy analizę elementarną, która bada poszczególne elementy składowe oraz ich wzajemne zależności. Analiza funkcyjna bada przedmiot ze względu na istotne składniki oraz związki między nimi. Analiza logiczna zaś zajmuje się składnikami ze względu na ich stosunek logiczny¹⁵.

Ze względu na formę opisu metody analizy finansowej możemy podzielić na analizę jakościową i analizę ilościową. Metoda analizy jakościowej przedstawia badane zjawiska i ich powiązania w postaci opisowej. Natomiast analiza ilościowa mierzy badane procesy gospodarcze i wyraża je w formie liczbowej. Stopień szczegółowości badań dzieli metody analizy finansowej na analizę porównawczą i analizę przyczynową. Analiza porównawcza przedstawia bezpośrednie zależności pomiędzy wynikami wskaźników wyliczonych na podstawie sprawozdań finansowych.

Można przedstawić ją na trzech poziomach¹⁶:

- porównanie z wartościami postulowanymi – zestawienie danych z planu lub z wartościami wynikającymi z wcześniejszych kalkulacji (kosztorysów) lub z wartościami wynikającymi ze stosowanych limitów lub norm;
- porównanie w czasie – polega na analizie zachodzących w czasie zmian badanych wskaźników ekonomicznych dotyczących tego samego przedsiębiorstwa, ale w różnych okresach. Celem tej analizy jest ocena dynamiki zjawisk gospodarczych, ocena rozmiarów i tempa zmian oraz zaobserwowanie występujących trendów;
- porównanie w przestrzeni – zestawienie wybranych wskaźników ekonomicznych przedsiębiorstwa z porównywalnymi wskaźnikami występującymi w innych przedsiębiorstwach; stwarza to szansę porównań z przeciętnymi wskaźnikami dla branży, grupy podobnych przedsiębiorstw, a także ze wskaźnikami konkurentów w określonym momencie.

Analiza przyczynowa ustala wpływ odpowiednio wyizolowanych czynników, które niosą za sobą uprzednio określone odchylenia oraz stopień intensywności oddziaływania. Zwraca uwagę, jakie czynniki wpływają na objęty badaniem wskaźnik ekonomiczny oraz bada wpływ poszczególnych czynników na odchylenia spowodowane uprzednimi porównaniami¹⁷.

2. Wstępna analiza

Analiza wstępna jest elementem analizy finansowej. Jej celem jest ustalenie obszarów, które powinny zostać poddane szczegółowej analizie. Pozwala również na

¹⁵ B. Micherda, Ł. Górka, M. Szulc, *Zarządcza interpretacja sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2010, s. 84.

¹⁶ B. Nadolna (red.), *Rachunkowość i analiza...*, dz. cyt., s. 337.

¹⁷ Tamże, s. 338.

sformułowanie pierwszych wniosków, które powinny zostać zweryfikowane w dalszym procesie analitycznym.

Wstępna ocena sprawozdania finansowego polega na dokonaniu analizy pionowej oraz poziomej. Analiza pozioma to inaczej analiza porównawcza, analiza pionowa zaś polega na badaniu struktury.

2.1. Analiza pionowa

Analiza pionowa polega na badaniu struktury aktywów i pasywów oraz wewnętrznej struktury wybranych pozycji bilansowych. Ten rodzaj analizy wykorzystywany jest, gdy¹⁸:

- istotna jest analiza struktury wybranych pozycji,
- analizowany jest wybrany składnik bilansu,
- dana pozycja ma małą wartość, którą trudno konkretnie zinterpretować przy ogólnej analizie pionowej.

Gdy badany jest rachunek przepływów pieniężnych, należy przyjąć, że 100% stanowi suma wszystkich wpływów (zarówno tych z działalności operacyjnej, finansowej, jak i inwestycyjnej)¹⁹. Trudniej jest, gdy przedsiębiorstwo stosuje pośrednią metodę sporządzania tego rachunku. W przepływach związanych z działalnością operacyjną nie są wykazane wpływy i wydatki.

2.2. Analiza pozioma

Analiza pozioma jest narzędziem, które pozwala ocenić zmiany składników poprzez odniesienie ich wartości bieżącej do wielkości z okresu poprzedniego. Oceny ich zmienności w czasie można dokonać, obliczając tempo i dynamikę zmian danych finansowych, które mogą wykazywać spadek, wzrost lub też zmianę procentową. Badane wielkości mogą być odnoszone do następujących baz porównań: zmiennej – w tym przypadku porównywane są wielkości za dwa kolejne okresy, czyli bieżący oraz poprzedni oraz stałej – dana wielkość porównywana jest do ustalonego, jednego okresu bazowego²⁰.

Wskazując na tendencje zmian w danym okresie, najczęściej odnosi się badane dane do okresu poprzedniego.

¹⁸ D. Wędzki, *Analiza wstępna sprawozdań finansowych – nie taka prosta*, „Rachunkowość” 2003, nr 4.

¹⁹ T. Dudycz, *Analiza finansowa jako narzędzie zarządzania finansami przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Indego Zahir Media, Wrocław 2011, s. 37.

²⁰ Tamże, s. 54.

3. Analiza wskaźnikowa

Wstępne czytanie sprawozdań finansowych daje obraz sytuacji finansowej oraz majątkowej danego przedsiębiorstwa oraz wskazuje na obszary w firmie, które wymagają dokładniejszej analizy dokonywanej za pomocą analizy wskaźnikowej. Obliczone wskaźniki stanowią relacje odpowiednich składników bilansu, rachunek zysków i strat, a także rachunku przepływów pieniężnych²¹. Metoda wskaźnikowa zajmuje się obliczaniem i oceną odchyłeń poszczególnych mierników w postaci indywidualnej i łącznej²². Polega ona na obliczeniu relacji między wielkościami znajdującymi się w sprawozdaniach finansowych, takich jak np. rachunku zysków i strat czy bilans. Dzięki temu uzyskujemy zestaw wskaźników charakteryzujących różne obszary działania firmy²³.

Analiza wskaźnikowa dostarcza nie tylko informacji o sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, ale także o efektywności jego działania. Jest to możliwe dzięki logicznemu powiązaniu ze sobą różnych wskaźników. Istotne są zarówno ich wartości, jak i zmiany w czasie oraz relacji między nimi. Wskaźniki można podzielić na wyrażające wartość absolutną (wykorzystywane są wielkości pierwotne i średnie) lub wskaźniki wyrażające wartości względne (przedstawiają udział danej wartości w innej, powiązań między nimi bądź zmiany w czasie)²⁴.

Nie zawsze wartości wskaźników są jednoznaczne, co może skutkować występowaniem trudności w ich interpretacji. Z tego powodu istotne jest przestrzeganie pewnych etapów postępowania²⁵:

- należy dokonać wyboru zjawisk gospodarczych przedsiębiorstwa, których dotyczy badanie i ocena;
- należy dobrać odpowiednie wskaźniki i sprawdzić ich poprawność;
- należy skorygować sposób mierzenia wskaźników tak, by uzyskać dokładniejszy obraz analizowanych zjawisk;
- należy dokonać obliczeń oraz interpretacji wskaźników.

Do podstawowych grup wskaźników zalicza się:

- wskaźniki rentowności,
- wskaźniki płynności,
- wskaźniki efektywności,
- wskaźniki obsługi zadłużenia.

²¹ Cebrowska T., *Analiza finansowa*, [w:] *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, praca zbiorowa pod red. tejże, PWN, Warszawa 2010, s. 706.

²² R. Kowalak, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa w badaniu zagrożenia upadłością*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2008, s. 20.

²³ 41 najważniejszych wskaźników finansowych na przykładzie polskich firm, praca zbiorowa opracowana przez redakcję poradnika „Analiza i kontrola finansowa w praktyce” 2005, s. 5.

²⁴ M. Zaleska, *Ocena ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstwa przez analityka bankowego*, SGH, Warszawa 2002, s. 2.

²⁵ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 35.

Wyżej wymienione grupy wskaźników zostaną omówione w kolejnych podrozdziałach artykułu.

3.1. Analiza rentowności

Analiza rentowności ma na celu ustalenie relacji zysku do istotnych elementów bilansu oraz rachunku zysków i strat. Analiza ta przeprowadzana jest w celu określenia opłacalności działalności prowadzonej przez jednostkę gospodarczą.

Wskaźniki rentowności określane są także jako wskaźniki zyskowności. Informują o efektywności przedsiębiorstwa, a więc o zdolności kierownictwa do generowania zysków z zaangażowanych środków²⁶. Podejście do rentowności zależy od formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwa prywatne często zawyżają swoje koszty np. poprzez wypłatę wysokich wynagrodzeń, a tym samym obniżają wskaźniki rentowności. W przypadku przedsiębiorstw państwowych zarządzający starają się osiągnąć jak najwyższy wynik finansowy, który pociąga za sobą wzrost wskaźników.

Wzór ogólny wskaźnika rentowności przedstawia się następująco²⁷:

$$\text{Rentowność} = \frac{\text{wynik działalności}}{\text{kapitał zainwestowany, aktywa, przychody}}$$

(wzór 1)

W liczniku powyższego wzoru mogą znajdować się wartości obrazujące finansowe efekty działalności przedsiębiorstwa, m.in.: zysk z działalności operacyjnej, zysk z działalności operacyjnej + amortyzacja, zysk brutto, a także zdyskontowane przepływy środków pieniężnych netto.

W mianowniku omawianego wzoru wielkości te odnoszą się do kapitału ogółem, kapitału własnego, ceny rynkowej jednej akcji, aktywów trwałych czy kosztu wytworzenia sprzedanych wyrobów gotowych.

3.2. Analiza płynności

Sprawność funkcjonowania przedsiębiorstwa determinowana jest jego możliwością terminowego wywiązywania się z posiadanych zobowiązań. Jest to również ważne w bieżącym, jak i przyszłym funkcjonowaniu przedsiębiorstwa. Płynność finansowa to „takie sterowanie wpływami i wydatkami, aby wpływy mogły równoważyć w określonym czasie wydatki, a ewentualne niedobory środków pieniężnych

²⁶ L. Kowalczyk, *Praktyczne i teoretyczne aspekty wiarygodności firmy*, Difin, Warszawa 2006, s. 70.

²⁷ G.K. Świdarska, W. Więclaw (red.), *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Difin, Warszawa 2009, s. 16-88.

powinny uzupełniać rezerwy celowe lub kredyt²⁸. Przez płynność finansową „należy rozumieć zdolność przedsiębiorstwa do terminowego regulowania jego bieżących zobowiązań, czyli tych, które należy spłacić w ciągu roku²⁹. Z powyższych definicji wynika, że aby przedsiębiorstwo funkcjonowało bez zakłóceń, musi być w stanie spłacać w wyznaczonych terminach swoje zobowiązania. „Niskie wskaźniki płynności są sygnałem o zagrożeniu zdolności płatniczej przedsiębiorstwa, natomiast wskaźniki nadmiernie wysokie oznaczają zbyt ostrożne wykorzystywanie obcych kapitałów krótkoterminowych, co może mieć niekorzystny wpływ na rentowność przedsiębiorstwa³⁰.”

Płynność finansową można podzielić na krótkoterminową i długoterminową. Płynność finansowa krótkoterminowa ma charakter statyczny i pozwala na określenie zdolności firmy do obsługi zadłużenia, z kolei płynność finansowa długoterminowa ma charakter dynamiczny i opiera się na przepływach pieniężnych.

Do badania poziomu płynności statycznej wykorzystywane są dane zawarte w bilansie, które mają charakter danych historycznych. Należy pamiętać, iż płynność finansowa dotyczy okresu przyszłego w podejściu krótkoterminowym.

W ocenie płynności finansowej wykorzystuje się wskaźniki³¹:

- wskaźnik płynności bieżącej,
- wskaźnik płynności szybkiej,
- wskaźnik płynności gotówkowej.

Wskaźniki płynności posiadają wspólny mianownik – są to zobowiązania bieżące, natomiast w liczniku kolejnych wskaźników pojawiają się coraz bardziej płynne aktywa. Przy wyliczaniu wskaźników z aktywów obrotowych wyłączamy rozliczenia międzyokresowe, które mogą zaciemniać obraz badanego zjawiska.

3.3. Analiza efektywności

Płynność przedsiębiorstwa i efektywność jego działania są ze sobą powiązane. Wynika to z faktu, iż od szybkości obrotu poszczególnych składników zarówno pasywów (np. zobowiązania krótkoterminowe), jak i aktywów (np. należności) zależy jego płynność. Wskaźniki efektywności nazywane są również wskaźnikami aktywności. Konstruując dane wskaźniki, używamy danych zarówno z bilansu, jak też z rachunku zysków i strat. W związku z tym, aby dane można było porównywać, bierze się pod uwagę przeciętne wielkości z bilansu (średnią arytmetyczną)³². Można wyróżnić wskaźniki rotacji oraz cyklu.

²⁸ W. Gabrusiewicz, *Podstawy analizy finansowej*, dz. cyt., s. 229.

²⁹ M. Pąsik, *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2002, s. 117.

³⁰ L. Kowalczyk, *Praktyczne i teoretyczne aspekty...*, dz. cyt., s. 73.

³¹ T. Cebrowska, *Analiza finansowa*, dz. cyt., s. 712.

³² M. Zaleska, *Ocena ekonomiczno-finansowa...*, dz. cyt., s. 69.

Wskaźnik cyklu należności informuje o tym, ile dni mija od momentu sprzedaży do momentu otrzymania zapłaty, natomiast wskaźnik rotacji należności informuje o tym, ile razy przedsiębiorstwo w ciągu roku obraca należnościami. Wskaźnik cyklu zapasów mówi, ile dni wynosi jeden cykl obrotu zapasami. Natomiast wskaźnik cyklu zobowiązań pokazuje, jaki jest przeciętny czas spłaty zobowiązań krótkoterminowych, czyli korzystania z nieoprocentowanego źródła finansowania.

3.4. Analiza obsługi zadłużenia

Podstawowym celem analizy zadłużenia jest określenie znaczenia kapitałów obcych w finansowaniu przedsiębiorstwa. Pozwala na ocenę, czy proporcje kapitału obcego do całego kapitału posiadanego przez przedsiębiorstwo nie stanowi zagrożenia dla niezależności finansowej jednostki. Wskaźniki wypłacalności (zadłużenia, wspomagania finansowego) wyjaśniają źródła finansowania aktywów, w szczególności zwracając uwagę na udział zewnętrznych środków finansowych wykazywanych jako krótko- lub długoterminowe zobowiązania przez zobowiązania zarówno krótko- jak i długoterminowych oraz związaną z tym efektywność nakładów. Wskaźniki z tego obszaru to:

- wskaźnik ogólnego zadłużenia,
- wskaźnik zadłużenia kapitału własnego,
- wskaźnik zadłużenia długoterminowego,
- wskaźnik pokrycia zobowiązań długoterminowych rzeczowymi składnikami majątku.

Zakończenie

Analiza finansowa umożliwia diagnozę sytuacji majątkowo-finansowej przedsiębiorstwa, efektywności bieżącej działalności oraz zdolności do rozwoju w przyszłości. Pozwala ocenić zasłogi gospodarcze, bieżącą sytuację oraz kondycję finansową przedsiębiorstwa. Wiedza płynąca z różnych metod analiz finansowych jest dla przedsiębiorstw punktem wyjściowym do planowania bieżącej działalności, a także planowania rozwoju i funkcjonowania jednostki w dłuższej perspektywie czasu.

Bibliografia

Cebrowska T., *Analiza finansowa*, [w:] *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, red. tejże, PWN, Warszawa 2010.

- Dudycz T., *Analiza finansowa jako narzędzie zarządzania finansami przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Indygo Zahir Media, Wrocław 2011.
- Gabrusewicz W., *Analiza finansowa przedsiębiorstw. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
- Gabrusewicz W., *Podstawy analizy finansowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.
- Gołębiewski G., Tłaczała A., *Analiza ekonomiczno-finansowa w ujęciu praktycznym*, Difin, Warszawa 2005.
- Gołębiewski G., Tłaczała A., *Analiza finansowa w teorii i w praktyce*, Difin, Warszawa 2010.
- Kowalak R., *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa w badaniu zagrożenia upadłością*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2008.
- Kowalczyk L., *Praktyczne i teoretyczne aspekty wiarygodności firmy*, Difin, Warszawa 2006.
- Micherdy B. (red.), *Sprawozdania finansowe i ich analiza. Analiza finansowa*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Micherda B., Górka Ł., Szulc M., *Zarządcza interpretacja sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2010.
- Nadolna B. (red.), *Rachunkowość i analiza finansowa dla inżynierów*, Difin, Warszawa 2012.
- Pąsik M., *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Politechniki Białostockiej, Białystok 2002.
- Skowronek Cz. (red.), *Analiza ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004.
- Świdorska G.K., Więclaw W. (red.), *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Difin, Warszawa 2009.
- Walczak M., *Sprawozdawczość i analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Kolegium Wydawnicze, Łódź 2008.
- Wędzki D., *Analiza wstępna sprawozdań finansowych – nie taka prosta*, „Rachunkowość” 2003, nr 4.
- Wędzki D., *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, t. 2, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2009.
- Zaleska M., *Ocena ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstwa przez analityka bankowego*, SGH, Warszawa 2002.
- 41 najważniejszych wskaźników finansowych na przykładzie polskich firm, praca zbiorowa opracowana przez redakcję poradnika „Analiza i kontrola finansowa w praktyce”, Wydawnictwo „Wiedza i praktyka”, Warszawa.

Część III

Wykorzystanie danych ze sprawozdawczości finansowej w procesach decyzyjnych podmiotów z otoczenia przedsiębiorstwa

Sprawozdanie finansowe podstawą oceny wiarygodności biznesowej jednostki (kontrahenta, klienta banku itd.)¹

Wstęp

W stosunkach gospodarczych posiadanie miana wiarygodnego kontrahenta postrzega się jako element warunkujący zaangażowanie finansowe, podejmowanie zobowiązań, zawieranie umów czy rozpoczynanie partnerskiej współpracy². Wiarygodność biznesowa utożsamiana jest zazwyczaj z bezpieczeństwem obrotu gospodarczego. Przedsiębiorstwa wykazują chęć współpracy głównie z wiarygodnym podmiotem, który będzie realizował transakcje terminowo i w wyniku tej kooperacji żadna ze stron nie popadnie w problemy z wypłacalnością.

W dobie globalizacji i dużej konkurencji coraz większe znaczenie odgrywa informacja o funkcjonowaniu przedsiębiorstw. Informacje te wykorzystywane są przez szerokie grono odbiorców – głównie interesariuszy zewnętrznych, którzy przy ich pomocy podejmują decyzje o wyborze wiarygodnego kontrahenta. Bazą, na której budowana jest wiarygodność biznesowa oraz zaufanie do partnera biznesowego, jest sprawozdanie finansowe.

Poręczeniem wiarygodności informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym jest opinia wydawana przez biegłego rewidenta. Głównym celem rewizji finansowej jest wydanie przez biegłego rewidenta opinii wraz z raportem o tym, czy sprawozdanie finansowe jest zgodne z zastosowanymi zasadami (polityką) rachunkowości oraz czy rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową, jak też wynik finansowy badanej jednostki³.

Celem opracowania jest określenie roli sprawozdania finansowego do oceny wiarygodności biznesowej przedsiębiorstwa. W artykule wykorzystano metody

¹ Mgr Anna Dąbkowska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, anna.dabkowska@kul.pl

² J. Komorowski, *Wiarygodność przedsiębiorstwa – istota, odmiany i metody zarządzania*, [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, H. Żukowska, W. Janik (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 280.

³ M. Kutera, *Rola audytu finansowego w zapewnieniu wiarygodności sprawozdań finansowych*, [w:] *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*, M. Kutera, S.T. Surdykowska (red.), Difin, Warszawa 2009, s. 191.

przeglądu i analizy opisowej treści zawartych w dostępnej krajowej literaturze przedmiotu.

1. Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji o przedsiębiorstwie

Sprawozdanie finansowe to dane liczbowe za dany okres rozrachunkowy dotyczące mierników działalności gospodarczej wyrażonych w jednostkach wartościowych, którego źródłem są ewidencja księgowa i kalkulacja. Zawiera informacje odnoszące się do rezultatów działalności jednostki, jej sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyników osiągniętych przez jednostkę gospodarczą i jej perspektywach na przyszłość. Jest ono zatem integralną częścią rachunkowości, ponieważ stanowi finalny produkt przetwarzania danych w systemie rachunkowości⁴. Sprawozdanie finansowe jest źródłem informacji wykorzystywanych do analizy sprawozdań finansowych, której wyniki i interpretacja są wykorzystywane w procesie podejmowania decyzji.

Ustawa o rachunkowości reguluje sporządzanie sprawozdań finansowych na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych, powszechnie nazywanym dniem bilansowym, którym najczęściej jest dzień kończący rok obrotowy.

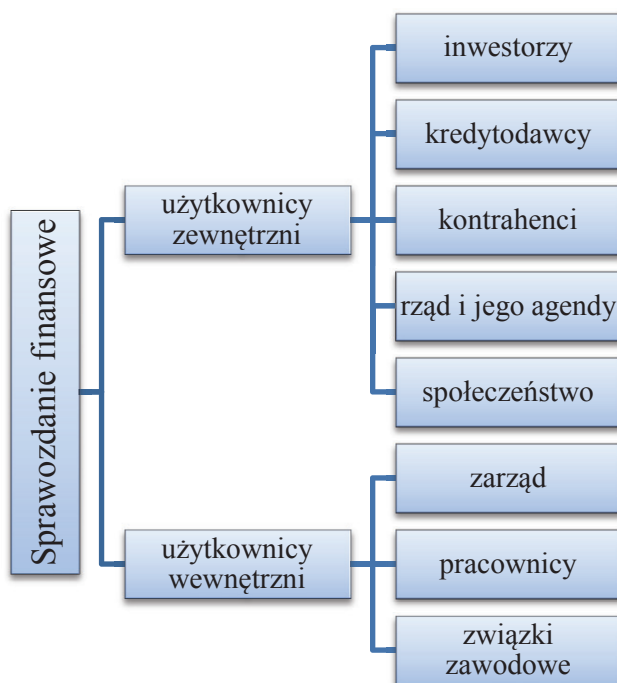
Sprawozdanie finansowe pełni funkcje:

- informacyjną – wskazuje obecną sytuację przedsiębiorstwa, która jest podstawą planowania i ułatwia podejmowanie decyzji;
- dokumentacyjną – sprawozdanie jest wiarygodnym źródłem udokumentowanych informacji historycznych;
- analityczną – jest zbiorem informacji koniecznych do przeprowadzenia analizy ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstwa;
- kontrolną – umożliwia ocenę efektywności działania jednostki.

Odbiorcami sprawozdania finansowego są wszystkie osoby zainteresowane sytuacją i rezultatami działalności danej jednostki gospodarczej. Do grona zainteresowanych informacjami pochodzącymi ze sprawozdania finansowego należy zaliczyć użytkowników wewnętrznych, czyli zarząd, pracowników i związki zawodowe, oraz zewnętrznych, tj. inwestorów, kredytodawców, kontrahentów, klientów, społeczeństwo, a także rząd i jego agendy.

W celu zapewnienia użyteczności sprawozdania finansowego zostały określone jego własności, czyli cechy jakościowe. Według MSSF sprawozdanie finansowe powinno odznaczać się takimi cechami jakościowymi, jak: zrozumiałość, porównywalność, przydatność i wiarygodność. Cechy te uwiarygodniają rzetelność danych przedstawionych w sprawozdaniu finansowym.

⁴ E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2014, s. 11.

Rysunek 1. Użytkownicy sprawozdań finansowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2014, s. 50.

1.1. Cel i znaczenie sprawozdania finansowego

Sprawozdanie finansowe ma duże znaczenie jako nośnik informacji o przedsiębiorstwie z uwagi na fakt, że zawiera całkowity obraz sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa. Kompletność informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym stanowi podstawę do podejmowania różnych decyzji gospodarczych przez jego odbiorców.

Sprawozdanie finansowe musi być wiarygodne, ponieważ na jego podstawie dokonują się decyzje gospodarcze. Decyzje te są tym trafniejsze, im dane zawarte w sprawozdaniu finansowym są wiarygodniejsze. Należy jednak zaznaczyć, że sprawozdanie finansowe nie zapewnia jego odbiorcom wszystkich informacji potrzebnych do podejmowania decyzji, z uwagi na fakt, że zawarte w nim informacje tylko w ograniczonym zakresie mają charakter niefinansowy⁵. Ponadto przedstawia ono dane dotyczące rezultatów działalności przedsiębiorstwa i jego skutki

⁵ Tamże, s. 15.

finansowe z przeszłości. Jednakże informacje w nim zawarte pomagają w ocenie efektów działalności przedsiębiorstwa oraz prognozowaniu przyszłych wyników.

Głównym zadaniem sprawozdania jest zaspokajanie potrzeb informacyjnych szerokiego kręgu interesariuszy, potrzebnych do formułowania różnych opinii o firmie, przewidywania dalszych zdarzeń gospodarczych lub podejmowania odpowiednich decyzji. Powinno być przedstawione w sposób zrozumiały i kompletny tak, aby zaspokoić oczekiwania wszystkich odbiorców pomimo faktu, że każdego z nich będą interesować inne treści.

1.2. Elementy sprawozdania finansowego

W zależności od wielkości i znaczenia podmiotu gospodarczego jednostki mają obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych w ujęciu podstawowym lub rozszerzonym. Według ustawy o rachunkowości sprawozdanie finansowe składa się z⁶:

- bilansu,
- rachunku zysków i strat,
- informacji dodatkowej, obejmującej wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia.

Wszystkie jednostki gospodarcze ujęte w ustawie o rachunkowości sporządzają powyższe elementy sprawozdania finansowego. Ponadto art. 64 ustawy obowiązuje podmioty podlegające corocznemu badaniu przez biegłego rewidenta do sporządzania dodatkowo⁷:

- rachunku przepływów pieniężnych oraz
- zestawienia zmian w kapitale własnym
- zestawienia zmian w aktywach netto – w przypadku funduszy inwestycyjnych.

Bilans jest najważniejszym źródłem informacji dla analizy finansowej jednostki, stanowi fotografię stanu majątkowego przedsiębiorstwa i źródeł jego sfinansowania na określony czas⁸. Sporządzany jest na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych i jest zestawieniem wzajemnie równoważących się aktywów i pasywów. Dostarcza informacji o majątku jednostki i źródłach jego finansowania, stopniu płynności finansowej przedsiębiorstwa oraz ryzyku finansowym związanym z prowadzeniem działalności gospodarczej. Dane zawarte w bilansie pomagają w planowaniu strategii na przyszłość.

⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2013 r., poz. 330 ze zm.), art. 45 ust. 2.

⁷ Tamże, ust. 3.

⁸ J. Jasińska, *Zmiany w organizacjach. Sprawne zarządzanie, sytuacje kryzysowe i warunki osiągnięcia sukcesu*, Wydawnictwo Frel, Warszawa 2015, s. 255.

Kolejnym ważnym elementem sprawozdania finansowego jest rachunek zysków i strat, który dostarcza informacji na temat wyników działalności przedsiębiorstwa. Analiza danych w nim zawartych umożliwia ocenę wyniku finansowego osiągniętego w różnych obszarach działalności, a wartość bezwzględna wyniku finansowego świadczy o rentowności działalności przedsiębiorstwa⁹. Informacje w nim zawarte dotyczą wyniku finansowego jednostki oraz przychodów i kosztów jego uzyskania. Sprawozdanie to jest źródłem do badania rentowności i aktywności gospodarczej.

W informacji dodatkowej powinny być zawarte istotne dane i objaśnienia niezbędne do przedstawienia w sposób jasny i rzetelny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki¹⁰. Zawiera wprowadzenie do sprawozdania finansowego, opis przyjętych zasad rachunkowości, proponowany sposób podziału zysku lub pokrycia strat oraz dodatkowe objaśnienia niezbędne do podejmowania trafnych decyzji gospodarczych.

Rachunek przepływów pieniężnych to sprawozdanie prezentujące źródła dopływu środków pieniężnych i ich wykorzystania przez przedsiębiorstwo w trzech obszarach działalności, tj. operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Tylko podmioty objęte corocznym badaniem przez biegłego rewidenta zobligowane są do jego sporządzania, dla pozostałych podmiotów jest to sprawozdanie dobrowolne. Na jego podstawie można dokonać oceny wypłacalności i płynności jednostki gospodarczej.

Zestawienie zmian w kapitale własnym ma na celu poinformowanie o zmianach w wartości i strukturze aktywów netto jednostki. Zawarte są w nim zmniejszenia i zwiększenia wszystkich składników kapitałów własnych w dwóch kolejnych latach (rok poprzedni i rok bieżący). Stanowi dodatkowe źródło informacji o polityce finansowej przedsiębiorstwa¹¹. Do jego sporządzania zobligowane są podmioty gospodarcze, w których ma miejsce coroczne badanie przez biegłego rewidenta.

Art. 49 ustawy o rachunkowości zobowiązuje spółki kapitałowe, spółki komandytowo-akcyjne, spółdzielnie, przedsiębiorstwa państwowe oraz towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych i reasekuracji wzajemnej do sporządzania sprawozdania z działalności, którego głównym celem jest kontrola kierownictwa firmy wobec jej właścicieli za przeprowadzone działania w danym roku obrachunkowym¹². Sprawozdanie z działalności powinno zawierać opis zdarzeń znacząco wpływających na jednostkę, ocenę ważnych osiągnięć w dziedzinie badań i rozwoju, sytuację finansową oraz prezentację mocnych i słabych stron przedsiębiorstwa.

⁹ E. Nowak, *Analiza sprawozdań...*, dz. cyt., s. 136.

¹⁰ A. Nowak, *Modele badań sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2013, s. 31.

¹¹ J. Jasińska, *Zmiany w organizacjach...*, dz. cyt., s. 262.

¹² A. Spoz, *Możliwości i uwarunkowania wykorzystania sprawozdania finansowego do oceny wiarygodności przedsiębiorstwa (kontrahenta)*, [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, H. Żukowska, W. Janik (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 392.

Wszystkie elementy sprawozdania finansowego są ze sobą powiązane, chociaż przedstawiają kondycję ekonomiczno-finansową z innej perspektywy. Oceniając sytuację ekonomiczno-finansową jednostki, należy rozpatrywać je łącznie, ponieważ dopiero połączona analiza daje całkowity obraz o kondycji przedsiębiorstwa i umożliwia podjęcie trafnej decyzji ekonomicznej.

2. Wykorzystanie sprawozdania finansowego do procesów decyzyjnych

Sprawozdanie finansowe stanowi podstawę podejmowania różnych decyzji dotyczących celów przedsiębiorstwa, sterowania nim, dostosowywania do zmieniających się warunków wewnętrznych i zewnętrznych¹³. Potrzeby w zakresie decyzji finansowych formułowane są głównie przez użytkowników zewnętrznych, którzy powiązani są z przedsiębiorstwem różnego rodzaju transakcjami gospodarczymi i kapitałowymi. Niezależnie jednak od rodzaju oczekiwanych informacji podstawę ich sporządzania stanowią sprawozdania finansowe, które powinny być kompletne, a informacje w nich zawarte cechować wysoka jakość i użyteczność¹⁴.

Inwestorzy są odbiorcami informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym, którzy są nią najbardziej zainteresowani z uwagi na fakt, że inwestując swój kapitał finansowy w przedsiębiorstwo, ponoszą bardzo duże ryzyko. Dlatego potrzebują niezbędnych danych do oszacowania wielkości ryzyka inwestycji, stopy zwrotu oraz do podejmowania rozsądnych decyzji dotyczących nabycia, utrzymania lub zbycia akcji lub udziałów. Ponadto akcjonariusze i udziałowcy są zainteresowani informacjami, które umożliwiają ocenę zdolności przedsiębiorstwa do wypłaty dywidend¹⁵.

Kredytodawcy (pożyczkodawcy) potrzebują informacji, aby określić zdolność kredytową jednostki, czyli zdolność przedsiębiorstwa do spłaty rat kredytów (pożyczki) wraz z odsetkami w ustalonych terminach. Głównym źródłem tych informacji jest sprawozdanie finansowe, ocena biegłych rewidentów, wewnętrzne opracowania i analizy przedsiębiorstwa oraz dane pochodzące z prowadzonych rozmów z zarządem przedsiębiorstwa¹⁶. Dane zawarte w sprawozdaniu finansowym pomagają kredytodawcom (pożyczkodawcom) w podjęciu decyzji o udzieleniu kredytu (pożyczki), jego wysokości i wysokości oprocentowania, zabezpieczeniu kredytu

¹³ R. Nesterowicz, *Sprawozdawczość finansowa i jej rola w ocenie wyników działalności przedsiębiorstw*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” 3/2014, nr 39, s. 323.

¹⁴ W. Baran, *Jakość, pojemność i użyteczność informacji finansowej w świetle założeń koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, eFinanse – finansowy kwartalnik internetowy.

¹⁵ E. Nowak, *Modele badań...*, dz. cyt., s. 51.

¹⁶ S. Ryżewska, *Bankowa analiza przedsiębiorstwa na potrzeby oceny ryzyka kredytowego*, Bankowy Ośrodek Doradztwa i Edukacji, Poznań 2009, s. 18.

oraz ocenie bezpieczeństwa kredytowego. Instytucja finansowa podejmuje decyzje na podstawie analizy opisowej, punktowej (*creditscoring*), wskaźnikowej (wskaźnik płynności, rentowności, sprawności działania, zadłużenia i stopnia pokrycia, struktury majątku i kapitału) oraz ekonomicznej oceny przedsięwzięcia inwestycyjnego. Dane potrzebne do tych analiz zawarte są w sprawozdaniu finansowym.

Kontrahenci (dostawcy i inni wierzyciele) potrzebują informacji podobnych do kredytodawców. Informacje zawarte w sprawozdaniu powinny im pomóc w ocenie płynności finansowej i ocenie, czy kontrahent ureguje w terminie należności za dostarczone dobra lub usługi. Ponadto uzyskują informacje o zdolności przedsiębiorstwa do kontynuowania działalności, a więc na podstawie sprawozdania finansowego podejmują decyzję o rozpoczęciu, utrzymaniu lub zaprzestaniu współpracy z danym przedsiębiorstwem.

Kolejnym użytkownikiem sprawozdania finansowego wykorzystującym informacje w nim zawarte do procesów decyzyjnych jest zarząd przedsiębiorstwa, menedżerowie i audytorzy wewnętrzni. Dane zawarte w sprawozdaniu pomagają im w kontroli sytuacji ekonomicznej firmy i efektywności wykorzystania zasobów, jak również w planowaniu i podejmowaniu trafnych decyzji gospodarczych.

Z powyższego wynika, że sprawozdanie finansowe jest podstawowym źródłem podejmowanych decyzji przez wielu jego użytkowników, ponieważ stanowi ono punkt wyjścia analizy finansowej, która zaprezentuje ekonomiczny obraz działalności jednostki. Należy jednak zaznaczyć, że zaspokaja ono tylko podstawowe potrzeby informacyjne użytkowników i nie jest w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb tak liczного grona odbiorców.

3. Wiarygodność biznesowa jednostki

Wiarygodność w stosunkach ekonomicznych istotnie wpływa na relacje z otoczeniem. Bez niezbędnego poziomu wiarygodności trudno jest w gospodarce rynkowej prowadzić działalność gospodarczą. Inwestorzy wyrażają chęć inwestowania kapitału w podmioty gospodarcze o wysokim poziomie wiarygodności. Ocena wiarygodności ogranicza się jednak głównie do analizy sprawozdania finansowego, jako jedyne go źródła informacji o przedsiębiorstwie. Ponadto J. Komorowski twierdzi, że w ekonomii nie ma miejsca na ocenę wiarygodności, ponieważ każde przedsiębiorstwo kieruje się maksymalizacją zysku, a więc podejmuje decyzje w oderwaniu od skutków dla otoczenia i całej gospodarki¹⁷. Innego zdania jest B. Micherda, który pisze, że „obiektywne badanie sprawozdania finansowego potwierdza wiarygodność obrazu jednostki gospodarczej”¹⁸. Z kolei W. Gabrusewicz

¹⁷ J. Komorowski, *Wiarygodność przedsiębiorstwa...*, dz.. cyt., s. 281.

¹⁸ B. Micherda, *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2006, s. 22.

wskazuje, że ocena wiarygodności danych zawartych w sprawozdaniu finansowym jest głównym zadaniem audytu¹⁹. O wiarygodności informacji pisze również E. Maruszevska, która podkreśla, że „prawda w postaci wiarygodnej informacji jest opisywana za pomocą języka i metod rachunkowości”²⁰. Wskazuje ona na istotę informacji zawartych w informacji dodatkowej.

Odbiorcy sprawozdań finansowych coraz częściej zgłaszają obawy dotyczące wiarygodności informacji prezentowanych przez kadrę kierowniczą, której celem może być przedstawienie głównie korzystnych zjawisk i zatajenie negatywnych symptomów poprzez stosowanie niedozwolonych metod księgowych. W celu zweryfikowania informacji tworzonych w sprawozdaniu finansowym, poddaje się je corocznemu badaniu niezależnego eksperta – biegłego rewidenta. Badanie sprawozdania ma za zadanie ograniczyć ryzyko decydentów, ponieważ wydana opinia jest pewnego rodzaju potwierdzeniem rzetelności i wiarygodności danych w nim zawartych. Brak takiego potwierdzenia wzbudza często podejrzenia o nieuczciwości jednostki gospodarczej.

Opinia biegłego rewidenta jest swego rodzaju atestem sporządzonym na podstawie danych historycznych (z minionego okresu) i nie gwarantuje w stu procentach, że dana jednostka będzie funkcjonowała równie efektywnie w przyszłości. Jednak W. Gabrusewicz stwierdza, że „w praktyce sprawdza się często zasada, że zysk z przeszłości jest zapowiedzią zysków w przyszłości, zwłaszcza wtedy, kiedy analizą są objęte dane z kilku poprzednich lat, a warunki zewnętrzne działalności przedsiębiorstwa nie ulegają gwałtownym zmianom”²¹. Ponadto zadaniem rewidenta jest wykazanie w wydawanej opinii wewnętrznego i zewnętrznego zagrożenia dla kontynuacji działalności, o ile takie stwierdzi.

Z powyższego wynika, że wydawana przez biegłego rewidenta opinia zwiększa zaufanie kontrahentów do przedsiębiorstw, ponieważ jest on potwierdzeniem rzetelności i realności danych zawartych w sprawozdaniu finansowym. Uważają, że wydana opinia zminimalizuje ich ryzyko finansowe i operacyjne.

Zakończenie

Nieocenionym źródłem informacji przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych, nawiązywaniu współpracy z nowym kontrahentem, czy udzielaniu kredytu jest sprawozdanie finansowe. Dostarcza ono informacji o majątku i sytuacji

¹⁹ W. Gabrusewicz, *Audyt sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 23.

²⁰ E.W. Maruszevska, *Etyka we współczesnej rachunkowości a wiarygodność informacji w niej tworzonych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2014, s. 46.

²¹ W. Gabrusewicz, *Audyt sprawozdań finansowych...*, dz. cyt.

ekonomicznej jednostki. Z danych zawartych w sprawozdaniu finansowym korzysta wielu odbiorców – zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Powinno być ono przedstawione w sposób zrozumiały i kompletny tak, aby zaspokoić oczekiwania wszystkich odbiorców. Tylko zgodne z obowiązującymi przepisami i z zachowaniem określonych cech jakościowych sprawozdanie finansowe spowoduje, że przedsiębiorstwo będzie uważane za wiarygodnego i rzetelnego partnera biznesowego.

W gospodarce opartej na wiedzy użytkownicy sprawozdania finansowego potrzebują potwierdzenia informacji w nim zawartych. W trosce o wiarygodność danych sprawozdawczych ustawodawca zobowiązał przedsiębiorstwa do corocznego badania sprawozdania finansowego przez niezależnych audytorów. Opinia wydana przez biegłych rewidentów ma sprawdzić wiarygodność danych zawartych w sprawozdaniu, a w przypadku błędów wskazać na możliwości ich naprawy. Audyt sprawozdania ma za zadanie ograniczyć ryzyko potencjalnych inwestorów i kontrahentów.

Podsumowując, warto zaznaczyć, że kompletnie i bezbłędnie przygotowane sprawozdanie finansowe oraz potwierdzająca je opinia biegłego rewidenta są przesłanką do nadania przedsiębiorstwu miana wiarygodnej jednostki biznesowej.

Bibliografia

- Baran W., *Jakość, pojemność i użyteczność informacji finansowej w świetle założeń koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, eFinanse – finansowy kwartalnik internetowy.
- Gabruszewicz W., *Audyt sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
- Jasińska J., *Zmiany w organizacjach. Sprawne zarządzanie, sytuacje kryzysowe i warunki osiągania sukcesu*, Wydawnictwo Frel, Warszawa 2015.
- Komorowski J., *Wiarygodność przedsiębiorstwa – istota, odmiany i metody zarządzania*, [w:] *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, H. Żukowska, W. Janik (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
- Kutera M., *Rola audytu finansowego w zapewnieniu wiarygodności sprawozdań finansowych*, [w:] *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*, M. Kutera, S.T. Surdykowska (red.), Difin, Warszawa 2009.
- Maruszewska E.W., *Etyka we współczesnej rachunkowości a wiarygodność informacji w niej tworzonych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2014.
- Micherda B., *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2006.
- Nesterowicz R., *Sprawozdawczość finansowa i jej rola w ocenie wyników działalności przedsiębiorstw*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” 3/2014, nr 39.
- Nowak A., *Modele badań sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2001.

- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2014.
- Ryżewska S., *Bankowa analiza przedsiębiorstwa na potrzeby oceny ryzyka kredytowego*, Bankowy Ośrodek Doradztwa i Edukacji, Poznań 2009.
- Spoz A., *Możliwości i uwarunkowania wykorzystania sprawozdania finansowego do oceny wiarygodności przedsiębiorstwa (kontrahenta)*, [w:] *Audyty zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, H. Żukowska, W. Janik (red.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zmianami).

2

Obszary oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdania finansowego¹

Wstęp

Uzupełnieniem wstępnej analizy podstawowych dokumentów finansowych (bilansu, rachunku zysków i strat, rachunku przepływu pieniężnych) jest analiza kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Oparta jest ona na badaniach wzajemnych relacji zachodzących między poszczególnymi elementami sprawozdań finansowych². Obejmuje ona kilka zagadnień: rentowność, płynność finansową, wypłacalność oraz sprawność działania przedsiębiorstwa.

1. Rentowność

Określenie „rentowność” pochodzi od terminu „renta”, który oznacza w bardzo ogólnym znaczeniu zysk od kapitału. Jednak rentowność przedsiębiorstwa wykazuje różnicę w stosunku do oprocentowania wypożyczonego kapitału obcego. Jest to bowiem rezultat połączenia kapitału i pracy związanej z jego właściwym wykorzystaniem, podczas gdy odsetki od kapitału obcego stanowią zysk (rentę) jego właściciela, wynikający jedynie z udostępnienia kapitału³.

Każde przedsiębiorstwo dąży do maksymalizacji efektu finansowego, którym jest zysk, czyli dodatni wynik finansowy. Przy czym jest on elementem szerszej wiązki celów, obejmującej także inne elementy, które nie zawsze są ujęte bezpośrednio w kategoriach finansowych (jak np. pozycja rynkowa). Te cele mają różną „wagę” i priorytet, choćby ze względu na zakres czasowy. Niemniej jednak na plan pierwszy wysuwa się zysk jako cel „pierwszego rzędu”⁴ – pomimo że przed-

¹ Dr Maria Zuba-Ciszewska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, maria.zuba@kul.pl

² B. Pomykańska, P. Pomykański, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2007, s. 66.

³ M. Jerzemowska (red.), *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2013, s. 281.

⁴ Z. Dowgiałło, *Nowy słownik ekonomiczny*, wyd. VIII rozszerzone, Wydawnictwo Znicz, Szczecin 2004, s. 56.

siębiorstwo występuje w różnych środowiskach, to wywodzi się ze środowiska finansowego⁵. Niektórzy słusznie zwracają uwagę, że zysk jest celem przedsiębiorstwa zarobkującego, ponieważ w takim przedsiębiorstwie zysk stanowi zasadnicze źródło finansowania rozwoju⁶. W przedsiębiorstwach społecznych, takich jak np. spółdzielnie społeczne, które często kwalifikuje się do trzeciego sektora tzw. *non-profit*⁷, celem jest zaspokojenie potrzeb społeczeństwa, głównie w wymiarze lokalnym.

W wyniku finansowym znajduje odzwierciedlenie efekt rzeczowy związany z lepszym wykorzystaniem czynników produkcji (maszyn, powierzchni produkcyjnej, materiałów, czasu pracy), efekt użytkowy powstający w wyniku poprawy jakości produktów i usług oraz efekt ekonomiczny wyrażający się zaspokojeniem określonego zapotrzebowania odbiorców⁸. Zysk jako rezultat działalności gospodarczej przedsiębiorstwa spełnia dwa podstawowe zadania⁹:

- jest sprawdzianem skuteczności podejmowanych działań przedsiębiorczych,
- jest wynagrodzeniem za podejmowane ryzyko gospodarcze.

Podstawowym miernikiem stopnia realizacji jednego z nadrzędnych celów przedsiębiorstwa, tj. osiągania zysku, jest rentowność. Nie bezwzględna wielkość zysku świadczy o efektywności przedsiębiorstwa, lecz relacja osiąganego zysku w stosunku do poniesionych nakładów. Tę samą wielkość zysku można bowiem osiągnąć przy różnym poziomie zaangażowanych zasobów, przy różnych rozmiarach działalności gospodarczej. Wspomnianą relację nazywa się rentownością (w literaturze można spotkać także pojęcia zyskowności i stopy zwrotu)¹⁰. Inne podejście podkreśla, że jeśli rentowność wyrazi się w wielkościach relatywnych za pomocą określonych wskaźników, to eksponuje się nie samą istotę rentowności, czyli zysk, ale sposób jej pomiaru¹¹.

W literaturze ekonomicznej określenie „rentowność” jest zatem różnie rozumiane. Czasami rentowność jest określana nie tyle jako wielkość relatywna, lecz jako sam fakt osiągania przychodów z działalności gospodarczej przewyższających koszty jej prowadzenia. Natomiast wskaźniki rentowności są wykorzystywane do pomiaru poziomu tego zjawiska. Gdy pojęcie rentowności traktuje się jako różnicę między przychodami a kosztami przedsiębiorstwa, a więc jako wynik finansowy

⁵ T. Lloyd, *Szlachetna firma*, Bloomsbury, Londyn 1990, s. 145.

⁶ J. Duraj, *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2004, s. 55.

⁷ U. Grzełowska, *Rola sektora non profit w polskiej gospodarce*, „Economic Studies” 2011, nr 4(LXXI), s. 338.

⁸ B. Siwoń, *Jak sterować rentownością przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 1994, s. 27-28.

⁹ W. Janik, *Przedsiębiorczość i przedsiębiorstwo*, WSPiA, Lublin 2004, s. 99.

¹⁰ T. Dudycz, S. Wrzosek, *Analiza finansowa. Problemy metodyczne w ujęciu praktycznym*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 129; M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2009, s. 103.

¹¹ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, PWE, Warszawa 2014, s. 297.

podmiotu, to osiąganie dodatniego wyniku finansowego (zysku) jest określane mianem zyskowności, a ponoszenia strat – deficytowością¹². Wtedy mówi się często o bezwzględnej mierze rentowności (kwocie osiągniętego zysku) i wielkości względnej (wskaźnikach) w postaci relacji absolutnego wyniku finansowego (zysku) do innych wielkości ekonomicznych przyjętych za podstawę.

Pod koniec lat 70. ubiegłego wieku w swojej pracy E. Burzymowa dokonała szerokiej i wnikliwej analizy tego pojęcia. Według niej rentowność to relatywna wielkość wyniku finansowego, odzwierciedlająca opłacalność działalności gospodarczej, która może być rozpatrywana jako opłacalność zużycia lub angażowania środków w ujęciu sumarycznym lub częściowym, w zależności od stopnia uogólnienia wskaźników rentowności¹³.

Dlatego też nie można rentowności sprowadzać tylko do osiąganego różnicy między przychodami a kosztami, ponieważ nie wynika z niej istotny dla rentowności związek stosunkowy tej różnicy z drugim elementem, wyrażającym wielkość zużytych lub zaangażowanych środków. Jest to bowiem pewna relacja, proporcja między wynikiem finansowym a innymi podstawami obliczeniowymi, a więc jest to wielkość względna. Nie można rentowności utożsamiać wyłącznie z wynikiem finansowym (zyskiem), ponieważ rentowność jest wyrazem opłacalności finansowej działalności gospodarczej, osiąganego obrotu, zaangażowanego w tę działalność majątku, kapitału własnego czy zasobów osobowych.

Jak podkreśla K. Stępień¹⁴, gdyby różnica między wynikiem finansowym (zyskiem) a rentownością sprowadzona mogła być wyłącznie do rachunkowego sposobu wyrażania wyniku finansowego, wówczas dynamika wyniku finansowego (zysku) musiałaby być zbieżna z dynamiką rentowności (w zakresie stopnia i kierunku zmian). A przecież zdarza się, że wzrostowi zysku przedsiębiorstwa towarzyszy spadek rentowności.

Dodatkowo rentowność (w rozumieniu wyniku finansowego między przychodami a kosztami), odzwierciedlająca efektywność gospodarowania, zależałaby tylko od rozmiarów sprzedaży (udziału w rynku) i wielkości kosztów. Pominięte zostałyby inne czynniki ją determinujące, jak np. z zakresu zarządzania przedsiębiorstwem (wzrost rozmiarów przedsiębiorstwa, rozwój powiązany z innowacyjnością itp.). Z drugiej strony nie można traktować rentowności tylko jako sposobu pomiaru zysku. W takim ujęciu mówi się o zysku jako wielkości absolutnej albo stosunkowej, przy czym temu drugiemu sposobowi wyrażania zysku nadaje się miano rentowności. Zdegradowanie pojęcia rentowności do sposobu wyrażania

¹² E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2008, s. 165; L. Bednarski, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2007, s. 90; T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Zasady analizy finansowej w praktyce. Przykłady i zadania*, FRRwP, Warszawa 1997, s. 178; M. Jerzemowska (red.), *Analiza ekonomiczna...*, dz. cyt., s. 281.

¹³ E. Burzymowa, *Pomiar i ocena rentowności przedsiębiorstw przemysłowych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie” 1968, nr 17, s. 65-66.

¹⁴ K. Stępień, *Rentowność a wypłacalność przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2008, s. 36.

wyniku finansowego budzi zastrzeżenia, ponieważ rentowność sama jest określonym zjawiskiem ekonomicznym. Można więc jej poziom mierzyć za pomocą wskaźników rentowności¹⁵.

Większość ekonomistów¹⁶ jest zgodna, że rentowność należy wiązać z osiągnięciem przez przedsiębiorstwo przychodów przewyższających koszty prowadzenia określonej działalności. Dlatego też przez zyskowność należy rozumieć rentowność jako relatywną wielkość dodatniego wyniku finansowego (zysku) do innych podstaw obliczeniowych, a deficytowość należy utożsamiać z relatywną wielkością ujemnego wyniku finansowego (straty). Często potocznie zamiennie używa się określenia „rentowność” i „zyskowność”.

Niekiedy można się spotkać z takim podejściem, że rentowność jest jednolitym, syntetycznym kryterium oceny działalności przedsiębiorstw, zarówno w tych przypadkach, gdy wynik działalności jest zyskiem, jak również gdy wykazuje stratę¹⁷. I chociaż za powiązaniem pojęcia rentowności z wynikiem finansowym (zyskiem lub stratą) przemawiają względy formalne i merytoryczne (jeśli wiązać rentowność tylko z zyskiem należałoby wykluczyć możliwość występowania straty w przedsiębiorstwie albo przyjmując jako kryterium oceny w jednych przypadkach rentowność, w innych zaś deficytowość) opcja ta się nie utrzymała.

Poziom rentowności, jeśli się wyłączy przyczyny o charakterze obiektywnym (np. koniunkturę, sytuację monopolistyczną), zależy do efektywności gospodarowania przedsiębiorstwa, stanowi wyraz jego sprawności finansowej. Rentowność stanowi efekt połączenia kapitału oraz pracy w konkretnym przedsięwzięciu. Nie jest więc połączona tak, jak odsetki od kapitału obcego, które są zyskiem, rentą jego właściciela, a które są związane tylko z udostępnianiem kapitału, a nie z pracą. Jest ona odzwierciedleniem efektywności angażowanych zasobów i zarządzania przedsiębiorstwem¹⁸.

2. Sprawność działalności

Istotnym aspektem analizy majątku przedsiębiorstwa jest ocena efektywności jego wykorzystania. Analiza ta pozwala ocenić poprawność wielkości i struktury

¹⁵ E. Burzymowa, *Pomiar i ocena...*, dz. cyt., s. 62.

¹⁶ T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Zasady analizy finansowej...*, dz. cyt., s. 178; M. Walczak (red.), *Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Difin, Warszawa 2007, s. 335; Z. Leszczyński, A. Skowronek-Mielczarek, *Analiza ekonomiczno-finansowa spółki*, PWE, Warszawa 2004, s. 140; M. Jerzemowska (red.), *Analiza ekonomiczna...*, dz. cyt., s. 285.

¹⁷ E. Burzymowa, *Pomiar i ocena...*, dz. cyt., s. 64.

¹⁸ M. Jerzemowska (red.), *Analiza ekonomiczna...*, dz. cyt., s. 285; Z. Leszczyński, A. Skowronek-Mielczarek, *Analiza ekonomiczno-finansowa...*, dz. cyt., s. 140; M. Walczak (red.), *Analiza finansowa...*, dz. cyt., s. 335; T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Zasady analizy finansowej...*, dz. cyt., s. 178.

zasobów majątkowych oraz sposób, w jaki przyczyniają się one do osiągania celów przedsiębiorstwa. Oceny takiej dokonuje się za pomocą wskaźników obrotu (produktywności) majątku¹⁹ oraz za pomocą wskaźników rotacji²⁰.

Ogólna formuła wskaźnika obrotu majątku to relacja między przychodami ze sprzedaży a średnim stanem majątku. Informuje on o zdolności majątku do generowania przychodów. Na pozytywną ocenę zasługuje wyższy poziom lub tendencja rosnąca wskaźnika produktywności, ponieważ świadczy to o wyższej efektywności wykorzystania zasobów majątkowych. Efektywność ta zależy od szybkości obrotu majątku i jego struktury wewnętrznej. Określoną wielkość przychodu ze sprzedaży można osiągnąć, angażując większe zasoby środków wykazujących stosunkowo wolniejszy obrót w cyklu okrężnym (gospodarowanie ekstensywne) lub też mniejszy stan środków szybko krążących (gospodarowanie intensywne). Wyższą efektywność wykazuje wariant drugi. Wyższy stopień efektywności wykorzystania zasobów zapewnia wyższy udział w strukturze majątku aktywów obrotowych, ponieważ majątek obrotowy wykazuje większy stopień obrotowości niż majątek trwały²¹. Do oceny wykorzystania składników majątku obrotowego (głównie zapasów i należności) służą wskaźniki rotacji. Określają one długość trwania przeciętnego cyklu ich obrotu, tzn. regulacji zobowiązań kontrahentów wobec przedsiębiorstwa i czasu zamrożenia środków w zapasach. Im cykl jest krótszy, tym sprawniejsze jest gospodarowanie składnikami majątku obrotowego²². Wraz z cyklem spłaty zobowiązań tworzą cykl środków pieniężnych, który obejmuje okres od momentu wydatkowania środków pieniężnych w związku z regulowaniem zobowiązań do momentu wpływu środków pieniężnych z tytułu inkasa należności. Czyli jest to liczba dni, jaka występuje między wydatkowaniem środków pieniężnych na zapłatę za zakupione materiały niezbędne do produkcji do momentu wpływu środków pieniężnych ze sprzedaży wytworzonych w przedsiębiorstwie produktów²³.

Niektórzy autorzy²⁴ włączają do tej części analizy wskaźniki operacyjności pokazujące relacje między kosztami a przychodami w przedsiębiorstwie. Pokazują one efektywność gospodarowania podmiotu oraz zdolność jego kierownictwa do kontroli i obniżki kosztów.

¹⁹ L. Bednarski, *Analiza finansowa...*, dz. cyt., s. 81.

²⁰ W. Gabrusewicz, *Podstawy analizy finansowej*, PWE, Warszawa 2007, s. 75.

²¹ L. Bednarski, *Analiza finansowa...*, dz. cyt., s. 82.

²² W. Gabrusewicz, *Podstawy analizy...*, dz. cyt., s. 76; E. Nowak, *Analiza sprawozdań...*, dz. cyt., s. 209.

²³ Tenże, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 357.

²⁴ M. Sierpińska, T. Jachna, *Metody podejmowania decyzji finansowych*, PWN, Warszawa 2007, s. 93-95.

3. Płynność finansowa

Równie ważne jak wypracowanie zysku staje się zapewnienie przedsiębiorstwu ciągłej płynności finansowej, czyli zdolności do bieżącego regulowania jego zobowiązań²⁵. Brak dostępnych środków pieniężnych stanowi bezpośrednie zagrożenie dla bytu jednostki gospodarczej. Niektórzy porównują to do funkcjonowania żywego organizmu, stwierdzając, że „zysk w tym przypadku jest odpowiednikiem pożywienia, a wypłacalność – powietrza, bez którego organizm nie może istnieć ani chwili”²⁶.

W literaturze przedmiotu można spotkać się z różnym przedstawianiem pojęcia płynności. Pierwszy sposób rozumienia koncentruje się na aktywach, określając płynność jako zdolność przedsiębiorstwa do przekształcania aktywów w środki pieniężne w jak najkrótszym czasie i bez utraty wartości. Wynika to z tego, że aktywa charakteryzują się różnym stopniem płynności; jedne są łatwiej, a inne trudniej zbywalne. A gotówka stanowi podstawowy środek wymiany niezbędny do zrealizowania różnych transakcji gospodarczych. Jest nieodzowna do sfinansowania zobowiązań finansowych. Łatwość, z jaką przedsiębiorstwo może uzyskać dodatkowe zasoby gotówki poprzez zamianę innych aktywów na gotówkę, stanowi o skali płynności finansowej przedsiębiorstwa. Dlatego też mówi się o płynności w aspekcie majątkowym²⁷. Drugie podejście, bardziej popularne, majątkowo-kapitałowe, zwraca uwagę na zdolność przedsiębiorstwa do regulowania zobowiązań krótkoterminowych w wyznaczonym terminie. Zdolność tę wyrażają wzajemne relacje zobowiązań krótkoterminowych i majątku obrotowego stanowiącego zabezpieczenie terminowej spłaty zobowiązań²⁸. G. Michalski²⁹ proponuje jeszcze trzecie podejście do znaczenia płynności. Spojrzenie na płynność jako przestrzeń dla transakcji na rynku, w szczególności na rynku finansowym. Występuje ona wtedy, gdy istnieje na danym rynku swoboda dokonywania „wielkich” transakcji sprzedaży lub kupna, bez obawy, że nie znajdzie się odpowiedniego popytu lub podaży.

Część autorów sugeruje, że należy rozpatrywać płynność finansową wieloaspektowo. Płynności można nadać przynajmniej dwa znaczenia – jako stopień łatwości zamiany składników aktywów na gotówkę oraz jako określenie niektó-

²⁵ M. Sierpińska, D. Wędzki, *Zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 1999, s. 58

²⁶ B. Micherda, *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2004, s. 47.

²⁷ D. Wędzki, *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza, Kraków 2002, s. 33; B. Olzacka, R. Pałczyńska-Gościński, *Leksykon zarządzania finansami*, ODDK, Gdańsk 1998, s. 207-208.

²⁸ M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 79; E. Nowak, *Analiza sprawozdań...*, dz. cyt., s. 193.

²⁹ G. Michalski, *Płynność finansowa w małych i średnich przedsiębiorstwach*, PWN, Warszawa 2005, s. 41.

rych relacji między płynnymi aktywami i krótkoterminowymi zobowiązaniami³⁰. Niektórzy wskazują na jeszcze więcej aspektów płynności, traktując ją jako:³¹

- 1) pozytywny stan środków pieniężnych,
- 2) właściwość podmiotów majątkowych do przekształcenia się w pieniądź,
- 3) stopień pokrycia zobowiązań środkami pieniężnymi,
- 4) zdolność podmiotów gospodarczych do realizacji w każdym momencie i bez ograniczeń swych zobowiązań płatniczych.

Podsumowując, można stwierdzić, że o płynności finansowej przedsiębiorstwa decyduje jego zdolność do regulowania zobowiązań krótkoterminowych³², która nieodzownie związana jest z odpowiednią wielkością tych aktywów, które można szybko zamienić na gotówkę (aktywów obrotowych).

Płynność finansowa nie oznacza wyższego stanu środków płatniczych, niż wynosi stan zobowiązań. Większa siła płatnicza niż żądania płatnicze nie jest potrzebna i z punktu widzenia rentowności niekorzystna. A jednocześnie niewystarczająca siła płatnicza, gdy napotka żądania płatnicze do wypełnienia, powoduje upadłość. Jak twierdzą L. Bednarski i T. Waśniewski zdolność płatnicza nie wynika więc z takich kategorii określeń, jak: „więcej” lub „mniej”, „ponad” lub „poniżej”, ale „tak” lub „nie”, „wypełnia” lub „nie wypełnia”. Utrzymanie wystarczającej płynności nie przedstawia problemu optymalizacji, lecz problem pokrycia. Dlatego też utrzymanie płynności zostaje określone jako ścisły warunek rentowności, którego niewypełnienie prowadzi do eliminacji przedsiębiorstwa z procesu gospodarczego. Dążenie do rentowności musi być realizowane w ramach zabezpieczenia płynności. Utrzymanie płynności jest bowiem podstawą do osiągnięcia rentowności. Natomiast rentowność nie prowadzi automatycznie do zapewnienia płynności³³. Potwierdza to praktyka gospodarcza, ponieważ często bankrutujące przedsiębiorstwa nie posiadają płynności finansowej, chociaż inne ich wyniki działalności są dobre.

Ocena płynności finansowej może być przedstawiona w ujęciu statycznym i dynamicznym. Statyczna ocena płynności finansowej jest oparta na posiadanych w danym momencie określonych aktywach i zobowiązaniach. Dane potrzebne do tej oceny pochodzą z bilansu przedsiębiorstwa i ukazują stan zasobów na określony moment. Natomiast dynamiczna ocena płynności finansowej uwzględnia wielkości w postaci strumieni przepływów pieniężnych. Ocena taka korzysta z danych pochodzących z rachunku przepływów pieniężnych, które ukazują wpływy i wy-

³⁰ E. Śnieżek, *Jak czytać cashflow*, Fundacja Rozwoju Bankowości w Polsce, Warszawa 1997, s. 68.

³¹ T. Cebrowska, *Płynność jako determinanta równowagi finansowej*, „Prace Naukowe AE we Wrocławiu” 1992, nr 638, s. 12.

³² Za zobowiązania krótkoterminowe uznaje się zobowiązania, których termin wymagalności jest krótszy niż jeden rok oraz tę część zobowiązań długoterminowych, których spłata przypada na dany rok. – E. Nowak, *Analiza sprawozdań...*, dz. cyt., s. 193.

³³ L. Bednarski, T. Waśniewski (red.), *Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, t. 1, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1996, s. 333.

datki środków pieniężnych w okresie, za który sporządzono rachunek³⁴. Analiza płynności w ujęciu statycznym informuje o bieżącej zdolności podmiotu do spłaty zobowiązań w danym momencie, na który sporządzono sprawozdanie finansowe, a analiza płynności w ujęciu dynamicznym, obejmującej pewien okres, dotyczy operacji finansowych, które wystąpiły w tym okresie³⁵.

4. Wypłacalność finansowa

Niezależnie od charakterystyki bieżącej zdolności płatniczej przedsiębiorstwa, płynności finansowej, celowa jest także ocena bardziej perspektywicznych możliwości spłaty jej zobowiązań długoterminowych, zaciąganych na cele inwestycyjno-modernizacyjne, tj. wypłacalności finansowej³⁶. Często w literaturze można spotkać się z utożsamianiem wypłacalności z płynnością finansową lub zdolnością płatniczą. I. Olchowicz³⁷ uważa, że pomiędzy wymagalnością zobowiązań i płynnością majątku powinna istnieć spójność, którą wyraża zdolność płatnicza jednostki, czyli wypłacalność. T. Waśniewski³⁸ rozumie zdolność płatniczą jako możliwość terminowej i ciągłej spłaty większości zobowiązań, nawet w najkrótszych przedziałach czasowych. Brak zdolności płatniczej lub wystąpienie straty niepokrytej majątkiem własnym może stać się przyczyną niewypłacalności. S. Nahotko³⁹ utożsamia wypłacalność z płynnością finansową, stwierdzając, że brak płynności finansowej podmiotu, rozumianej jako zdolność przedsiębiorstwa do wywiązywania się z krótkoterminowych zobowiązań, oznacza jego niewypłacalność. Niektórzy autorzy rozróżniają wyraźnie te pojęcia. R. Pałczyńska-Gościński⁴⁰ za zdolność płatniczą uważa zdolność jednostki do bieżącego regulowania zobowiązań i utożsamia ją ze strukturalną zdolnością płatniczą, polegającą na możliwości zamiany posiadanych składników majątkowych na środki pieniężne w stopniu umożliwiającym terminowe pokrywanie wymagalnych zobowiązań. Płynność finansowa natomiast to zdolność przedsiębiorstwa do terminowego regulowania zobowiązań bieżących, uwarunkowana wielkością krótkoterminowego zadłużenia oraz poziomem aktywów obrotowych. Wypła-

³⁴ M. Sierpińska, D. Wędzki, *Zarządzanie płynnością finansową...*, dz. cyt., s. 58.

³⁵ M. Jerzemska (red.), *Analiza ekonomiczna...*, dz. cyt., s. 137.

³⁶ M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 89.

³⁷ I. Olchowicz, *Podstawy rachunkowości*, Difin, Warszawa 2002, s. 314.

³⁸ T. Waśniewski, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1997, s. 393.

³⁹ S. Nahotko, *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach zagrożenia upadłością*, Wydawnictwo AJG, Bydgoszcz 2003, s. 25.

⁴⁰ R. Pałczyńska-Gościński, *Dylematy analizy finansowej w ocenie zasadności kontynuacji działalności przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2001, t. 3(59), s. 19.

calność zaś to możliwość oddania wszystkich długów, zarówno w krótszym, jak i dłuższym okresie. Niewypłacalność to trwała niezdolność przedsiębiorstwa do pokrycia swoich zobowiązań, wynikająca z faktu, że wartość jego zobowiązań przekracza wartość majątku. Według D. Wędzkiego⁴¹ posiadanie przez przedsiębiorstwo aktywów łatwo zamienialnych na gotówkę oraz rezerw środków pieniężnych i papierów wartościowych to wypłacalność krótkoterminowa. Natomiast wypłacalność długoterminowa to długookresowa nadwyżka majątku przedsiębiorstwa nad finansującymi go zobowiązaniami. Płynność finansowa zaś to zdolność podmiotu do osiągnięcia przepływów pieniężnych umożliwiających regulowanie wymaganych zobowiązań i pokrywanie niespodziewanych wydatków gotówkowych. E. Śnieżek⁴² stwierdza, że wypłacalność podmiotu związana jest bezpośrednio z jego zdolnością do spłaty zobowiązań w terminie. Podmiot zdolny do spłaty długów w terminie określa się jako wypłacalny, w przeciwnym wypadku staje się niewypłacalny.

Definicję niewypłacalności (a więc sytuacji odwrotnej do wypłacalności) dostarcza pośrednio ustawa – *Prawo upadłościowe i naprawcze*⁴³. Zgodnie z nią dłużnik jest niewypłacalny, jeśli nie wykonuje swoich wymagalnych zobowiązań, a gdy jego zobowiązania przekroczą wartość jego majątku, a on na bieżąco te zobowiązania wykonuje.

Podsumowując rozważane definicje, można przyjąć, że zdolność płatnicza to zdolność do terminowego regulowania zobowiązań bieżących. Gdy podmiot wykazuje zdolność płatniczą na skutek posiadanych własnych środków pieniężnych lub innych aktywów płynnych umożliwiających regulowanie zobowiązań bieżących, posiada płynność finansową. Natomiast gdy posiada zdolność do terminowego regulowania ogółu zobowiązań, jest wypłacalny.

Brak płynności finansowej nie musi oznaczać jej niewypłacalności w krótkim terminie. Podmiot bowiem może zachować zdolność płatniczą, korzystając w krótkim okresie z przyznanych mu kredytów, a jednocześnie może dysponować majątkiem w takiej wysokości, która umożliwi spłatę wszystkich zobowiązań. Jednak w długim okresie utrata płynności finansowej sprawia, że kredytodawcy wycofują się z udzielenia kredytów, co przy braku środków pieniężnych oraz płynnego majątku przyczynia się do jego niewypłacalności. I odwrotnie: przedsiębiorstwo może posiadać płynność finansową, a więc zdolność do terminowego regulowania zobowiązań bieżących wynikających z faktu posiadania płynnych aktywów w wysokości umożliwiającej spłatę zobowiązań krótkoterminowych, jednakże nie dysponować majątkiem, który pokryłby w całości wszystkie zobowiązania.

⁴¹ D. Wędzki, *Strategie płynności finansowej...*, dz. cyt., s. 33.

⁴² E. Śnieżek, *Jak czytać cashflow*, dz. cyt., s. 68.

⁴³ Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. 2003, nr 60, poz. 535 z późn. zm.), art. 11.

Oceniając wypłacalność przedsiębiorstwa, stosuje się wskaźniki obrazujące wielkość zadłużenia firmy i wynikających z niego konsekwencji w postaci kosztu kapitału. Dlatego też wskaźniki wypłacalności można ująć w dwie grupy⁴⁴:

- obrazujące poziom zadłużenia przedsiębiorstwa,
- informujące o zdolności przedsiębiorstwa do obsługi długu.

Zakończenie

Wstępna analiza sprawozdań finansowych (bilansu, rachunku zysków i strat, rachunku przepływu pieniężnych) powinna być uzupełniona o analizę kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Oparta jest ona na badaniach wzajemnych relacji zachodzących między poszczególnymi elementami sprawozdań finansowych. Obejmuje ona głównie: rentowność, płynność finansową, wypłacalność oraz sprawność działania przedsiębiorstwa.

Bibliografia

- Bednarski L., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2007.
- Bednarski L., Waśniewski T. (red.), *Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, t. 1, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1996.
- Burzymowa E., *Pomiar i ocena rentowności przedsiębiorstw przemysłowych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie” 1968, nr 17.
- Cebrowska T., *Płynność jako determinanta równowagi finansowej*, „Prace Naukowe AE we Wrocławiu” 1992, nr 638.
- Dowgiałło Z., *Nowy słownik ekonomiczny*, wyd. VIII rozszerzone, Wydawnictwo Znicz, Szczecin 2004.
- Dudycz T., Wrzosek S., *Analiza finansowa. Problemy metodyczne w ujęciu praktycznym*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2003.
- Duraj J., *Podstawy ekonomiki przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2004.
- Gabruszewicz W., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, PWE, Warszawa 2014.
- Gabruszewicz W., *Podstawy analizy finansowej*, PWE, Warszawa 2007.
- Grzełowska U., *Rola sektora non profit w polskiej gospodarce*, „Economic Studies” 2011, nr 4 (LXXI).
- Janik W., *Przedsiębiorczość i przedsiębiorstwo*, WSPiA, Lublin 2004.
- Jermowska M. (red.), *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2013.

⁴⁴ M. Sierpińska, T. Jachna, *Ocena przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 89; L.J. Pawłowicz (red.), *Ekonomia przedsiębiorstw. Zagadnienia wybrane*, ODDK, Gdańsk 2005, s. 44.

- Leszczyński Z., Skowronek-Mielczarek A., *Analiza ekonomiczno-finansowa spółki*, PWE, Warszawa 2004.
- Lloyd T., *Szlachetna firma*, Bloomsbury, Londyn 1990.
- Michalski G., *Płynność finansowa w małych i średnich przedsiębiorstwach*, PWN, Warszawa 2005.
- Micherda B., *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2004.
- Nahotko S., *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach zagrożenia upadłością*, Wydawnictwo AJG, Bydgoszcz 2003.
- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2008.
- Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, Difin, Warszawa 2002.
- Olzacka B., Pałczyńska-Gościński R., *Leksykon zarządzania finansami*, ODDK, Gdańsk 1998.
- Pałczyńska-Gościński R., *Dylematy analizy finansowej w ocenie zasadności kontynuacji działalności przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2001, t. 3(59).
- Pawłowicz L.J. (red.), *Ekonomika przedsiębiorstw. Zagadnienia wybrane*, ODDK, Gdańsk 2005.
- Pomykańska B., Pomykański P., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2007.
- Sierpińska M., Jachna T., *Metody podejmowania decyzji finansowych*, PWN, Warszawa 2007.
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2009.
- Sierpińska M., Wędzki D., *Zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 1999.
- Siwoń B., *Jak sterować rentownością przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 1994.
- Stępień K., *Rentowność a wypłacalność przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2008.
- Śnieżek E., *Jak czytać cashflow*, Fundacja Rozwoju Bankowości w Polsce, Warszawa 1997.
- Walczak M. (red.), *Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Difin, Warszawa 2007.
- Waśniewski T., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1997.
- Waśniewski T., Skoczylas W., *Zasady analizy finansowej w praktyce. Przykłady i zadania*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1997.
- Wędzki D., *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza, Kraków 2002.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i ~~naprawcze~~ (Dz.U. 2003, nr 60, poz. 535 z późn. zm.).

3

Analiza wskaźnikowa – ogólna charakterystyka i dobór optymalnego zestawu wskaźników w zależności od celu oceny oraz ograniczenia w ocenie przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdania finansowego¹

Wstęp

Charakterystyka analizy wskaźnikowej stanowi przedmiot niniejszego rozdziału. Celem pracy jest ukazanie problematyki doboru odpowiedniej grupy wskaźników finansowych w zależności od celu oceny oraz omówienie ograniczeń w ocenie przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdania finansowego.

Do osiągnięcia wyznaczonego celu wykorzystano literaturę książkową z zakresu analizy finansowej oraz rachunkowości finansowej. Ponadto, w celu zwiększenia przejrzystości przekazywanych informacji, omawiane mierniki analizy wskaźnikowej przedstawiono w postaci kilku tabel.

1. Charakterystyka poszczególnych obszarów analizy wskaźnikowej

Analiza wskaźnikowa należy do metod badań analitycznych informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym jednostki gospodarczej. Posługuje się ona pewnymi narzędziami, którymi są wskaźniki finansowe skonstruowane na podstawie danych źródłowych pochodzących ze sprawozdania finansowego podmiotu gospodarczego. Wskaźnik finansowy jest relacją co najmniej dwóch wielkości algebraicznych, posiadających ściśle określoną interpretację. Wartości tych wskaźników, ich zmiany, a także relacje zachodzące między nimi umożliwiają ocenę działalności przedsiębiorstwa oraz stanowią podstawę do formułowania wniosków dotyczących przyszłości. Aby ocena przedsiębiorstwa dokonana na podstawie analizy wskaźnikowej odzwierciedlała rzeczywistą sytuację podmiotu gospodarczego, konieczne jest posiadanie odpowiedniej wiedzy z zakresu analizy

¹ Mgr Monika Kazatel; absolwentka ekonomii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, e-mail: monikagor88@wp.pl

finansowej oraz umiejętności konstruowania danych wskaźników, a także właściwa ich interpretacja².

Przed rozpoczęciem badania kondycji finansowej przedsiębiorstwa na podstawie analizy wskaźnikowej należy zapoznać się z ogólnymi uwarunkowaniami sytuacji finansowej jednostki gospodarczej. Wobec tego warto zwrócić uwagę na specyfikę badanego przedsiębiorstwa, sektor, w jakim działa, a także czynniki wpływające na kształtowanie się sytuacji finansowej przedsiębiorstwa oraz branży. Ponadto warto zapoznać się z informacją dodatkową dołączoną do sprawozdania finansowego jednostki gospodarczej, gdyż mogą znajdować się w niej cenne informacje, bez których można uzyskać błędne wyniki i interpretacje³.

1.1. Płynność finansowa

Analizę wskaźnikową rozpoczyna **ocena płynności finansowej**. Przez płynność finansową należy rozumieć zdolność przedsiębiorstwa do regulowania zobowiązań bieżących (krótkoterminowych) w określonym czasie i w wymaganej wysokości. Innymi słowy, posiadanie płynności finansowej oznacza, że przedsiębiorstwo nie zbankrutuje na skutek braku środków pieniężnych na spłatę bieżących zobowiązań. Do regulowania krótkoterminowych płatności przedsiębiorstwo wykorzystuje te składniki majątku obrotowego, które możliwie szybko mogą zostać zamienione na gotówkę. Wynika z tego, że w analizie płynności finansowej głównym wyznacznikiem jest stopień płynności aktywów oraz stopień wymagalności zobowiązań krótkoterminowych⁴.

Ocena płynności finansowej może zostać przeprowadzona w dwóch ujęciach – statycznym i dynamicznym. W tabeli 1 przedstawiono konstrukcje wskaźników płynności statycznej i dynamicznej.

Wskaźniki płynności finansowej w ujęciu statycznym zawarte w tabeli 1 zbudowane są na podstawie danych z bilansu sporządzonego na określony dzień. Ukazują relacje zachodzące pomiędzy majątkiem obrotowym o różnym stopniu płynności a zobowiązaniami krótkoterminowymi⁵.

Obarczone są wadą, ponieważ odnoszą się do przeszłości, z której nie wynika zdolność do terminowego regulowania zobowiązań w przyszłości. Dlatego też dużą rolę odgrywają wskaźniki płynności finansowej w ujęciu dynamicznym, których podstawą są wielkości strumieniowe pochodzące z rachunku przepływów

² E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 54-55.

³ D. Wędzki, *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2009, s. 102-105.

⁴ Tamże, s. 105-106.

⁵ R. Kowalak, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa w badaniu zagrożenia upadłością*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2008, s. 108-109.

pieniężnych. W tabeli 1 zaprezentowano najczęściej spotykane wskaźniki płynności dynamicznej. W praktyce gospodarczej do pomiaru płynności finansowej coraz częściej wykorzystuje się metody dynamiczne z tego względu, że rachunek przepływów pieniężnych pokazuje, skąd się biorą środki finansowe w przedsiębiorstwie. W związku z tym, rachunek przepływów pieniężnych może być wykorzystywany do sporządzania prognoz przepływów pieniężnych w celu ustalenia przyszłych wpływów i wydatków⁶.

Tabela 1. Statyczne i dynamiczne wskaźniki płynności finansowej

Statyczne wskaźniki płynności finansowej	
Nazwa wskaźnika	Konstrukcja wskaźnika
Wskaźnik bieżącej płynności finansowej	$\frac{\text{aktywa obrotowe}}{\text{zobowiązania bieżące}}$
Wskaźnik szybkiej płynności finansowej	$\frac{\text{aktywa obrotowe} - \text{zapasy} - \text{rozliczenia międzyokresowe czynne}}{\text{zobowiązania bieżące}}$
Wskaźnik płynności gotówkowej	$\frac{\text{inwestycje krótkoterminowe}}{\text{zobowiązania bieżące}}$
Dynamiczne wskaźniki płynności finansowej	
Nazwa wskaźnika	Konstrukcja wskaźnika
Wskaźnik struktury gotówki operacyjnej	$\frac{\text{amortyzacja}}{\text{przepływy pieniężne z działalności operacyjnej}}$
Wskaźnik wydajności gotówkowej sprzedaży	$\frac{\text{środki pieniężne z działalności operacyjnej}}{\text{przychody ze sprzedaży netto}}$
Wskaźnik wydajności gotówkowej zysku ze sprzedaży	$\frac{\text{środki pieniężne z działalności operacyjnej}}{\text{zysk ze sprzedaży}}$
Wskaźnik wydajności gotówkowej majątku	$\frac{\text{środki pieniężne z działalności operacyjnej}}{\text{średnia wartość majątku ogółem}}$
Wskaźnik wystarczalności gotówkowej	$\frac{\text{środki pieniężne z działalności operacyjnej}}{\text{zobowiązania bieżące}}$
Wskaźnik ryzyka utraty płynności.	$\frac{\text{inwestycje krótkoterminowe} + \text{prognozowana gotówka z działalności podst.}}{\text{odchylenie standardowe prognozowanej gotówki}}$

Źródło: W. Janik, A. Paździor, M. Paździor, *Analiza i diagnozowanie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa*, Politechnika Lubelska, Lublin 2014, s. 67.

W celu prawidłowej oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa przy wykorzystaniu analizy wskaźnikowej konieczne jest porównanie uzyskanych wartości wskaźników finansowych z wartościami wypracowanymi w poprzednich okresach, ze wskaźnikami osiąganymi przez inne jednostki w branży oraz ze standardami wypracowanymi w gospodarce rynkowej⁷.

⁶ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014, s. 338.

⁷ Tamże, s. 332.

1.2. Rentowność

Rentowność to kolejny obszar analizy wskaźnikowej. Rentowność odgrywa ważną rolę w działalności przedsiębiorstwa, gdyż informuje o opłacalności działalności przedsiębiorstwa. Według W. Gabrusewicza: „rentowność jest to zdolność przedsiębiorstwa do generowania zysku, czyli osiągnięcia przychodów przewyższających koszty ich uzyskania”⁸. Do analizy rentowności wykorzystuje się najczęściej wskaźniki zaprezentowane w tabeli 2.

Tabela 2. Wskaźniki rentowności

Nazwa wskaźnika	Wzór
Wskaźnik rentowności sprzedaży (ROS)	$\frac{\text{wynik finansowy} \times 100\%}{\text{przychody ze sprzedaży}}$
Wskaźnik rentowności aktywów (ROA)	$\frac{\text{wynik finansowy} \times 100\%}{\text{aktywa ogółem}}$
Wskaźnik rentowności kapitału własnego (ROE)	$\frac{\text{wynik finansowy} \times 100\%}{\text{kapitał (fundusz) własny}}$

Źródło: T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość przedsiębiorstwa w szczególnych sytuacjach*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013, s. 74.

Powyższe wskaźniki rentowności dostarczają informacji o zyskowności prowadzonej działalności gospodarczej. Trudno jest określić wartości wzorcowe poszczególnych wskaźników. Jednak przyjmuje się, że im większe wartości wskaźników rentowności, tym bardziej efektywna jest prowadzona działalność gospodarcza. Na pozytywną ocenę zasługuje tendencja wzrostowa wskaźników rentowności. Warto dodać, że modele wskaźników rentowności mogą być różnorodnie skonstruowane. Występuje kilka kategorii wyniku finansowego, które mogą zostać uwzględnione w konstrukcji modelu, a więc: wynik ze sprzedaży, wynik z działalności operacyjnej, wynik z działalności gospodarczej, wynik brutto oraz wynik netto. Każda z wymienionych kategorii wyniku finansowego ukazuje inny zakres rentowności podmiotu gospodarczego⁹.

W praktyce gospodarczej badanie rentowności z wykorzystaniem analizy wskaźnikowej może niekiedy prowadzić do błędnej interpretacji. Sytuacja taka może być wynikiem ujemnej wielkości kapitału własnego oraz straty z działalności gospodarczej.

Wskaźnik rentowności sprzedaży (ROS) informuje, ile zysku wypracowuje przedsiębiorstwo ze sprzedaży, tzn. ile groszy wyniku finansowego przynosi jeden złoty uzyskany ze sprzedaży. Im wskaźnik rentowności sprzedaży jest większy, tym

⁸ Tamże, s. 296.

⁹ E. Nowak, *Analiza sprawozdań...*, dz. cyt., s. 175-177.

wyższa efektywność prowadzonej działalności gospodarczej oraz większe szanse dalszego rozwoju przedsiębiorstwa¹⁰.

Na wielkość wskaźnika rentowności sprzedaży wpływają różne czynniki. Pierwszym – jest rodzaj i specyfika przedsiębiorstwa. Jednostki gospodarcze charakteryzujące się stosunkowo krótkim cyklem produkcyjnym i możliwie szybką sprzedażą wykazują niższe wskaźniki rentowności sprzedaży. Wynika to głównie z tego, że krótki cykl produkcyjny oznacza mniejsze koszty zamrożenia środków. Natomiast w przedsiębiorstwach cechujących się długim cyklem produkcyjnym rentowność sprzedaży powinna być większa¹¹.

Drugim ważnym czynnikiem oddziałującym na wielkość rentowności sprzedaży jest rodzaj wyniku finansowego (brutto, netto, operacyjnego) ujętego w liczniku ułamka. Wybór rodzaju wyniku finansowego zależy od celu badania rentowności. Do oceny przedsiębiorstw z danej branży wykorzystuje się wynik finansowy brutto, natomiast przy analizie jednego przedsiębiorstwa – wynik finansowy netto. Istotą analizy sektorowej przy użyciu wyniku finansowego brutto jest zapewnienie lepszej porównywalności danych finansowych poprzez wyeliminowanie różnic podatkowych. Warto dodać, że wskaźnik rentowności sprzedaży stanowi również podstawę określenia pozycji konkurencyjnej analizowanego przedsiębiorstwa¹².

Wskaźnik rentowności aktywów (ROA), inaczej nazywany stopą zwrotu z aktywów, informuje o zdolności aktywów do generowania zysku. Im większa wartość tego wskaźnika, tym efektywniejsze wykorzystanie posiadanych aktywów. Analiza rentowności aktywów ma bardzo ważne znaczenie dla przedsiębiorstwa głównie z tego względu, że przyczynia się do poprawy efektywności wykorzystania majątku trwałego i obrotowego, wskazuje na konieczność utrzymywania odpowiedniego poziomu składników majątkowych dostosowanego do rozmiarów działalności, a także wpływa na politykę inwestycyjną. Spadek tego wskaźnika oznacza pogorszenie się sytuacji finansowej jednostki gospodarczej¹³.

Wskaźnik rentowności kapitału (funduszu) własnego (ROE) jest jednym z najważniejszych wskaźników rentowności. „Określa zdolność przedsiębiorstwa do wypracowania zysku z każdej złotówki zaangażowanego kapitału własnego, a więc tego, który został wniesiony przez właścicieli, wypracowany w toku prowadzonej działalności oraz ten, który nie został przeznaczony na wypłatę dywidendy”¹⁴.

¹⁰ J. Czerny, *Rachunkowość przedsiębiorstw w szczególnych sytuacjach*, Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości w Poznaniu, Poznań 2006, s. 150.

¹¹ M. Zaleska, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa przez analityka bankowego*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2012, s. 92.

¹² Tamże, s. 93.

¹³ A. Ejsmont, D. Ostrowska, *Analiza wskaźnikowa działalności przedsiębiorstw – wybrane elementy*, Wydawnictwo Uczelniane Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Edwarda F. Szczepanika, Suwałki 2011, s. 17-20.

¹⁴ W. Gabrusewicz, Kołaczyk Z., *Bilans. Wartość poznawcza i analityczna*, Difin, Warszawa 2005, s. 294.

Wysokim poziomem wskaźnika rentowności kapitału własnego zainteresowani są głównie dawcy kapitału, czyli akcjonariusze i udziałowcy, dlatego że istnieje wówczas możliwość dalszego rozwoju przedsiębiorstwa oraz wypłaty wyższych dywidend. Niekorzystnym zjawiskiem jest malejąca tendencja tego wskaźnika, dlatego że w takiej sytuacji właściciele mogą wycofać zaangażowany kapitał, czego skutkiem mogą być problemy z wypłacalnością, a nawet zagrożenie ryzykiem upadłości¹⁵.

1.3. Sprawność działania

Aktywność przedsiębiorstwa charakteryzują **wskaźniki obrotowości**, inaczej zwane wskaźnikami sprawności działania. Ten obszar analizy wskaźnikowej jest bardzo powiązany z płynnością finansową, ponieważ od tego, jak szybko przedsiębiorstwo obraca swoim majątkiem, zależy płynność finansowa. Wskaźniki sprawności działania umożliwiają ocenę efektywności wykorzystania posiadanych składników majątkowych. W tabeli 3 zaprezentowano najczęściej spotykane wskaźniki sprawności działania¹⁶.

Tabela 3. Wskaźniki sprawności działania

Nazwa wskaźnika	Wzór
wskaźnik rotacji zapasów (w dniach)	średni stan zapasów *365 dni / przychody ze sprzedaży
wskaźnik rotacji należności (w dniach)	średni stan należności *365 dni / przychody ze sprzedaży
wskaźnik rotacji zobowiązań (w dniach)	średni stan zobowiązań *365 dni / przychody ze sprzedaży
wskaźnik rotacji aktywów ogółem	przychody ze sprzedaży / aktywa ogółem

Źródło: E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008, s. 217-224.

Wskaźniki sprawności działania ukazane w tabeli 3 mogą być wyrażone zarówno w dniach, jak i w razach. Pierwszy sposób informuje o okresie zamrożenia środków finansowych przedsiębiorstwa w postaci zasobów majątkowych. Drugi z kolei ukazuje szybkość krążenia analizowanych składników majątkowych.

Wskaźnik rotacji zapasów (w dniach) ukazuje relację przeciętnego stanu zapasów do przychodów ze sprzedaży. Powyższy wskaźnik informuje, co ile dni

¹⁵ T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość przedsiębiorstwa w szczególnych sytuacjach*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013, s. 74-75.

¹⁶ M. Zaleska, *Ocena kondycji finansowej...*, dz. cyt., s. 77.

przedsiębiorstwo odtwarza swoje zapasy celem uzyskania w przyszłości korzyści ekonomicznych w postaci przychodów ze sprzedaży. W zależności od przedmiotu działalności, rodzaju sprzedawanych produktów czy towarów oraz branży wskaźnik rotacji zapasów może przyjmować odmienne wartości. Zazwyczaj w przedsiębiorstwach handlowych wskaźnik ten przyjmuje wyższe wartości, natomiast w przedsiębiorstwach usługowych – niższe. Dlatego też dokonując analizy i oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, konieczne jest przeprowadzenie analizy porównawczej jednostek znajdujących się w tej samej branży¹⁷.

Wskaźnik rotacji należności (w dniach) informuje o tym, ile wynosi okres spływu należności. Dokonując oceny uzyskanych wyników, należy porównać je ze średnimi charakterystycznymi dla branży. Analiza porównawcza ma na celu zbadanie, czy wskaźniki obliczone dla przedsiębiorstwa są zbliżone do średnich branżowych oraz ustalenie, czy występują znaczne odchylenia, które nie są wskazane. Zbyt długi okres spłaty należności oznacza, że znaczna część środków pieniężnych została ulokowana w postaci należności. Zbyt długi czas zamrażania środków pieniężnych powoduje powstanie kosztów utraconych korzyści, co w dłuższej perspektywie prowadzić może do zachwiania płynności finansowej jednostki¹⁸.

Kolejny wskaźnik – **okres spłaty zobowiązań** prezentuje relację średniego stanu zobowiązań do przychodów ze sprzedaży. Wskaźnik ten dostarcza informacji o tym, jaki jest średni czas regulowania zobowiązań w przedsiębiorstwie, a więc korzystania w pewnym sensie z nieoprocentowanego kredytu kupieckiego. Im okres spłaty zobowiązań bieżących jest dłuższy, tym mniejsze zapotrzebowanie na kapitał obrotowy netto i odwrotnie. W literaturze przedmiotu nie ma powszechnie przyjętej normy granicznej dla tego wskaźnika. Dlatego też, aby prawidłowo ocenić okres spłaty zobowiązań, należy dokonać porównania tego wskaźnika z wielkością wskaźnika rotacji należności. Z uwagi na płynność finansową jednostki gospodarczej przyjmuje się, aby wskaźnik rotacji zobowiązań kształtował się na niższym poziomie niż wskaźnik rotacji należności¹⁹. Analizując okres spłaty zobowiązań danego przedsiębiorstwa, należy również wziąć pod uwagę średnie wielkości branżowe, które umożliwiają określenie pozycji przedsiębiorstwa w branży oraz możliwości jego rozwoju w przyszłości.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że wzrost wskaźnika rotacji zobowiązań w dniach może z jednej strony świadczyć o silnej pozycji negocjacyjnej przedsiębiorstwa, dzięki której wynegocjowano dłuższe terminy płatności zobowiązań. Z drugiej jednak strony dłuższy okres spłaty zobowiązań może być wynikiem zatorów płatniczych, a więc problemów z płynnością finansową jednostki gospodarczej²⁰.

¹⁷ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 354-355.

¹⁸ Tamże, s. 355-356.

¹⁹ M. Zaleska, *Ocena kondycji finansowej...*, dz. cyt., s. 84-85.

²⁰ Tamże, s. 66.

Wskaźnik rotacji aktywów ukazuje zdolność zasobów majątkowych do generowania przychodów. Wskaźnik ten jest stosunkiem przychodów ze sprzedaży do majątku ogółem. Powyższy wskaźnik dostarcza informacji o tym, ile jednostek przychodu ze sprzedaży generuje jedna jednostka zaangażowana w majątek. Wysoki poziom wskaźnika rotacji aktywów oznacza wyższą produktywność aktywów. W związku z tym wskazane jest, aby wartość wskaźnika aktywów była wysoka, jak również wykazywała tendencje do wzrostu²¹.

Warto dodać, że wysokość wskaźnika rotacji aktywów jest uzależniona od charakteru prowadzonej działalności gospodarczej oraz od struktury aktywów jednostki. W praktyce gospodarczej wskaźnik rotacji aktywów przyjmuje niższe wartości w przedsiębiorstwach o wysokiej kapitałochłonności produkcji oraz wyższe wartości w podmiotach niewymagających zaangażowania dużych zasobów majątkowych²².

Do głównych podmiotów zainteresowanych analizą sprawności działania należą: kierownictwo podmiotu, wierzyciele oraz właściciele.

1.4. Zadłużenie

Ostatnim obszarem badawczym analizy wskaźnikowej jest **analiza zadłużenia** przedsiębiorstwa, która jest ściśle powiązana z rentownością i płynnością finansową jednostki gospodarczej. Zasadniczym celem analizy zadłużenia jest ustalenie poziomu zaangażowania kapitałów obcych w działalność przedsiębiorstwa. Ponadto dostarcza odpowiedzi na pytanie: czy jednostka gospodarcza jest w stanie spłacić swoje zadłużenie w wymaganej kwocie i w określonym czasie²³.

Analiza zadłużenia wykorzystuje różne wielkości wskaźników finansowych. Można je podzielić na dwie podstawowe grupy:

- wskaźniki poziomu zadłużenia,
- wskaźniki wypłacalności.

W tabeli 4 przedstawiono mierniki zadłużenia z podziałem na wskaźniki poziomu zadłużenia oraz wskaźniki wypłacalności.

Wskaźniki poziomu zadłużenia oparte są na danych pochodzących z bilansu. Pozwalają na ocenę, w jakim stopniu majątek przedsiębiorstwa jest finansowany przez kapitały obce. Z kolei wskaźniki wypłacalności (zdolności do obsługi zadłużenia) opierają się na danych z rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych. Ukazują zdolność jednostki gospodarczej do obsługi zadłużenia, a więc zwrotu pożytczonego kapitału wraz z odsetkami²⁴.

²¹ J. Czerny, *Rachunkowość przedsiębiorstw...*, dz. cyt., s. 149.

²² E. Nowak, *Analiza sprawozdań...*, dz. cyt., s. 217.

²³ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa...*, dz. cyt., s. 341.

²⁴ Tamże.

Tabela 4. Wskaźniki analizy zadłużenia

Nazwa wskaźnika	Konstrukcja wskaźnika
Wskaźnik ogólnego zadłużenia	zobowiązania ogółem / suma aktywów
Wskaźnik zadłużenia kapitału (funduszu) własnego	zobowiązania ogółem / kapitał (fundusz) własny
Wskaźniki wypłacalności	
Wskaźnik pokrycia obsługi długu z wyniku finansowego netto	wynik finansowy netto / (raty kapitałowe + odsetki)
Wskaźnik pokrycia obsługi długu z wyniku finansowego brutto	(wynik finansowy brutto + odsetki) / (raty kapitałowe + odsetki)
Wskaźnik pokrycia długu nadwyżką finansową	(wynik finansowy brutto + amortyzacja) / (raty kapitałowe + odsetki)

Źródło: M. Zaleska, *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa przez analityka bankowego*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2012.

Powyższe wskaźniki zadłużenia mogą zostać rozszerzone w zależności od różnych kryteriów zadłużenia. Jednym z takich wyróżników może być kryterium czasu. Wobec czego wyróżnia się wskaźniki zadłużenia krótkoterminowego oraz wskaźniki zadłużenia długoterminowego.

W praktyce gospodarczej analizą zadłużenia danej jednostki gospodarczej zainteresowani są kredytodawcy oraz właściciele przedsiębiorstwa.

2. Dobór optymalnego zestawu wskaźników w zależności od celu oceny

Dobór optymalnego zestawu wskaźników finansowych stanowi problem, nad którym zastanawiają się analitycy na całym świecie. Z uwagi na zakres danych zaprezentowanych w sprawozdaniu finansowym istnieje szeroki wachlarz wskaźników finansowych. Z tego względu jednostki mogą dokonywać wyboru wskaźników finansowych o podobnej treści ekonomicznej, a następnie grupować w zestawy wykorzystywane do charakteryzowania poszczególnych sfer działalności przedsiębiorstwa. W zależności od potrzeb odbiorcy analizy wskaźnikowej dokonują selekcji i ograniczają zakres wskaźników finansowych wykorzystywanych do przeprowadzenia analizy sytuacji finansowej.

Jeśli przedmiotem oceny jest badanie kondycji finansowej grupy kapitałowej oraz jednostek wchodzących w jej skład, konieczne jest dokonanie analizy osobno dla sprawozdań jednostkowych jednostek powiązanych oraz dla sprawozdania skonsolidowanego. W przypadku oceny płynności finansowej grupy kapitałowej badanie sprawozdania skonsolidowanego nie odzwierciedla w pełni rzeczywistej sytuacji. Z faktu posiadania kontroli jednostki dominującej nad jednostką podpo-

rządkowaną nie wynika fakt posiadania aktywów bieżących, wobec czego trudno mówić o stopniu płynności finansowej jednostki dominującej. W rzeczywistości ocena taka może doprowadzić do błędnych wniosków. Podobna sytuacja będzie miała miejsce w przypadku analizy i oceny rentowności, sprawności działania oraz zadłużenia przedsiębiorstwa. Z kolei, jeśli przedmiotem badania analityka jest ocena płynności finansowej jednostki dominującej i jednostek podporządkowanych, wówczas ocena płynności finansowej wykonywana jest osobno na sprawozdaniu skonsolidowanym oraz poszczególnych sprawozdaniach jednostkowych. Do oceny będą brane pod uwagę: pozycja firmy na tle grupy lub firm grupy oraz udział danego podmiotu w kształtowaniu płynności jednostki dominującej²⁵.

Do oceny bieżącej spółek giełdowych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych za najważniejsze wskaźniki finansowe uznano: wskaźniki płynności bieżącej i szybkiej, wskaźnik rentowności netto i brutto, jeden wskaźnik zadłużenia oraz wskaźniki giełdowe P/E, P/BV i P/PG.

Z kolei naukowcy, którzy opracowali modele dyskryminacyjne wykorzystywane do prognozowania upadłości przedsiębiorstwa, w swoich modelach często wykorzystują mierniki analizy wskaźnikowej. Jako polskich przedstawicieli w tej dziedzinie można wyróżnić m.in. B. Prusaka, E. Mączyńską, A. Hołdę, D. Hadasik.

Przedmiotem zainteresowania analityka może być również bieżąca sytuacja finansowa jednostki gospodarczej. Wówczas celem oceny sprawozdania finansowego będzie ochrona przedsiębiorstwa przed podjęciem błędnych decyzji kadry zarządzającej, które mogą narazić jednostkę na straty bądź inne negatywne skutki. Bieżąca ocena sprawozdania finansowego przy wykorzystaniu analizy wskaźnikowej może zatem pomóc w określeniu strategii działania przedsiębiorstwa, związanej z właściwą alokacją nadwyżki środków pieniężnych. Podmiotem odpowiedzialnym za sporządzanie i prezentację sprawozdania finansowego jest kierownik jednostki (menedżer). Kondycja finansowa przedsiębiorstwa jest ważną sprawą dla kierownictwa ze względu na ich pozycję w firmie. Zła kondycja finansowa przedsiębiorstwa może być podstawą do zmiany kadry zarządzającej. Dlatego też kierownictwo będzie zainteresowane informacjami zawartymi w sprawozdaniu finansowym, gdyż są one niezwykle pomocne przy planowaniu, kontrolowaniu oraz podejmowaniu racjonalnych decyzji.

Z kolei ocena sytuacji finansowej z punktu widzenia inwestorów związana jest z ochroną ich interesów. Dawcy kapitału, inwestując swój kapitał w firmę, ponoszą ryzyko. Dlatego też potrzebują niezbędnych informacji do oszacowania wielkości ryzyka inwestycji i stopy zwrotu. Akcjonariusze oczekują informacji na temat zdolności jednostki do wypłacenia dywidend. Kredytodawcy wykorzystują analizę wskaźnikową do zbadania zdolności jednostki do spłaty rat kredytów wraz z odsetkami. Pomocą służą modele dyskryminacyjne zbudowane na wskaźnikach finansowych.

²⁵ D. Wędzki, *Analiza wskaźnikowa...*, dz. cyt., s. 108-110.

Badanie sprawozdania finansowego może być przeprowadzone przez biegłego rewidenta. W takiej sytuacji istotne znaczenie ma wiedza biegłego rewidenta, gdyż tylko odpowiedni dobór zestawu wskaźników umożliwi prawidłową diagnozę sytuacji finansowej przedsiębiorstwa oraz formułowanie wniosków dotyczących przyszłej działalności. Aby przeprowadzona analiza była kompleksowa, konieczne jest porównanie uzyskanych wyników z wynikami osiąganymi przez jednostki konkurencyjne w tej samej branży, co pozwoli na ocenę szans i zagrożeń jednostek w niej funkcjonujących.

3. Ograniczenia w ocenie przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdania finansowego

Pomimo wielu zalet analiza wskaźnikowa nie jest doskonałym narzędziem oceny sytuacji finansowej jednostki gospodarczej. Istnieją pewne ograniczenia w ocenie przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdania finansowego.

Po pierwsze, analiza wskaźnikowa ma bardzo ogólny charakter, podstawą analizy są dane pochodzące z przeszłości. Analiza wskaźnikowa nie ukazuje rzeczywistych przyczyn zaistniałych zjawisk. Jednak jeśli analiza taka zostanie uzupełniona analizą makrootoczenia, wówczas może służyć do prognozowania przyszłej działalności.

Istotną kwestią dotyczącą analizy i oceny sprawozdania finansowego jest jakość danych zawartych w sprawozdaniu finansowym jednostki gospodarczej. Na podstawie prawdziwych danych można podjąć złe decyzje finansowe, ale opierając się na złych danych, nie można podjąć prawidłowych decyzji. Ponadto istotnym problemem oceny sprawozdania finansowego są zaburzenia porównywalności wartości wskaźników finansowych uzyskanych na podstawie danych finansowych wykazanych według różnych standardów rachunkowości. Co więcej, wskaźniki finansowe o tej samej nazwie mogą być obliczone według innych wzorów, na przykład rentowność kapitału własnego może być obliczona z wykorzystaniem całego kapitału własnego lub jedynie kapitału podstawowego.

Inną, równie ważną kwestią związaną z ograniczeniem oceny przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdania finansowego jest porównywalność przedsiębiorstw. Aby uzyskać rzetelne wyniki analizy, należy porównywać ze sobą jednostki gospodarcze należące do tej samej branży.

Ponadto dla większości mierników finansowych nie określono optymalnej wartości, dopiero porównanie ich wielkości w czasie, z wartościami wzorcowymi bądź między podmiotami należącymi do tej samej branży pozwala na obiektywną ocenę sytuacji finansowej jednostki gospodarczej.

Innym ograniczeniem w ocenie przedsiębiorstwa jest problem interpretacji wskaźników finansowych. Gdy otrzymane wyniki są niejednoznaczne lub dają

mylące wnioski, konieczne jest całościowe spojrzenie na mierniki wszystkich sfer analizy wskaźnikowej, tj.: płynności, rentowności, efektywności oraz zadłużenia. Niekiedy może dochodzić do pewnych nieścisłości. Na przykład wysoki poziom wskaźnika płynności bieżącej przy niższej średniej branżowej może oznaczać z jednej strony nadpłynność i przygotowywanie się przedsiębiorstwa do inwestycji – jest to pozytywny fakt. Z drugiej strony sytuacja taka może oznaczać brak pomysłu na rozwój oraz niewykorzystanie możliwości na uzyskanie dodatkowych zysków – co jest faktem negatywnym. Z kolei niska rentowność może kojarzyć się z brakiem umiejętności zarządzania przedsiębiorstwem, a z drugiej strony może wiązać się z prowadzeniem polityki optymalizacji podatkowej. Wysoki poziom zadłużenia przedsiębiorstwa można również interpretować w dwojaki sposób. Z jednej strony może świadczyć o trudnościach finansowych, a z drugiej wysoki poziom zadłużenia może oznaczać podjęte inwestycje, które w przyszłości przyniosą zyski dla przedsiębiorstwa. Warto dodać, że obliczone wskaźniki finansowe mogą przybierać różne wartości dla jednostek działających w różnej skali działalności. Małe jednostki w porównaniu do dużych jednostek zwykle charakteryzują się niższą płynnością, wyższą rentownością, niższym poziomem zadłużenia oraz dłuższym cyklem zarządzania majątkiem obrotowym. Dlatego też istnieje konieczność porównania jednostek o podobnym rozmiarze, nie tylko działającymi w tym samym sektorze.

Do grona ograniczeń w ocenie przedsiębiorstwa należy dołączyć również ryzyko prowadzenia działalności. W zasadzie analiza wskaźnikowa niewiele mówi na ten temat. Poważnym problemem w tym aspekcie jest ryzyko błędnej oceny zdolności jednostki do kontynuowania działalności, w sytuacji, kiedy istnieje realne zagrożenie jej kontynuowania, które obecnie nie wywiera wpływu na finanse jednostki gospodarczej. Ryzyko takie może nie ujawniać się w obliczonych wskaźnikach finansowych ani w sprawozdaniu finansowym. Konieczne jest przeprowadzenie analizy czynników pozafinansowych, tj. zobowiązań pozabilansowych, długookresowych planów i prognoz finansowych, analizy konkurencji, systemu kontroli kosztów, systemu kontroli wydajności pracowników itp.

Podsumowanie

W niniejszym rozdziale dokonano ogólnej charakterystyki analizy wskaźnikowej, która obejmuje następujące sfery działalności przedsiębiorstwa: płynność finansowa, rentowność, sprawność działania oraz zadłużenie.

Jak już wspomniano, analiza wskaźnikowa jest powszechnie stosowanym narzędziem służącym do oceny sytuacji finansowej jednostki gospodarczej. W literaturze przedmiotu występuje wiele różnorodnych wskaźników. Z tego względu dokonuje się wyboru wskaźników o podobnej treści ekonomicznej i grupuje w ze-

stawy wykorzystywane później do oceny poszczególnych dziedzin działalności przedsiębiorstwa.

Pomimo wielu niekwestionowanych zalet analiza wskaźnikowa nie jest doskonałym narzędziem służącym do oceny sytuacji finansowej jednostki gospodarczej. Obliczone wskaźniki finansowe są użyteczne tylko wtedy, gdy zostaną porównane z odpowiednimi standardami. Ponadto wiarygodność wskaźników finansowych zależy od danych źródłowych. Warto dodać, że nie istnieje jedna, najlepsza wartość danego wskaźnika finansowego. Zależy ona od konkurencji, strategii realizowanej przez daną jednostkę, pozycji i osoby dokonującej oceny, jej doświadczenia i znajomości przedsiębiorstwa oraz branży, w jakiej ono działa.

Bibliografia

- Czerny J., *Rachunkowość przedsiębiorstw w szczególnych sytuacjach*, Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości w Poznaniu, Poznań 2006.
- Dynus M., Kołosowska B., Prewysz-Kwinto P., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa. Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2005.
- Ejsmont A., Ostrowska D., *Analiza wskaźnikowa działalności przedsiębiorstw – wybrane elementy*, Wydawnictwo Uczelniane Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Edwarda F. Szczepanika, Suwałki 2011.
- Gabruszewicz W., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
- Gabruszewicz W., Kołaczyk Z., *Bilans. Wartość poznawcza i analityczna*, Difin, Warszawa 2005.
- Janik W., Paździor A., Paździor M., *Analiza i diagnozowanie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa*, Politechnika Lubelska, Lublin 2014.
- Kotowska B., Uziębło A., Wyszowska-Kaniewska O., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie. Przykłady, zadania i rozwiązania*, CeDeWu, Warszawa 2009.
- Kowalak R., *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa w badaniu zagrożenia upadłością*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2008.
- Martyniuk T.(red.), *Rachunkowość przedsiębiorstwa w szczególnych sytuacjach*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Micherda B. (red.), *Sprawozdania finansowe i ich analiza*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce Zarząd Główny Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych, Warszawa 2011.
- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2008.
- Wędzki D., *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2009.
- Zaleska M., *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa przez analityka bankowego*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2012.

4

Analiza dokonań finansowych i sytuacji przedsiębiorstwa za pomocą analizy finansowej – przykłady¹

Wstęp

W warunkach gospodarki rynkowej niemal każda decyzja gospodarcza, finansowa lub inwestycyjna zawiera w sobie elementy niepewności i ryzyka. W konsekwencji proces decyzyjny potrzebuje ciągłego dopływu informacji i wykonywania analiz ekonomiczno-finansowych należących do podstawowych elementów zarządzania strategicznego. W podejmowaniu decyzji zapewniających efektywny rozwój przedsiębiorstwa kluczowym elementem staje się analiza finansowa.

Analiza finansowa jest najstarszym narzędziem analizy ekonomicznej przedsiębiorstwa. Służy poznaniu przebiegu procesów finansowych, określania zależności między nimi oraz oceny ich wpływu na wyniki przedsiębiorstwa. Przedmiot i zakres analizy finansowej jest bardzo szeroki, w dużej mierze uzależniony od branży, rodzaju przedsiębiorstwa, liczby i szczegółowości dostępnych informacji, czy chociażby potrzeb zlecniodawcy oraz intencji wykonawcy analizy.

Celem rozdziału jest porównanie i ocena sytuacji finansowej spółek z branży energetycznej w latach 2011-2014. Podmiotem badań jest sektor energetyczny, przedmiotem zaś analiza podstawowych dokumentów finansowych grup energetycznych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie w kontekście możliwości samofinansowania przedsięwzięć inwestycyjnych środkami wewnętrznymi, pochodzącymi z amortyzacji i zysku zatrzymanego. Analizą objęto grupy energetyczne z indeksu WIG – Energia. Głównym celem przeprowadzonych badań jest także udowodnienie, że na podstawie informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych oraz wnikliwej analizy, możliwe staje się wcześniejsze przewidywanie niepożądanych sytuacji mających miejsce w przyszłości.

¹ Mgr Karolina Gałązka, Politechnika Lubelska, k.galazka@pollub.pl

1. Metody oceny efektywności finansowej przedsiębiorstw

Dokonując oceny sytuacji finansowej wybranych podmiotów, posłużono się modelowym zestawem wskaźników finansowych, który wykorzystano przy wszystkich przykładach przedsiębiorstw. Zbyt duża liczba wskaźników zazwyczaj utrudnia ocenę, dlatego ograniczono się do tych wskaźników oraz danych finansowych, których pojemność informacyjna jest największa. Zestaw wykorzystanych wskaźników oraz ich szczegółowa charakterystyka została przedstawiona w tabeli 1.

Tabela 1. Wskaźniki wykorzystywane w analizie sytuacji finansowej wybranych podmiotów

Lp.	Nazwa wskaźnika	Konstrukcja wskaźnika
1.	Wskaźnik złotej reguły bilansowej	$\frac{\text{Kapitał własny}}{\text{Aktywa trwałe}}$
2.	Wskaźnik złotej reguły finansowej	$\frac{\text{Kapitał stały}}{\text{Aktywa trwałe}}$
3.	Wskaźnik ogólnej płynności finansowej	$\frac{\text{Aktywa obrotowe}}{(\text{zobowiązania krótkoterminowe} + \text{rozliczenia międzyokresowe})}$
4.	Wskaźnik rentowności obrotu mierzony zyskiem netto	$\frac{\text{Zysk netto}}{\text{Przychody ze sprzedaży netto}}$
5.	Możliwość finansowania inwestycji środkami wewnętrznymi	$\text{Amortyzacja} + \text{zysk zatrzymany}$
6.	Relacja możliwości finansowych do wydatków inwestycyjnych	$\frac{\text{Środki wewnętrzne}}{\text{Wydatki inwestycyjne}}$
7.	Stopa dywidendy	$\frac{\text{Wypłacona dywidenda}}{\text{Zysk netto}}$

Źródło: opracowanie własne na podstawie: W. Janik, A. Paździor, M. Paździor, *Analiza i diagnozowanie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2014; W. Janik, P. Paździor, *Zarządzanie finansami spółki kapitałowej*, PWE, Warszawa 2010; W. Janik, P. Paździor, *Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstw*, WSPA, Lublin 2010.

Do oceny sytuacji finansowej wybranych podmiotów zbadano dynamikę poszczególnych wskaźników oraz dokonano porównania ich wartości między poszczególnymi przedsiębiorstwami. Dokonana analiza pozwoliła nie tylko na ocenę kondycji finansowej poszczególnych przedsiębiorstw, ale także wskazano na ich mocne i słabe strony wynikające z kondycji finansowej podmiotów.

2. Charakterystyka wybranych przedsiębiorstw – spółki z WIG Energia

Przedmiotem dalszej analizy są skonsolidowane sprawozdania finansowe grup energetycznych notowanych na GPW w Warszawie. W Polsce energia elektryczna wytwarzana jest w trzech grupach podmiotów: elektrowniach systemowych (nazywanych inaczej zawodowymi), do których zalicza się elektrownie na węglu brunatnym i kamiennym, elektrociepłowniach oraz w firmach bazujących na źródłach odnawialnych. Elektrowni zawodowych jest 19 i wytwarzają łącznie ok. 75% łącznej energii elektrycznej. Pośród elektrowni systemowych w produkcji energii elektrycznej dominują elektrownie na węgiel kamienny – średnio 55% energii elektrycznej². W elektrociepłowniach energia elektryczna wytwarzana jest w połączeniu z produkcją ciepła. Ich udział w produkcji energii elektrycznej w Polsce w 2013 r. wynosił 36%³.

Chcąc scharakteryzować polskie grupy energetyczne, należy zaznaczyć, iż grupy te powstały w wyniku konsolidacji polskiego rynku energetycznego na mocy rządowego programu. Celem programu było m.in. utworzenie silnych ekonomicznie przedsiębiorstw, będących w stanie ponosić koszty inwestycji, poprawiać warunki konkurencji i równoważyć rynek energetyczny. Przemiany strukturalne w sektorze energetycznym poszły w kierunku tworzenia nowych, strategicznych jednostek koncentrujących się na usługach dla odbiorców, masowej konsolidacji i wzrostu koncentracji. Przede wszystkim zwiększyła się samodzielność zakładów energetycznych i wielu elektrociepłowni poprzez przekształcenie ich z przedsiębiorstw państwowych w jednoosobowe spółki Skarbu Państwa. W ostatnich latach globalizacja była i jest główną przyczyną powodującą, że większość polskich przedsiębiorstw energetycznych zmierza do utworzenia grup kapitałowych. W latach 2006-2008 doszło do konsolidacji branży energetycznej. W wyniku tego powstały cztery zintegrowane pionowo koncerny energetyczne: PGE Polska Grupa Energetyczna S.A., Tauron Polska Energia S.A., Grupa Kapitałowa Enea S.A., Grupa Kapitałowa Energa S.A. Należy także zauważyć, że wytwarzanie energii nie jest jedynym obszarem działalności tych grup, a często nawet głównym segmentem działalności. Spółki notowane na WIG – Energia zajmują się również dystrybucją oraz sprzedażą energii, a niektóre nawet wydobywaniem węgla⁴.

Indeks WIG – Energia jest indeksem sektorowym, w którego skład wchodzi spółki uczestniczące w indeksie WIG i jednocześnie zakwalifikowane do sektora „Energetyka”. Analizowany subindeks sektorowy obliczany jest przez GPW od dnia 4 stycznia 2010 roku, jego datą bazową zaś jest 31 grudnia 2009 roku. W skład indeksu początkowo wchodziły 4 spółki, do końca roku 2011 liczba ta zwiększyła

² Statystyka elektroenergetyki polskiej 2012, ARE, Warszawa 2013, s. 56.

³ Sytuacja w elektroenergetyce, ARE, Warszawa 2011, nr 2.

⁴ M. Panfil, A. Szablewski, *Wycena spółek z WIG30. Specyfika, metody, przykłady*, Poltext, Warszawa 2014, s. 169-170.

się do 8, na początku zaś roku 2012, po wykluczeniu z indeksu spółki Elektrociepłownia Będzin S.A. liczba ta zmniejszyła się do 7⁵.

Tabela 2. Skład Indeksu WIG – Energia w maju 2015 roku

Lp.	Instrument	Pakiet	Wartość rynkowa pakietu (zł)	Udział portfelu
1	PGE	778 079 000	16 145 139 250	50,53%
2	TAURONPE	1 043 590 000	5 030 103 800	15,74%
3	ENERGA	200 740 000	5 020 507 400	15,71%
4	ENEA	214 078 000	3 489 471 400	10,92%
5	CEZ	9 297 000	867 410 100	2,71%
6	ZEPAK	24 622 000	598 314 600	1,87%
7	KOGENERA	7 449 000	431 967 510	1,35%
8	PEP	8 365 000	278 554 500	0,87%
9	INTERAOLT	4 000 000	75 920 000	0,24%
10	BĘDZIN	1 074 000	15 841 500	0,05%
Razem:			31 953 230 060	100,00%

Źródło: http://www.gpw.pl/portfele_indeksow#WIG-ENERG (data dostępu: 30.05.2015)

W roku 2012 do indeksu włączono 3 spółki, co dało łącznie 10 spółek na koniec roku 2012. Po wykluczeniu na początku roku 2013 z indeksu spółki ESTAR w jego skład wchodziło 9 podmiotów i tyle pozostało w nim do początku maja 2013 roku. Obecnie w skład analizowanego indeksu wchodzi 10 jednostek – w tym nieobecna we wcześniejszych latach grupa INTERAOLT (tabela 2).

3. Sytuacja finansowa wybranych podmiotów gospodarczych

Analiza wskaźnikowa jako metoda analizy finansowej spółek z Indeksu WIG – Energia. Analizą objęto lata 2011-2014. Jej celem jest ocena kondycji finansowej wybranych podmiotów oraz ich zasobów finansowych, które mogą być wykorzystane do finansowania inwestycji.

Struktura majątkowo-kapitałowa bezpośrednio wpływa na poziom ponoszonego ryzyka finansowego. Do jego określenia w badanych grupach energetycznych wykorzystano wskaźniki: złotej reguły bilansowej, złotej reguły finansowej oraz ogólnej płynności finansowej. Natomiast do oceny rentowności badanych podmiotów posłużono się wskaźnikiem rentowności obrotu mierzonym zyskiem netto.

⁵ http://www.gpw.pl/portfele_indeksow#WIG-ENERG

Tabela 3. Wskaźnik złotej reguły bilansowej w badanych spółkach w latach 2011-2014

Lp.	Nazwa spółki	2011	2012	2013	2014
1.	PGE	0,926	0,907	0,914	0,860
2.	TAURONPE	0,694	0,657	0,645	0,639
3.	ENEA	1,070	0,993	0,929	0,841
4.	CEZ	0,496	0,514	0,524	0,548
5.	KOGENERA	0,791	0,778	0,823	0,763
6.	PEP	0,542	1,062	0,922	0,845
7.	ENERGA	0,816	0,722	0,636	0,646
8.	BĘDZIN	0,887	0,991	1,074	1,043
9.	ZEPAK	0,746	0,658	0,933	0,873
10.	INTERAOLT	0,460	0,422	0,272	0,532
Średnia		0,743	0,770	0,767	0,759

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań skonsolidowanych spółek energetycznych GPW za lata 2011-2014.

W badanych grupach energetycznych występowało niewielkie zróżnicowanie wskaźnika sfinansowania majątku trwałego kapitałem własnym, o czym świadczy wskaźnik zmienności wynoszący 0,262. Rozpiętość analizowanego wskaźnika w badanej grupie waha się w granicach od 0,272 (INTERAOLT w roku 2013) do 1,074 (BĘDZIN w 2013 roku). Tylko trzy (ENEA, PEP, BĘDZIN) spośród ośmiu badanych spółek spełniają złotą regułę bilansową w pojedynczych latach okresu 2011-2014 (tabela 3). Finansowanie majątku trwałego tylko własnymi środkami może wskazywać na awersję zarządu do podejmowania dodatkowego ryzyka związanego z działalnością inwestycyjną⁶.

Obok wskaźnika złotej reguły bilansowej o poziomie struktury majątkowo-kapitałowej informuje także wskaźnik sfinansowania majątku trwałego kapitałami stałymi (złota reguła finansowa). W większości badanych grup energetycznych wartość tego wskaźnika była wyższa od 1. W roku 2012 w grupie KOGENERA nie przestrzegano ani złotej reguły bilansowej ani złotej reguły finansowej. Podmiot ten funkcjonował w warunkach wysokiego ryzyka finansowego. W kolejnych latach 2013-2014 nastąpiła zmiana. Ryzyko finansowe ograniczono, spełniając złotą regułę finansową (tabela 4). W grupie ZEPAK poziom ponoszonego ryzyka finansowego został ograniczony tylko w roku 2011, w kolejnych okresach jednostka nadal nie spełnia złotej reguły finansowej oraz bilansowej. Wartości wskaźników sfinansowania majątku trwałego kapitałem stałym niższe od jedności wskazują na niskie wartości kapitału pracującego. Oznacza to, że był on w niewielkim stopniu wykorzystywany do finansowania majątku obrotowego.

⁶ W. Janik, A. Paździor, *Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstwa*, WSPA, Lublin 2010, s. 67.

Tabela 4. Wskaźnik złotej reguły finansowej w badanych spółkach w latach 2011-2014

Lp.	Nazwa spółki	2011	2012	2013	2014
1.	PGE	1,089	1,094	1,109	1,129
2.	TAURONPE	1,014	1,016	0,983	1,056
3.	ENEA	1,217	1,152	1,135	1,133
4.	CEZ	1,011	1,045	1,062	1,052
5.	KOGENERA	1,050	0,970	1,085	1,093
6.	PEP	1,187	1,737	1,558	1,432
7.	ENERGA	1,180	1,170	1,152	1,193
8.	BĘDZIN	1,182	1,299	1,396	1,308
9.	ZEPAK	1,075	0,991	0,936	0,972
10.	INTERAOLT	1,204	1,135	0,892	1,098
Średnia		1,121	1,161	1,131	1,147

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań skonsolidowanych spółek energetycznych GPW za lata 2011-2014.

Dokonując dalszej analizy sytuacji finansowej wybranych grup energetycznych, policzono wskaźnik ogólnej płynności finansowej. Najwyższą wartość wskaźnika zaobserwowano w roku 2014 w grupie PEP (5,139), najniższą zaś w roku 2013 w grupie INTERAOLT (0,859) (tabela 5).

Tabela 5. Wskaźnik ogólnej płynności finansowej w badanych spółkach w latach 2011-2014

Lp.	Nazwa spółki	2011	2012	2013	2014
1.	PGE	1,380	1,458	1,670	1,929
2.	TAURONPE	1,067	1,075	0,911	1,327
3.	ENEA	2,202	1,828	1,736	2,030
4.	CEZ	1,041	1,187	1,112	1,134
5.	KOGENERA	1,164	0,904	1,356	1,525
6.	PEP	1,620	2,902	4,991	5,139
7.	ENERGA	1,783	1,762	1,763	2,107
8.	BĘDZIN	1,670	1,937	2,519	1,937
9.	ZEPAK	1,482	0,952	1,367	1,519
10.	INTERAOLT	1,493	1,320	0,859	1,118
Średnia		1,490	1,532	1,828	1,977

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań skonsolidowanych spółek energetycznych GPW za lata 2011-2014.

Na wysoki poziom wskaźnika bieżącej płynności w grupie PEP w roku 2014 wpływał duży udział środków pieniężnych w aktywach obrotowych, wynoszący nieco ponad 48% (48,39%). W poprzednich okresach był on również wysoki, gdyż

mieścił się w granicach 35%-45%. Natomiast w grupie INREAOLT w roku 2013 mogły występować okresowe kłopoty ze spłatą bieżących zobowiązań. Wskaźnik płynności bieżącej przyjmował dosyć niskie wartości przy jednocześnie niskim udziale środków pieniężnych i ich ekwiwalentów w aktywach obrotowych wynoszącym prawie 1,5% (1,497%) w roku 2013. W kolejnym okresie nastąpiła już wyraźna poprawa. Wskaźnik bieżącej płynności zaczął przyjmować wartości wzorcowe, a udział środków pieniężnych i ich ekwiwalentów w aktywach obrotowych wzrósł do ponad 10% (10,94%). Pozostałe grupy energetyczne wykazują stabilną sytuację w zakresie zdolności do regulacji zobowiązań krótkoterminowych.

Tabela 6. Wskaźnik rentowności obrotu mierzony zyskiem netto w badanych spółkach w latach 2011-2014

Lp.	Nazwa spółki	2011	2012	2013	2014
1.	PGE	0,177	0,106	0,137	0,130
2.	TAURONPE	0,060	0,062	0,070	0,064
3.	ENEA	0,082	0,070	0,078	0,092
4.	CEZ	0,194	0,187	0,174	0,169
5.	KOGENERA	0,117	0,085	0,103	0,044
6.	PEP	0,323	0,709	0,051	0,081
7.	ENERGA	0,065	0,041	0,066	0,095
8.	BĘDZIN	0,074	0,066	0,027	0,016
Średnia		0,136	0,166	0,088	0,086

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań skonsolidowanych spółek energetycznych GPW za lata 2011-2014.

Do oceny rentowności badanych podmiotów posłużono się wskaźnikiem rentowności obrotu mierzonym zyskiem netto. Rentowność sprzedaży mierzona zyskiem netto w poszczególnych grupach energetycznych była bardzo silnie zróżnicowana. Współczynnik zmienności w analizowanym okresie ukształtował się na poziomie 1,040. Najwyższą rentowność osiągnęła spółka PEP w roku 2012 (70,9%), najniższą zaś grupa BĘDZIN w roku 2014 (1,6%). W analizowanych grupach energetycznych na przestrzeni lat 2011-2012 średnie wskaźniki rentowności mierzone zyskiem netto przyjmowały coraz wyższe wartości, osiągając poziom prawie 17% w roku 2012 (tabela 6). W kolejnym roku nastąpił już spadek tej rentowności. Dla wszystkich grup energetycznych średnio w całym analizowanym okresie z każdej 1 zł przychodów ze sprzedaży uzyskiwano 12 gr. (0,119) zysku netto. W ostatnim latach – jak już wspomniano – zauważa się zmniejszenie rentowności sprzedaży. Warto podkreślić, że w badanym okresie następowały różnokierunkowe zmiany średnich cen sprzedaży energii elektrycznej, w zależności od kierunków sprzedaży⁷.

⁷ Statystyka elektroenergetyki polskiej 2012-2013, s. 56.

Przeprowadzona analiza wskazuje na dobrą sytuację finansową grup energetycznych notowanych na GPW w Warszawie. Mimo znaczącego zróżnicowania tej sytuacji w poszczególnych podmiotach (w badanym okresie) sytuacja w każdym z nich ulegała poprawie. Trzeba jednak zauważyć, że w dużej mierze zależy ona od cen energii oraz relacji popytu i podaży. Przy wysokich kosztach stałych, które są charakterystyczne dla tego sektora, wysoki spadek zapotrzebowania na energię elektryczną znajduje odzwierciedlenie w szybszym spadku przychodów ze sprzedaży niż kosztów.

4. Możliwości samofinansowania przedsięwzięć inwestycyjnych badanych podmiotów w latach 2011-2014

Jednym ze sposobów finansowania rozwoju jest finansowanie wewnętrzne. Jego źródłem są zasoby własne pochodzące z wygospodarowanego zysku i odpisów amortyzacyjnych. W badanych grupach energetycznych średni poziom wewnętrznych środków przeznaczonych na rozwój tych podmiotów w okresie 2013-2014 znacznie wzrósł w porównaniu do lat 2011-2012. W latach 2011-2012 średnio na rozwój badanych grup energetycznych przeznaczono nieco ponad 2 900 mln zł, natomiast w roku 2013 wartość tych środków wzrosła prawie dwunastokrotnie i wynosiła już ponad 35 000 mln zł (por. tabelę 7). W badanych grupach energetycznych występowało duże zróżnicowanie wartości wewnętrznych zasobów przeznaczanych na rozwój. Współczynnik zmienności wynosił aż 3,645. Najwięcej środków wygospodarowała grupa ZEPAK (320 mln zł w 2013 r.), najmniej zaś grupa BĘDZIN (10,26 mln zł w r. 2013).

Tabela 7. Możliwość finansowania inwestycji środkami wewnętrznymi badanych grup energetycznych w latach 2011-2014 (w mln zł)

Lp.	Nazwa spółki	2011	2012	2013	2014
1.	PGE	16 163,38	14 863,64	18 674,91	19 925,00
2.	TAURONPE	1 909,09	2 166,49	2 198,72	2 985,52
3.	ENEA	5 740,81	6 271,57	6 841,05	8 533,40
4.	CEZ	180,52	203,61	207,57	211,80
5.	KOGENERA	426,30	397,85	395,87	526,68
6.	PEP	121,36	166,31	24,15	42,74
7.	ENERGA	3 182,11	2 954,38	3 290,59	3 817,66
8.	BĘDZIN	24,58	24,67	10,26	28,50
9.	ZEPAK	1 741,72	1 812,79	320 052,50	304 026,69
10.	INTERAOLT	67,94	46,93	20,47	49,32
Średnia		2 955,78	2 890,82	35 171,61	34 014,73

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań skonsolidowanych spółek energetycznych GPW za lata 2011-2014.

Zróźnicowanie to jest rezultatem różnic w wielkości porównywanych podmiotów gospodarczych, rentowności ich działalności, prowadzonej przez nie polityki dywidend oraz poziomu dotychczasowego umorzenia wartości rzeczowego majątku trwałego. Najwyższych odpisów amortyzacyjnych w analizowanym okresie dokonała właśnie grupa ZEPAK, najniższych zaś grupa BĘDZIN. Podobna sytuacja dotyczyła zysku zatrzymanego.

Tabela 8. Relacja możliwości finansowych do wydatków inwestycyjnych w latach 2011-2014

Lp.	Nazwa spółki	2011	2012	2013	2014
1.	PGE	2,32	2,89	3,22	2,32
2.	TAURONPE	0,77	0,62	0,51	0,85
3.	ENEA	1,80	2,40	3,27	2,74
4.	CEZ	18,88	19,36	20,14	19,57
5.	KOGENERA	2,50	2,70	22,32	24,24
6.	PEP	0,55	3,87	8,13	0,74
7.	ENERGA	1,53	1,60	2,19	0,28
8.	BĘDZIN	3,50	3,23	2,06	2,53
9.	ZEPAK	3,88	0,65	2,07	0,73
10.	INTERAOLT	0,95	10,90	56,54	174,90
Średnia		3,67	4,82	12,05	22,89

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań skonsolidowanych spółek energetycznych GPW za lata 2011-2014.

Wewnętrzne zasoby grup energetycznych przeznaczonych na ich rozwój pozostawały w różnej relacji do wysokości ponoszonych wydatków inwestycyjnych (współczynnik zmienności wynosił 2,297). W spółce PEP (w roku 2014) odnotowano zdecydowanie niższy poziom własnych środków przeznaczonych na rozwój w stosunku do faktycznie ponoszonych wydatków inwestycyjnych. Środki własne tej spółki zabezpieczały w badanym okresie od 55% do 74% nakładów inwestycyjnych. Średnio zasoby własne pokrywały około 65% wydatków inwestycyjnych. Konsekwencją prowadzonej polityki inwestycyjnej było wysokie zadłużenie. W roku 2008 wynosiło ono prawie 68%, w roku 2011 zaś kształtowało się na poziomie nieco ponad 63%. Średnia wartość relacji wygospodarowywanych środków do wydatków inwestycyjnych w latach 2011-2014 wynosiła 10,7. W poszczególnych latach jej wartość zmieniała się od 3,67 (2011 rok) do 22,89 (2014 rok) – tabela 8.

Zasób środków własnych możliwych do zainwestowania w majątek trwały zależy w dużej mierze od polityki dywidend prowadzonej przez zarządy. Stopa dywidendy w poszczególnych grupach energetycznych była bardzo zróżnicowana. Współczynnik zmienności ukształtował się na poziomie 1,604. Najwięcej na wy-

płatę dywidend przeznaczono w grupie INTERAOLT w roku 2013 (tabela 9). Najniższą stopę dywidendy odnotowano w grupie KOGENRA (0,1% w roku 2013). Grupa ZEPAK w latach 2011-2013 oraz grupa BĘDZIN w latach 2013-2014 nie wypłacała dywidend.

Tabela 9. Stopa dywidendy w badanych grupach energetycznych w latach 2011-2014

Lp.	Nazwa spółki	2011	2012	2013	2014
1.	PGE	0,284	1,085	0,389	0,564
2.	TAURONPE	0,223	0,363	0,266	0,282
3.	ENEA	0,245	0,298	0,222	0,277
4.	CEZ	0,111	0,116	0,122	0,120
5.	KOGENERA	0,433	0,707	0,010	0,074
6.	PEP	0,002	0,001	0,014	0,000
7.	ENERGA	0,286	1,422	0,663	0,410
8.	BĘDZIN	0,497	0,553	0,000	0,000
9.	ZEPAK	0,000	0,000	0,000	0,169
10.	INTERAOLT	0,761	1,102	3,726	0,061
Średnia		0,284	0,565	0,541	0,196

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań skonsolidowanych spółek energetycznych GPW za lata 2011-2014.

Wysokość wypłaconej dywidendy ściśle koresponduje z zyskiem zatrzymanym. Im wskaźnik ten jest mniejszy, tym większa część zysku pozostaje w przedsiębiorstwach i może być źródłem finansowania rozwoju. Średnio w latach 2011-2014 na wypłatę dywidend przeznaczano prawie 40% wypracowanego zysku netto. Wyższą stopę dywidendy od średniej wartości w analizowanym okresie osiągnęły dwie grupy energetyczne PGE (średnio 58%) oraz ENERGA (średnio 70%). Mniej zysku netto na wypłaty dla akcjonariuszy przeznaczano w pozostałych grupach. W badanych podmiotach występowało bardzo duże zróżnicowanie wysokości środków przeznaczanych na wypłatę dywidend. Współczynnik zmienności wynosił aż 4,592. Największą kwotę wypłaconych dywidend odnotowano w grupie PGE (3506,33 mln zł w r. 2012). Najniższą kwotę dywidendy wypłacono w grupie PEP (0,11 mln zł w r. 2012).

Zakończenie

Dystrybucja energii elektrycznej w Polsce jest w pełni regulowana oraz nadzorowana przez Urząd Regulacji Energetyki. Działalność dystrybucyjna stanowi ścisły monopol naturalny (właściwy na danym rynku lokalnym), dlatego podlega

ściłym regulacjom m.in. w zakresie taryfikacji usług. W roku 2010 weszły w życie zmiany w prawie energetycznym, m.in. wprowadzono obowiązek publicznej sprzedaży energii elektrycznej przez wytwórców⁸.

Sytuacja finansowa analizowanych spółek przedstawia się dobrze. Nie są one mocno zadłużone, co pozwoli na prostszą realizację swoich planów inwestycyjnych, a te są całkiem pokaźne. Badane grupy energetyczne odnotowują stabilne zyski w każdym roku, a pierwsze półrocze 2014 roku okazało się być półroczem sektora energetycznego. Z analizy wynika, że w większości badanych podmiotów wewnętrzne zasoby finansowe pochodzące z odpisów amortyzacyjnych i zysku zatrzymanego nie tylko wystarczały na pokrycie wydatków inwestycyjnych w analizowanym okresie, lecz znacząco je przewyższały. Wskazuje to na dużą ostrożność grup energetycznych w podejmowaniu działalności inwestycyjnej. Mimo wysokich potrzeb, głównie o charakterze modernizacyjno-odtworzeniowym, zakres podejmowanych przedsięwzięć inwestycyjnych był niewspółmiernie mały. Wysokie stopy wypłaty dywidend mogą wskazywać na to, że grupy kapitałowe funkcjonujące w elektroenergetyce nie mają wyraźnie określonych strategii rozwojowych. Jak zauważa J. Rączka, w najbliższych 2-3 latach koncerny elektroenergetyczne będą z dużą rezerwą podchodziły do działań inwestycyjnych⁹. Niektóre z koncernów energetycznych już zapowiedziały zamrożenie projektów dotyczących budowy nowych bloków energetycznych.

Podsumowując dokonaną analizę finansową podmiotów należących do branży energetycznej, nie ulega wątpliwości fakt, iż analiza wskaźnikowa jest nieodłączną częścią zarządzania finansami danej jednostki gospodarczej. Umożliwia przewidywanie przyszłych dochodów firmy oraz jest podstawą do planowania działań inwestycyjnych. Oparta na prostych obliczeniach, staje się próbą szerszego spojrzenia na działalność finansową przedsiębiorstwa. Zaletą analizy wskaźnikowej jest wszechstronne podejście do oceny stanu majątkowego i finansowego firmy, co pozwala określić bieżącą pozycję jednostki, stopień realizacji celów i potencjał rozwojowy firmy. Jednak należy pamiętać, że same wskaźniki finansowe nie zapewniają poznania analizowanego zjawiska, dopiero wnikliwa ich analiza pozwala na interpretację badanych wielkości w odniesieniu do branży, w której funkcjonują badane podmioty gospodarcze.

⁸ M. Panfil, A. Szablewski, *Wycena spółek z WIG30 ...*, dz. cyt., s. 169-170.

⁹ J. Rączka, *Gdzie dziś zarabia się w elektroenergetyce*, Centrum Strategii Energetycznych (<http://cse.ibnigr.pl/gdzie-dzis-zarabia-sie-w-elektroenergetyce/> z dnia 08.08. 2013). Polska Grupa Energetyczna już zapowiedziała weryfikację swojej strategii, wysyłając równocześnie sygnały o możliwości wstrzymania rozbudowy Elektrowni Opolo (por.: *Inwestycja PGE w Opolu za 9,4 mld zł pod znakiem zapytania*, „Ekonomia & rynek”, dodatek do „Rzeczpospolitej” z dnia 4 kwietnia 2013 r.).

Bibliografia

- Janik W. (red.), *Sytuacja finansowa przedsiębiorstw sektora elektroenergetycznego w Polsce*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2013.
- Janik W., Paździor A., *Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstwa*, WSPA, Lublin 2010.
- Panfil M., Szablewski A., *Wycena spółek z WIG30. Specyfika, metody przykłady*, Poltext, Warszawa 2014.
- Rączka J., *Gdzie dziś zarabia się w elektroenergetyce*, Centrum Strategii Energetycznych (<http://cse.ibnigr.pl/gdzie-dzis-zarabia-sie-w-elektroenergetyce/> z dnia 8.08. 2013).
- Statystyka elektroenergetyki polskiej 2012*, ARE, Warszawa 2013.
- Sytuacja w elektroenergetyce*, ARE, Warszawa 2011, nr 2.
- http://www.gpw.pl/portfele_indeksow#WIG-ENERG (data dostępu: 30.05.2015 r.).

5

Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa¹

Wstęp

Menedżerowie coraz częściej mówią o potrzebie uwzględniania interesów społecznych w zarządzaniu współczesnymi przedsiębiorstwami. Jednak, aby było to możliwe, niezbędne są rzetelne i miarodajne informacje. Informacji takich może dostarczać system rachunkowości, ponieważ wykorzystuje on spójne i dopracowane pod względem metodologicznym zasady².

Mając na uwadze potrzeby informacyjne przedsiębiorstw oraz zalety sprawozdawczości finansowej, za cel niniejszego rozdziału przyjęto przedstawienie sprawozdania finansowego, jako źródła informacji o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa. Realizując taki cel, w pierwszej kolejności przybliżono podstawowe poglądy na temat obowiązków przedsiębiorstw wobec społeczeństwa. Następnie, przyjmując za kontekst rozważań model odpowiedzialności według Carroll, podjęto próbę określenia, w jakim stopniu sprawozdanie finansowe może dostarczać danych do oceny poziomu społecznej odpowiedzialności jednostki gospodarczej.

1. Pojęcie społecznej odpowiedzialności

Termin „społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa” jest różnie rozumiany nie tylko przez menedżerów. Wśród naukowców w tej sprawie zdania są także podzielone mimo prowadzenia systematycznych badań, co najmniej od lat 60-tych poprzedniego wieku³. Nie powinno to jednak wzbudzać większego zdziwienia, je-

¹ Dr Grzegorz Zasuwa, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, gzasuwa@kul.pl

² W.A. Nowak, *Teoria sprawozdawczości finansowej. Perspektywa standardów rachunkowości*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2010, s. 131-132.

³ G. Zasuwa, *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw: rozwój idei, korzyści finansowe i reakcje konsumentów*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2007, nr 3, s. 324.

śli zauważymy, że pytanie o zakres społecznej odpowiedzialności firmy należy do domeny tak zwanej ekonomii normatywnej. W tym nurcie celem nie jest bowiem odkrywanie obiektywnych zasad, według których funkcjonuje gospodarka, tylko określenie, jak chcemy, aby wyglądało życie gospodarcze.

W kontekście społecznej odpowiedzialności kluczowe pytanie brzmi: czego należy oczekiwać od przedsiębiorstw z punktu widzenia społecznego? Przeciwnicy społecznego zaangażowania, wśród których najsłynniejszym prawdopodobnie przedstawicielem był Milton Friedman, oczekują od firm przede wszystkim zysków. Wymieniony laureat Nagrody Nobla uważał, że menedżer kierujący firmą jest jedynie pracownikiem, którego obowiązkiem jest pomnażanie kapitału właścicieli, oczywiście zgodnie z zasadami współżycia społecznego. Wedle tego stanowiska menedżerowie nie mają prawa do przekazywania powierzonych im zasobów na cele dobroczynne. Właściciele mogą wedle swoich preferencji udzielać wsparcia różnym ważnym sprawom społecznym, jeśli uznają, że taka jest ich wola⁴. Natomiast zwolennicy społecznego zaangażowania wskazują, że przedsiębiorstwa podobnie jak zwykli obywatele mają obowiązek wspierania potrzebujących i angażowania się w rozwiązywanie ważnych spraw społecznych⁵.

Przedstawione powyżej poglądy zwolenników oraz przeciwników społecznego zaangażowania przedsiębiorstw można przedstawić również jako różnice poglądów na temat tego, co jest ważniejsze, zyski właścicieli czy interes społeczny. Obecnie panujące poglądy wydają się satysfakcjonować zarówno zwolenników, jak i przeciwników społecznego zaangażowania. Zgodnie z tym nurtem społeczne zaangażowanie firmy jest czynnikiem, który ma prowadzić do poprawy wyników. Wyniki społecznego zaangażowania firmy mogą być różne, poczynając jedynie od drobnych korzyści percepcyjnych, wynikających z „ocieplenia” wizerunku firmy, aż po tworzenie nowych produktów będących odpowiedzią na potrzeby społeczne⁶. Popularność takich poglądów powoduje, że w literaturze przedmiotu nie stawia się już raczej pytania, czy warto angażować się w sprawy społeczne. Obecnie uwaga świata biznesu koncentruje się wokół pytania, jak pomagać i angażować się w rozwiązywanie problemów społecznych, aby osiągać korzyści społeczne i ekonomiczne jednocześnie⁷.

Mając na uwadze istnienie różnych stanowisk na temat zakresu społecznej odpowiedzialności, warto zwrócić uwagę na tę problematykę w ujęciu wielowymiarowym. Pomocną tutaj koncepcją może być model piramidy odpowiedzialności

⁴ M. Friedman, *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*, “The New York Times Magazine” 1970, September 13.

⁵ M. Rybak, *Etyka menedżera: społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2011.

⁶ M.E. Porter, M.R. Kramer, *The competitive advantage of corporate philanthropy*, “Harvard Business Review” 2002, nr 80, s. 56-68.

⁷ N.C. Smith, *Corporate Social Responsibility: Whether or How?*, “California Management Review” 2003, nr 45, s. 1-25.

Carroll. Według tego modelu każde przedsiębiorstwo posiada cztery ogólne rodzaje zobowiązań wobec społeczeństwa, tj.: zobowiązania ekonomiczne, prawne, etyczne oraz filantropijne⁸.

Odpowiedzialność ekonomiczna jest najważniejsza, dlatego umieszczono ją w tym modelu u podstawy piramidy odpowiedzialności. Każde przedsiębiorstwo jest jednostką gospodarczą, od której należy w pierwszej kolejności wymagać realizacji zadań wynikających z jej istoty, a więc dostarczania produktów, na które zgłasza zapotrzebowanie rynek oraz generowania zysków. Zgodnie z takim punktem widzenia przedsiębiorstwo, które nie jest w stanie sprostać wymaganiom nabywców, należy uznać za nieodpowiedzialne społecznie. Z punktu widzenia finansowego za objaw braku wypełniania odpowiedzialności ekonomicznej należy uznać ponoszenie strat.

Drugi obszar odpowiedzialności pod względem hierarchii ważności dotyczy przestrzegania przepisów prawa. Zgodnie z rozpatrywanym modelem od przedsiębiorstw należy wymagać przestrzegania prawa, podobnie zresztą jak efektywnego działania pod względem ekonomicznym.

Trzeci rodzaj odpowiedzialności dotyczy sfery etycznej. Carroll słusznie uważa, że samo przestrzeganie prawa nie zawsze jest wystarczające do tego, aby firma postępowała zgodnie z zasadami współżycia społecznego. Niestety w otaczającej nas rzeczywistości łatwo jest dostrzec liczne przykłady, kiedy firmy zgodnie z przepisami prawa wyzyskują pracowników lub unikają płacenia składek na ubezpieczenia społeczne.

Ostatni, czwarty rodzaj odpowiedzialności dotyczy zaangażowania firmy w aktywność filantropijną. Tym samym ten rodzaj działalności jest najmniej oczekiwany od przedsiębiorstw. Zgodnie z omawianym modelem firma w pierwszej kolejności powinna dostarczać produkty na rynek i zapewniać zyski zgodnie z panującym prawem, następnie postępować etycznie i dopiero, jak to wszystko jest wypełnione, można od niej oczekiwać udziału w akcjach dobroczynnych.

Przyjęta logika modelu piramidy społecznej odpowiedzialności pozwala uniknąć wielu nieporozumień i nadużyć, które są możliwe, gdy społeczną odpowiedzialność redukuje się do wymiaru filantropijnego. Zgodnie z modelem Carroll pomoc potrzebującym czy sponsorowanie przedsięwzięć kulturalnych nie wystarcza do tego, aby firma mogła być uznana za społecznie odpowiedzialną. Aby firma mogła być uznana za społecznie odpowiedzialną, niezbędne jest bowiem wywiązywanie się z odpowiedzialności ekonomicznej oraz prawnej.

⁸ A.B. Carroll, *The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders*, "Business horizons" 1991, nr 34, s. 39-48.

2. Charakterystyka sprawozdania finansowego jako źródła informacji o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa

Dokonując oceny stopnia przydatności sprawozdania finansowego, jako źródła informacji o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa, za ramy rozważań przyjęto przedstawiony powyżej model piramidy odpowiedzialności. Ze względu na nieostrą granicę między odpowiedzialnością prawną i etyczną obydwie kategorie odpowiedzialności potraktowano jako jeden wymiar. Prezentowana analiza dotyczy więc kolejno odpowiedzialności ekonomicznej, prawno-etycznej oraz filantropijnej. W ramach każdej z kategorii odpowiedzialności rozważania ukierunkowane są na odpowiedzialność jednostki gospodarczej wobec podstawowych grup jej interesariuszy, bowiem odpowiedzialność firmy konkretyzuje się w jej relacjach z właścicielami, konsumentami, pracownikami, społecznością lokalną i państwem.

2.1. Sprawozdanie finansowe a odpowiedzialność ekonomiczna

Sprawozdanie finansowe, zawierając bilans, rachunek zysków i strat oraz informację dodatkową⁹, a w formie rozszerzonej także rachunek przepływów pieniężnych i zestawienie zmian w kapitale własnym, zawiera informacje dotyczące przede wszystkim odpowiedzialności ekonomicznej. Ta forma sprawozdawczości dostarcza najważniejszych wiadomości na temat kondycji majątkowo-kapitałowej jednostki, jej wyników oraz ich determinantów.

Właściciele ze sprawozdania finansowego dowiadują się, jakie są zyski, jak powstały i jak efektywnie przedsiębiorstwo gospodaruje powierzonym mu majątkiem. Informacja o zyskach pokazuje, czy z perspektywy właścicieli istnienie firmy jest uzasadnione. Oczywiście samo wykazywanie zysku księgowego przez jednostkę gospodarczą nie jest jeszcze wystarczające do tego, aby uznać, że istnienie firmy jest uzasadnione z punktu widzenia właścicieli¹⁰. Zysk powinien osiągać poziom wystarczający do tego, aby pokrywać koszty alternatywne. Wymienione koszty mają jednak charakter subiektywny. Dla różnych inwestorów ich poziom różnie się kształtuje.

Z punktu widzenia właścicieli istotne są także informacje o „jakości zysku”. Analizując treść rachunku zysków i strat, dowiadujemy się, jak powstają zyski, jakie marże uzyskuje firma, w jakim stopniu jej zyski obciążane są przez odsetki, efekty zdarzeń losowych i podatki. Właściciele jednostek podlegających obowiązkowi sporządzania rachunku przepływów pieniężnych dowiadują się dodatkowo,

⁹ Art. 45.2. ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości Dz.U. 2013, poz. 330, 613, z 2014 r. poz. 768, 1100, z 2015 r. poz. 4, 978, 1045, 1166.

¹⁰ T. Zalega, *Mikroekonomia współczesna*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 36.

jakie różnice występują między wynikiem finansowym, rzeczywistą wielkością środków pieniężnych, które wygospodarowała jednostka.

Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym pozwalają uzyskać także wgląd w sytuację finansową firmy. Wykorzystując narzędzia wypracowane na gruncie analizy ekonomiczno-finansowej, właściciele mogą ocenić przyczyny zidentyfikowanej sytuacji i ocenić efektywność działalności, porównując uzyskane rezultaty do wyników podobnych jednostek.

Z zyskiem nierozłącznie związane jest ryzyko, które ponosi przedsiębiorstwo, jak i podmioty posiadające jego akcje lub udziały. Treść sprawozdania finansowego pozwala także na oszacowanie w pewnym stopniu takiego ryzyka. Jego wielkość można ocenić, na przykład dokonując analizy dźwigni finansowej, wielkości zadłużenia czy marży zysku.

Zgodnie z definicją odpowiedzialności ekonomicznej zaproponowaną przez Carroll, aby firma mogła zostać uznana za odpowiedzialną, powinna dostarczać produkty, na które rynek zgłasza zapotrzebowanie. Wytwarzając produkty i świadcząc usługi, firma wypełnia swoje podstawowe zobowiązania wobec konsumentów. Sprawozdanie finansowe oczywiście nie zawiera zazwyczaj bezpośrednich informacji o tym, ile produktów, towarów czy materiałów firma dostarczyła na rynek, ile produktów było w poszczególnych asortymentach, jakiej były jakości, jak zostały ocenione przez konsumentów itp. Sprawozdanie finansowe dostarcza informacji na temat wywiązywania się z obowiązków ekonomicznych wobec konsumentów w ujęciu pieniężnym. Dzięki informacjom o poziomie przychodów ze sprzedaży dowiadujemy się, jaką wartość firma dostarczyła konsumentom.

Przedsiębiorstwo zazwyczaj samo nie odpowiada za całą wartość ekonomiczną dostarczaną na rynek. Analiza poziomu kosztów pozwala określić wkład innych podmiotów w generowaną wartość przez firmę. Ze społecznego punktu widzenia struktura kosztów pokazuje, jak wygenerowana wartość jest redystrybuowana między pracowników, dostawców, państwo oraz pozostałych partnerów gospodarczych¹¹. W ten sposób uzyskujemy informacje o odpowiedzialności ekonomicznej firmy nie tylko wobec właścicieli i konsumentów.

Na przykład na podstawie wielkości wynagrodzeń dowiadujemy się, jaka część z wygenerowanej wartości została przeznaczona na rzecz pracowników. Niestety standardowo ujawniane w sprawozdaniu finansowym informacje są niewystarczającego do tego, aby określić, jak firma wywiązuje się z odpowiedzialności ekonomicznej wobec pracowników. Firmy sporządzające sprawozdania finansowe nie mają obowiązku ujawniania informacji o tym, dla ilu osób zapewniają pracę, jakiej wielkości wypłacają wynagrodzenia, czy wynagrodzenia spełniają standardy właściwe dla branży, w której działa firma.

¹¹ G4 Sustainability Reporting Guidelines, Global Reporting Initiative, Amsterdam 2013, s. 48, <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf> [data dostępu: 20.8.2015 r.].

Z podobną sytuacją mamy do czynienia w przypadku informacji dotyczącej odpowiedzialności ekonomicznej wobec dostawców. Tutaj między innymi na podstawie wartości zużytych materiałów i towarów czy zakupionych usług dowiadujemy się, ile środków z wygenerowanej wartości trafiło do podmiotów dostarczających niezbędne zasoby. Nie wiemy jednak, jaki był poziom cen oraz czy w terminie nastąpiły płatności.

Ze standardowego sprawozdania finansowego nie jesteśmy w stanie również odczytać, jaki jest wkład przedsiębiorstwa w tworzenie dobrobytu na terenie działania firmy. Przepisy ustawy o rachunkowości nie nakładają obowiązku podawania informacji o lokalnych dostawcach czy odbiorcach. Pewne informacje na temat działalności jednostki w ujęciu geograficznym możemy odczytać jedynie ze sprawozdań, w których zastosowano MSSF 8¹².

Pisząc o odpowiedzialności ekonomicznej, należy również pamiętać, że jednym z jej wyrazów jest także płacenie podatków. W tym kontekście sprawozdanie finansowe dostarcza przede wszystkim informacji na temat wielkości podatku dochodowego. Pewnym zaskoczeniem jest tutaj fakt, że ze sprawozdania finansowego trudno jest uzyskać informacje na temat wartości podatku od towarów i usług, chociaż podatek ten stanowi najważniejsze źródło dochodów budżetu państwa. W bilansie w ramach zobowiązań z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń i innych świadczeń odnajdujemy jedynie bieżącą wartość zobowiązań z tytułu podatku należnego VAT. Oczywiście konsekwencje rozliczeń z tytułu tego podatku mogą znajdować się także w innych miejscach sprawozdania finansowego (m.in. należności z tytułu, podatki i opłaty, pozostałe koszty operacyjne), nie pozwalają one jednak na uzyskanie informacji o całkowitej wartości płaconego podatku VAT przez firmę.

2.2. Sprawozdanie finansowe a odpowiedzialność prawna i etyczna

W przypadku odpowiedzialności prawnej jak i etycznej sprawozdanie finansowe dostarcza znacznie mniej informacji niż w przypadku odpowiedzialności ekonomicznej. Raport finansowy, operując ujęciem wartościowym, pozwala uzyskać jedynie wgląd w to, jakie kary finansowe jednostka poniosła za nieprzestrzeganie przepisów prawa. Obciążenia wynikające z nałożonych kar i grzywien zaliczane są zazwyczaj do pozostałych kosztów operacyjnych¹³.

Warto zwrócić również uwagę na to, że dostęp do informacji na temat kar ponoszonych przez przedsiębiorstwa może być ograniczony. Firmy nie mają obowiązku wykazywania ponoszonych kosztów jako oddzielnych pozycji w rachunkach zysków i strat. Szczegółowe informacje na ten temat mogą zostać

¹² MSSF 8 Segmenty Operacyjne Przewodnik po Standardzie, Deloitte Polska, <http://www.iasplus.com/en/binary/dttdpubs/0906ifrs8polish.pdf> [data dostępu: 01.09.2015 r.].

¹³ Art. 3.1., 32 g ustawy z dnia 29 września..., dz. cyt.

ujawnione w formie aneksów opisujących poszczególne pozycje kosztów w informacji dodatkowej.

W przypadku odpowiedzialności etycznej użyteczność sprawozdania finansowego, jako źródła informacji, jest najmniejsza. Aby ocenić, czy firma jest odpowiedzialna w sensie etycznym, potrzebujemy informacji na temat sposobu jej postępowania wobec interesariuszy. Jeśli firma przestrzega zasad współżycia społecznego wynikających z obyczajów i zasad panujących w danym społeczeństwie w takich kontaktach, to można stwierdzić, że postępuje etycznie. Sprawozdanie finansowe przedstawia jedynie dane wynikające z transakcji gospodarczych rejestrowanych przez system rachunkowości. Rejestrowane zdarzenia w tym systemie mają jedynie charakter wartościowy (ewentualnie wartościowo-ilościowy). Do pomiaru odpowiedzialności etycznej niezbędne są dane jakościowe. Trudno jest przedstawić sposób postępowania firmy w jakiejś innej formie niż przez opis jej zachowań wobec kontrahentów i pracowników. Z tego też względu sprawozdanie finansowe, operując ujęciem wartościowym, nie jest w stanie uchwycić etycznego wymiaru postępowania firmy.

Na podstawie treści raportu finansowego trudno jest także określić ekonomiczne konsekwencje nieetycznego postępowania firmy. Finansowe konsekwencje łamania zasad moralnych, jak i skutki kierowania się wysokimi standardami etycznymi również wymykają się systemowi rachunkowości. Koszty ponoszone przez nieetycznych przedsiębiorców w postaci utraty klientów czy odchodzenia z pracy wartościowych pracowników nie są dokumentowane przez system rachunkowości, chociaż zdarzenia takie bezpośrednio kształtują sytuację ekonomiczną firmy.

2.3. Sprawozdanie finansowe a odpowiedzialność filantropijna

Chociaż zaangażowanie filantropijne jest najmniej wymagane od przedsiębiorstw, to sprawozdanie finansowe może stanowić źródło informacji na ten temat. Podstawową i najbardziej rozpowszechnioną formą filantropii jest przekazywanie darowizn na rzecz organizacji dobroczynnych lub osób potrzebujących. W sensie rachunkowym równowartość takich darowizn zaliczana jest do pozostałych kosztów operacyjnych¹⁴, które następnie prezentowane są w ramach rachunku zysków i strat. Inne formy zaangażowania w działalność dobroczynną przedsiębiorstw są o wiele trudniejsze do zidentyfikowania na podstawie sprawozdawczości finansowej. Prawdopodobnie nigdzie w sprawozdaniu finansowym nie odnajdziemy informacji na temat wartości pracy wyświadczonej na rzecz organizacji dobroczynnej przez pracowników firmy w ramach wolontariatu czy informacji na temat wartości wypożyczonego sprzętu lub kosztu dokonanych usług transportowych. Działalność taka zazwyczaj prowadzona jest na niewielką skalę i trudno jest ocze-

¹⁴ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 3.1, 32 h ustawy z dnia 29..., dz. cyt.

kiwać, aby działy finansowo-księgowe poświęcały jej uwagę, jeśli nie zniekształca ona wyników oraz sytuacji majątkowo-kapitałowej jednostki.

Jeśli chodzi o konsekwencje prowadzenia działalności filantropijnej, to podobnie jak z etycznym postępowaniem firmy, wiemy, że prowadzi to do poprawy wizerunku, a przez to do różnych korzystnych reakcji klientów, pracowników jak i inwestorów giełdowych wobec takiej jednostki. Oczywiście w szerszym ujęciu znaczna część zachowań interesariuszy jest rejestrowana przez system rachunkowości. Problem polega jednak na tym, że nie pozwala on zidentyfikować przyczyn zachowań kontrahentów firmy. Na przykład w sprawozdaniu finansowym z łatwością odnajdujemy informacje na temat wartości przychodów ze sprzedaży. Nie wiemy jednak nawet, jak klasyczne czynniki wyboru produktów na nie wpłynęły. Na przykład, jaka wartość przychodów jest konsekwencją niskiej ceny, a jaka została spowodowana wysoką jakością produktu? Działalność filantropijna firmy dla nabywców ma znacznie mniejsze znaczenie, z tego też względu nawet pozytywny związek między wzrostem wartości darowizn kreujących pozytywny wizerunek firmy a przyrostem przychodów ze sprzedaży należy interpretować z dużą ostrożnością.

Zakończenie

Niniejszy rozdział miał na celu udzielić odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu sprawozdanie finansowe dostarcza informacji na temat społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstwa. Przeprowadzone rozważania pozwalają wyciągnąć następujące wnioski.

Po pierwsze, sprawozdanie finansowe dostarcza najwięcej informacji o odpowiedzialności ekonomicznej. Z jego treści dowiadujemy się przede wszystkim jak firma wywiązuje się z odpowiedzialności ekonomicznej wobec właścicieli, to jest czy dostarcza im zysków i jakiej są one jakości. Uzyskujemy tutaj również wiarygodne informacje na temat wartości generowanej przez firmę dla innych interesariuszy w tym odbiorców, dostawców oraz pracowników.

Po drugie, informacje na temat pozostałych rodzajów odpowiedzialności dostarczane są przez sprawozdanie finansowe tylko w bardzo ograniczonym zakresie. Z danych publikowanych w sprawozdaniu finansowym teoretycznie możemy dowiedzieć się o wielkości kar płaconych przez firmę z tytułu łamania przepisów prawa czy wartości przekazywanych darowizn na cele dobroczynne. Z praktycznego punktu widzenia dostęp nawet do takich informacji jest uzależniony od stopnia szczegółowości not objaśniających treść poszczególnych pozycji rachunku wyników.

Po trzecie, niewielka przydatność sprawozdania finansowego w ocenie odpowiedzialności prawnej, etycznej oraz filantropijnej nie oznacza, że raport finansowy jest mało przydatny w ocenie odpowiedzialności firmy wobec społeczeństwa. Trzeba cały czas pamiętać, że przedsiębiorstwa wypełniają w gospodarce przede

wszystkim funkcje ekonomiczne i dlatego ten rodzaj odpowiedzialności jest najważniejszy. Tutaj sprawozdanie finansowe bez wątpienia jest niezastąpionym źródłem sprawdzonych, udokumentowanych i miarodajnych informacji.

Na zakończenie warto podkreślić, że z systemów rachunkowości można uzyskać o wiele więcej informacji na temat odpowiedzialności ekonomicznej niż dostarczają współczesne sprawozdania finansowe. Na podstawie zapisów gromadzonych w księgach rachunkowych z dużym stopniem dokładności można przedstawić, w jaki sposób firma wywiązuje się z odpowiedzialności ekonomicznej wobec pracowników, dostawców, jak i odbiorców. Dobre przykłady takiego wykorzystania danych finansowych są już stosowane w raportach społecznej odpowiedzialności opracowywanych według wytycznych GRI. W związku z uchwaleniem przez Parlament Europejski dyrektywy dotyczącej zwiększenia zakresu sprawozdawczości największych przedsiębiorstw należy oczekiwać, że sprawozdania przedsiębiorstw w coraz większym stopniu będą pozwalały na uzyskiwanie informacji na temat tego, jak przedsiębiorstwa służą nie tylko właścicielom, ale również innym grupom interesariuszy, w tym pracownikom, dostawcom oraz odbiorcom.

Bibliografia

- Carroll A.B., *The pyramid of corporate social responsibility. Toward the moral management of organizational stakeholders*, "Business horizons" 1991, nr 34.
- Friedman M., *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*, "The New York Times Magazine", 1970, September 13.
- G4 Sustainability Reporting Guidelines, Global Reporting Initiative, Amsterdam 2013, <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf> [data dostępu: 20.8.2015 r.].
- MSSF 8 Segmenty Operacyjne Przewodnik po Standardzie, Deloitte Polska, <http://www.iasplus.com/en/binary/dttpubs/0906ifrs8polish.pdf> [data dostępu: 01.09.2015 r.].
- Nowak W.A., *Teoria sprawozdawczości finansowej: Perspektywa standardów rachunkowości*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2010.
- Porter M.E., Kramer M.R., *The competitive advantage of corporate philanthropy*, "Harvard Business Review" 2002, nr 80.
- Rybak M., *Etyka menedżera: społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2011.
- Smith N.C., *Corporate Social Responsibility. Whether or How?*, "California Management Review" 2003, nr 45.
- Zalega T., *Mikroekonomia współczesna*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości Dz.U. 2013, poz. 330, 613, Dz.U. 2014, poz. 768, 1100, Dz.U. 2015, poz. 4, 978, 1045, 1166.
- Zasuwa G., *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw: rozwój idei, korzyści finansowe i reakcje konsumentów*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2007, nr 3.

6

Rachunkowość podatkowa jako element rachunkowości i sprawozdawczości finansowej¹

Wstęp

Pojęcie rachunkowości podatkowej nie zostało zdefiniowane ani w ustawie o rachunkowości, aktach prawnych związanych z podatkami, ani w teorii rachunkowości. Zwykle literatura określa jedynie dwa podstawowe zakresy i przedmioty badań naukowych w obrębie rachunkowości – rachunkowość finansową i rachunkowość zarządczą. Rachunkowość podatkowa, choć z punktu widzenia bezpieczeństwa fiskalnego jest istotną częścią ewidencji księgowej, nie została w nauce wyodrębniona.

Zwykle literatura naukowa oddziela zagadnienia związane z ewidencją księgową, do której stosuje się przepisy ustawy o rachunkowości, od zasad ustalania podstawy opodatkowania, czego skutkiem jest obliczenie zobowiązania podatkowego. Praktyka księgowa łączy jednak te dwa zakresy, ponieważ z tych samych zapisów na kontach księgowych należy ustalić podstawę opodatkowania. Choć pojęcie rachunkowości podatkowej nie zostało precyzyjnie zdefiniowane w literaturze i nauce, uczelnie wyższe realizują programy nauczania (w szczególności na kierunkach związanych z rachunkowością i finansami), w których ramach jednym z przedmiotów jest właśnie rachunkowość podatkowa. Renomowane jednostki szkoleniowe (np. Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Polska Akademia Rachunkowości) prowadzą szkolenia dla specjalistów ds. rachunkowości podatkowej, przyznając kwalifikacje zawodowe o tej samej nazwie. Kwalifikacje te nadawane są zgodnie z rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej² (nr klasyfikacji: 241105).

Literatura fachowa i naukowa bezpośrednio zajmująca się tą tematyką nie jest zbyt obszerna. W 2011 roku wydawnictwo Difin wydało książkę I. Olchowicz

¹ Mariusz Sokołek, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Katedra Rachunkowości, mariusz.sokołek@kul.pl

² Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania.

pt. *Rachunkowość podatkowa*³, w której autorka omówiła różnice między prawem bilansowym a prawem podatkowym w pojęciu przychodów i kosztów. Nakładem Wydawnictwa Naukowego PWN ukazała się książka pt. *Rachunkowość finansowa i podatkowa* pod kierownictwem naukowym T. Cebrowskiej⁴. W publikacji autorka potwierdza, że „zmiennosc prawa podatkowego powoduje, że opracowania z zakresu rachunkowości opierają się na wymogach ustawy o rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, zupełnie pomijając aspekty podatkowe”⁵. Powody te przyczyniły się do skierowania uwagi przez autorkę również na aspekty podatkowe, nazwane umownie rachunkowością podatkową. Tym bardziej, że w praktyce księgowej problemy podatkowe (ze względu na złożoność zagadnienia i wiążącą się z tym odpowiedzialność) wysuwają się jednak na pierwszy plan, przysłaniając główny aspekt rachunkowości, tj. przedstawianie rzetelnego i wiernego obrazu jednostki.

Celem rozdziału jest przedstawienie zakresu stosowania rachunkowości podatkowej oraz roli, jaką on pełni w ewidencji księgowej.

1. Podatki w rachunkowości

Rozważania rachunkowości finansowej skupiają się na prezentacji danych o przebiegu zdarzeń gospodarczych oraz ich skutkach dla sytuacji finansowej i wyniku finansowego jednostek. Ta część rachunkowości obejmuje zdarzenia, które można wyrazić w wartościach pieniężnych⁶. Dane w postaci sprawozdań finansowych są prezentowane w ściśle określonej formie, do której zobowiązuje ustawa o rachunkowości⁷. Użytkownikami tych informacji są:

- właściciele,
- pożyczkodawcy (banki i inne instytucje),
- odbiorcy i dostawcy,
- rząd i jego agencje,
- pracownicy,
- menedżerowie⁸.

Cechą rachunkowości finansowej jest to, że gromadzi i przetwarza dane będące wynikiem zdarzeń przeszłych i prezentuje je w postaci raportów oraz sprawozdań. W ramach rachunkowości finansowej nauka już dawno oddzieliła pojęcie rachun-

³ I. Olchowicz, *Rachunkowość podatkowa*, Difin, Warszawa 2011.

⁴ T. Cebrowska, *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, PWN, Warszawa 2013.

⁵ Tamże, s. 14.

⁶ G. Świdarska, *Jak czytać sprawozdanie finansowe*, Wydawnictwo MAC Consulting, Warszawa 2010, s. 30-31.

⁷ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2013, poz. 330 ze zmianami).

⁸ G. Świdarska, *Jak czytać sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 31.

kowości od ewidencji księgowej. Rachunkowość jest pojęciem znacznie szerszym od samej ewidencji na kontach księgowych. Zapisy na kontach księgowych, czyli księgowość, sprowadza się jedynie do ewidencji na właściwych kontach zgodnie ze sztuką ewidencji księgowej (zasady podwójnego zapisu księgowego). Istotą tych czynności są zapisy na kontach, które odzwierciedlają stan faktyczny, będący przejawem rzetelności ewidencji. Rachunkowość finansowa obejmuje zaś swym zakresem również sprawozdawczość. Dopiero przetworzone i zaprezentowane dane w sformalizowanym dokumencie w postaci bilansu, rachunku zysków i strat czy rachunku przepływów pieniężnych mogą posłużyć odbiorcy do wykreowania obrazu jednostki na podstawie tych danych liczbowych⁹. Zakresy informacyjne sprawozdań finansowych zaprezentowane zostały w załącznikach do ustawy o rachunkowości.

Z kolei rachunkowość zarządcza analizuje informacje wynikające z przeszłości (z rachunkowości finansowej) i przetwarza je w postaci raportów oraz zestawień, które wykorzystywane są jedynie na potrzeby wewnętrzne jednostki. Odbiorcami danych są dyrektorzy, kierownictwo czy też zarząd. Dane te pozwalają podejmować decyzje zarządcze, dotyczące zwykle przyszłości jednostki. Zakres informacyjny płynący z rachunkowości zarządczej jest niezbędny do celów m.in. przygotowania planu finansowego i analizowania odchyleń od tego planu, nawet już w trakcie realizacji zadań, codziennych działań, oraz poszukiwania lepszych rozwiązań z punktu widzenia efektywności ekonomicznej¹⁰.

W ostatnich latach zauważyć można znaczny wzrost zainteresowania tą dziedziną rachunkowości. Niezbędnym elementem efektywnego zarządzania jednostką jest bowiem bieżący i wyczerpujący zakres informacji. W dobie przeniesienia danych księgowych na nośniki informatyczne, co wiąże się z funkcjonowaniem programów finansowo-księgowych sprzężonych z systemami informatycznymi, gdzie powstają dokumenty z bieżącej (codziennej) działalności operacyjnej, nastąpiło znaczne przyspieszenie przetwarzania danych. Reakcja kadry kierowniczej i zarządu może być wręcz natychmiastowa.

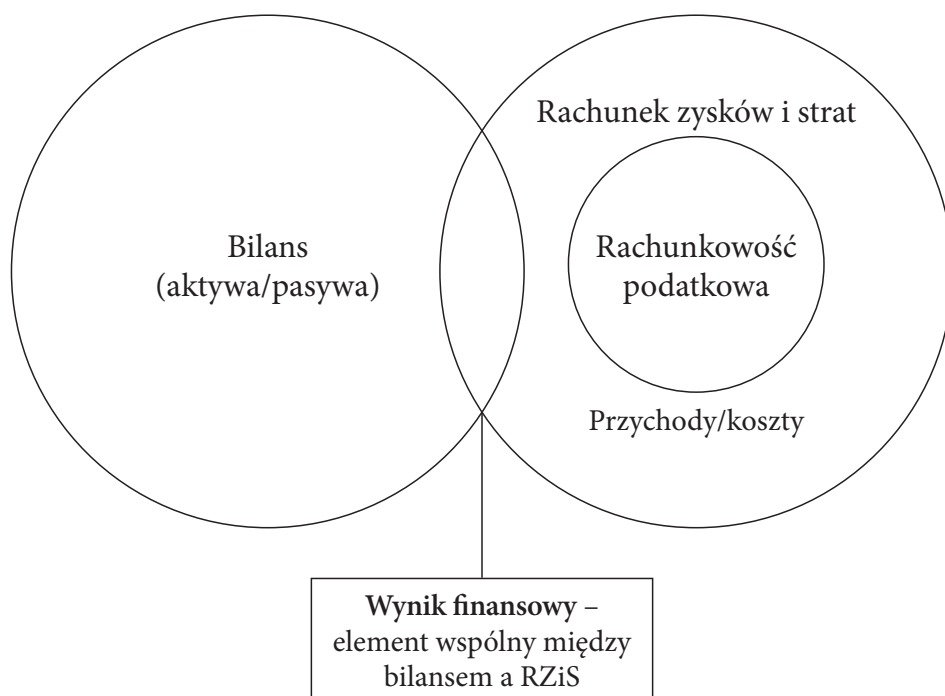
Rachunkowość podatkowa stanowi co do zasady podsystem systemu rachunkowości finansowej. Dane pochodzące z systemu rachunkowości finansowej wykorzystywane są zarówno do tworzenia poszczególnych składników sprawozdań finansowych jak raportów podatkowych w postaci deklaracji i zeznań podatkowych opartych na ustawach podatkowych PIT¹¹ i CIT¹².

⁹ A. Jarugowa, *Wprowadzenie do rachunkowości zarządczej*, [w:] A. Jarugowa, J. Sobańska, L. Kopczyńska, A. Sychta, W. Walińska, *Rachunkowość dla menedżerów*, Rafib, Łódź 1994, s. 7.

¹⁰ G. Świdorska, *Jak czytać sprawozdanie...*, dz. cyt., s. 33-34.

¹¹ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 2012, poz. 361 ze zmianami).

¹² Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 2014, poz. 851 ze zmianami).

Wykres 1. Rachunkowość podatkowa w systemie rachunkowości finansowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości i ustaw podatkowych.

W art. 17 ust. 1 pkt 4-5 ustawy o rachunkowości¹³ zobowiązano kierownika jednostki do prowadzenia kont księgowych niezbędnych do celów podatkowych. Artykuł 24 ust. 4 pkt 2 ustawy o rachunkowości stwierdza, że księgi uznaje się za sprawdzalne, jeżeli umożliwiają również sporządzenie deklaracji podatkowych. Celem prowadzenia ewidencji księgowej zgodnie z art. 4 ustawy o rachunkowości jest rzetelne i jasne przedstawienie nie tylko sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, lecz także wyniku finansowego. Podobnie jak w aspekcie ekonomicznym stanowi on różnicę między przychodami a kosztami. Nadwyżka przychodów nad kosztami oznacza zysk, natomiast nadwyżka kosztów nad przychodami przynosi stratę jednostce. Aspekt ekonomiczny podatków objął podstawą opodatkowania dochód, rozumiany jako nadwyżka przychodów nad kosztami. Stąd rachunkowość podatkowa w zakresie rachunkowości rachunku zysków i strat zmierza do podobnego efektu końcowego – obliczenia zysku lub straty. W aspekcie podatkowym efekt fiskalny wywołuje dochód (zysk), choć strata ma również wpływ na zobowiązania podatkowe – umożliwia jej odliczenie od dochodów w latach następnych.

¹³ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. (Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zmianami).

Choć na gruncie prawa bilansowego i podatkowego wykorzystywane jest pojęcie przychodów i kosztów, to jednak nieco odmiennie rozumiane. Ustawa o rachunkowości kwalifikuje przychody i koszty pod względem ekonomicznym – art. 3 ust. 1 pkt 30 ustawy definiuje przychody jako uprawdopodobnione powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli. Przychody – według ustawy – powstają w zakresie podstawowej działalności operacyjnej (ze sprzedaży produktów, materiałów, towarów i usług), poza tym z pozostałej działalności operacyjnej (np. z tytułu sprzedaży środków trwałych, z dotacji), pozostałej działalności finansowej (różnic kursowych, sprzedaży inwestycji, dywidend) oraz zysków i strat nadzwyczajnych. Co ważne, zasady rachunkowości – podobnie jak przepisy prawa podatkowego – nie kwalifikują przychodów w momencie ich zapłaty, ale w okresie (roku obrotowym), którego dotyczą. Oznacza to zastosowanie zasady memoriałowej, która jest przeciwieństwem zasady kasowej rozliczeń finansowych (art. 6 ust. 1).

Podobne zastosowanie dotyczy kosztów – do nich również odnosi się zasada memoriału. Koszty – w myśl ustawy o rachunkowości – to uprawdopodobnione zmniejszenia w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zmniejszenia wartości aktywów, albo zwiększenia wartości zobowiązań i rezerw, które doprowadzą do zmniejszenia kapitału własnego lub zwiększenia jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli¹⁴.

2. Ewidencje dla celów podatkowych

Rachunkowość podatkowa obejmuje zasady prowadzenia ksiąg i ewidencji podatkowych w celu ustalenia podstawy opodatkowania i wartości podatku, który podlegać będzie zapłacie. Opodatkowanie dochodu może wynikać z dwóch punktów widzenia regulowanych odmiennymi ustawami – opodatkowania dochodu osiąganego przez osoby fizyczne albo przez osoby prawne. System opodatkowania podatkiem dochodowym osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą jest bardziej rozbudowany w porównaniu z opodatkowaniem osób prawnych. Przedmiot opodatkowania PIT osób prowadzących działalność gospodarczą przedstawia tabela 1.

¹⁴ Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r. (Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zmianami), art. 3 ust. 1 pkt 31.

Tabela 1. Formy opodatkowania podatkiem dochodowym przedsiębiorstw prowadzonych przez osoby fizyczne

Zasady opodatkowania PIT dla osób fizycznych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą			
Zryczałtowane formy opodatkowania (na podstawie ustawy o zryczałtowanym PIT)		Zasady ogólne (na podstawie ustawy o PIT) Ewidencje podatkowe w zakresie podatkowej księgi przychodów i rozchodów lub ksiąg rachunkowych	
Karta podatkowa	Ryczałt od przychodów ewidencjonowanych	Skala podatkowa	Podatek liniowy
Wartość podatku zależy od rodzaju prowadzonej działalności, liczby zatrudnionych osób, wielkości miejscowości, w której prowadzona jest działalność gospodarcza.	Wielkość podatku zależy od wartości przychodu oraz rodzaju prowadzonej działalności (handel, usługi, produkcja, wolne zawody).	Podstawą opodatkowania jest dochód. Wartość podatku zależy od wartości dochodu oraz zakwalifikowania do odpowiedniego progu podatkowego (0% – do 3091 zł; 18% – do 85 528 zł; 32% – powyżej 85 528 zł).	Podstawą opodatkowania jest dochód. Wartość podatku zależy jedynie od wartości dochodu. Brak progów podatkowych. Podatnik zawsze płaci stały, 19-procentowy podatek od każdej wartości dochodu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. 2012, poz. 361 z późn. zmianami).

W myśl art. 21 ustawy o PIT za przychód uważa się „kwoty należne, choćby nie zostały faktycznie otrzymane, po wyłączeniu wartości zwróconych towarów, udzielonych bonifikat i skont”. Podobny zakres pojęcia przychodów określa art. 12 ustawy o CIT. Tu zauważalna jest, co do ogólnej zasady, zbieżność wśród dwóch zakresów – ustawy o rachunkowości i ustaw podatkowych. Dostrzec można także rozbieżności w pojęciu przychodów w świetle zasad rachunkowych i zasad podatkowych, w szczególności, jeśli chodzi o moment osiągnięcia przychodu. Dla przykładu różnice dotyczą odsetek z tytułu niezapłaconych rozrachunków między kontrahentami. Według ustawy o rachunkowości fakt naliczenia odsetek od zaległości podatkowych (odnosi się to zarówno do przychodów, jak i kosztów) jest momentem, kiedy należy rozpoznać przychód (lub koszt) i zaprezentować go w sprawozdaniu finansowym w okresie, kiedy te odsetki są należne – choćby nie zostały zapłacone. W myśl zasad podatkowych w tym kontekście obowiązuje zasada kasowa, co oznacza, że odsetki od kontrahentów lub wobec kontrahentów rozpoznawane są jako przychody podatkowe (lub koszty podatkowe) w okresie, w którym zostały zapłacone.

Zakres stosowania kosztów uzyskania przychodów jest bardziej skomplikowany i zauważalnych jest więcej rozbieżności między prawem bilansowym a podat-

kowym. Z punktu widzenia podatkowego koszty przedsiębiorstwa ustawodawca podzielił na koszty uzyskania przychodu i koszty niestanowiące kosztów uzyskania przychodu. Przy obliczaniu podstawy opodatkowania uwzględnia się jedynie te pierwsze. Jak wskazuje L. Etel, podatki dochodowe, zwłaszcza w zakresie kwalifikowania kosztów uzyskania przychodu, „mają bardzo skomplikowaną i kazuistyczną konstrukcję”¹⁵.

Stwierdzenia zawarte w art. 22 ust. 1 ustawy o PIT oraz art. 15 ust. 1 ustawy o CIT wydają się proste – koszty uzyskania przychodu z określonego źródła, w tym przypadku dla przedsiębiorcy, definiuje się jako „wszelkie koszty ponoszone w celu osiągnięcia przychodów lub zachowania albo zabezpieczenia źródła przychodów, z wyjątkiem kosztów wymienionych w art. 23” – ustawa o PIT oraz art. 16 ustawy o CIT. Oznacza to, że podatnik-przedsiębiorca ma możliwość pomniejszenia podstawy opodatkowania o wszystkie wydatki, pod warunkiem że wykaże ich pośredni lub bezpośredni związek z prowadzoną działalnością gospodarczą¹⁶ lub – innymi słowy – koszty mają związek przyczynowo-skutkowy z uzyskanym przez podatnika przychodem¹⁷.

Momentem, w którym należy rozpoznać, że podatnik ma do czynienia z uzyskaniem przychodu z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej, jest co do zasady „dzień wydania rzeczy, zbycia prawa majątkowego lub wykonania usługi, albo częściowego wykonania usługi, nie później niż dzień: wystawienia faktury lub uregulowania należności”¹⁸.

Kwalifikowanie wydatku jako koszt uzyskania przychodu wpływa bezpośrednio na wielkość dochodu. Podatnicy, by zmniejszyć wielkość podatku, maksymalizują koszty, stosując różne ku temu metody. Jednak jak twierdzi R. Gwiazdowski, „takie podejście [...] kłóci się z podstawowymi zasadami ekonomii. Opodatkowanie dochodu oznacza bowiem opodatkowanie różnicy pomiędzy przychodem i poniesionym na jego pozyskanie kosztem. Sposobem minimalizacji zobowiązań podatkowych jest więc zmniejszenie przychodów (poprzez ich częściowe ukrywanie) lub też zwiększenie kosztów. [...] z punktu widzenia rachunku ekonomicznego jest to całkowicie niezrozumiałe, gdyż całe życie gospodarcze polega na maksymalizacji przychodów przy równoczesnej minimalizacji poczynionych

¹⁵ L. Etel, *Prawo podatkowe*, wyd. 2, Difin, Warszawa 2008, s. 39.

¹⁶ Taką wykładnię można znaleźć w licznych wyrokach sądów wojewódzkich i Naczelnego Sądu Administracyjnego, publikowanych w Centralnej Bazie Orzeczeń Sądów Administracyjnych, np.: wyrok WSA w Gliwicach z 22 października 2012 r. (sygn. akt: I SA/Gl 760/12); wyrok WSA w Gliwicach z 22 października 2012 r. (sygn. akt: I SA/Gl 760/12); wyrok WSA w Poznaniu z 17 października 2012 r. (sygn. akt: I SA/Po 648/12); wyrok NSA z 15 grudnia 2009 r. (sygn. akt: II FSK 1135/08).

¹⁷ Wyrok NSA z 6 stycznia 2010 r. (sygn. akt: II FSK 727/09); wyrok WSA w Warszawie z dnia 17 grudnia 2009 r. (sygn. akt: III SA/Wa 1079/09), opublikowane w Centralnej Bazie Orzeczeń Sądów Administracyjnych.

¹⁸ Art. 14 ust. 1 pkt 1c ustawy o PIT; ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, (Dz.U. 2012, poz. 361 ze zmianami).

nakładów własnych. Istota podatku dochodowego przeczy więc podstawowemu prawu ekonomii¹⁹. Z kwalifikacją wydatku jako kosztu uzyskania przychodu nie lada problemy mają nie tylko podatnicy, lecz także fachowcy z dziedziny podatków, urzędnicy, a nawet sędziowie wojewódzkich i naczelných sądów administracyjnych. Dowodem takiego stanu rzeczy jest duża liczba wydawanych interpretacji w sprawach podatkowych oraz toczące się sprawy sądowe.

Według A. Gomułowicza i J. Małeckiego koszty uzyskania przychodu są przyczyną „najczęstszych sporów między organami podatkowymi a podatnikami”, ponieważ „mogą powstawać różne wątpliwości związane z dokonywanymi wydatkami, a w szczególności co do tego, czy nie są przypadkiem sposobem sfinansowania konsumpcji podatnika i formą ucieczki przed opodatkowaniem”²⁰. Stwarza to swego rodzaju stan wojny podatników z urzędnikami, który powinien „[...] być jednak zlikwidowany, gdyż niechęć do tych ostatnich przekłada się w sposób wielce niebezpieczny na niechęć do całego państwa. Nie ma specjalnych powodów do przypuszczeń, że wykrywalność przestępstw podatkowych jest w Polsce w jakiś istotny sposób wyższa od wykrywalności, na przykład kradzieży samochodów. Co więcej, kradzieże samochodów spotykają się z ogólnym potępieniem, natomiast oszustwa podatkowe – z poklaskiem. Do dobrego tonu należy przechwalanie się sukcesami w walce z fiskusem”²¹.

Bezpośrednie odwołanie i związek rachunkowości finansowej oraz zasad ustalania podstawy opodatkowania wskazuje art. 15 ust. 1 pkt 4e ustawy o CIT. Zawarte tam stwierdzenie, że „za dzień poniesienia kosztu uzyskania przychodów, z zastrzeżeniem ust. 4a i 4f-4h, uważa się dzień, na który ujęto koszt w księgach rachunkowych (zaksięgowano) na podstawie otrzymanej faktury (rachunku), albo dzień, na który ujęto koszt na podstawie innego dowodu w przypadku braku faktury (rachunku)”, może prowadzić do wniosku, że zasady ustawy o rachunkowości są zasadami nadrzędnymi nad zasadami podatkowymi, choć jak wskazana wcześniej praktyka wskazuje, raczej obowiązuje odwrotny kierunek.

Poza tym *Ordynacja podatkowa*²² w art. 3 ust. 4 określa, że w zakresie definicji ksiąg podatkowych, które będą stanowiły przecież podstawę czynności sprawdzających i kontrolnych, rozumie się właśnie księgi rachunkowe oraz inne ewidencje prowadzone dla celów podatkowych, takie jak: podatkowa księga przychodów i rozchodów, ewidencje oraz rejestry, do których prowadzenia, w celach podatkowych, na podstawie odrębnych przepisów, do których prowadzenia, w celach podatkowych, na podstawie odrębnych przepisów podatnik jest zobowiązany.

¹⁹ R. Gwiazdowski, *Podatek progresywny i proporcjonalny. Doktrynalne przesłanki, praktyczne konsekwencje*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 84.

²⁰ A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe*, wyd. 6, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 589-590.

²¹ R. Gwiazdowski, *Podatek progresywny...*, dz. cyt., s. 45.

²² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. 2015, poz. 613 ze zmianami).

Deklaracje, zeznania czy informacje podatkowe wykorzystywane są nie tylko przez administrację skarbową. Danymi z dokumentacji podatkowej posługują się inne jednostki lub podmioty, np.: banki, instytucje finansowe, sądy, a czasami też kontrahenci w kontaktach biznesowych.

Zakończenie

Rachunkowość podatkowa jest istotnym i trudnym elementem każdej ewidencji księgowej. Ustawa o rachunkowości poprzez elastyczne podejście do opracowania zasad, tj. polityki rachunkowości, umożliwia, by ewidencja księgowa prowadzona tymi samymi technikami spełniła zarówno normy prawne wynikające z prawa bilansowego, jak i podatkowego. Literatura zwykle skupia się na jednej z tych dziedzin. Po pierwsze prezentuje zasady i techniki ewidencji księgowej zgodnie z rachunkowością finansową, po drugie, skupia się nad rozwiązaniem problemów natury podatkowej.

Tak więc rachunkowość finansowa dokonuje wyceny i ewidencji księgowej operacji gospodarczych zmieniających sytuację i wynik finansowy jednostki (wraz z prezentacją danych w sprawozdaniu finansowym zgodnie z zasadami ustawy o rachunkowości czy międzynarodowymi standardami rachunkowości). Natomiast rachunkowość podatkowa na podstawie danych z ewidencji księgowej umożliwia ustalenie dochodu (podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym) i innych zobowiązań podatkowych jednostki zgodnie z prawem podatkowym.

Bibliografia

- Cebrowska T., *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, PWN, Warszawa 2013.
- Etel L., *Prawo podatkowe*, wyd. 2, Difin, Warszawa 2008.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, wyd. 6, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Gwiazdowski R., *Podatek progresywny i proporcjonalny. Doktrynalne przesłanki, praktyczne konsekwencje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.
- Jarugowa A., *Wprowadzenie do rachunkowości zarządczej*, [w:] A. Jarugowa, J. Sobańska, L. Kopczyńska, A. Szychta, W. Walińska, *Rachunkowość dla menedżerów*, Rafib, Łódź 1994.
- Olchowicz I., *Rachunkowość podatkowa*, Difin, Warszawa 2011.
- Świdorska G., *Jak czytać sprawozdanie finansowe*, Wydawnictwo MAC Consulting, Warszawa 2010.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania.

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2013, poz. 330 ze zmianami).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – *Ordynacja podatkowa* (Dz.U. 2015, poz. 613 ze zmianami).

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 2012, poz. 361 ze zmianami).

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. 2014, poz. 851 ze zmianami).

Wyrok NSA z 15 grudnia 2009 r. (sygn. akt: II FSK 1135/08).

Wyrok NSA z 6 stycznia 2010 r. (sygn. akt: II FSK 727/09).

Wyrok WSA w Poznaniu z 17 października 2012 r. (sygn. akt: I SA/Po 648/12).

Wyrok WSA w Gliwicach z 22 października 2012 r. (sygn. akt: I SA/Gl 760/12).

Wyrok WSA w Warszawie z dnia 17 grudnia 2009 r. (sygn. akt: III SA/Wa 1079/09).

Część IV

Wykorzystanie systemu rachunkowości i sprawozdawczości w zarządzaniu przedsiębiorstwem

1

Zakres wykorzystania systemu rachunkowości i sprawozdania finansowego w procesach decyzyjnych w zarządzaniu przedsiębiorstwem¹

Wstęp

Do głównych zadań zarządzania finansami przedsiębiorstwa należy: analizowanie wyniku finansowego firmy oraz ocena sytuacji panującej w jego otoczeniu, planowanie rozkładu wydatków i wpływów, podejmowanie decyzji mających na celu zminimalizowanie ryzyka i pozyskanie środków, które będą potrzebne do realizacji celów przedsiębiorstwa².

Proces podejmowania decyzji w przedsiębiorstwie jest skomplikowany, a różnorodność podejmowanych decyzji olbrzymia. Wśród różnych kryteriów podziału wyróżnia się cztery kategorie decyzji finansowych. Pierwsza grupa to decyzje inwestycyjne, mówiące głównie, gdzie i jak lokować kapitał. Na tym etapie tworzone są projekty inwestycyjne, zapadają decyzje dotyczące inwestowania w aktywa rzeczowe i finansowe oraz inwestycje krótkoterminowe w papiery wartościowe przeznaczone do obrotu. Kolejna grupa to decyzje operacyjne. Obejmują zakres bieżącego zarządzania finansami, tj. ustalanie programów sprzedaży, produkcji, a także zakupów materiałów i towarów, planowanie rentowności sprzedaży, ustalenie spłaty zobowiązań wobec dostawców, jak i zasad kredytowania odbiorców oraz inwestowanie w sposób krótkoterminowy przejściowych nadwyżek. Kolejna grupa decyzji dotyczy pozyskania kapitału i odpowiedniego kształtowania jego struktury. Podstawową kwestią jest ustalenie, czy przedsiębiorstwo jest w stanie spłacić zobowiązania i czy prowadzenie działalności jest odpowiednio efektywne. Do tej kategorii należą decyzje o dodatkowym pozyskiwaniu kapitałów własnych poprzez emisję akcji, udziałów lub dopłat do kapitału. Ostatnią grupą decyzji mających charakter finansowy są decyzje dotyczące podziału zysku (dywidendowy) lub pokrycia strat³.

¹ Dr Małgorzata Sosińska-Wit, mgr Karolina Gałązka, Politechnika Lubelska, m.sosinska-wit@pollub.pl, k.galazka@pollub.pl

² A. Rutkowski, *Zarządzanie finansami*, PWE, Warszawa 2007, s. 17.

³ B. Gajdzik, *Finanse przedsiębiorstwa dla inżynierów*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2011, s. 57.

Decyzje, ze względu na okres czasu, na jaki są podejmowane, można podzielić na bieżące i strategiczne. Decyzje bieżące odnoszą się do bieżącej działalności przedsiębiorstwa, muszą brać pod uwagę wewnętrzne warunki prowadzonej działalności⁴. Są to decyzje krótkoterminowe, nieprzekraczające okresu jednego roku. Dotyczą one przede wszystkim spraw powtarzających się regularnie, takich jak: zaciąganie kredytów i ich spłata, wypłaty wynagrodzeń pracownikom, lokowanie wolnych chwilowo środków finansowych. Decyzje te mają na celu realizację celu przedsiębiorstwa przy istniejącym profilu działalności. Przy ich podejmowaniu zwykle stosuje się metody już sprawdzone i znane. Decyzje strategiczne są natomiast podejmowane na dłuższy okres czasu, wiążą się z długookresowymi skutkami finansowymi, również z dużym ryzykiem, takim jak np. wejście nowego produktu na rynek i obawa, czy zostanie zaakceptowany. Oba rodzaje decyzji wzajemnie są zależne od siebie i dopiero połączenie decyzji strategicznych i bieżących daje pozytywny efekt ekonomiczny⁵. A powodzenie przedsiębiorstwa na rynku jest zależne od prawidłowego zbudowania strategii działania⁶.

Podejmowanie decyzji wymaga odpowiedniego przygotowania informacji oraz znajomości narzędzi sterowania finansami: analizy kondycji finansowej, a także planowania finansowego. Każda bowiem podejmowana decyzja w przedsiębiorstwie ma swoje odzwierciedlenie w systemie rachunkowości i w systemie finansowym przedsiębiorstwa. To dzięki nim podmioty gospodarcze są w stanie określić, jaki będzie pieniężny skutek podjętych decyzji⁷.

Celem rozdziału jest ocena wykorzystania informacji dostarczonej przez system rachunkowości niezbędnych w procesach podejmowania decyzji w krótkim i długim okresie czasu. Prowadzenie działalności gospodarczej zmusza do prowadzenia odpowiedniego systemu rachunkowości, określanej jako uniwersalny i kompleksowy system informacji finansowo-ekonomicznej, systemu zbierania oraz przetwarzania danych dotyczących działalności gospodarczej i efektów tej aktywności⁸.

1. Rachunkowość finansowa a rachunkowość zarządcza

Rachunkowość jest swoistego rodzaju językiem biznesu, którym posługuje się świat gospodarczy, wykorzystującym sobie tylko znane metody, zasady, koncepcje i standardy, zawarte w obowiązujących normach prawnych. Rachunkowość finan-

⁴ W. Dębski, *Teoretyczne i praktyczne aspekty zarządzania finansami przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2005, s. 14.

⁵ W. Bień, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, wyd. 9, Difin, Warszawa 2011, s. 20-21.

⁶ T. Dudycz, *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2005, s. 31.

⁷ A. Rutkowski, *Zarządzanie finansami*, dz. cyt., s. 15.

⁸ M. Gmytrasiewicz (red.), *Encyklopedia rachunkowości*, LexisNexis, Warszawa 2005, s. 639.

sowa oraz rachunkowość zarządcza są wytworem podziału systemu rachunkowości, który w różny sposób opisuje przypisane do nich zbiory informacji.

Rachunkowość finansowa opiera się na danych historycznych zestawianych chronologicznie według ogólnie przyjętych standardów zawartych między innymi w normach prawnych. Ujednolicenie formy sprawozdań finansowych pozwala na porównanie sytuacji finansowej pomiędzy dwoma podmiotami działającymi w tym samym sektorze. Rachunkowość finansowa obejmuje ewidencję operacji ekonomicznych „[...] powodujących konkretne zmiany w stanie składników majątkowo-kapitałowych firmy oraz ustalaniem wyniku finansowego”⁹.

Natomiast rachunkowość zarządcza definiowana jest jako „dział rachunkowości odnoszący się do zaopatrzenia w informacje osób z organizacji gospodarczej w celu ułatwienia im podejmowania decyzji”¹⁰. Natomiast Międzynarodowa Federacja Rachunkowości (IFAC) ujmuje rachunkowość zarządczą jako „proces identyfikacji, pomiaru, analizy oraz przygotowania informacji finansowych i operacyjnych wykorzystywanych przez kierownictwo do planowania, oceny i kontroli w ramach przedsiębiorstw w celu zapewnienia efektywnego wykorzystywania zasobów”¹¹.

Rachunkowość zarządcza jest ujmowana także jako „system metod i działań analityczno-rachunkowych, prowadzonych w krótkim i długim okresie, których celem jest sformułowanie podstaw do wewnętrznych decyzji zarządu przedsiębiorstwa”¹².

Na podstawie przytoczonych definicji rachunkowości zarządczej można powiedzieć, iż jest ona metodą zbierania i opracowywania zgromadzonych danych dotyczących nie tylko zjawisk mających miejsce w przeszłości, ale także przyszłych działań gospodarczych w dążeniu do wspomagania kierownictwa jednostki w efektywniejszym planowaniu, organizowaniu, zatrudnianiu, kierowaniu i kontroli.

Należy pamiętać, iż rachunkowość zarządcza wspomaga działania i decyzje podejmowane wewnątrz przedsiębiorstwa. Są tutaj zawarte treści indywidualnie skonkretyzowane zależne od kompetencji i kwalifikacji kadry kierowniczej, metod pilotowania przedsiębiorstwa i przyjętych założeń wyznaczonych do realizacji celów i strategii.

Dla rachunkowości zarządczej informacje historyczne są istotne przy podejmowaniu decyzji odnoszących się do przyszłości. Z tego też względu mniejszą wagę ma szczegółowość oraz dokładność informacji. Ważniejszą rolę odgrywa tutaj szybkość ich uzyskania oraz precyzyjność w wyborze sposobu realizacji przyjętych założeń¹³.

⁹ W. Janik, *Przedsiębiorczość i przedsiębiorstwo*, WSPA, Lublin 2001, s. 11.

¹⁰ E. Nowak, *Rachunkowość zarządcza*, Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 2001, s. 17.

¹¹ Międzynarodowa Federacja Rachunkowości (IFAC).

¹² K. Marecki, *Rachunkowość menadżerska w gospodarce finansowej przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2001, s. 15.

¹³ W. Gabrusewicz, A. Kamela-Sowińska, H. Poetschke, *Rachunkowość zarządcza*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998, s. 32.

Zobrazowanie różnic pomiędzy rachunkowością finansową i zarządczą oraz ich charakterystykę przedstawia tabela 1. Ujmuje ich atrybuty oraz przybliża istotę funkcjonowania w gospodarce rynkowej.

Tabela 1. Charakterystyka rachunkowości finansowej oraz rachunkowości zarządczej

Lp.	Cecha	Rachunkowość finansowa	Rachunkowość zarządcza
1.	Cel	Informacja dla odbiorców zewnętrznych	Informacja dla odbiorców wewnętrznych
2.	Użytkownicy	Informacje przeznaczone dla akcjonariuszy, urzędów skarbowych, statystycznych i potencjalnych inwestorów	Zarząd przedsiębiorstwa oraz kierowników komórek organizacyjnych
3.	Podstawa prawna	Kodeks handlowy, prawo spółek, prawo podatkowe, ustawa o rachunkowości, standardy międzynarodowe oraz krajowe, przepisy Komisji Papierów Wartościowych. Prowadzenie ich jest obowiązkowe.	Nie jest obostrzona regulacjami prawnymi ani nie jest obowiązkowa. Opiera się na rachunkowości finansowej. Sposób wykorzystywania informacji zależy od kierownictwa i od problemów decyzyjnych.
4.	Zasady szacunku	Jednolite zasady oszacowania według ceny nabycia.	Wykorzystuje różne wyceny, poza wartością nabycia, jak na przykład wartość ekonomiczną, zdyskontowane przepływy pieniężne itp.
5.	Cechy informacji	Sumiennosc, precyzja, wiarygodność, ciągłość, zachowana chronologia, sprawdzalność danych liczbowych.	Główną rolę odgrywa istotność i szybkość uzyskiwania informacji. Koszt uzależniony od celu pozyskania tych danych.
6.	Rozpiętość czasowa informacji	Pozyskiwane dane mają charakter historyczny, przedstawiają informacje o dokonanych operacjach gospodarczych.	Opiera się na zasłóściach historycznych, jak i na informacjach przyszłych. Proces decyzyjny powiązany jest z przyszłością.
7.	Przedmiot informacji	Pozyskiwane informacje opierają się na danych wartościowych.	Pozyskiwane informacje opierają się na danych ilościowych oraz wartościowych.
8.	Rodzaj kontroli	Kontrola wewnętrzna, jak i zewnętrzna skierowana z urzędów skarbowych oraz przeprowadzana przez biegłych rewidentów.	Kontrola wewnętrzna na poziomie efektywności oraz skuteczności podjętych decyzji na podstawie uznanych wskaźników oraz mierników.
9.	Format i wymogi formalne	Ujednolicone sprawozdania finansowe, które mają charakter formalny oraz jawny.	Sprawozdania wewnętrzne konstruowane na potrzeby jednostki o charakterze nieformalnym oraz dowolnym.
10.	Stopień standaryzacji	Podlega krajowym oraz międzynarodowym standardom oraz przyjętym normom.	Nie podlega standaryzacji.

Źródło: W. Gabrusewicz, A. Kamela-Sowińska, H. Poetschke, *Rachunkowość zarządcza*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998 s. 33; P. Szypa, *Rachunkowość zarządcza*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 11-12.

Pomimo przedstawionych różnic rachunkowość zarządcza wykorzystuje część informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych, a w trakcie sporządzania zamknięcia rocznego jest niezbędna koordynacja i weryfikacja obu systemów w zakresie zasadniczych pojęć wynikowych¹⁴.

Do fundamentalnych części wspólnych rachunkowości finansowej oraz zarządczej można zaliczyć¹⁵:

- podział aktywów, pasywów i procesów gospodarczych ujęte w metodzie bilansowej,
- konstrukcję rachunku kosztów,
- strategię prowadzenia rachunkowości, w szczególności czerpanie z rozwiązań ksiąg rachunkowych.

Rachunkowość finansowa jest wprost związana z rachunkiem kosztów, który stał się fundamentem do wyodrębnienia rachunkowości zarządczej. Rachunkowość finansowa dzięki temu szczegółowo odzwierciedla minioną rzeczywistość przedsiębiorstwa. Natomiast rachunkowość zarządcza ma za zadanie uzupełniać i przyczyniać się do modelowania jego przyszłej rzeczywistości¹⁶.

2. Rachunek kosztów źródłem informacji zarządczej

Punktem wyjścia w procesie podejmowania decyzji jest precyzyjne określenie celów. W ten sposób wyszczególnione zostają zalety i wady poszczególnych rozwiązań, w tym także koszty, które pociągają za sobą wybór konkretnego rozwiązania oraz możliwych do wygenerowania korzyści, zarówno finansowych, jak i pozafinansowych.

Koszty należą do podstawowych kryteriów decyzyjności w przedsiębiorstwie. Ranga kosztów jako elementu decyzyjnego wynika stąd, że wprawdzie nie można uniknąć ponoszenia kosztów w związku z podejmowaną działalnością, lecz można je odpowiednio kształtować. Cechą szczególną kosztów jest ich pierwotność względem przychodów, co oznacza, że aby podjąć jakąkolwiek działalność gospodarczą, przedsiębiorstwo musi najpierw ponieść koszty, potem konieczne jest sprzedanie wyprodukowanego wyrobu, towaru lub usługi w celu zrealizowania przychodu. Osiągnięcie zysku wymaga, aby łączne przychody były wyższe od poniesionych kosztów¹⁷.

Wspólną płaszczyzną łączącą rachunkowość finansową oraz rachunkowość zarządczą jest rachunek kosztów. „Jest on procesem identyfikowania, gromadzenia,

¹⁴ P. Szypa, *Rachunkowość zarządcza*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 20.

¹⁵ A. Piosik, *Zasady rachunkowości zarządczej*, PWN, Warszawa 2006, s. 17.

¹⁶ P. Szypa, *Rachunkowość zarządcza*, dz. cyt., s. 21.

¹⁷ D. Dobija, M. Kucharczyk (red.), *Rachunkowość zarządcza. Teoria, praktyka, aspekty behawioralne*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.

przetwarzania i interpretowania informacji o wartości zużycia zasobów w związku z realizacją celów organizacji”¹⁸.

Według K. Sawickiego rachunek kosztów to „ogół działań zmierzających do odzwierciedlenia zachodzących w przedsiębiorstwie procesów zaopatrzenia, produkcji i zbytu poprzez ujęcie, zgrupowanie i interpretacje w różnych przekrojach kosztów [...] mierzonych ilościowo i wartościowo, za pewien okres w celu uzyskania możliwie wszechstronnych informacji potrzebnych do ustalenia wyniku i kierowania przedsiębiorstwem lub ich zespołem”¹⁹.

Definicja sformułowana przez K. Sawickiego łączy spojrzenie na koszty księgowe oraz koszty zarządcze. Przyjmuje stanowisko konieczności ustalenia wyniku finansowego na prowadzonej działalności gospodarczej oraz kładzie nacisk na znaczenie danych kosztów w procesie zarządzania organizacjami²⁰.

Podstawowym celem jest dostarczanie organom decyzyjnym przekrojowych informacji ekonomicznych o kosztach działalności. Informacje te potrzebne są przy ustalaniu kosztów wytworzenia wyrobów, świadczeniu usług, obliczaniu uzyskanych efektów i wyników, wartościowej wycenie zapasów. Niezbędne są także do ustalania cen sprzedaży produktów, oceny efektywności gospodarowania jak też kontroli działalności czy podejmowaniu decyzji ekonomicznych. Dane źródłowe w rezultacie procedur przetwarzania przekształcają się w informacje charakteryzujące działalność jednostki, poniesione koszty i uzyskane wyniki finansowe²¹.

Rachunek kosztów jest tą częścią rachunkowości, która identyfikuje, mierzy i przetwarza informację do celów finansowych i zarządczych. Przez co funkcje rachunku kosztów są różnorodne i sam rachunek zajmuje centralne miejsce w systemie rachunkowości jednostek przemysłowych²².

Na potrzeby rachunkowości zarządczej rachunek kosztów pełni funkcje²³:

- rejestracyjną,
- klasyfikacyjną,
- sprawozdawczą.

Funkcja rejestracyjna polega na ewidencji zużycia aktywów majątkowych przedsiębiorstwa i pracy pracowników. Dokonuje zapisu chronologicznego wszystkich tych operacji na podstawie stosownych dokumentów w księgach rachunkowych.

Koszty, które ponosi przedsiębiorstwo, powinny być odpowiednio zaksięgowane na kontach. Funkcja klasyfikacyjna wyraża się w przyporządkowaniu kosztów

¹⁸ W. Janik, M. Paździor, *Rachunkowość zarządcza i controlling*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2012, s. 21.

¹⁹ K. Sawicki, *Analiza kosztów firmy*, PWE, Warszawa 2000, s. 87.

²⁰ W. Janik, M. Paździor, *Rachunkowość zarządcza...*, dz. cyt., s. 21.

²¹ T. Kiziukiewicz, *Rachunkowość zarządcza*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław 1997, s. 64.

²² S. Sojak, *Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów*, TNOiK, Toruń 2012, s. 34-37.

²³ <http://rifp.pl/rachunek-kosztow/pojecie-i-funkcje-rachunku-kosztow/funkcje-i-zadania-rachunku-kosztow/>

do odpowiedniego układu kosztów stosowanego w przedsiębiorstwie. Ta funkcja oparta jest na systemie bilansowym.

Funkcja sprawozdawcza ma na celu zbieranie informacji dotyczących poszczególnych składników kosztów w raportach, sprawozdaniach finansowych, tak aby ostateczny odbiorca mógł w sposób zrozumiały i przejrzysty się z nimi zapoznać. Niezbędne (do celów zarządczych) informacje na temat kosztów, odnoszące się do przeszłych okresów, uzyskać można z ksiąg rachunkowych. Każda jednostka prowadząca księgi rachunkowe musi określić, w jaki sposób będzie ewidencjonowała w księgach rachunkowych koszty działalności operacyjnej. Zapis o dokonany wyborze zawrzeć należy w polityce rachunkowości. Do ewidencji tego rodzaju kosztów przeznaczone są dwie grupy kont 4 i 5. Firmy mogą więc wybrać dowolny wariant ewidencji kosztów działalności operacyjnej:

- w układzie rodzajowym, korzystając wyłącznie z kont zespołu 4 „Koszty według rodzajów”,
- w układzie funkcjonalnym jedynie na kontach zespołu 5 „Koszty według typów działalności”,
- równocześnie na kontach zespołów 4-5.

Warto pamiętać, że decyzja, którą podejmą przedsiębiorstwa w tym zakresie, ma wpływ na rodzaj tworzonego wariantu rachunku zysków i strat. Ustawa o rachunkowości przewiduje dwa jego warianty – porównawczy lub kalkulacyjny. Jednostki mogą dowolnie wybierać stosowany wariant tworzonego rachunku zysków i strat. W praktyce jednak wyboru dokonują jedynie te jednostki, które równocześnie prowadzą ewidencję na kontach zespołów 4 i 5. Jeżeli natomiast korzystają z kont wyłącznie w układzie funkcjonalnym (konta zespołu 5), będą tworzyły rachunek zysków i strat w wariantcie kalkulacyjnym. Jednostkom, które ewidencjonują koszty w układzie rodzajowym, pozostaje wariant porównawczy rachunku zysków i strat²⁴.

System ewidencji kosztów ma na celu dostarczanie niezbędnych danych do prowadzenia skutecznego przepływu informacji i ich weryfikacji na poszczególnych szczeblach decyzyjnych. Na podstawie sprecyzowanych celów prowadzenia ewidencji kosztów można wyodrębnić szczegółowe jego zadania. W rachunkowości finansowej należą do nich²⁵:

- prowadzenie stosownej dokumentacji wszystkich operacji odnoszących się do kosztów działalności,
- ewidencja powstałych kosztów we właściwych przekrojach,
- rozliczanie kosztów w miejscu ich powstawania,
- kalkulacja kosztów jednostkowych wyprodukowanych produktów i usług,
- skonstruowanie zestawień sprawozdawczych w zakresie kosztów.

²⁴ <http://ksiegowosc.infor.pl/poradniki/1185,2,Jak-ujmowac-koszty-w-rachunkowosci.html>

²⁵ <http://ksiegowosc.infor.pl/obrot-gospodarczy/dzialalnosc-gospodarcza/71954,Jaka-funkcje-pelni-rachunek-kosztow-w-przedsiębiorstwie.html>

Rachunkowość zarządcza przedstawia następujące zadania²⁶:

- sprawdzanie, czy zakładany cel został osiągnięty, porównanie wykonania planu z planem zamierzonym;
- kalkulacja kosztów i cen;
- dostarczanie informacji niezbędnych do kontynuowania produkcji i prowadzenia przedsiębiorstwa;
- ocena opłacalności poszczególnych produktów, a także stworzonych ośrodków odpowiedzialności;
- ocena innowacyjności oraz stopnia wykorzystania rozwiązań produkcyjnych w przedsiębiorstwie;
- analiza zmian, które spostrzeżono w trakcie działalności i rozwoju przedsiębiorstwa.

Zadania rachunku kosztów mogą ulec zmianie w zależności od koncepcji, założeń celów firmy i jej misji. Najczęściej ulegają one podziałowi między różne jednostki danego podmiotu.

3. Wykorzystanie rachunku kosztów zmiennych w procesie podejmowania decyzji

Rachunek kosztów pełni rolę służebną wobec procesów decyzyjnych. Podstawowym zadaniem systematycznego rachunku kosztów jest generowanie informacji ekonomicznych potrzebnych do zarządzania przedsiębiorstwem. Informacje te uzyskuje się w wyniku procesów przetwarzania obejmującego procedury właściwe systemowi ekonomicznemu rachunku kosztów.

Rachunek kosztów kształtował się wraz ze zmianą istoty i charakteru jednostki oraz założeń, w jakich dana jednostka funkcjonuje. Na przestrzeni lat przybierał różne formy. Należy jednak zauważyć, że pierwszym dopracowanym planem rachunku kosztów był rachunek kosztów pełnych. Swoją strukturę wypracował w latach rozkwitu produkcji na skalę masową, gdzie głównym celem działalności była produkcja²⁷.

Systematycznie prowadzony rachunek kosztów wykorzystuje ogólne procedury stosowane i wykorzystywane w rachunkowości, tj. dokumentowanie i ewidencjonowanie operacji gospodarczych na kontach, inwentaryzowanie składników majątkowych.

Zmiana ukierunkowania z typowo produkcyjnego na rynkowe wymusiła na przedsiębiorstwach podporządkowanie się do nowych zadań, m.in.²⁸:

²⁶ S. Sojak, *Rachunkowość zarządcza...*, dz. cyt., s. 37.

²⁷ E. Duda-Piechaczek, *Budżetowanie jako narzędzie rachunkowości zarządczej*, HELION, Gliwice 2007, s. 101-102.

²⁸ Tamże.

- zmiany w ocenie nowej sytuacji rynkowej struktury celów jednostki,
- położenia głównego nacisku na sprzedaż, a nie na produkcję,
- sprostanie nowym wymogom rynkowym,
- akceptację wymogów rynkowych oraz zmian w nich zachodzących,
- zmianę postawy jednostki z zamkniętej na otwartą dla potrzeb otoczenia,
- zmianę koncepcji przedsiębiorstwa skierowanego na bieżącą produkcję i zysk na przedsiębiorstwo kładące nacisk na rozwój perspektywiczny i planowany w szerszym horyzoncie czasowym.

Zmiana na orientację rynkową spowodowała nowe podejście do kalkulacji kosztów oraz szacowania wyniku finansowego. Informacje z nich wynikające są niezbędne, ale niewystarczające do podejmowania decyzji. Jest to związane ze zmianami w rozmiarach prowadzonej działalności w ramach różnych okresów. Wobec zmian realizowanych w różnych okresach, poza rachunkowym podziałem kosztów, należy uwzględnić dodatkowe kategorie kosztów, które umożliwiają podejmowanie decyzji typu²⁹:

- którą alternatywę przyjąć do realizacji;
- o ile zwiększyć sprzedaż, aby uzyskać pożądaną przyrost zysku;
- jaka musi być ilość i wartość sprzedaży, aby przychody poniosły koszty;
- na jakim poziomie ustalić cenę;
- czy wytwarzać półprodukty samodzielnie, czy też kupować je od jednostek zewnętrznych;
- czy przyjąć dodatkowe zlecenie, czy je odrzucić;
- który produkt produkować przy ograniczonych mocach produkcyjnych.

Aby móc udzielić odpowiedzi na takie pytania, niezbędne jest spojrzenie na koszty w innym układzie niż tylko w układzie sprawozdawczości finansowej. Niezbędne jest dodatkowo wyodrębnienie kosztów, takich jak koszty stałe i zmienne. Jako kryterium podziału przyjmuje się wówczas korelację pomiędzy kosztem a wielkością produkcji. Wszystkie koszty przedsiębiorstwa możemy według tego kryterium pogrupować na te skorelowane z wielkością produkcji – koszty zmienne oraz na nieskorelowane z wielkością produkcji – koszty stałe. Przeprowadzenie takiego podziału jest bardzo pomocne dla efektywnego zarządzania kosztami i podejmowania decyzji odnośnie do poziomu produkcji oraz ustalania ceny jednostkowej.

Idea kosztów zmiennych jest częściowo powiązana z ekonomiczną koncepcją kosztu krańcowego. M. Dobija pisze, że: „Koszty krańcowe (przychody krańcowe) określają koszty (przychody) powstające przy zwiększaniu działalności o jednostkę. W odniesieniu do kosztów są to głównie koszty robocizny i materiałów bezpośrednich, lecz któraś kolejna jednostka może wywołać potrzebę zakupu dodatkowego urządzenia, czyli zmianę kosztów stałych. Natomiast przy ściśle określonych założeniach koszt zmienny pokrywa się z kosztem krańcowym”³⁰.

²⁹ K. Sawicki, *Analiza kosztów firmy*, dz. cyt., s. 588.

³⁰ M. Dobija, *Rachunkowość zarządcza...*, dz. cyt., s. 34.

Z uwagi na wpływ kosztów na podejmowane decyzje ekonomiczne wyodrębnia się rachunek kosztów pełnych (globalnych) i rachunek kosztów zmiennych. Rachunek kosztów pełnych polega na podzieleniu całości kosztów wygenerowanych przez przedsiębiorstwo między wyodrębnione przedmioty kalkulacji. Rachunek kosztów zmiennych polega natomiast na podziale jedynie kosztów zmiennych, które dają się względnie dokładnie rozliczyć na podstawie dokumentów źródłowych.

Rachunek kosztów zmiennych jest szczególnie przydatny przy rachunkach decyzyjnych w warunkach niepełnego wykorzystania zdolności produkcyjnych. Ułatwia ocenę zyskowności produktów, linii produkcyjnych czy segmentów, gdyż nie jest zniekształcony przez umowne grupowanie i rozliczanie kosztów pośrednich. Ułatwia stosowanie analizy prognozy rentowności, ustalenie i różnicowanie cen sprzedaży, gdyż dostarcza informacji o kosztach zmiennych proporcjonalnie, kosztach stałych indywidualnych i wspólnych oraz o marży na pokrycie tych dwóch grup kosztów stałych i zysku. Dzięki temu ułatwia ustalanie cen sprzedaży i różnicowanie ich poziomu w zależności od warunków rynkowych, gdyż można ustalić wpływ cen na wielkość marży brutto (I i II stopnia), ponieważ znane są informacje o dolnej i górnej granicy ceny oraz opłacalności produktów, klientów, kanałów sprzedaży. Dlatego w sytuacji, gdy osoby zarządzające firmą muszą podejmować decyzje dotyczące krótkiego okresu, będące reakcją na bieżące zmiany w wielkości popytu i sprzedaży, narzędziem najlepiej monitorującym rezultaty finansowe jest właśnie rachunek kosztów zmiennych³¹.

Koszty zmienne można ewidencjonować według usług, produktów, ośrodków odpowiedzialności. Koszty zmienne o charakterze bezpośrednim odnosi się na przedmioty kalkulacji na podstawie dokumentów źródłowych, pośrednie zaś rozlicza się proporcjonalnie, na ogół do płac lub czasu pracy. Do podstawowych zalet tego rachunku zalicza się³²:

- szybsze pokazywanie wpływu wielkości sprzedaży na wynik finansowy,
- dostarczenie bardziej użytecznych informacji do podejmowania krótkookresowych decyzji,
- zmniejsza wpływ zapasów na wynik finansowy (nie pozwala na aktywowanie kosztów stałych),
- umożliwia przenoszenie części odpowiedzialności za koszty i wyniki na niższe szczeble zarządzania przedsiębiorstwem.

Wady tego rachunku to:

- trudności z podziałem kosztów na stałe i zmienne,
- mało przydatny do podejmowania decyzji długookresowych,
- nieprzydatny do rozliczania kosztów w rachunkowości finansowej z powodu nie zachowania zasady współmierności kosztów i przychodów.

³¹ M. Wójcik, *Proces podejmowania decyzji w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 2007, s. 46.

³² G.K. Świdorska, *Rachunkowość zarządcza*, POLTEX, Warszawa 1997, s. 91-92.

W warunkach rosnącej konkurencji, ze względu na ograniczenia po stronie popytu, coraz więcej przedsiębiorstw nie jest w stanie wykorzystać w stu procentach posiadanych zdolności produkcyjnych. W tej sytuacji do zarządzania przedsiębiorstwem szczególnie istotna jest informacja o tym, przy jakim wykorzystaniu zdolności produkcyjnych zostaną pokryte koszty całkowite przedsiębiorstwa i kiedy zacznie ono osiągać zysk. Moment (poziom sprzedaży, poziom wykorzystania zdolności produkcyjnych), w którym następuje zrównanie kosztów z przychodami, nazywamy progiem rentowności przedsiębiorstwa (punktem krytycznym lub punktem bez straty). Próg rentowności dostarcza informacji do podejmowania decyzji o wielkości i strukturze produkcji, sprzedaży a także danych do prognozowania wyników działalności przedsiębiorstwa. Może być on również wykorzystywany przy podejmowaniu decyzji związanych z rozmiarami planowanych inwestycji, czyli w wyznaczaniu minimalnej skali produkcji i sprzedaży gwarantującej pokrycie wszystkich poniesionych nakładów inwestycyjnych. Dostarczanie danych do wyznaczenia progu rentowności wymaga stosowania systemu rachunku kosztów zmiennych.

Zakończenie

Współczesne przedsiębiorstwo jest złożonym systemem, łączącym wiele elementów, co powoduje, że działalności nie można prowadzić w sposób niezaplanowany i nieprzemyślany, a funkcjonowanie w warunkach rynkowych wymaga nowego podejścia do problemów decyzyjnych. Decyzje muszą być podejmowane szybko, uwzględniać zmieniające się warunki rynkowe oraz sprzyjać wzrostowi wartości przedsiębiorstwa. Skuteczność decyzji jest tym większa, im bardziej kompleksowa i wiarygodna jest informacja, na której podstawie są one podejmowane³³.

Wielu autorów podkreśla, że nowa sytuacja na rynku spowodowała zmianę orientacji przedsiębiorstw z produkcyjnej na rynkową, ze swobodą wyboru ekonomicznego, ale i koniecznością rozliczania się z odpowiedzialności za efektywne gospodarowanie zasobami. Wymaga to zatem od kadry zarządzającej przedsiębiorstwem całkowicie odmiennego spojrzenia na rolę i wagę informacji kosztowej. Zarządzający powinni zwiększyć swoje wymagania wobec otrzymywanych informacji, a co za tym idzie – wobec systemu rachunkowości firmy³⁴.

Tak więc funkcjonowanie przedsiębiorstwa w warunkach gospodarki rynkowej jest możliwe dzięki posiadaniu przez zarządzających właściwych informacji.

³³ W. Janik, *Podstawy rachunkowości zarządczej i controllingu*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 1999, s. 5.

³⁴ G.K. Świdarska, *Zarządzanie kosztami a potrzeby sprawozdawczości finansowej*, „Rachunkowość” 1998, nr 10, s. 514.

Prawidłowo opracowane i dostarczone w odpowiednim czasie i w odpowiedniej formie informacje są jednym z warunków sprawnego zarządzania. Istotne stają się informacje zwłaszcza o kosztach. Bowiem koszty decydują bezpośrednio o finansowych efektach działalności przedsiębiorstwa i są podstawą rachunku ekonomicznego. Niezbędne informacje o wysokości kosztów są uzyskiwane zarówno z odpowiedniej dokumentacji oraz ewidencji księgowej, jak również z zestawień dotyczących ich rozliczenia. Podstawą podejmowania decyzji zarządczych jest analiza kosztów konkretnego przedsięwzięcia³⁵.

Tradycyjne podejście do systemów rachunkowości, jak i sprawozdania finansowego nie dostarczają wystarczającej i niezbędnej informacji w procesach podejmowania decyzji, szczególnie krótkookresowych. Stąd potrzeba i przydatność w podejmowaniu decyzji, a także do oceny działalności podmiotów wewnętrznych rachunku kosztów zmiennych. Rachunek ten umożliwia w szczególności podejmowanie bardziej racjonalnych decyzji produkcyjnych i rynkowych w warunkach niepełnego wykorzystania zdolności produkcyjnych.

Bibliografia

- Bień W., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Difin, wyd. 9, Warszawa 2011.
- Dębski W., *Teoretyczne i praktyczne aspekty zarządzania finansami przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2005.
- Dobija D., Kucharczyk M. (red.), *Rachunkowość zarządcza. Teoria, praktyka, aspekty behawioralne*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
- Dobija M., *Rachunkowość zarządcza i controlling*, PWN, Warszawa 2007.
- Duda-Piechaczek E., *Budżetowanie jako narzędzie rachunkowości zarządczej*, HELION, Gliwice 2007.
- Dudycz T., *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2005.
- Gabrusiewicz W., Kamela-Sowińska A., Poetschke H., *Rachunkowość zarządcza*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998.
- Gajdzik B., *Finanse przedsiębiorstwa dla inżynierów*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2011.
- Gmytrasiewicz M. (red.), *Encyklopedia rachunkowości*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Janik W., Paździor M., *Rachunkowość zarządcza i controlling*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2012.
- Janik W., *Przedsiębiorczość i przedsiębiorstwo*, WSPA, Lublin 2001.
- Janik W., *Podstawy rachunkowości zarządczej i controllingu*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 1999.
- Kiziukiewicz T., *Rachunkowość zarządcza*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław 1997.
- Marecki K., *Rachunkowość menadżerska w gospodarce finansowej przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2001.

³⁵ K. Winiarska, *Kontrola finansowo-księgowa*, ODiDK, Gdańsk 1996, s. 77.

- Międzynarodowa Federacja Rachunkowości (IFAC).
- Nowak E., *Rachunkowość zarządcza*, Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 2001.
- Piosik A., *Zasady rachunkowości zarządczej*, PWN, Warszawa 2006.
- Rutkowski A., *Zarządzanie finansami*, PWE, Warszawa 2007.
- Sawicki K., *Analiza kosztów firmy*, PWE, Warszawa 2000.
- Sojak S., *Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów*, TNOiK, 2012.
- Szypa P., *Rachunkowość zarządcza*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Świderska G.K., *Zarządzanie kosztami a potrzeby sprawozdawczości finansowej*, „Rachunkowość” 1998, nr 10.
- Świderska G.K., *Rachunkowość zarządcza*, POLTEX, Warszawa 1997.
- Winiarska K., *Kontrola finansowo-księgowa*, ODiDK, Gdańsk 1996.
- Wójcik M., *Proces podejmowania decyzji w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 2007.
- <http://ksiegowosc.infor.pl/obrot-gospodarczy/dzialalnosc-gospodarcza/71954,Jaka-funkcje-pelni-rachunek-kosztow-w-przedsiębiorstwie.html> [data dostępu: 18.09.2015]
- <http://ksiegowosc.infor.pl/poradniki/1185,2,Jak-ujmowac-koszty-w-rachunkowosci.html> [data dostępu: 12.09.2015]
- <http://rifp.pl/rachunek-kosztow/pojecie-i-funkcje-rachunku-kosztow/funkcje-i-zadania-rachunku-kosztow/>, [data dostępu 28.09.2015]

System rachunkowości jako źródło informacji do zarządzania finansami przedsiębiorstwa – zakres i cele raportowania¹

Wstęp

Podstawą dobrze realizowanego zarządzania finansami przedsiębiorstwa jest prawdziwa, rzetelna, obiektywna, dobrze opracowana i łatwo dostępna informacja dotycząca firmy i jej finansowego otoczenia. Przedmiotem rozdziału jest prezentacja systemu rachunkowości jako bazy danych do sprawnego zarządzania finansami przedsiębiorstwa stanowiącego fundament jego działalności. W rozdziale zostały zaprezentowane wybrane obszary zarządzania finansami. Zarządzanie finansami za pomocą danych pochodzących z systemu rachunkowości jest o tyle istotne, że wyniki finansowe przedsiębiorstwa są zdeterminowane przez sprawne zarządzanie bieżącymi środkami pieniężnymi, zarówno w kasie, jak i na rachunkach bankowych, zabezpieczaniem deficytu finansowania poprzez zasilanie finansowe bankowe i pozabankowe. Kluczowym elementem w zarządzaniu finansami jest utrzymanie płynności finansowej. Na płynność bezpośredni wpływ ma zarządzanie należnościami, ale też regulowanie zaciągniętych zobowiązań.

Rozdział zawiera krytyczny przegląd literatury. Większość pozycji to aktualna literatura książkowa oraz obowiązujące obecnie normy prawne, co w dużej mierze podyktowane zostało specyfiką tematu. Wybrany przedmiot oraz zastosowane metody zdeterminowały strukturę niniejszego rozdziału. Składają się na nią: wstęp, cztery części tematyczne, zakończenie i bibliografia.

1. Podstawowe obszary problemowe zarządzania finansami przedsiębiorstwa

Zarządzanie finansami jest dyscypliną zajmującą się zespołem problemów najwyższej wagi z punktu widzenia funkcjonowania przedsiębiorstw. Przedmiotem zainteresowania w zarządzaniu finansami są tylko te zjawiska pieniężne, z którymi

¹ Mgr Kinga Ewa Bednarzewska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Zarządzania, k.bednarzewska@poczta.umcs.lublin.pl

jest związany obieg pieniądza. Do zjawisk finansowych należą np.: zapłata za zakupiony towar, zapłata podatku, zaciągnięcie kredytu, przekazanie dotacji budżetowej, uregulowanie zobowiązania. Przedsiębiorstwa funkcjonują obecnie w warunkach coraz bardziej konkurencyjnego otoczenia. Ich efektywność i opłacalność działalności zależy od umiejętności funkcjonowania na rynku i szeroko rozumianego zarządzania finansami.

Przedmiotem zainteresowania zarówno kontrahentów, jak i wierzycieli jest przede wszystkim kondycja finansowa firmy. Niepokój wzbudzają nawet drobne trudności finansowe jednostki gospodarczej, które skutkują utratą zaufania i często załamaniem się sieci współpracowników i kontrahentów. Pierwszym objawem problemów finansowych jednostki jest nieterminowa realizacja zobowiązań jednostki, a potem utrata płynności finansowej. Dlatego jednostki gospodarcze muszą prawidłowo zarządzać finansami oraz budować strategię długookresowego utrzymywania płynności. Przedsiębiorstwo zachowujące stabilną płynność staje się bardziej wiarygodne i zdobywa coraz silniejszą pozycję na rynku.

Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa polega na opracowaniu strategii pozyskiwania środków pieniężnych i ich wykorzystywaniu w gospodarce przedsiębiorstwa. Procesy finansowe muszą być odpowiednio planowane i kontrolowane, co oznacza konieczność świadomego sterowania tymi procesami. Zarządzanie finansami przedsiębiorstw obejmuje szeroki zakres zagadnień w przedsiębiorstwie, począwszy od decyzji dotyczących powołania przedsiębiorstwa poprzez decyzje związane z jego bieżącym funkcjonowaniem oraz rozwojem. Zarządzający finansami ponoszą odpowiedzialność za poziom zadłużenia przedsiębiorstwa i jego warunki, za kredytowanie odbiorców, za terminową realizację zobowiązań, za poziom i strukturę majątku obrotowego, za podział zysków między reinwestycje i wypłatę dywidend, fuzje i restrukturyzację². Zakres zarządzania finansowego i związana z nim odpowiedzialność dotyczy wszystkich rodzajów działalności gospodarczej i jest niezależny od wielkości podmiotu gospodarczego.

2. System rachunkowości jako baza informacji do zarządzania finansami przedsiębiorstwa

W Polsce standaryzacja zasad rachunkowości jest najbardziej widoczna w odniesieniu do podmiotów publicznych, notowanych na giełdach papierów wartościowych państw Unii Europejskiej.

Podmioty te po przystąpieniu Polski do UE i zatwierdzeniu 27 sierpnia 2004 r. przez Sejm RP zmian ustawy o rachunkowości związanych z rozporządzeniem

² W. Janik, A. Paździor, *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2011, s. 26-27.

nr 1606/2002/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania MSSF³ mają bezwzględny obowiązek sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych według jednolitego zbioru zasad rachunkowości⁴.

Rachunkowość jest nauką i praktyką funkcjonowania jednostek gospodarczych, a zasady jej funkcjonowania określają regulacje prawne, krajowe i międzynarodowe. Regulacje międzynarodowe to Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR⁵) i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF⁶), natomiast regulacje krajowe to Krajowe Standardy Rachunkowości (KSR⁷) i przede wszystkim ustawa o rachunkowości⁸.

Zapisy ustawy o rachunkowości określają zasady rachunkowości, tryb badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów oraz zasady wykonywania działalności w zakresie usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych⁹.

Tradycyjnie w rachunkowości wyróżnia się następujące elementy składowe: księgowość, rachunek kosztów i sprawozdawczość finansową¹⁰. Księgowość stanowi część rachunkowości, której celem jest odzwierciedlenie w mierniku pieniężnym stanu i zmiany wielkości oraz wartości środków gospodarczych, źródeł ich pochodzenia oraz przebiegu procesów gospodarczych w jednostce. Księgowość ewidencjonuje w sposób ciągły, na podstawie odpowiednich dokumentów, wszystkie zjawiska gospodarcze, które mają wpływ na stan środków gospodarczych, źródła ich pochodzenia oraz wyniki finansowe jednostki¹¹.

Rachunek kosztów polega na gromadzeniu kosztów w celu wyceny zapasów i pomiaru wyniku finansowego w taki sposób, aby spełnić wymogi rachunkowości finansowej. Z drugiej strony wspomaga procesy zarządzania podmiotem gospodarczym. Rachunek kosztów to także badanie i transformacja według przyjętego modelu informacji o kosztach prowadzonej działalności podmiotu, służących użytkownikowi do oceny sytuacji, podejmowania decyzji strategicznych i zarządczych oraz kontroli ich realizacji i wyceny zapasów oraz pomiaru zysku.

Sprawozdawczość finansowa jest częścią rachunkowości będącą źródłem informacji niezbędnych do analizy i oceny działalności jednostki gospodarczej.

³ Rozporządzenie WE nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości (Dz.Urz. WE L 243 z 11.09.2002, s. 1).

⁴ M. Panfil, A. Szablewski, *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, Poltext, Warszawa 2011, s. 45.

⁵ Rozporządzenie WE nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego..., dz. cyt.

⁶ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IASB, 2004.

⁷ Krajowe Standardy Rachunkowości, Dziennik Urzędowy Ministra Finansów.

⁸ Ustawa o rachunkowości z dnia 24 września 1994 r. (Dz.U., nr 152 z późn. zmianami).

⁹ Tamże, art. 1.

¹⁰ I. Olchowicz, *Podstawy rachunkowości*, t. I, Difin, Warszawa 2009, s. 15.

¹¹ J. Marcinek (red.), *Encyklopedia współczesna*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2004, s. 409.

Dostarcza informacji o kondycji finansowej przedsiębiorstwa, stanowi zbiór informacji ujednoliconych pod względem tematycznym, uzyskiwanych w ramach księgowości i kalkulacji. Informacje te są prezentowane w formie okresowych sprawozdań finansowych (bilansu, rachunku zysku i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych)¹².

Sprawozdawczość finansowa jest finalną częścią rachunkowości, zakończeniem prac ewidencyjnych i kalkulacyjnych. Dane sprawozdawczości finansowej są głównym źródłem informacji o sytuacji finansowej, majątkowej, wynikach finansowych oraz przepływie środków pieniężnych jednostki, a użytkownikami tych informacji jest szerokie grono odbiorców zewnętrznych i wewnętrznych.

Sprawozdania finansowe są sporządzane na podstawie ustawy o rachunkowości¹³ oraz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości¹⁴. Z ustawy o rachunkowości (rozdziały 5-6) wynika kształt i tryb sporządzania sprawozdania finansowego, które jest bogatym źródłem informacji o przedsiębiorstwie¹⁵.

System rachunkowości stwarza optymalny wybór informacji finansowych pochodzących ze sprawozdań finansowych, raportów krótkoterminowych czy ksiąg rachunkowych. System ten składa się z dwóch podsystemów – rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej generującej informacje księgowe do zarządzania finansami przedsiębiorstwa z perspektywy zewnętrznej i wewnętrznej.

Rachunkowość finansowa jest tym podsystemem systemu rachunkowości, której zadaniem jest dostarczenie informacji zainteresowanym jednostkom z otoczenia przedsiębiorstwa. Ma ona charakter obligatoryjny i powinna być prowadzona zgodnie z określonymi zasadami oraz jest uregulowana przepisami prawa. Rachunkowość finansowa dostarcza informacji historycznych dotyczących zdarzeń, które miały miejsce w przeszłości.

Rachunkowość zarządcza jest podsystemem systemu rachunkowości, którego zadaniem jest dostarczanie informacji jednostkom wewnętrznym w przedsiębiorstwach. Jest ona zindywidualizowana i uregulowana wewnątrz w przedsiębiorstwie. Sposób przekazywania informacji w podsystemie rachunkowości zarządczej jest uwarunkowany potrzebami kierownictwa przedsiębiorstwa.

Menedżerowie pionu finansowego powinni mieć na uwadze fakt, że do sprawnego zarządzania finansami i podejmowania decyzji zarówno na poziomie taktycznym, operacyjnym, jak i strategicznym powinni wykorzystywać informacje generowane przez raporty krótkoterminowe, gdyż wskazują na dynamikę zmian danych wielkości finansowych z częstotliwością dni, tygodni, miesięcy i na ich podstawie łatwiej wyciągnąć wnioski oraz zbudować prognozę, co do kreacji przyszłych krótkoterminowych zdarzeń i wielkości finansowych. Roczne sprawozda-

¹² Tamże, s. 726.

¹³ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt.

¹⁴ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IASB, 2004.

¹⁵ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., rozdz. 5-6.

nia finansowe nie dają takiej możliwości, ponieważ są obrazem rocznej działalności i kondycji finansowej przedsiębiorstwa. Na ich podstawie można prognozować sytuację finansową przedsiębiorstwa w perspektywie długoterminowej.

2.1. Sprawozdanie finansowe

Sprawozdanie finansowe to jeden z elementów sprawozdawczości całego przedsiębiorstwa.

Głównym celem sporządzania sprawozdania finansowego jest dostarczenie informacji w wartości pieniężnej o przeszłej i bieżącej sytuacji finansowej podmiotu, co pozwala wyznaczyć efektywność jego działalności oraz kierunek zmiany. Analiza sytuacji finansowej jednostki w przeszłości umożliwia przewidywanie pozycji finansowej w przyszłości. Ważna jest także umiejętność prawidłowego interpretowania informacji ze sprawozdania finansowego i wyciągania trafnych wniosków.

Sprawozdanie finansowe sporządzane jest na podstawie danych pochodzących z systemu rachunkowości finansowej jednostki. Ewidencja i prezentacja operacji gospodarczych dokonywana jest na podstawie zasad rachunkowości, których przestrzeganie przyczyni się do jasnego i klarownego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa. Rachunkowość musi zapewniać zgodność danych liczbowych z rzeczywistym przebiegiem operacji finansowych, jak i gospodarczych.

Pierwszą z nich jest to, że wszelkie operacje ujmuje się w księgach rachunkowych i wykazuje w sprawozdaniu finansowym. Następnie przy wycenie składników majątkowych stosuje się rzeczywiście poniesione na ich nabycie (wytworzenie) ceny (koszty). Jeżeli w dniu, na który sporządza się bilans, cena sprzedaży netto (wartość rynkowa) składnika aktywów okazuje się mniejsza od jego ceny nabycia lub kosztu wytworzenia, to jego wartość w bilansie musi być obniżona do ceny sprzedaży netto¹⁶. Następnie w celach ustalenia wyniku finansowego należy w księgach rachunkowych ująć te wszystkie przychody, które przypadają na rzecz przedsiębiorstwa i koszty związane z tymi właśnie przychodami w danym okresie obrotowym, niezależnie od terminu ich zapłaty.

Przy wycenie aktywów i pasywów oraz ustalaniu wyniku finansowego przyjmuje się, że działalność podmiotu gospodarczego będzie kontynuowana w niezmińszonym istotnie zakresie w dającej się przewidzieć przyszłości¹⁷. Ostatnią, istotną kwestią jest to, że wykazanie stanu pasywów i aktywów w bilansie zamknięcia powinno się ująć w takiej samej wysokości w bilansie otwarcia kolejnego roku obrotowego.

¹⁶ S. Nowak, *Podstawy rachunkowości i system finansowo-księgowy*, WWSB, Poznań 200, s. 201.

¹⁷ Tamże, s. 305.

2.2. Księgi rachunkowe

Istotnym elementem rachunkowości są księgi rachunkowe. Zawierają one zestaw urządzeń ewidencyjnych, a księgowość zajmuje się przetwarzaniem danych. Do urządzeń ewidencyjnych tworzących księgi rachunkowe należą:

- dziennik,
- konta księgi głównej,
- konta ksiąg pomocniczych,
- wykaz składników aktywów i pasywów,
- zestawienie obrotów i sald kont księgi głównej oraz zestawienie sald kont pomocniczych¹⁸.

W księgach rachunkowych każdego dnia są księgowane operacje gospodarcze, zmieniające wyniki działalności przedsiębiorstwa i majątek. W ten właśnie sposób powstają informacje finansowe, które są potrzebne do kontroli kosztów, przychodów oraz podejmowania właściwych decyzji.

Konta księgi głównej przedstawia Zakładowy Plan Kont. Istnieje jego dziewięć zespołów. Zaczynając od zespołu zerowego, wyróżniamy kolejno konta pod nazwą: aktywa trwałe (zespół 0), krótkoterminowe aktywa finansowe (zespół 1), rozrachunki i roszczenia (zespół 2), materiały i towary (zespół 3), koszty według rodzaju (zespół 4), koszty według typów działalności (zespół 5), produkty i rozliczenia międzyokresowe (zespół 6), przychody i koszty ich osiągnięcia (zespół 7) oraz kapitały (fundusze) własne (zespół 8). Zakładowy Plan Kont powinien spełniać następujące warunki:

- określać sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych w danej jednostce gospodarczej zgodnie z planem finansowym,
- zapewnić takie zorganizowanie ewidencji księgowej, aby księgi rachunkowe były prowadzone w sposób usystematyzowany i rzetelny,
- umożliwić sporządzenie sprawozdań finansowych zgodnie z określonymi zasadami rachunkowości,
- uwzględnić zapotrzebowanie jednostki gospodarczej na informacje ekonomiczne.

Podstawowym elementem Zakładowego Planu Kont jest wykaz kont księgi głównej służący do ewidencji syntetycznej stanu i zmian składników majątku i źródeł ich pochodzenia oraz procesów gospodarczych zachodzących w jednostce gospodarczej. W wykazie tym w sposób usystematyzowany są podane nazwy kont i ich symbole, wykaz kont może być uzupełniony komentarzem do niego, który stanowi integralną część Zakładowego Planu Kont. Komentarz określa zasady funkcjonowania poszczególnych kont oraz ich korespondencje, czyli powiązania między różnymi kontami. Dla ułatwienia prac jednostki gospodarczej nad przygotowaniem Zakładowego Planu Kont opracowane są wzorowe plany kont np. przez Ministerstwo

¹⁸ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt., art. 13 ust. 1.

Finansów (nie dotyczy to banków, ubezpieczycieli, jednostek i zakładów budżetowych). Wzorcowy plan kont jest ogólną propozycją planu kont dostosowanego do konstrukcji rocznego sprawozdania finansowego. Ze względu na fakultatywny charakter tego planu jednostki gospodarcze mogą korzystać z niego w dowolnym zakresie. Zakładowy plan kont jest ustalony i aktualizowany przez kierownika jednostki gospodarczej. Zgodnie z art. 10 ust. 1 pkt 3a uor¹⁹ Zakładowy Plan Kont jest częścią opisu sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych i powinien ustalać:

- wykaz kont księgi głównej,
- przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń,
- zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej²⁰.

Zadaniem Zakładowego Planu Kont jest zapewnienie takiego prowadzenia ksiąg rachunkowych, które jest zgodne z uor²¹ i innymi przepisami, a jednocześnie uwzględnia specyficzne cechy działalności danej jednostki. Zakładowy plan kont musi uwzględniać również potrzeby informacyjne osób i instytucji, które będą korzystać z informacji płynących z rachunkowości. Przede wszystkim zakładowy plan kont powinien być tak zbudowany, aby pozwalał sporządzać terminowo i według obowiązujących wzorów:

- sprawozdanie finansowe,
- sprawozdania budżetowe,
- statystyczne sprawozdania finansowe.

Dla jednostek sektora finansów publicznych podstawą tworzenia zakładowego planu kont jest rozporządzenie Ministra Finansów z 28 lipca 2006 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości oraz planów kont dla budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz niektórych jednostek sektora finansów publicznych (Dz.U., nr 142, poz. 1020)²².

Zakładowy Plan Kont zbudowany zgodnie z zasadami rachunkowości w sposób przejrzysty z zastosowaniem podziału na tematyczne zespoły zawierające konta syntetyczne i analityczne prawidłowo generuje odpowiednią informację do bilansu i rachunku przepływów pieniężnych.

2.3. Raporty krótkoterminowe

Spółki, których akcje dopuszczono do publicznego obrotu, są zobowiązane także do sporządzania raportów okresowych²³: kwartalnych, półrocznych, rocznych.

¹⁹ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt.

²⁰ Tamże, art. 10 ust. 1 pkt 3a.

²¹ Tamże.

²² M. Rypińska, *Polityka rachunkowości w jednostkach sektora finansów publicznych*, dokument elektroniczny: <http://prb.infor.pl/index.php?act=mprasa&sub=article&id=43895> [dostęp: 22.07.2015].

²³ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 października 2005 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych (Dz.U., nr 209, poz. 1744).

Raport kwartalny (oznaczany jako SA-QS) zawiera informacje o wynikach ekonomicznych spółki za dany kwartał oraz dane ekonomiczne obliczone w sposób narastający za wszystkie minione pełne kwartały danego roku obrotowego. W skład raportu powinien wchodzić bilans, rachunek zysków i strat oraz rachunek przepływów pieniężnych. Raport półroczny (SA-PS) składa się z półrocznego sprawozdania finansowego uzupełnionego o komentarz zarządu omawiający działalność spółki w minionym półroczu.

Sprawozdanie półroczne powinno mieć zakres zgodny z przepisami o prospekcie emisyjnym. Zaleca się także, aby raport półroczny był zweryfikowany przez uprawnionego rewidenta. Z kolei raport roczny (SARS) poza rocznym sprawozdaniem finansowym oraz komentarzem zarządu powinien zawierać pismo prezesa spółki referujące najważniejsze dokonania spółki w minionym roku obrotowym. Do raportu rocznego dołącza się opinię biegłego rewidenta²⁴.

3. Możliwości wykorzystania systemu rachunkowości w procesie zarządzania finansami

Przedsiębiorstwo, tworząc strukturę finansowania aktywów, powinno przestrzegać określonych zasad, aby osiągnąć cel, który sobie założyło, czyli maksymalizację korzyści właścicieli. W kontekście zarządzania finansami kluczowe jest ukształtowanie struktury aktywów i pasywów przedsiębiorstwa, tak aby aktywa trwały były w całości finansowane z kapitału własnego.

Sztandarowym kapitałem, u którego podstaw leży sprawność zarządzania finansami, jest kapitał obrotowy definiowany jako różnica pomiędzy środkami obrotowymi a zobowiązaniami bieżącymi bądź różnica pomiędzy kapitałami stałymi a aktywami trwałymi²⁵. Rozmiary kapitału obrotowego powinny być dostosowane do innych, istotnych wielkości finansowych ujmowanych w sprawozdawczości przedsiębiorstwa, a zwłaszcza rozmiarów sprzedaży netto i łącznej sumy bilansowej. Przedsiębiorstwo powinno stale monitorować zmiany zachodzące w poziomie kapitału obrotowego, wykorzystując przy tym system rachunkowości. Zarządzanie gotówką przedsiębiorstwa powinno być zdeterminowane przez przyspieszanie obiegu gotówki w przedsiębiorstwie, lokowanie wolnych środków w najkorzystniejszych przedsięwzięciach, pozyskiwanie najtańszych źródeł finansowania i regulowanie zobowiązań w terminie²⁶. Utrzymywanie rezerwy gotów-

²⁴ E. Radosiński, *Wprowadzenie do sprawozdawczości i analizy finansowej*, Wrocław 2009, s. 15-16, źródło internetowe: www.ioz.pwr.wroc.pl [dostęp: 22.07.2015 r.].

²⁵ M. Gorczyńska, K. Znaniecka, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2006, s. 88.

²⁶ Tamże, s. 108-109.

kowej w przedsiębiorstwie jest konieczne ze względu na motywy gromadzenia rezerw gotówkowych:

- transakcyjny – podstawowy przepływ środków pieniężnych,
- spekulacyjny – wykorzystanie środków pieniężnych do realizacji zyskowych inwestycji,
- ostrożnościowy – zabezpieczenia bieżącej płynności podmiotu gospodarczego.

3.1. Zarządzanie należnościami

Zarządzanie należnościami jest niezbędne do prawidłowego funkcjonowania każdego przedsiębiorstwa, zwłaszcza w dobie kryzysu i częstych zatorów płatniczych. Stanowi proces, którego celem jest zapobieganie powstawaniu preterminowanych należności i ich odzyskiwanie. Przedsiębiorstwo, które potrafi we właściwy sposób zarządzać wierzytelnościami, zapewnia sobie zwiększoną płynność finansową i może być bardziej konkurencyjne na rynku. Na proces ten składają się działania, które należy podjąć na etapie prewencji, monitoringu i windykacji. Należności powstałe w jednostce gospodarczej są rezultatem odroczenia zapłaty za sprzedane produkty czy towary, a z kolei odroczenie terminu płatności jest konsekwencją stosowanej przez przedsiębiorstwo polityki w zakresie zasad racjonalnego zarządzania należnościami. Należności z tytułu dostaw i usług, stanowiące składnik aktywów każdego przedsiębiorstwa, muszą wykazywać zasadnicze cechy wspólne wszystkim aktywom. W związku z tym są ujmowane w bilansie, jeśli stanowią zasoby kontrolowane przez jednostkę, posiadają wiarygodnie określoną wartość, powstały w wyniku przeszłych zdarzeń, przyniosą w przyszłości korzyści ekonomiczne²⁷. Posiadanie należności jest oczekiwaniem na zapłatę przez dłużnika.

Czynnikiem, który określa płynność finansową, jest przede wszystkim sprzedaż wyrobów i usług podstawowej działalności operacyjnej. Powodują one wpływ gotówki do przedsiębiorstwa. Jednak coraz częściej sprzedaż jest kredytowana. Wtedy też u sprzedającego powstają należności z tytułu dostaw. Im większa jest kwota należności, tym mniejsze są wpływy z tytułu sprzedaży i na odwrót.

Kolejnym czynnikiem kształtującym płynność finansową jest okres, po którym następuje zapłata za sprzedane wyroby. Im dłuższe są terminy płatności, tym większe są rozmiary należności, pogarszające długość takiego okresu, w którym powinna nastąpić zapłata – jest ona określana w umowie. W tym też okresie należność powinna być zapłacona, inaczej taka sytuacja utrudni planowanie wpływów gotówkowych i racjonalne zarządzanie gotówką.

²⁷ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, *Założenia koncepcyjne*, §89, s. A44-A45, ustawa o rachunkowości, art. 3 ust. 1 pkt 12.

Główny strumień wydatków gotówkowych występujących w związku z prowadzoną działalnością stanowią płatności za dokonane zakupy surowców i materiałów do produkcji oraz wypłaty wynagrodzeń dla pracowników²⁸. Informacjami płynącymi z systemu rachunkowości są należności krótko- i długoterminowe. Należności krótkoterminowe są należnościami wymagalnymi w okresie krótszym niż 12 miesięcy od dnia bilansowego, natomiast należności długoterminowe są egzekwowane powyżej roku.

Zarządzając należnościami, należy zwrócić szczególną uwagę na dane o stanie należności przy obliczaniu cyklu inkasowego dla minionego okresu. Pomiedzy stanem danych bilansowych o poziomie należności a danymi o rzeczywistym ich stanie w księgach rachunkowych mogą występować istotne różnice, gdyż należności wyceniane są w bilansie w kwocie wymaganej zapłaty.

Zgodnie z art. 35b ust. 1 uor²⁹ wartość należności aktualizuje się, uwzględniając stopień prawdopodobieństwa ich zapłaty poprzez dokonanie odpisu aktualizującego³⁰. Syntetycznym przejawem lepszego zarządzania kapitałem obrotowym są np. coraz niższe cykle inkasowania należności przy minimum wielkości tego miernika.

Proces powstawania należności w przedsiębiorstwie powinien podlegać ciągłej kontroli, co wymaga zorganizowania odpowiedniego monitoringu należności. Przedmiotem monitorowania tego obszaru finansowego powinny być ogólne wielkości rozrachunków z klientami na tle innych wielkości ekonomicznych, a także rzeczywiste relacje z klientami i warunki ich kredytowania.

Zakupy materiałów tylko w niedużej skali mogą być kupione za gotówkę, zwykle kupowane zgodnie z zasadą kredytu kupieckiego, czyli z odroczoną płatnością. Jednak takie wydłużanie terminów płatności podważa opinię i wiarygodność przedsiębiorstwa w otoczeniu gospodarczym.

W sytuacjach regularnego powstawania należności na podstawie zawartych wcześniej umów o współpracy przedsiębiorstwo powinno zastosować polecenie pobrania, weksel z możliwością dyskonta bądź akredytywę polegającą na wcześniejszym zarezerwowaniu środków na poczet przyszłej dostawy (np. przez bank dłużnika)³¹.

3.2. Zarządzanie zobowiązaniami bieżącymi

Zobowiązania to wynikający z przeszłych zdarzeń obowiązek wykonania świadczeń o wiarygodnie określonej wartości, które spowodują wykorzystanie już

²⁸ A. Kusak, *Płynność finansowa. Analiza i sterowanie*, WWZ, Warszawa 2006, s. 24.

²⁹ Ustawa o rachunkowości..., dz. cyt.

³⁰ H. Buk, *Nowoczesne zarządzanie finansami. Planowanie i kontrola*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 299.

³¹ S. Wrzosek, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Warszawa 2006, s. 70.

posiadanych lub przyszłych aktywów jednostki³². Na podstawie danych z ksiąg rachunkowych i krótkoterminowych raportów finansowych przedsiębiorstwo kontroluje stan zadłużenia w celu utrzymania płynności finansowej. Zobowiązania są jednym ze składników pasywów w bilansie. Sprawne zarządzanie krótkoterminowymi źródłami finansowania jednostek gospodarczych ma istotne znaczenie dla ograniczenia ryzyka utraty płynności finansowej. Zobowiązania bieżące mają za zadanie finansować aktywa obrotowe przedsiębiorstwa. Zarządzanie krótkoterminowymi kapitałami to kształtowanie wielkości i struktury kapitałów krótkoterminowych, które są adekwatne do stosowanej przez przedsiębiorstwo strategii. W praktyce oznacza to podejmowanie decyzji, które prowadzą do powstawania zobowiązań bieżących oraz kontrolowanie gotówki wypływającej z przedsiębiorstwa³³. Decyzje podejmowane w obszarze zarządzania zobowiązaniami krótkoterminowymi mają na celu minimalizować koszty.

Zarządzanie zobowiązaniami bieżącymi koncentruje się głównie na analizie kosztów kredytu kupieckiego i bankowego. W przypadku posiadania nadwyżki środków pieniężnych realizowane są pojawiające się okazje oferowanych skont przez dostawców. Mają one wielkie znaczenie dla poziomu kosztów sprzedaży. Zmniejszające się koszty dotyczące wartości sprzedanych towarów przekładają się na poprawę wyników finansowych jednostki. Zarządzanie zobowiązaniami krótkoterminowymi polega też na odpowiednim doborze narzędzi do pozyskiwania krótkoterminowych źródeł finansowania. Dotyczy to factoringu, kredytu bankowego, kredytu kupieckiego. Należy jednak pamiętać, że polityka zarządzania zobowiązaniami bieżącymi jest ściśle związana z wyborem strategii, dokonany przez kadrę zarządzającą jednostką.

3.3. Zarządzanie zapasami

Podstawową funkcją zapasów w przedsiębiorstwie jest zabezpieczenie ciągłości procesów gospodarczych. Zmniejszają one wrażliwość firmy na zakłócenia w procesie dostaw (opóźnienia dostaw) i inne nieprzewidywane, niekorzystne zdarzenia. Zarządzanie zapasami musi być oparte na rachunku ekonomicznym, uwzględniającym korzyści i koszty posiadania zapasów. Te ostatnie rosną w miarę zwiększania stanu zapasów. Wzrost zapasów materiałowych i towarów powoduje zwiększenie jednorazowych zamówień i zmniejszenie częstotliwości dostaw. Oznacza to spadek kosztów związanych z pozyskiwaniem materiałów, surowców i towarów. Zamawiając większe partie materiałów czy towarów, nabywca może uzyskać dodatkowe opusty cenowe, lepsze warunki płatności (np. dłuższe terminy zapłaty), ma większe możliwości wyboru tańszych środków transportowych. Ponadto

³² Ustawa o rachunkowości..., art. 3 ust. 1 pkt 20.

³³ P. Karpus, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006, s. 318.

spadają koszty manipulacyjne związane z samym procesem zamawiania i uzgadniania dostaw, takie jak np. koszty składania zamówień, przyjęcia materiałów lub towarów do magazynu, koszty prowadzenia ksiąg rachunkowych i ewidencjonowania dostaw. Równocześnie maleją prawdopodobne straty z tytułu ewentualnych przestojów produkcyjnych lub utraty klientów spowodowane brakami materiałów lub towarów. Oznacza to, że w miarę wzrostu wielkości zamówienia koszty jego realizacji przypadające na jednostkę zapasu są niższe³⁴.

3.4. Finansowanie zewnętrzne

Ważnym obszarem zarządzania finansami w firmie jest finansowanie jej działalności. Nieliczne przedsiębiorstwa korzystają wyłącznie z kapitałów własnych, większość z nich korzysta z kapitałów obcych, czyli kredytów, pożyczek itp. Pojawia się wtedy problem skali zadłużenia, które należy monitorować. Kredyty są często wysoko oprocentowane, co zmusza przedsiębiorstwo do spłaty znacznie większej sumy niż została pożyczona. W zależności od stopnia wymagalności do spłaty zobowiązania mogą być długoterminowe lub krótkoterminowe.

Do oceny zadłużenia służą sprawozdania finansowe i raporty krótkoterminowe. Pokazują, w jakim stopniu firma korzysta z własnych kapitałów i w jakim zakresie wykorzystuje wspomaganie finansowe. Taka informacja jest potrzebna przede wszystkim właścicielom, inwestorom, partnerom handlowym, a także kredytodawcom, żeby wiedzieli czy dana jednostka będzie wypłacalna. Dane finansowe obrazują ogólny udział zobowiązań w stosunku do całego majątku. Im zobowiązania są wyższe, tym firma korzysta w małym stopniu z kapitału własnego. Jest to bardzo niekorzystne, ponieważ znacznie pogarsza to sytuację finansową jednostki. Z drugiej strony stwarza to szansę na wykorzystanie dźwigni finansowej. Jej wykorzystanie może przynieść korzyści pod warunkiem, że oprocentowanie kredytu nie będzie wyższe niż stopa rentowności. Niestety jest to bardzo rzadkie zjawisko. Natomiast w sytuacji niskiego ogólnego zadłużenia, przedsiębiorstwo wywiązuje się ze zobowiązań w terminie, jest samodzielne finansowo i większość kapitału stanowi jego majątek własny.

Przedsiębiorstwo może mieć zaległości z tytułu zaciągnięcia kredytów długoterminowych. Może też wyemitować obligacje lub wziąć pożyczki hipoteczne. Informacje finansowe generowane przez system rachunkowości informują o tym, jaka część majątku własnego jest finansowana przez zobowiązanie długoterminowe. Zachowanie stabilnej sytuacji finansowej jest podstawowym zadaniem każdej firmy, dbającej o interesy i relacje z kontrahentami oraz chcącymi utrzymać dobrą kondycję finansową spółki.

³⁴ W. Janik, A. Paździor, *Zarządzanie finansowe...*, dz. cyt., s. 155.

3.5. Zarządzanie płynnością finansową

Jednym z ważniejszych obszarów zarządzania przedsiębiorstwem jest płynność finansowa, rozumiana bardzo szeroko. Pojęcia z nią związane koncentrują się na aktywach, ale też na aspekcie majątkowym. Najprościej mówiąc, jest to właśnie łatwość, z jaką przedsiębiorstwo może uzyskać dodatkowe zasoby gotówki poprzez zamianę innych aktywów na gotówkę³⁵.

Aby utrzymać płynność finansową, należy nią umiejętnie zarządzać, czyli podejmować bieżące decyzje i kontrolować wielkość wpływów i wydatków. Płynność finansową rozumianą w aspekcie majątkowym charakteryzuje to, że gotówka jest głównym środkiem wymiany w celu zrealizowania wszelkich operacji gospodarczych. Jest nieodzowna do spłacenia zobowiązań finansowych. Aktywa natomiast są bardzo zróżnicowane, jeśli chodzi o płynność. Krótkoterminowe papiery wartościowe można łatwo sprzedać, więc ich płynność jest wysoka. Z kolei maszyny, urządzenia i budynki charakteryzują się niską płynnością, ponieważ ich zbywalność jest znacznie trudniejsza i najczęściej wiąże się z utratą wartości.

Płynność postrzegana w aspekcie majątkowo-kapitałowym określa zdolność przedsiębiorstwa do regulowania zobowiązań krótkoterminowych. Określają ją aktywa o wysokiej płynności i zobowiązania o wysokiej wymagalności. To ujęcie statyczne.

Płynność finansową można zdefiniować w ujęciu przepływów pieniężnych. Będzie to ujęcie dynamiczne. Przepływy pieniężne stanowią różnicę pomiędzy sumą wpływów i wydatków. Jeśli oczekiwane wpływy przekraczają spodziewane wydatki, uzyskuje się nadwyżkę gotówkową. W odwrotnej sytuacji powstaje niedobór wpływów na pokrycie wydatków i ujemna kwota przepływów pieniężnych³⁶.

W. Gos wyróżnia trzy inne aspekty płynności³⁷:

- „płynność płatniczą (aktualną), którą określa zasób środków płatniczych gwarantujący każdorazowe regulowanie wszelkich zobowiązań,
- płynność strukturalną polegającą na łatwości upłynnienia składników majątkowych,
- płynność potencjalną (utajoną), która wyraża się możliwością uzyskania krótkoterminowej pożyczki”.

Płynność finansową określają strumienie przepływów pieniężnych, strumienie wydatków gotówkowych i występujące zasoby gotówki. Ich wzajemne dostosowanie pozwala utrzymać ją na właściwym poziomie. Wpływ na nią mają też aktywa obrotowe o wysokiej płynności, jak też zdolność uzyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania na potrzeby bieżącej działalności.

³⁵ A. Kusak, *Płynność finansowa...*, dz. cyt., s. 9.

³⁶ Tamże, s. 37.

³⁷ W. Gos, *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle krajowego standardu rachunkowości*, Difin, Warszawa 2004, s. 28, [w:] A. Kusak (red.), *Płynność finansowa...*, dz. cyt., s. 11.

Wpływy i wydatki mogą wynikać z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Wpływy z działalności operacyjnej wynikają z kupna i sprzedaży produktów, towarów i materiałów. Działalność inwestycyjna jest natomiast związana z nabyciem środków trwałych, ich sprzedażą oraz z inwestycjami krótkoterminowymi. Działalność finansowa związana jest z wydatkami i wpływami dotyczącymi spłaty długu oraz obsługi źródeł finansowania.

Za utrzymywaniem płynności finansowej przemawiają cztery argumenty. Pierwszy z nich mówi, że posiadając wysoki poziom płynności finansowej, firmy oszczędzają na kosztach transakcyjnych, które musiałyby ponieść przy dokonywaniu transakcji sprzedaży aktywów niebędącymi środkami pieniężnymi. Drugi z nich zakłada, że przedsiębiorstwa, które mają znaczny poziom płynności są zabezpieczone przed kosztownymi i negatywnymi skutkami braku takiej płynności, np. utrata dobrej opinii u kontrahentów czy też u dostawców kapitału. Kolejno dzięki utrzymywaniu płynności przedsiębiorstwa posiadają wariant, który wynika z możliwości korzystnych inwestycji czułych na upływ czasu. Po czwarte, wysokiej płynności można użyć do sfinansowania działalności i inwestycji, jeśli inne środki pieniężne i ich źródła są kosztowne lub niedostępne.

Konieczne jest więc swoiste zarządzanie źródłami pieniężnymi w przedsiębiorstwie w celu budowania korzystnej sytuacji w zakresie płynności. Celem takiego umiejętnego zarządzania płynności finansową jest maksymalizacja przepływów pieniężnych z działalności przedsiębiorstwa w taki sposób, aby zmaksymalizowana została wartość dla właścicieli³⁸.

Na podstawie tej definicji nasuwają się dwa wnioski. Po pierwsze, strategia płynności finansowej i wszystkie decyzje z nią związane muszą być zgodne z maksymalizacją zysku dla właścicieli. Po drugie, płynność finansowa przedsiębiorstwa wpływa na jego wartość dla właścicieli.

Podsumowując, celem planowania finansów i płynności jest pozyskanie i pozostawienie do dyspozycji przedsiębiorcy wystarczających środków finansowych. W praktyce oznacza to utrzymanie gotowości płatniczej przedsiębiorstwa w krótkim, średnim i długim horyzoncie czasowym. Oznacza także wybranie optymalnego wariantu finansowania i ograniczenia ryzyka niewypłacalności³⁹.

Utrzymanie takiej równowagi pieniężnej jest zapewnione przede wszystkim wtedy, gdy wpływy pieniężne co najmniej równoważą się z wypłatami. Równowaga pieniężna może być zachwiana wtedy, gdy wypłaty, długi, zobowiązania przewyższają wpływy. Należy dlatego pamiętać, że już w fazie planowania płynności firmy konieczne jest uwzględnienie ryzyka utraty płynności i zwrócenie uwagi na ewentualne czynniki ryzyka przyczyniające się do tego.

³⁸ D. Wędzki, *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002, s. 110.

³⁹ T. Kaczmarek, *Zarządzanie płynnością finansów małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2007, s. 21.

4. Raportowanie jako determinanta sprawnego zarządzania finansami przedsiębiorstwa

We współczesnych przedsiębiorstwach sporządzane są rozmaite sprawozdania i raporty. Wynika to z coraz większych potrzeb różnego rodzaju ich odbiorców oraz globalizacji działalności przedsiębiorstw. Korporacje o zasięgu międzynarodowym wymagają rozbudowanego systemu sprawozdawczości zapewniających im efektywne działanie i możliwość osiągnięcia założonych celów krótko- i długoterminowych niezależnie od podstawowej działalności przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwa funkcjonujące w zmiennym i turbulentnym otoczeniu powinny umiejętnie wykorzystywać informacje generowane przez system rachunkowości i holistycznie postrzegać proces zarządzania finansami.

Sprawozdania finansowe, raporty krótkoterminowe i księgi rachunkowe są podstawowym źródłem informacji niezbędnych do analizy, oceny działalności jednostki gospodarczej, co determinuje sprawne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa. System rachunkowości stanowi obraz skutków finansowych przeszłych zdarzeń, jest wyznacznikiem prognoz, a także stanowi źródło do oceny sposobu zarządzania i ochrony majątku wraz z ustaleniem zakresu odpowiedzialności kierownictwa w tym zakresie. Na podstawie sprawozdań finansowych podejmowane są decyzje gospodarcze dotyczące głównie nabycia, zbycia lub utrzymania udziałów (akcji) danej jednostki, jak również ponownego mianowania lub zmiany członków kierownictwa jednostki⁴⁰.

Syntetyczne dane finansowe przedsiębiorstwa stanowią jeden z istotnych warunków efektywnego zarządzania. Umożliwiają wykorzystanie szans rozwoju i wzrostu zysków, a także na wczesne ujawnienie ewentualnych zagrożeń dla przyszłej działalności, co pozwala na wyprzedzające zapobieganie im lub łagodzenie ich skutków. Wykorzystanie danych finansowych z systemu rachunkowości jest determinantą bieżącej i przyszłej działalności przedsiębiorstwa w zmiennym i turbulentnym otoczeniu. Informacje płynące z danych finansowych są podstawowym narzędziem systemu monitorowania oraz kontroli wewnętrznej w przedsiębiorstwie⁴¹. Analiza finansowa nabrała w warunkach gospodarki rynkowej szczególnego znaczenia – narzędzia dostarczającego informacji niezbędnych do prawidłowego zarządzania przedsiębiorstwem.

Informacje finansowe dostarczane przez system rachunkowości wspierają zarządzających w podejmowaniu strategicznych decyzji. System rachunkowości jest centralnym systemem informacji biznesowych. Informacje finansowe przekazy-

⁴⁰ D. Krzywda, *Sprawozdanie finansowe jako produkt rachunkowości jednostki gospodarczej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni” 2003, nr 1, s. 37.

⁴¹ A. Cymerman, *Analiza finansowa jako narzędzie wspomagające zarządzanie przedsiębiorstwem*, s. 58, źródło internetowe: www.wspia.eu/file/20358/07-CYMERMAN+AGNIESZKA.pdf [data dostępu: 13.09.2015 r.].

wane zbiorczo w formie raportów wewnętrznych i zewnętrznych lub jako jednostkowe informacje pozwalają na implementację nowych metod zarządzania optymalizujących prowadzenie działalności gospodarczej⁴².

Źródła informacji finansowych są sztandarowym elementem funkcjonowania systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie. Na podstawie informacji pochodzących ze sprawozdań menedżerowie podejmują decyzje na poziomie taktycznym, operacyjnym i strategicznym odzwierciedlające sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstwa.

Zakończenie

Podsumowując prowadzone rozważania, rozdział ten poświęcony był zagadnieniom, którymi są źródła informacji księgowych do zarządzania finansami przedsiębiorstwa, takie jak: sprawozdanie finansowe, księgi rachunkowe i raporty krótkoterminowe. Podstawą, która generuje dane finansowe do sprawozdania finansowego, jest rachunkowość. Stanowi ona naukę i praktykę funkcjonowania jednostek gospodarczych prowadzących własną sprawozdawczość finansową. Dane pochodzące ze sprawozdawczości finansowej są skierowane do odbiorców wewnętrznych (zarząd przedsiębiorstwa, pracownicy) oraz zewnętrznych (kredytodawcy, społeczeństwo).

Za pomocą danych finansowych można ocenić i koordynować poszczególne obszary działalności finansowej przedsiębiorstwa, którym jest zarządzanie kapitałem obrotowym. System rachunkowości jest fundamentem do analizy ekonomicznej obrazującej sytuację majątkową i kapitałową oraz pozycję firmy na rynku, gdyż jej utrzymanie jest bardzo ważne dla podstawowej egzystencji każdej jednostki gospodarczej.

Bibliografia

- Buk H., *Nowoczesne zarządzanie finansami. Planowanie i kontrola*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Cymerman A., *Analiza finansowa jako narzędzie wspomagające zarządzanie przedsiębiorstwem*, źródło internetowe: www.wspia.eu/file/20358/07_CYMERMAN+AGNIESZKA.pdf [data dostępu: 13.09.2015 r.].
- Dziennik Urzędowy WE L243 z 11.09.2002 r.

⁴² I. Sobańska (red.), *Rachunkowość zarządcza. Podejście operacyjne i strategiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 77-79.

- Gorczyńska M., Znaniecka K., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2006.
- Gos W., *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle krajowego standardu rachunkowości*, Difin, Warszawa 2004.
- Janik W., Paździor A., *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2011.
- Kaczmarek T., *Zarządzanie płynnością finansów małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2007.
- Karpuś P., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.
- Krajowe Standardy Rachunkowości, Dziennik Urzędowy Ministra Finansów.
- Krzywda D., *Sprawozdanie finansowe jako produkt rachunkowości jednostki gospodarczej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni” 2003, nr 1.
- Kusak A., *Płynność finansowa. Analiza i sterowanie*, WWZ, Warszawa 2006.
- Marcinek J. (red.), *Encyklopedia współczesna*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2004.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IASB, 2004.
- Nowak S., *Podstawy rachunkowości i system finansowo-księgowy*, WWSB, Poznań 2002.
- Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, t. I, Difin, Warszawa 2009.
- Panfil M., Szablewski A., *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, Poltext, Warszawa 2011.
- Radosiński E., *Wprowadzenie do sprawozdawczości i analizy finansowej*, Wrocław 2009.
- Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 października 2005 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych (Dz.U., nr 209, poz. 1744).
- Rypińska M., *Polityka rachunkowości w jednostkach sektora finansów publicznych*, dokument elektroniczny: <http://prb.infor.pl/index.php?act=mpresa&sub=article&id=43895> [data dostępu: 22.07.2015 r.].
- Sobańska I. (red.), *Rachunkowość zarządcza. Podejście operacyjne i strategiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 24 września 1994 r. (Dz.U., nr 152 z późn. zmianami).
- Wędzki D., *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002.
- Wrzosek S., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Warszawa 2006.

3

Rachunkowość jako podstawa controllingu i budżetowania w przedsiębiorstwie¹

Wstęp

Controlling i budżetowanie są metodami wspierającymi zarządzanie zarówno całym przedsiębiorstwem, jak i poszczególnymi jego podmiotami wewnętrznymi (tzw. ośrodkami odpowiedzialności). Jednak przydatność i skuteczność tych metod w realizacji celów przedsiębiorstwa i generowania zaplanowanych zysków zależy od dostępu do informacji. Każdy podmiot gospodarczy posiada system informacyjny. Największym i najważniejszym elementem systemu informacyjnego jest rachunkowość.

Celem rozdziału jest przedstawienie rachunkowości jako głównej bazy informacyjnej controllingu i budżetowania w przedsiębiorstwie, z której dane wykorzystywane są zarówno do planowania, podejmowania decyzji zarządczych oraz ukierunkowania przyszłej kontroli.

Przedstawiając rachunkowość jako główne źródło informacji controllingu i budżetowania, wykorzystano źródła literaturowe opracowane zarówno przez ludzi nauki, jak i praktyków, które zostały opublikowane w pozycjach książkowych i czasopismach tematycznych.

Zebrany materiał został opracowany z użyciem metody opisowej oraz graficznej. Ze względu na niewielką objętość opracowania autor przedstawił wybrane aspekty rachunkowości, controllingu i budżetowania, które uznał za najważniejsze z punktu widzenia podjętego tematu.

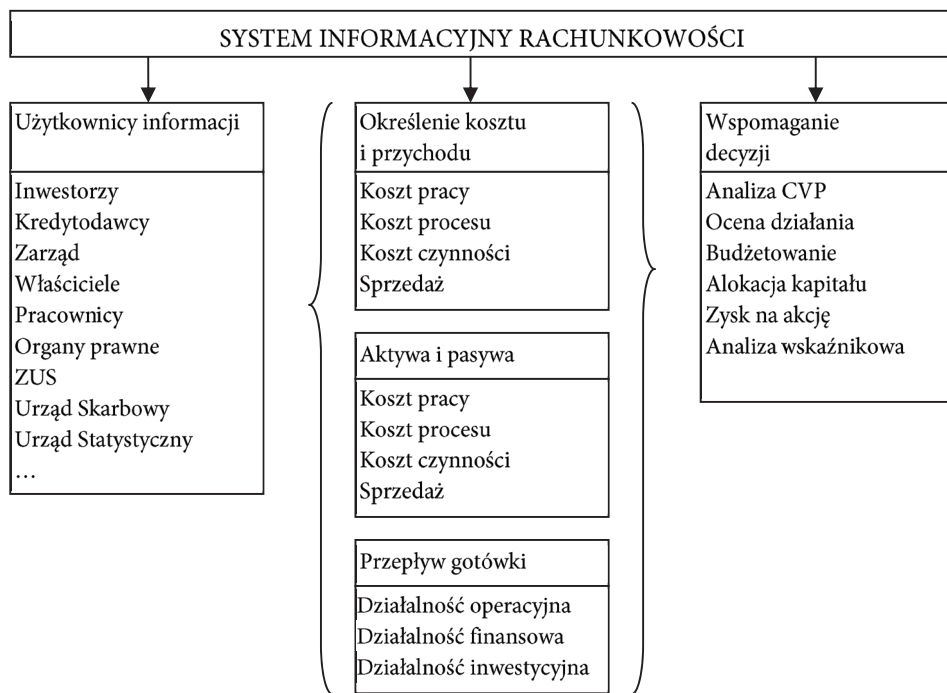
1. Rachunkowość jako system informacyjny w przedsiębiorstwie

Podejmowanie ekonomicznie uzasadnionych decyzji we współczesnym przedsiębiorstwie wymaga niezbędnego zasobu informacji zarówno ze źródeł zewnętrznych

¹ Dr Robert Pankiewicz, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, robert.pankiewicz@kul.lublin.pl

nych, jak i wewnętrznych. Źródła zewnętrzne dostarczają informacji o otoczeniu, w którym funkcjonuje przedsiębiorstwo. Informują o sytuacji i trendach w całej gospodarce, poszczególnych branżach lub regionach. Źródła wewnętrzne dostarczają danych o sytuacji w przedsiębiorstwie. Informacje wewnętrzne pochodzą z ewidencji gospodarczej i danych pozaewidencyjnych.

Głównym źródłem informacji ekonomicznej jest rachunkowość, która jest narzędziem pomiaru zorientowanym na wartość ekonomiczną². Podstawowym celem rachunkowości jest opracowanie informacji dotyczących prowadzonej działalności gospodarczej i przedstawienie ich przez pryzmat pieniądza. Jest to możliwe dzięki wykorzystaniu przez rachunkowość specyficznych metod, form i technik zapisu, odpowiednich rozwiązań organizacyjnych i technicznych, które umożliwiają rejestrację zdarzeń gospodarczych odzwierciedlających zmiany w składnikach majątku oraz operacji wynikowych kształtujących wynik finansowy³.

Rysunek 1. Rachunkowość jako system informacyjny

Źródło: J. Matuszek, M. Kłosowski, Z. Krokosz-Krynke, *Rachunek kosztów dla inżynierów*, PWE, Warszawa 2011, s. 15.

² M. Dobija, *Rachunkowość zarządcza i controlling*, PWN, Warszawa 1997, s. 43.

³ K. Czubakowska, W. Gabrusiewicz, E. Nowak, *Rachunkowość zarządcza. Metody i zastosowania*, PWE, Warszawa 2014, s. 23.

Etymologicznie słowo „rachunkowość” oznacza prowadzenie różnego rodzaju rachunków. Rachunki te mają różny stopień i zakres agregacji danych. System rachunkowości łączy ze sobą te rachunki i umożliwia poprawny pomiar i ocenę sytuacji finansowej oraz wyników działalności danego podmiotu.

Amerykańskie Stowarzyszenie Księgowych określa rachunkowość jako proces identyfikacji, pomiaru i przekazywania informacji ekonomicznych, pozwalających użytkownikom informacji na sformułowanie na ich podstawie ocen i podjęcie decyzji. Rachunkowość jako system ewidencyjno-informacyjny koncentruje się na pomiarze, wycenie oraz grupowaniu zjawisk i procesów w zbiory danych, które pozwalają uzyskać wiarygodną informację na temat sytuacji gospodarczej danego przedsiębiorstwa⁴.

„Rachunkowość jest systemem informacyjnym mierzącym oraz raportującym transformacje zasobów w wyroby lub usługi i sprzedaż lub transfer tych wyrobów lub usług do konsumenta. Rachunkowość wykorzystuje ceny i koszty zasobów, by zmierzyć wartość stworzoną w procesie transformacji. Śledząc przepływ zasobów, menadżerowie mogą określić celowość i skuteczność ich wykorzystania”⁵. Rachunkowość jako system informacyjny przedstawia rysunek 1.

Rachunkowość jako system ewidencyjno-informacyjny jest głównym modulem ogólnego systemu informacji ekonomicznej każdego przedsiębiorstwa⁶. Głównym zadaniem systemu rachunkowości jest⁷:

- dostarczenie różnym szczeblom zarządzania bieżących i okresowych informacji liczbowych, zarówno syntetycznych, jak i analitycznych, niezbędnych do podejmowania trafnych decyzji;
- umożliwienie wykonania funkcji kontroli wewnętrznej i zewnętrznej działalności gospodarczej jednostki i jej sytuacji majątkowej;
- tworzenie podstaw liczbowych dla bieżącej i okresowej analizy działalności jednostki gospodarującej;
- weryfikacji *ex-post* planów, norm i prognoz;
- bieżące uwidacznianie przejawów niegospodarności oraz wszelkiego rodzaju rezerw gospodarczych powstających w przedsiębiorstwie.

W gospodarce rynkowej rachunkowość stała się podstawowym „językiem” biznesu i pełni podwójną rolę⁸:

- jest źródłem informacji retrospektywnych, które umożliwiają rozliczenie i ocenę każdej wewnętrznej jednostki organizacyjnej danego podmiotu

⁴ T. Cebrowska (red.), *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, PWN, Warszawa 2010, s. 641.

⁵ J. Matuszek, M. Kłosowski, Z. Krokosz-Krynke, *Rachunek kosztów dla inżynierów*, PWE, Warszawa 2011, s. 15.

⁶ Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2007, s. 20.

⁷ B. Micherda, *Analityczna funkcja rachunkowości*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2001, s. 24-26.

⁸ Tenże (red.), *Podstawy rachunkowości*, PWN, Warszawa 2005, s. 19.

gospodarczego pod względem efektywności wykorzystania posiadanych przez jednostkę zasobów oraz zabezpiecza potrzeby informacyjne otoczenia (agend rządowych, urzędów skarbowych, kredytodawców, akcjonariuszy, kontrahentów, pracowników itp.);

- jest źródłem informacji prospektywnych, które są wykorzystywane do podejmowania racjonalnych decyzji na wszystkich szczeblach zarządzania w celu powodzenia na rynku i pomnożenia kapitału podmiotu gospodarczego.

Ze względu na funkcje (role), które pełni rachunkowość, można wyróżnić rachunkowość finansową i rachunkowość zarządczą. Rachunkowość finansowa opisuje historię i aktualny stan jednostki gospodarczej, a jej efektem końcowym przetwarzania danych jest sprawozdanie finansowe. Sprawozdanie finansowe wykorzystywane jest przez zarząd oraz otoczenie gospodarcze i społeczne przedsiębiorstwa do oceny jego aktualnej sytuacji majątkowej, kondycji i płynności finansowej. Natomiast zadaniem rachunkowości zarządczej jest tworzenie i dostarczanie informacji liczbowych, danych symulacyjnych, które umożliwią kierownictwu takie zaplanowanie procesów w przedsiębiorstwie, które zapewni najbardziej efektywne wykorzystanie posiadanych zasobów⁹.

Rachunkowość finansowa w swoich sprawozdaniach opisuje przedsiębiorstwo jako całość. Za osiągnięte i opisane w sprawozdaniach wyniki finansowe odpowiedzialność ponosi zarząd. Natomiast rachunkowość zarządcza przedstawia w raportach jakiś wycinek działalności lub wydzieloną część jednostki gospodarczej (ośrodek odpowiedzialności), za której rezultaty ponosi odpowiedzialność wyznaczony zarządzający¹⁰.

Ważne miejsce w systemie informacyjnym rachunkowości zajmuje rachunek kosztów, który jest wykorzystywany zarówno w rachunkowości finansowej, jak i zarządczej, co przedstawia rysunek nr 2. W rachunkowości finansowej informacje generowane przez rachunek kosztów są niezbędne do przygotowania sprawozdania finansowego, w tym szczególnie bilansu i rachunku zysków i strat. W rachunkowości zarządczej rachunek kosztów dostarcza odpowiednich informacji dotyczących kosztów działalności niezbędnych do planowania, kontroli i podejmowania decyzji.

Istotą rachunku kosztów jest pomiar wartości zużycia zasobów przedsiębiorstwa. Zużycie zasobów przedsiębiorstwa w celu prowadzenia działalności gospodarczej generuje koszty. Podstawowym celem rachunku kosztów jest dostarczanie wieloprzekrojowych informacji ekonomicznych o kosztach działalności przedsiębiorstwa różnym użytkownikom¹¹.

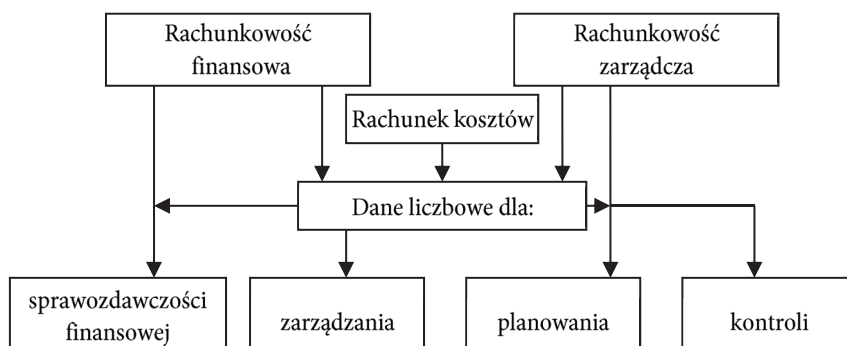
⁹ Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa...*, dz. cyt., s. 22-24.

¹⁰ M. Dobija, *Rachunkowość zarządcza...*, dz. cyt., s. 62.

¹¹ E. Nowak, M. Wierzbicki, *Rachunek kosztów. Modele i zastosowania*, PWE, Warszawa 2010, s. 15-16.

Rachunek kosztów powinien zapewnić informacje, które umożliwią¹²:

1. poznanie przyczyn powstawania kosztów w przedsiębiorstwie,
2. właściwy pomiar rentowności produktów i rentowności klientów,
3. sprawne zarządzanie potencjałem przedsiębiorstwa oraz jego optymalizację w celu maksymalizacji efektów z niego płynących,
4. planowanie i kontrolę kosztów.

Rysunek 2. Zależności między rachunkowością finansową a rachunkowością zarządczą

Źródło: K. Czubakowska, W. Gabrusiewicz, E. Nowak, *Rachunkowość zarządcza. Metody i zastosowania*, PWE, Warszawa 2014, s. 24.

Informacje z rachunku kosztów są wykorzystywane na różnych szczeblach struktury organizacyjnej. Poszczególni menadżerowie wykorzystują je w zarządzaniu całym przedsiębiorstwem, jak i jednostkami organizacyjnymi niższego szczebla (tzw. ośrodkami odpowiedzialności).

2. System rachunkowości jako źródło informacji w controllingu

Przez controlling rozumie się system zarządzania przedsiębiorstwem, którego zadaniem jest sterowanie przebiegu zachodzących w nim procesów gospodarczych oraz koordynowanie różnych obszarów działalności z punktu widzenia przedsiębiorstwa jako całości dla osiągnięcia założonych celów¹³. Controlling jest systemem wspomagania kierownictwa przedsiębiorstwa w procesie zarządzania zorientowanego na realizację celów i osiągnięcie wyników. Wspomaganie zarządza-

¹² G.K. Świdarska (red.), *Controlling kosztów i rachunkowość zarządcza*, Difin, MAC Consulting, Warszawa 2010, s. 29.

¹³ E. Nowak, (red.), *Controlling w przedsiębiorstwie. Koncepcje i instrumenty*, ODDK, Gdańsk 2003, s. 12.

nia przedsiębiorstwem może być realizowane w ujęciu funkcjonalnym lub instytucjonalnym¹⁴. Ujęcie funkcjonalne nawiązuje do podstawowych funkcji, które spełnia controlling w przedsiębiorstwie: koordynacja, planowanie, sterowanie, kontrola oraz zasilanie w informacje na poziomie strategicznym i operacyjnym¹⁵. W ujęciu instytucjonalnym centralnym odniesieniem jest rachunkowość, a controlling definiowany jest jako model zarządzania przedsiębiorstwem, który ukierunkowany jest na optymalizację wyniku finansowego i wartości przedsiębiorstwa przez odpowiedni dobór metod oraz wykorzystanie rachunkowości zarządczej¹⁶.

Controlling wspiera menadżerów przy podejmowaniu szybkich i racjonalnych decyzji. Wykorzystuje on różne źródła i formy informacji, ale najważniejszym źródłem informacji dla controllingu jest rachunkowość. Skuteczność funkcjonowania controllingu zależy więc od systemu informacyjnego przedsiębiorstwa, którego podstawą jest system rachunkowości. Controlling wykorzystuje procedury i dane z systemu rachunkowości w celu sterowania i zarządzania przedsiębiorstwem.

Rachunkowość zorientowana jest na dostarczanie informacji dotyczących zdarzeń z przeszłości natomiast controlling ukierunkowany jest na chwilę obecną i na przyszłość. Podstawowymi założeniami controllingu są¹⁷:

- orientacja na cele – sformułowanie celów i kaskadowanie ich na niższe szczeble umożliwia poinformowanie wszystkich pracowników o oczekiwaniach wobec nich w najbliższym czasie,
- orientacja na przyszłość – niewystarczająca jest nawet szczegółowa informacja o przeszłości, niezbędne są informacje o możliwości rozwoju przedsiębiorstwa w przyszłości – controlling orientuje działania przedsiębiorstwa na przyszłość,
- orientacja na wąskie gardła – zadaniem controllingu jest wyszukiwanie i rozpoznawanie najsłabszych ogniw w przedsiębiorstwie, zanim staną się pierwszym źródłem problemów,
- orientacja na rynek – zadaniem controllingu jest odkrywanie trendów w rynku,
- orientacja na klienta – controlling powinien dostarczać odpowiednich informacji o potrzebach klientów.

Zadaniem rachunkowości jest generowanie informacji pomocnych w zarządzaniu przedsiębiorstwem przy podejmowaniu racjonalnych decyzji. Controlling jako system zarządzania wykorzystuje te informacje w celu kierowania i sterowania przedsiębiorstwem.

¹⁴ J. Weber, *Wprowadzenie do controllingu*, Profit, Katowice 2001, s. 19.

¹⁵ E. Nowak (red.), *Controlling w działalności przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2011, s. 17.

¹⁶ W. Brzezina, *Controlling. Modele teoretyczno-normatywne do zastosowania w polskich przedsiębiorstwach*, Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe, Częstochowa 2001, s. 115.

¹⁷ H.J. Vollmuth, *Controlling: planowanie, kontrola, zarządzanie*, Placet, Warszawa 1996, s. 17.

Zadaniem controllingu jako systemu sterowania organizacją jest zintegrowanie poszczególnych obszarów działalności przedsiębiorstwa¹⁸. Sterowanie przedsiębiorstwem bez odpowiednich informacji o sytuacji finansowej jednostki jest niemożliwe, a więc nierealne jest również funkcjonowanie systemu controllingu bez systemu rachunkowości¹⁹.

Rachunkowość jest podstawą controllingu, ponieważ²⁰:

- generuje krótko i długookresowe dane potrzebne do zarządzania przedsiębiorstwem;
- ukazuje źródła zysku, wskazując przychody i koszty;
- dostarcza danych do planowania, które mogą być wykorzystane do podjęcia decyzji oraz ukierunkowania przyszłej kontroli.

„System rachunkowości jest bazą informacyjną controllingu, gdyż tylko dzięki niemu możliwe jest szybkie dostarczanie właściwych informacji właściwym osobom w odpowiednim czasie”²¹. Rachunkowość jako system informacyjny z jednej strony dostarcza danych do systemu controllingu, które są wykorzystywane przy podejmowaniu decyzji zarządczych, a z drugiej przez sprzężenie zwrotne rachunkowość umożliwia ocenę podjętych wcześniej decyzji. Istotne jest więc określenie przez zarządzających zapotrzebowania na informacje, a także ustalenie ośrodków (centrów) odpowiedzialności za wykonanie przydzielonych im zadań.

Warunkiem koniecznym dla wdrożenia i sprawnego funkcjonowania systemu controllingu w przedsiębiorstwie jest stworzenie odpowiedniego systemu sprawozdawczego, dzięki któremu za pomocą bieżącej kontroli i porównania zaplanowanych celów z faktycznie uzyskanymi wynikami można w porę wykryć wszelkie nieprawidłowości w przedsiębiorstwie. System sprawozdawczy rachunkowości finansowej dostarcza danych o sytuacji majątkowej i finansowej całego przedsiębiorstwa, co uniemożliwia ocenę poszczególnych obszarów działalności. W controllingu potrzebny jest drugi poziom sprawozdawczości umieszczony poniżej poziomu odnoszącego się do całego przedsiębiorstwa z wyodrębnieniem ośrodków odpowiedzialności za koszty, przychody, zyski i inwestycje²².

Skuteczne wdrożenie i funkcjonowanie controllingu powinno przebiegać w kilku etapach²³:

1. Diagnoza systemu rachunkowości oraz planowania w przedsiębiorstwie.
2. Zdefiniowanie zakresu wymagań systemu controllingu.
3. Rozbudowa systemu rachunkowości finansowej o rachunkowość zarządczą.

¹⁸ M. Sierpińska, B. Niedbała, *Controlling operacyjny w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 2003, s. 17.

¹⁹ E. Kulińska-Sadłocha, *Controlling w banku*, PWN, Warszawa 2003, s. 99.

²⁰ Tamże, s. 98.

²¹ H. Soczówka, S. Krajewska, *Rachunkowość jako baza informacyjna controllingu*, „Zeszyty Naukowe AE w Krakowie” 2007, nr 750, s. 41.

²² M. Sierpińska, B. Niedbała, *Controlling operacyjny...*, dz. cyt., s. 62.

²³ F. Hulsenberg, J. Wróbel, *Controlling*, TNOiK, Zielona Góra 1995, s. 11, [za:] H. Soczówka, S. Krajewska, *Rachunkowość...*, dz. cyt., s. 41.

4. Budowa planowania strategicznego.
5. Budowa systemu informacyjnego.
6. Utworzenie systemu informacyjnego controllingu.
7. Dalsza rozbudowa controllingu w przedsiębiorstwie.

Wyżej wymienione etapy wdrażania controllingu pokazują, że zależność między controllingiem i rachunkowością (zwłaszcza rachunkowością zarządczą) ma zasadnicze znaczenie i dowodzi, że system rachunkowości odgrywa podstawową rolę w controllingu²⁴.

Rachunkowość jako system ewidencyjno-informacyjny (wraz z księgowością, kalkulacją i sprawozdawczością finansową) spełnia swoją rolę w stosunku do controllingu, gdy w swojej konstrukcji umożliwia²⁵:

- dowolne konstruowanie struktury kont księgowych, w zależności od indywidualnych potrzeb przedsiębiorstwa, specyfiki działalności oraz potrzeb informacyjnych z zakresu rachunkowości finansowej i zarządczej;
- tworzenie kont księgowych o dużej liczbie znaków i wielopoziomowej analizie, co zwiększa pojemność informacyjną ewidencji księgowej oraz pozwala otrzymywać wieloprzekrojowe struktury danych;
- podział kont księgowych na część wykorzystywaną przez rachunkowość finansową i związaną z rachunkowością zarządczą, co umożliwia łatwiejsze i sprawniejsze wprowadzanie i przetwarzanie danych;
- symulowanie zamknięć okresów rozliczeniowych, co ułatwia ocenę *ex ante* efektywności działalności przedsiębiorstwa oraz wyszukiwanie optymalnych założeń na potrzeby planowania,
- stosowania kilku metod rozliczania kosztów jednocześnie, co pozwala na szybkie generowanie informacji kosztowych.

Główną przyczyną niepowodzeń wdrażania systemów controllingu w przedsiębiorstwie są problemy z pozyskaniem informacji wynikające między innymi z nieprawidłowego określenia potrzeb informacyjnych. Inne przyczyny nieskuteczności funkcjonowania controllingu wynikają z tego, że informacje są przekazywane zbyt późno, są zbyt szczegółowe lub ogólne, często niejasne albo wykluczające się wzajemnie.

3. Budżetowanie jako metoda zarządzania

„Budżetowanie jest metodą bieżącego zarządzania przedsiębiorstwem, która pozwala usprawnić działalność przedsiębiorstwa i zminimalizować ryzyko

²⁴ W. Brzezina, *Controlling...*, dz. cyt., s. 9.

²⁵ M. Chalastra, *Wspomaganie informatyczne controllingu*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza” 2002, nr 4, s. 7.

gospodarcze”²⁶. Budżet często utożsamiany jest z planowaniem, należy jednak pamiętać, że integralną częścią budżetowania oprócz planowania jest jego kontrola²⁷.

Budżetowanie jako proces działania obejmuje tworzenie planów finansowo-kosztowych i rzeczowych dla jednostek wewnętrznych przedsiębiorstwa, wzajemną integrację i koordynację tych planów oraz kontrolę ich realizacji²⁸. Budżet wyraża plan działania jednostki gospodarczej w ciągu najbliższego roku w rozbiciu na okresy krótsze.

Ze względu na stopień szczegółowości sporządzania budżetów można wyróżnić budżet główny i budżety częściowe (szczegółowe). Budżet główny obejmuje wszystkie ośrodki odpowiedzialności w przedsiębiorstwie, natomiast częściowe tworzą dwie odrębne części budżetu głównego – część operacyjną i finansową. Dla działalności operacyjnej opracowuje się budżet sprzedaży, produkcji, kosztów, na wyniku operacyjnym kończąc. Budżety finansowe przedstawiają planowane wpływy i wydatki gotówkowe, uwzględniają działalność inwestycyjną i finansową oraz obejmują sprawozdanie „pro forma” w postaci planowanego bilansu, rachunku zysków i strat oraz rachunku przepływów pieniężnych²⁹.

Budżetowanie jako proces składa się z następujących etapów³⁰:

- opracowanie założeń do budżetu,
- sporządzenie budżetów częściowych,
- uzgodnienie budżetów częściowych i zatwierdzenie budżetu przedsiębiorstwa,
- kontrola wykonania budżetu,
- analiza odchyleń i podejmowanie działań korygujących.

System rachunkowości dostarcza danych zarówno na początku procesu budżetowania do opracowania budżetu, jak i do jego kontroli. Najczęściej stosowaną w praktyce metodą opracowania budżetu jest metoda przyrostowa, która polega na tym, że punktem wyjścia do sporządzenia budżetu na następny okres budżetowy są wyniki przedsiębiorstwa osiągnięte w okresie poprzednim. Niezbędnych danych do takiego opracowywania budżetu głównego i budżetów częściowych dostarcza system rachunkowości.

Również porównanie w każdym ośrodku odpowiedzialności wielkości planowanych z rzeczywistymi i ustalenie odchyleń jest możliwe dzięki ewidencji księgowej, która dostarcza danych między innymi o przychodach, kosztach i wyniku finansowym w trakcie roku budżetowego.

²⁶ K. Czubakowska, W. Gabrusewicz, E. Nowak, *Rachunkowość...*, dz. cyt., s. 332.

²⁷ S. Sojak, *Rachunkowość zarządcza*, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2003, s. 543.

²⁸ M. Sierpińska, B. Niedbała, *Controlling operacyjny...*, dz. cyt., s. 73.

²⁹ G.K. Świdarska (red.), *Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów*, Difin, Warszawa 2002, s. 11-15.

³⁰ W. Gabrusewicz, A. Kamela-Sowińska, H. Poetschke, *Rachunkowość zarządcza*, PWE, Warszawa 2002, s. 205-215.

Wykorzystanie danych pochodzących z systemu raportowania w rachunkowości do systemu budżetowania ma również walory edukacyjne. Pracownicy uczestniczący w procesie budżetowania nabywają nowych doświadczeń i umiejętności oraz poszerzają swoją wiedzę na temat funkcjonowania przedsiębiorstwa³¹.

Zakończenie

Podsumowując, należy stwierdzić, że rachunkowość jest bazą wieloprzekrojowych danych finansowych. Informacje te umożliwiają: rozliczenie i ocenę każdej wewnętrznej jednostki organizacyjnej danego podmiotu gospodarczego pod względem efektywności wykorzystania posiadanych przez jednostkę zasobów; zabezpieczają potrzeby informacyjne otoczenia oraz są wykorzystywane do podejmowania racjonalnych decyzji na wszystkich szczeblach zarządzania.

Rachunkowość jako baza informacyjna poprzez system controllingu zasila różne szczeble zarządzania i poziomy decyzyjne w dane, które umożliwiają skuteczne zarządzanie przedsiębiorstwem. Skuteczność i efektywność controllingu jako narzędzia zarządzania przedsiębiorstwem zależy w znacznym stopniu od jakości informacji generowanych przez system rachunkowości.

Warunkiem koniecznym do wdrożenia i sprawnego funkcjonowania systemu controllingu i budżetowania w przedsiębiorstwie jest stworzenie odpowiedniego systemu sprawozdawczego, dzięki któremu za pomocą bieżącej kontroli i porównania zaplanowanych celów z faktycznie uzyskanymi wynikami można w porę wykryć wszelkie nieprawidłowości w przedsiębiorstwie.

System sprawozdawczy rachunkowości finansowej dostarcza danych o sytuacji majątkowej i finansowej całego przedsiębiorstwa, co uniemożliwia ocenę poszczególnych obszarów działalności. W controllingu potrzebny jest drugi poziom sprawozdawczości umieszczony poniżej poziomu odnoszącego się do całego przedsiębiorstwa, z wyodrębnieniem ośrodków odpowiedzialności za koszty, przychody, zyski i inwestycje.

Bibliografia

- Brzezina W., *Controlling. Modele teoretyczno-normatywne do zastosowania w polskich przedsiębiorstwach*, Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe, Częstochowa 2001.
Cebrowska T. (red.), *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, PWN, Warszawa 2010.

³¹ *Controlling w pytaniach i odpowiedziach. Praktyczne narzędzie dla controllera*, praca zbiorowa, INFOR, Warszawa 2007, s. 142.

- Controlling w pytaniach i odpowiedziach. Praktyczne narzędzie dla controllera*, praca zbiorowa, INFOR, Warszawa 2007.
- Czubakowska K., Gabrusewicz W., Nowak E., *Rachunkowość zarządcza. Metody i zastosowania*, PWE, Warszawa 2014.
- Dobija M., *Rachunkowość zarządcza i controlling*, PWN, Warszawa 1997.
- Gabrusewicz W., Kamela-Sowińska A., Poetschke H., *Rachunkowość zarządcza*, PWE, Warszawa 2002.
- Hulsenberg F., Wróbel J., *Controlling*, TNOiK, Zielona Góra 1995.
- Kulińska-Sadłocha E., *Controlling w banku*, PWN, Warszawa 2003.
- Matuszek J., Kłosowski M., Krokosz-Krynke Z., *Rachunek kosztów dla inżynierów*, PWE, Warszawa 2011.
- Messner Z. (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2007.
- Micherda B., *Analityczna funkcja rachunkowości*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2001.
- Micherda B. (red.), *Podstawy rachunkowości*, PWN, Warszawa 2005.
- Nowak E. (red.), *Controlling w działalności przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2011.
- Nowak E. (red.), *Controlling w przedsiębiorstwie. Koncepcje i instrumenty*, ODDK, Gdańsk 2003.
- Nowak E., Wierzbicki M., *Rachunek kosztów. Modele i zastosowania*, PWE, Warszawa 2010.
- Sierpińska M., Niedbała B., *Controlling operacyjny w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 2003.
- Soczówka H., Krajewska S., *Rachunkowość jako baza informacyjna controllingu*, „Zeszyty Naukowe AE w Krakowie” 2007, nr 750.
- Sojak S., *Rachunkowość zarządcza*, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2003.
- Świdarska G.K. (red.), *Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów*, Difin, Warszawa 2002.
- Świdarska G.K. (red.), *Controlling kosztów i rachunkowość zarządcza*, Difin, MAC Consulting, Warszawa 2010.
- Weber J., *Wprowadzenie do controllingu*, Profit, Katowice 2001.
- Vollmuth H.J., *Controlling: planowanie, kontrola, zarządzanie*, Placet, Warszawa 1996.

Wykorzystanie rachunkowości i sprawozdawczości w procesie planowania i kontroli kosztów w przedsiębiorstwie¹

Wprowadzenie

Planowanie i kontrola to dwie z podstawowych funkcji zarządzania. Dotyczy w równej mierze wszystkich obszarów funkcjonowania organizacji, w tym również zarządzania kosztami. Jego zadaniem jest podejmowanie takich decyzji w zakresie czynników kosztotwórczych, które umożliwią optymalizację poziomu i struktury kosztów². Istotną rolę w tym procesie spełniają informacje, których jednym z istotnych źródeł jest rachunkowość i sprawozdawczość.

Rachunkowość jest jednym z głównych modułów informacji ekonomicznej przedsiębiorstw³. Zajmuje się rejestracją zmian w ich majątku, źródłach jego finansowania oraz przychodów, kosztów i wyniku finansowego. Istotnym elementem rachunkowości jest sprawozdawczość finansowa. Dostarcza ona informacji niezbędnych do analizy i oceny sytuacji ekonomicznej i finansowej przedsiębiorstwa oraz wyznaczenia dalszych kierunków jego rozwoju⁴. Zdaniem M. Gmytrasiewicza oraz A. Karmańskiej jest raportem „z określonych aspektów działalności gospodarczej danego podmiotu, przy zastosowaniu konwencjonalnej formuły opisu i prezentacji danych czerpanych z ewidencji księgowej i charakteryzujących sytuację majątkową, finansową i wynikową tego podmiotu”⁵.

Powstaje pytanie, na ile informacja ta przydatna jest w procesie planowania przyszłej działalności przedsiębiorstwa. Informacja powstała na bazie ksiąg ra-

¹ Dr Maria Paździor, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

² Por.: B. Zysnarska-Dworczak, *Jak zarządzać kosztami w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa 2012, s. 41.

³ Por.: J. Pfaff, Z. Messner, *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2011, s. 19.

⁴ Por.: E. Jantoń-Drozdowska, *Istota i podstawowe metody analizy sprawozdania finansowego*, [w:] W. Skoczylas (red.), *Analiza sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa*, SKWP, Warszawa 2009, s. 135.

⁵ M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, I. Olchowicz, *Rachunkowość finansowa*, cz. I, Difin, Warszawa 1996, s. 442.

chunkowych ma charakter historyczny. Prezentuje sytuację, która miała miejsce w przeszłości. Czy w warunkach dynamicznego otoczenia i nasilających się procesów globalizacyjnych informacje te nie tracą szybko na znaczeniu?

Istotne znaczenie dla wyników finansowych przedsiębiorstw oraz realizowanych przez nich celów mają koszty ich funkcjonowania. Są one w dużej mierze pochodną posiadanych przez podmioty gospodarcze zasobów, ich strukturą oraz stopniem ich wykorzystania. Zasoby, ich struktura oraz ich wykorzystanie są rezultatem decyzji podejmowanych w okresach poprzednich na podstawie realizowanej strategii rozwoju. Dotyczy to w szczególności zasobów o charakterze trwałym (aktywa trwałe). Oznacza to, że koszty bieżące w znaczącym stopniu zeterminowane są planami przygotowywanymi z mniejszym lub większym wyprzedzeniem czasowym.

Celem opracowania jest ocena przydatności informacji finansowo-księgowej w planowaniu i kontroli kosztów. W warunkach intensywnej konkurencji, gdy ceny sprzedaży mają charakter rynkowy, trwanie i rozwój przedsiębiorstw zależy od wygenerowanych kosztów. Dlatego zarządzanie kosztami jest jednym z najważniejszych obszarów zarządzania przedsiębiorstwem.

1. Sprawozdawczość finansowa jako źródło informacji kosztowej

Informacje kosztowe pełnią istotną rolę w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Od ich poziomu zależy efektywność prowadzonej działalności gospodarczej. Dlatego są przedmiotem kontroli i oceny, w których wykorzystuje się wyniki analizy kosztów. Do zadań tej analizy należą⁶:

- a) ocena działalności firmy na podstawie wskaźników kosztów przez porównanie podstawowych wskaźników danego okresu ze wskaźnikami za okresy ubiegłe i ze wskaźników innych analogicznych jednostek w kraju i zagranicą,
- b) ustalanie odchyłeń od kosztów stanowiących podstawę porównań (kosztów planowanych, normatywnych, standardowych),
- c) ustalenie głównych czynników wpływających na poziom kosztów firmy i określenie stopnia oddziaływania tych czynników,
- d) określenie czynników zależnych i niezależnych od firmy wraz z obliczeniem skutków ich oddziaływania,
- e) wykrywanie niedociągnięć w działalności firmy i rezerw wewnętrznych w celu obniżenia kosztów,
- f) ułatwienie sprawowania funkcji zarządzania w różnych komórkach organizacyjnych i w całej firmie,
- g) dostarczanie danych do planowania kosztów w krótkich i długich okresach.

⁶ K. Sawicki, *Analiza kosztów firmy*, PWE, Warszawa 2000, s. 19.

Powstaje zasadnicze pytanie: na ile dane zamieszczone w sprawozdaniu finansowym przedsiębiorstwa są przydatne w planowaniu i kontroli kosztów? Sprawozdania finansowe są produktem rachunkowości finansowej. Sposób prezentowania informacji zawartej w sprawozdaniu finansowym określony jest w ustawie o rachunkowości oraz w MSSF. Zatem informacja ta jest zestandaryzowana, co jest zrozumiałe ze względu na jej odbiorców. Znajdują się oni poza przedsiębiorstwem, mają ograniczoną wiedzę o procesach, które zachodzą w jego wnętrzu. Dlatego muszą otrzymać informację w formie ogólnie zrozumiałej. Jednakże standaryzacja ma również znaczne wady. Wtłoczenie bogatej informacji o działalności przedsiębiorstwa w ramy określone przez przepisy prawa powoduje jej istotne zubożenie. Jest ono mniej istotne dla wielu adresatów zewnętrznych. Natomiast ogranicza to przydatność informacji sprawozdawczej w planowaniu i kontroli kosztów. Koszty, jak podkreśla W. Gabrusewicz, są kategorią wewnętrzną przedsiębiorstwa⁷. Są przedmiotem zainteresowania przede wszystkim podmiotu gospodarczego.

W praktyce sprawozdawczej koszty wykazywane są w dwóch wersjach rachunku zysków i strat – wersji porównawczej i kalkulacyjnej. W wariantcie porównawczym koszty wykazywane są według pozycji rodzajowych. Pozwala to na ocenę struktury rodzajowej kosztów oraz zmian w tej strukturze. Zapewnia jedynie określone minimum informacji⁸. Są to jednak informacje niewystarczające do tego, by ocenić ich racjonalność i ocenić efektywność przedsięwzięć organizacyjno-technicznych, podejmować decyzje operacyjne oraz egzekwować odpowiedzialność za ich poziom. Od informacji kosztowej oczekuje się bowiem tego, żeby:

- a) była użyteczna w procesie podejmowania decyzji i pozwalała na ocenę poziomu i struktury kosztów z uwzględnieniem struktury asortymentowej produkcji i usług; chodzi o powiązanie kosztów z wytwarzaniem i sprzedażą konkretnych produktów i usług;
- b) pozwalała ona zidentyfikować koszty w odniesieniu do komórek organizacyjnych oraz charakteru realizowanych procesów gospodarczych; chodzi o podział kosztów według miejsc powstawania oraz rodzajów procesów gospodarczych (zaopatrzenie, produkcja, sprzedaż, zarządzanie, działalność socjalna itp.);
- c) pozwalała na ocenę proporcjonalności między zmianami w produkcji i sprzedaży a zmianami w poziomie generowanych kosztów oraz ustalenie opłacalności produktów i usług, jej dynamiki i poziomu w porównaniu z konkurentami, efektywności stosowanych technik wytwarzania oraz źródła oszczędności kosztowych;

⁷ W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, PWE, Warszawa 2014, s. 219.

⁸ Por.: E. Nowak, *Rachunek kosztów w jednostkach gospodarczych. Podejście sprawozdawcze i zarządcze*, Ekspert, Wrocław 2011, s. 64.

- d) pozwalała na ocenę efektywności pracy poszczególnych ośrodków odpowiedzialności i ustalenie ewentualnego marnotrawstwa zasobów; są one niezbędne do planowania kosztów na kolejne okresy,
- e) pozwala na planowanie kosztów z wykorzystaniem danych o możliwej obniżce kosztów w przyszłych okresach oraz na bieżące ich monitorowanie; jest to niezbędne do skutecznego zarządzania kosztami i wyzwalania rezerw efektywnościowych.

Informacja o kosztach według rodzajów bez ich podziału na asortymenty i miejsca powstawania kosztów oraz w innych przekrojach (np. według klientów lub ich grup) nie zabezpiecza potrzeb informacyjnych związanych z bieżącym zarządzaniem przedsiębiorstwem. Są to informacje zbyt ogólne. Pozwalają jedynie na ustalenie ogólnej struktury kosztów oraz ich dynamiki. O ile na tej podstawie można dokonać ogólnej oceny opłacalności prowadzonej działalności operacyjnej, o tyle nie można wskazać na przyczyny, które wpłynęły na poziom i strukturę kosztów. Tym samym nie można wskazać osób odpowiedzialnych za wygenerowane koszty. Nie można również określić przyczyn, pod których wpływem koszty te zostały ukształtowane. Dlatego ta informacja jest mało przydatna w procesie planowania i kontroli kosztów. Prosta ekstrapolacja jest niemożliwa w przypadku, kiedy następują zmiany w strukturze asortymentowej produkcji, szczególnie w przypadku wprowadzania nowych produktów i usług. Występują również duże trudności w planowaniu obniżki kosztów związanych z wyzwalaniem rezerw efektywnościowych.

Ograniczone znaczenie dla zarządzania kosztami ma również kalkulacyjna wersja rachunku zysków i strat. Wprawdzie ujawniona informacja kosztowa jest bardziej przydatna w procesie planowania i kontroli kosztów. Jest jednak zbyt syntetyczna, by można było wyznaczać zadania kosztowe dla poszczególnych jednostek organizacyjnych przedsiębiorstw, jak również planować koszty w podziale na asortymenty, rynki zbytu, klientów itp. Można co najwyżej dokonać ogólnej oceny poziomu kosztów wytworzenia, zarządzania i sprzedaży. Ta wersja rachunku pozwala jednak na pełniejszą ocenę kosztów zarządzania i kosztów sprzedaży, badając dynamikę tych kosztów i dynamikę przychodów ze sprzedaży oraz zmianę ich udziału w kosztach własnych sprzedanych produktów i usług. Wyższa dynamika kosztów bądź systematyczny wzrost ich udziału w kosztach ogółem świadczyć może o braku ich kontroli i spadku efektywności zarządzania przedsiębiorstwem.

Trzeba wreszcie zwrócić uwagę na historyczność informacji sprawozdawczej, co powoduje, że jest ona spóźniona i nieaktualna. Współczesne procesy gospodarcze mają to do siebie, że przebiegają w szybko zmieniającym się otoczeniu. Dynamika zmian jest niekiedy tak duża, że nawet w jednym okresie obrotowym trzeba niejednokrotnie aktualizować plany finansowe, a tym samym planowane koszty.

Planując koszty na podstawie takich syntetycznych danych, trudno uwzględnić w miarę precyzyjnie możliwe obniżki kosztowe. Z kolei niedokładne plany

uniemożliwiają racjonalną kontrolę rzeczywistych kosztów oraz egzekwowanie odpowiedzialności za ich poziom. Bez szczegółowej informacji o kosztach (ich poziomie, strukturze oraz przyczynach) zarządzanie nimi może być mało skuteczne. Racjonalizacji kosztów nie można utożsamiać z ich obniżaniem. Nie jest ono celem samym w sobie. Celem jest natomiast ich racjonalizacja umożliwiająca uzyskanie najlepszej relacji między przychodami i kosztami związanymi z ich uzyskaniem.

Niejednokrotnie dla uzyskania określonych efektów w długim okresie trzeba obecnie ponieść znaczne koszty. Dotyczy to wszystkich rodzajów kosztów, w tym również kosztów pracy. Jedną z częstych reakcji na pojawiające się kłopoty finansowe i rynkowe w przedsiębiorstwach jest redukcja zatrudnienia lub obniżanie wynagrodzeń. Pozwala to na obniżenie bieżących kosztów, jednak cena takich decyzji może być bardzo wysoka. Zwolnienia często prowadzą do rozbicia sprawnie funkcjonujących zespołów pracowniczych, spadku wydajności pracy, wzrostu liczby popełnianych błędów oraz spadek morale pracowników, które niekorzystnie wpływa na sprawność funkcjonowania przedsiębiorstwa w długim okresie.

Maksymalizacja zysku, poprawa płynności finansowej i zapewnienie odpowiednio wysokich korzyści właścicielom (maksymalizacja wartości przedsiębiorstwa) wymagają systematycznego monitorowania wszystkich aspektów działalności gospodarczej, w tym również kosztów. Jest ono możliwe i skuteczne wtedy, kiedy informacje kosztowe są na tyle szczegółowe, że pozwalają na bieżące identyfikowanie powstających zagrożeń. Wtedy można szybko reagować, podejmując stosowne decyzje korygujące. Dlatego dla potrzeb zarządzania informacje sprawozdawcze mają ograniczone znaczenie.

2. Rachunkowość zarządcza jako źródło informacji planistycznej i kontrolnej

Dla potrzeb zarządzania konieczne jest tworzenie równoległego systemu informacyjnego podporządkowanego potrzebom menedżerskim. Takim potrzebom mogą zadośćuczynić wewnętrzne raporty, których treść jest dostosowana do oczekiwań konkretnych decydentów. Powinny być one dostarczone we właściwym czasie i po możliwie najniższym koszcie. Wskazuje to na konieczność selekcji informacji, tak by nie było w nich informacji nieistotnych z punktu widzenia podejmowanych decyzji. Informacje nieistotne nie tylko są nieprzydatne, lecz również utrudniają korzystanie z informacji istotnych. Decydent musi bowiem sam dokonywać selekcji, co wpływa na wydłużenie czasu i może mieć negatywny wpływ na jakość podjętych decyzji.

Źródłem raportów wewnętrznych są w dużej mierze dane pochodzące z ewidencji księgowej (konta, rejestry, zestawienia obrotów i sald, zapisy na urzędze-

niach komputera⁹). Znaczenie tej ewidencji dla informacji menedżerskiej jest tym większa, im bardziej szczegółowa jest ewidencja kosztów. Chodzi o rozbudowaną ewidencję analityczną, która pozwala na rejestrację kosztów według różnych kryteriów. Analityka może być wielopoziomowa, umożliwiającą zaspokojenie potrzeb informacyjnych różnych stanowisk kierowniczych i kontrolnych.

Źródła księgowe nie są jedynymi dokumentami wewnętrznymi wykorzystywanymi w procesie planowania i kontroli kosztów. Konieczne jest korzystanie z opracowań eksperckich, planów, kosztorysów, norm itp. Informacje tam zawarte pozwalają na konfrontację danych rzeczywistych z planami i oczekiwaniami, co pozwala na pełniejszą ocenę stanu gospodarki przedsiębiorstwa oraz analizę przyczyn wygenerowanych kosztów.

Zarządzanie kosztami wymaga nie tylko informacji ze służb finansowo-księgowych. Konieczne są również informacje o charakterze techniczno-organizacyjnym, takie jak: informacje o produkcji, jej strukturze, zatrudnieniu, poziomie płac, wyposażeniu w środki trwałe, ich amortyzacji itp. Są to informacje o czynnikach, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na poziom i strukturę kosztów. Większości z tych informacji nie ma w sprawozdawczości finansowej. Tylko niektóre z nich można odnaleźć w informacji dodatkowej. Informacje te pozyskiwane są z innych źródeł wewnętrznych o charakterze sprawozdawczym lub planistycznym, kontrolnym (np. opinie biegłych rewidentów, rzeczoznawców, dokumenty audytu wewnętrznego).

Oprócz tego duże znaczenie mają informacje pochodzące z zewnątrz (spoza przedsiębiorstwa). Dotyczy to w szczególności działań i sytuacji finansowej konkurentów, sytuacji w branży, zmian w otoczeniu, które mają istotne znaczenie dla funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstwa. Pozyskiwane są one z ogólnie dostępnych publikacji jednostek naukowo-badawczych, czasopism fachowych, firm konsultingowych, biuletynów informacyjnych, specjalistycznych wydawnictw księgowych itp.

Wszystkie wymienione źródła wykorzystywane są przez rachunkowość zarządczą, której zadaniem jest przygotowanie informacji użytecznej w procesie podejmowania decyzji¹⁰. Dotyczy to w szczególności kosztów. Na potrzeby zarządzania nimi opracowano wiele koncepcji rachunku kosztów, takich jak: rachunek kosztów zmiennych, rachunek kosztów standardowych, rachunek kosztów działań, rachunek kosztów klienta, rachunek kosztów celu itp. Wszystkie te rachunki abstrahują od rozwiązań standardowych wykorzystywanych w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Są narzędziem umożliwiającym poszukiwanie racjonalnych rozwiązań w zakresie kształtowania zasobów przedsiębiorstwa i takiego ich wykorzystania, które tworzy warunki do optymalizacji relacji między przychodami ze sprzedaży a kosztami ich uzyskania.

⁹ Por.: W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa...*, dz. cyt., s. 38.

¹⁰ Por.: A.A. Jaruga, P. Kabalski, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010, s. 40.

Znaczenie informacji o charakterze prognostycznym oraz nowych modeli rachunku kosztów w procesie ich planowania i kontroli nabiera jeszcze większego znaczenia, jeżeli uświadamiamy sobie rolę wszelkiego rodzaju innowacji w rozwoju przedsiębiorstwa i osiąganych przez nie sukcesów rynkowych. Już kilkadziesiąt lat temu zauważono, że innowacje są motorem rozwoju przedsiębiorczości. Jednakże ich znaczenie szczególnie wzrosło w warunkach globalizującej się gospodarki. Wdrażanie innowacji to zwiększone ryzyko, jednakże również szansa. Z punktu widzenia kosztów oznaczać to może daleko idące zmiany w ich strukturze i poziomie. Dlatego dotychczasowe dane o kosztach w planowaniu i kontroli tracą swą przydatność.

3. Budżetowanie jako narzędzie planowania i kontroli kosztów

Do planowania i kontroli kosztów powszechnie wykorzystuje się budżetowanie. Jest ono procesem planowania kosztów oraz ich kontroli, której zadaniem jest identyfikowanie powstających (w trakcie realizacji) odchyłeń od przyjętego budżetu, ustalanie ich przyczyn oraz ich likwidacji¹¹. Tradycyjne budżetowanie jest coraz częściej przedmiotem krytyki. Jest ono oparte na rachunku kosztów standardowych. Zarzuca się mu ograniczanie inicjatywy pracowników w zakresie poszukiwania nowych rozwiązań i doskonalenia realizowanych procesów. W podejściu tym oczekuje się bowiem wykonania w pełni zgodnego z założeniami budżetowymi. Tymczasem otoczenie, na którego rzecz pracuje przedsiębiorstwo, jest dynamiczne i niejednokrotnie znacznie zmienia się w trakcie okresu budżetowego, który zazwyczaj nie jest dłuższy od jednego roku. Zmiany te mogą uniemożliwiać realizację zadań budżetowych. Wielu menedżerów uważa, że tradycyjne budżetowanie stanowi jedną z barier pomyślnego rozwoju przedsiębiorstwa¹².

Dlatego w wielu przedsiębiorstwach: japońskich, amerykańskich, jak również zachodnioeuropejskich do budżetowania kosztów wykorzystuje się koncepcję ciągłego doskonalenia (obniżania kosztów), znaną pod nazwą kaizencosting. Kaizen Budgeting, jak nazywa się nową koncepcję, oparta jest na założeniu systematycznego doskonalenia realizowanych procesów, którego jednym ze skutków będzie obniżenie kosztów. Celem kontroli i oceny nie jest osiągnięcie określonego standardu kosztowego, lecz założonego poziomu obniżki kosztów. Dzięki niej zmniejsza się różnica między zyskiem docelowym a zyskiem planowanym. Przedmiotem

¹¹ Por.: G.K. Świderska (red.), *Controlling kosztów i rachunkowość zarządcza*, Difin, Warszawa 2010, s. 462.

¹² Por.: A. Szychta, *Budżetowanie operacyjne jako instrument planowania i kontroli*, [w:] A.A. Jaruga, P. Kabalski, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza...*, dz. cyt., s. 510.

budżetowania jest docelowa stopa redukcji kosztów w skali przedsiębiorstwa oraz określenie zadań obniżki kosztów w odniesieniu do poszczególnych wewnętrznych jednostek organizacyjnych przedsiębiorstwa¹³.

Podsumowanie

Współczesne warunki gospodarowania przedsiębiorstw charakteryzujące się dużą zmiennością otoczenia powodują, że informacje generowane przez rachunkowość i sprawozdawczość finansową stają się coraz mniej przydatne w procesie planowania i kontroli kosztów. W zarządzaniu kosztami w coraz większym zakresie wykorzystuje się narzędzia, nieznane w rachunkowości finansowej. Historyczność informacji generowanej przez tę rachunkowość sprawia, że jej użyteczność coraz bardziej ogranicza się do oceny przeszłości.

W planowaniu i kontroli kosztów, która powinna mieć charakter sterujący, niezbędne są informacje o charakterze prognostycznym i narzędzia abstrahujące od standardów obowiązujących w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Stąd również obserwowane jest w praktyce stopniowe odchodzenie od tradycyjnego budżetowania na rzecz bardziej elastycznych rozwiązań zakładających ciągłe doskonalenie procesów i struktur w celu dostosowania ich do zmieniającego się otoczenia.

Warto również podkreślić, że w nowym podejściu do planowania i kontroli kosztów chodzi nie tyle o samą obniżkę kosztów, ile o optymalizację relacji między przychodami a kosztami. Przedmiotem kontroli nie są same koszty, lecz ich struktura i poziom w porównaniu z uzyskanymi przychodami. W kontroli nie chodzi o obniżkę kosztów jako takich, lecz o optymalizację wyniku finansowego. Niejednokrotnie koszty muszą wzrosnąć, by można było uzyskać określony przyrost tego wyniku. Chodzi jednak o to, by wynik ten nie rósł wolniej w porównaniu z przyrostem kosztów.

Bibliografia

- Borowiecki R., Wysłocka E., *Analiza ekonomiczna i ocena ekspercka w procesie restrukturyzacji przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2012.
- Gabruszewicz W., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, PWE, Warszawa 2014.
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., Olchowicz I., *Rachunkowość finansowa*, cz. I, Difin, Warszawa 1996.

¹³ Por.: B. Zysnarska-Dworczak, *Jak zarządzać...*, dz. cyt., s. 129.

- Jantoń-Drozdowska E., *Istota i podstawowe metody analizy sprawozdania finansowego*, [w:] W. Skoczył (red.), *Analiza sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa*, SKwP, Warszawa 2009.
- Jaruga A.A., Kabalski P., Szycha A., *Rachunkowość zarządcza*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010.
- Nowak E., *Rachunek kosztów w jednostkach gospodarczych. Podejście sprawozdawcze i zarządcze*, Ekspert, Wrocław 2011.
- Pfaff J., Messner Z., *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2011.
- Sawicki K., *Analiza kosztów firmy*, PWE, Warszawa 2000.
- Świdarska G.K. (red.), *Controlling kosztów i rachunkowość zarządcza*, Difin, Warszawa 2010.
- Zysnarska-Dworczak B., *Jak zarządzać kosztami w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa 2012.

5

Szczupła rachunkowość jako sposób racjonalizacji rachunkowości w przedsiębiorstwie¹

Wprowadzenie

Zakres tworzonej informacji zdeterminowany jest dwoma przesłankami. Po pierwsze wymogami prawnymi, po drugie – zapotrzebowaniem na informacje przez kadrę kierowniczą przedsiębiorstw. W pierwszym przypadku zakres i sposób ewidencji określają przepisy zawarte w ustawie o rachunkowości, ustawach o podatku dochodowym oraz w przypadku spółek notowanych na GPW przez przepisy, które określają zakres i częstotliwość emitowania określonych sprawozdań finansowych. Określone wymogi w zakresie rachunkowości finansowej wynikają ze standardów rachunkowości (krajowych i międzynarodowych). Mają one jednak charakter fakultatywny. Niektóre z nich są usankcjonowane przepisami prawa (np. konieczność publikowania przez spółki publiczne sprawozdań finansowych zgodnie z MSSF. W drugim przypadku zakres ewidencji i emitowania raportów finansowych wynika z wewnętrznych potrzeb przedsiębiorstw. Nie obowiązują w tym zakresie żadne ograniczenia ani obligatoryjne wymogi.

Tworzenie informacji księgowej wymaga określonych nakładów czasu i kosztów. Uzasadnieniem dla nich jest treść informacji i jej użyteczność w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Chodzi o to, by generowana informacja przyczyniała się do sprawności funkcjonowania przedsiębiorstwa, a nie powiększała zbioru informacji, z których nikt nie korzysta lub korzysta jedynie okazjonalnie. O ile na zakres informacji księgowej określony przez prawo przedsiębiorstwo nie ma wpływu, o tyle w przypadku informacji wewnętrznej przedsiębiorstwo może stosować dowolne rozwiązania. Dlatego ten zakres powinien być dobrze uzasadniony względami merytorycznymi i podporządkowany zasadzie ekonomiczności.

Celem rozdziału jest poszukiwanie istoty szczupłej rachunkowości. Jest ona nieodłącznym elementem koncepcji szczupłego zarządzania. W opracowaniu wykorzystano metodę krytycznej analizy literatury przedmiotu i zgłaszanego przez niektórych interesariuszy zwiększonego zapotrzebowania na informację.

¹ Dr hab. Wiesław Janik, prof. Politechniki Lubelskiej.

1. Istota *Lean Accounting* (szczupłej rachunkowości)

Podejście *Lean* znane jest w teorii zarządzania przedsiębiorstwem od kilkudziesięciu lat. Swoje źródło ma w modelu zarządzania zastosowanym w Toyota Motors Company. Jest ono koncepcją systematycznej racjonalizacji przedsiębiorstwa i jego relacji z otoczeniem, która obejmuje²:

- a) Pracę grupową. Do realizacji określonych celów produkcyjnych i przebiegu procesów powołuje się odpowiednie zespoły pracownicze. Są one odpowiedzialne za wykonanie zadań będących częścią procesu. Zespoły mają duży zakres swobody w zakresie sposobu realizacji zadań. Oczekuje się od nich wysokiego poziomu jakości i wydajności pracy.
- b) Decentralizację zarządzania charakteryzującą się wzrostem samokontroli oraz ograniczeniem pośrednich szczebli zarządzania. Liczba tych szczebli jest ograniczona do niezbędnego minimum, co usprawnia procesy decyzyjne i komunikacyjne między współpracującymi zespołami.
- c) Unikaniem marnotrawstwa wszędzie, gdzie to jest możliwe. Za marnotrawstwo uważa się wszystkie czynności i zużywane zasoby, które nie przyczyniają się do powstawania wartości dodatkowej. Od zespołów oczekuje się ciągłej racjonalizacji i oszczędności, zgodnie z zasadą ciągłego ulepszania.
- d) Orientację na klienta. Oczekiwania klientów są centralnym punktem zainteresowania w pracy zespołów, które dążą do stałego podnoszenia jakości produkcji i usług zgodnie z zasadą „zero defektów”. Zamówienie klientów jest punktem wyjścia w planowaniu produkcji (planowanie ssące). Uruchowienie procesu wytwórczego rozpoczyna się od końca łańcucha wartości.
- e) Sterowanie procesem przepływu materiałów w celu optymalnego ich wykorzystania i minimalizacji związanych z nimi kosztów. Charakteryzuje się ono ograniczeniem, a nawet eliminacją zapasów poprzez zastosowanie zasady *just in time*.
- f) Wertykalny system informacyjny polegający na bezpośrednim dopływie informacji do stanowisk odpowiedzialnych za podejmowanie decyzji, umożliwiającą szybką ich reakcję za zasadzie sprzężenia zwrotnego.

Istotą zarządzania *Lean* jest redukcja czasu i zasobów niezbędnych do wytworzenia i dostarczenia klientom określonych wartości. Chodzi o takie ukształtowanie relacji między wartością a kosztami jej wytworzenia, które będzie uwzględniało z jednej strony oczekiwania klientów, z drugiej zaś możliwości przedsiębiorstwa. Można to osiągnąć poprzez eliminowanie różnego rodzaju marnotrawstwa, które uprzednio należy zidentyfikować. Występować ono może we wszystkich sferach funkcjonowania podmiotów gospodarczych, w tym w obszarze systemów informacyjnych, których elementem jest rachunkowość.

² Por.: K. Czop, A. Leszczyńska, Z. Pastuszek, *Wybrane problemy zarządzania przedsiębiorstwem*, Difin, Warszawa 2007, s. 237.

Zadaniem rachunkowości jest ewidencja operacji gospodarczych i generowanie informacji o skutkach realizowanej działalności gospodarczej na potrzeby różnych użytkowników³. Stanowi ona główny moduł ogólnego systemu informacji ekonomicznej każdego przedsiębiorstwa⁴. Adresatów tych informacji podzielić można na dwie grupy – odbiorców zewnętrznych i odbiorców wewnętrznych. Pierwsza grupa jest dość zróżnicowana i ma ograniczoną wiedzę o tym, co się dzieje w przedsiębiorstwie. Należą do niej właściciele, potencjalni inwestorzy, kontrahenci handlowi, banki, urzędy skarbowe, instytucje statystyczne itp. Dlatego informacja skierowana do nich jest podawana w formie zestandaryzowanej, mającej postać sprawozdania finansowego. Zasady jego sporządzania i sposób prezentacji uregulowane są prawnie. Potrzeby tej grupy odbiorców zaspokaja rachunkowość finansowa. Drugą grupę odbiorców stanowią pracownicy przedsiębiorstwa, a w szczególności menedżerowie różnych szczebli zarządzania. Potrzebują oni informacji szczegółowej, a nie syntetycznej, informacji w dużej mierze o charakterze prognostycznym, a nie tylko historycznym, informacji nie tylko o charakterze finansowym, lecz również dotyczącej różnorodnych procesów realizowanych przez przedsiębiorstwo. W tym ostatnim przypadku chodzi nie tylko o procesy wewnętrzne, lecz również te, które zachodzą w otoczeniu i mają wpływ na przedsiębiorstwo. Potrzeby drugiej grupy odbiorców zaspokajają informacje generowane przez rachunkowość zarządczą⁵.

Odpowiednią wartość posiada również informacja. Wytworzenie tej wartości wymaga zużycia określonego czasu i zasobów. Informacja jest niezbędnym tworzywem w procesie decyzyjnym. Służy do rozpoznania i zdefiniowania sytuacji decyzyjnej. Jej użyteczność (wartość) zależy od jej dokładności, aktualności, kompletności i odpowiedniości⁶.

Generowane przez systemy informacyjne przedsiębiorstw informacje nie zawsze posiadają wyżej wymienione cechy. Powstaje wiele informacji mało użytecznych lub zupełnie niepotrzebnych. Nie są one nie tylko wykorzystywane w procesie decyzyjnym, lecz mogą powodować niepotrzebne zakłócenia, utrudniając szybkie dotarcie do informacji istotnych. Niezależnie od ich użyteczności ich tworzenie i obecność w systemie informacyjnym związane jest z określonymi kosz-

³ Por.: K. Czubakowska (red.), *Rachunkowość według prawa bilansowego*, C.H. Beck, Lublin 2009, s. 20.

⁴ J. Pfaff, Z. Messner, *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2011, s. 20.

⁵ Rozwój nowoczesnych narzędzi rachunkowości zarządczej sprawia, że coraz bardziej widoczne są różnice między rachunkowością zarządczą i rachunkowością finansową. Różnice te stały się na tyle duże, że Komisja Ekspertów Rachunkowości Zarządczej (*Financial and Management Accounting Committee* – FMAC) rozważa zmianę nazwy rachunkowości zarządczej, tak by nie budziła żadnych skojarzeń z księgowością (por.: G.K. Świdorska (red.), *Controlling kosztów i rachunkowość zarządcza*, Difin, Warszawa 2010, s. 19).

⁶ Por.: R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 2004, s. 724.

tami. W systemie szczupłej rachunkowości nie powinny one istnieć. I. Sobańska podkreśla, że celem omawianej koncepcji rachunkowości jest „[...] eliminowanie sporządzania rozbudowanych, skomplikowanych i zbytecznych raportów i transakcji oraz metod zorientowanych na kontrolę *ex post* działalności operacyjnej, stosowanych w tradycyjnej rachunkowości zarządczej”⁷.

Wobec powyższego w szczupłej rachunkowości chodzi nie tylko o eliminowanie z systemu informacyjnego przedsiębiorstw informacji niepotrzebnych, lecz również o poprawę jej jakości, głównie poprzez dostosowanie jej treści i formy przekazu do potrzeb stanowisk decyzyjnych oraz poprawę jej terminowości. Chodzi o to, by były one zrozumiałe dla ich odbiorców i przyczyniały się do lepszej realizacji procesów związanych z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa. Szczupła rachunkowość ma zaspokoić potrzeby informacyjne wszystkich stanowisk w taki sposób, by realizowane przez nich działania w maksymalnie wysokim stopniu przyczyniały się do tworzenia wartości.

Szczupła rachunkowość jest koncepcją dotyczącą przede wszystkim tworzenia systemu informacji tworzonej na potrzeby wewnętrzne (informacji menedżerskiej)⁸, czyli rachunkowości zarządczej. Informacje te nie podlegają żadnym zewnętrznym regulacjom. Dlatego mogą być ściśle dostosowane do potrzeb konkretnych przedsiębiorstw. Daje to twórcom takich systemów duże możliwości ich zindywidualizowania i ścisłego ich dostosowania do potrzeb zarządzania danym podmiotem gospodarczym. Istnieje jednak niebezpieczeństwo nadmierne go ich rozbudowania i generowanie częściowo informacji nieużytecznej.

W szczupłej rachunkowości nie ma miejsca na informacje niepotrzebne lub podane w formie niezrozumiałej przez ich odbiorców. Tworzone informacje mają umożliwiać realizację celów przedsiębiorstwa. Powinna je charakteryzować przydatność, terminowość, prostota i zrozumiałość, obiektywność, rzetelność i wiarygodność oraz dostosowanie do zadań poszczególnych, wewnętrznych jednostek organizacyjnych oraz zakresu ich odpowiedzialności za procesy realizowane w przedsiębiorstwie.

Szczupła rachunkowość jest nierozłącznie związana z koncepcją szczupłego zarządzania, jest jej nieodłącznym elementem. Ma zabezpieczyć potrzeby informacyjne decydentów we wszystkich ogniach łańcucha wartości. Dlatego jej zasady dotyczą nie tylko jakości generowanej informacji, lecz również jej przepływu w procesach związanych z wytwarzaniem produktów i usług oraz dostarczaniem ich do klientów. Przepływ informacji powinien pokrywać się z przepływem materiałów i środków finansowych, by zapewnić systematyczną ich racjonalizację i zapobiegać powstawaniu

⁷ I. Sobańska (red.), *Rachunkowość zarządcza. Podejście operacyjne i strategiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 109.

⁸ Informację menedżerską rozpatruje się jako zasób (wolumen wiadomości obejmujący dane źródłowe, wynikowe i różne rodzaju prognozy) i jako formę przekazu informacyjnego dostosowanego do potrzeb konkretnego użytkownika (por.: A. Stabryła, *Zarządzanie projektami ekonomicznymi i organizacyjnymi*, PWN, Warszawa 2006, s. 474).

niepożądanych zjawisk, negatywnie wpływających na wartość. Informacje mają płynąć poziomo, tak jak płyną strumienie wartości⁹. Mają bowiem umożliwiać bieżącą kontrolę kosztów i tworzenie dodatkowej wartości dla odbiorców.

2. Kompleksowe zarządzanie kosztami jako element szczupłej rachunkowości

Istotnym elementem szczupłej rachunkowości jest kompleksowe zarządzanie kosztami. Polega ono na koncentracji uwagi na procesie tworzenia wartości dla klienta i związanego z nim zużycia zasobów. Chodzi o to, by oczekiwaną przez odbiorców wartość wytworzyć przy możliwie najniższym koszcie. Wartość i koszty z nią związane rozpatruje się w pełnym cyklu życia produktu, począwszy od uruchomienia jego wytwarzania, a kończąc na wycofaniu jego z produkcji i użytkowania. Na każdym etapie tego cyklu poszukuje się możliwości redukcji kosztów, przez co obniżanie kosztów jest zadaniem permanentnym powiązanym z systemem motywowania pracowników.

Kompleksowe zarządzanie kosztami składa się z metod pozwalających na planowanie i kontrolowanie procesów generujących koszty zarówno na poziomie operacyjnym (krótkookresowym), jak i strategicznym (długookresowym)¹⁰. W zarządzaniu tym wykorzystuje się takie metody rachunku kosztów, jak: rachunek kosztów docelowych (ang. *target costing*), rachunek cyklu życia produktu (ang. *life cycle of the product*), rachunek redukcji kosztów (ang. *kaizencosting*).

Rachunek kosztów docelowych jest narzędziem zarządzania kosztami przez cały cykl życia produktu przy zaangażowaniu służb konstrukcyjno-technologicznych, produkcyjnych, marketingowych i specjalistów od rachunkowości zarządczej. Zdaniem T. Freemana „[...] rachunek kosztów docelowych jest metodą zarządzania, która pozwala dostarczać klientom produkty, jakich pragną, w czasie, w jakim ich potrzebują, i za cenę, na jaką mogą sobie pozwolić, i które dodatkowo przyniosą odpowiedni zysk. Rachunek kosztów docelowych ma strategiczną naturę i jeżeli jest właściwie realizowany, tworzy w organizacji kulturę doskonałości, zapewniającą utrzymanie przewagi konkurencyjnej”¹¹.

Rachunek ten dotyczy kosztów nowych produktów. Opiera się na założeniu, że poziom kosztów zdeterminowany jest przez konstrukcję produktów i ich technologię. Na etapie wytwarzania kontroluje się natomiast zgodność rzeczywistego procesu z zaprojektowanym wzorcem i racjonalizuje się zużycie zasobów poprzez

⁹ Tamże, s. 109.

¹⁰ Por.: B. Zysnarska-Dworczyk, *Jak zarządzać kosztami w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa 2012, s. 19.

¹¹ Cyt. za: S. Sojak, H. Józwiak, *Rachunek kosztów docelowych*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 59.

różnego rodzaju udoskonalenia możliwe w ramach zaprojektowanego schematu konstrukcyjno-technologicznego.

Projektowanie nowych wyrobów poprzedzone jest pogłębioną analizą rynku i kompleksową analizą opłacalności uruchomienia produkcji nowych wyrobów z punktu widzenia celów realizowanych przez przedsiębiorstwo. Chodzi bowiem o to, by produkt miał nie tylko nabywców, lecz by możliwa do uzyskania cena zapewniała ściśle określony poziom rentowności w okresie jego wytwarzania. Przedmiotem analizy są nie tylko koszty ponoszone w okresie wytwarzania i sprzedaży produktu, lecz również te, które przedsiębiorstwo ponosi na etapie projektowania i uruchamiania produkcji oraz na etapie likwidacji produkcji danego wyrobu. Jest to o tyle istotne, że fazy projektowania i likwidacji produkcji stają się coraz bardziej kosztowne i w coraz większym stopniu wpływają na efektywność pracy przedsiębiorstw.

Zatem rachunek kosztów docelowych wykorzystywany jest do badania opłacalności nowych produktów na etapie technicznego przygotowania produkcji. Uwzględnia wszystkie przychody i koszty związane z przygotowaniem, uruchomieniem, produkcją i likwidacją produkcji nowych wyrobów (tzw. pełne koszty cyklu życiowego produktów). Podstawowym narzędziem tego rachunku jest analiza wartości nowego produktu¹². Jej zadaniem jest znalezienie wspólnej płaszczyzny dla inżynierskiego i konsumenckiego spojrzenia na produkt.

Podstawę prowadzonych badań i analiz stanowi cena, którą będą mogli zapłacić za projektowany produkt przyszli jego nabywcy. Oznacza to, że koszty produktów muszą być dostosowane do oszacowanej wcześniej ceny. Jest ona określana na podstawie badań potrzeb i możliwości płatniczych (dochodów) potencjalnych klientów, ich opinii o funkcjach produktu, cenach wyrobów konkurencyjnych. Koszty są parametrem pochodnym w stosunku do przewidywanej ceny produktu. Cena oprócz pokrycia kosztów musi zapewnić przedsiębiorstwu określony poziom zysku. Wobec powyższego docelowy koszt jednostkowy produktu stanowi różnicę między możliwą ceną sprzedaży a wymaganym poziomem zysku jednostkowego.

Określony w powyższy sposób koszt docelowy jest konfrontowany z kosztem oszacowanym przez konstruktorów i technologów, który nazywa się „kosztem dryfującym”. Jeżeli koszt docelowy jest niższy od „dryfującego”, wówczas zarząd przedsiębiorstwa podejmuje jedną z następujących decyzji¹³:

- a) modyfikacja projektu konstrukcyjno-technologicznego produktu w celu obniżenia szacowanych kosztów,
- b) obniżenie poziomu wymaganego zysku jednostkowego,
- c) niewprowadzanie danego produktu na rynek w najbliższym okresie.

Proces racjonalizacji kosztów nie kończy się na etapie projektowania produktów. Problem obniżania kosztów i minimalizacji ich poziomu jest aktualny rów-

¹² Por.: G.K. Świdarska (red.), *Controlling kosztów...*, dz. cyt., s. 365.

¹³ Por.: A. Jarugowa, W.A. Nowak, A. Szychta, *Zarządzanie kosztami w praktyce światowej*, ODDK, Gdański 1997, s. 75.

niez na etapie wytwarzania. W fazie wytwarzania istotnego znaczenia nabiera koncepcja *kaizencosting*. Polega ona na systematycznym udoskonalaniu technologii i organizacji pracy (metodą „małych kroków”) w celu wzrostu wydajności pracy i obniżenia kosztów. Udoskonalenia te są na ogół skutkiem działań racjonalizatorskich zgłaszanych przez pracowników. Proces ten odbywa się w trakcie realizacji zadań wyznaczonych komórkom produkcyjnym czy zespołom pracowniczym. Jego celem jest maksymalne wykorzystanie istniejących rezerw efektywnościowych poprzez ograniczanie lub eliminowanie marnotrawstwa i lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów.

Koncepcja *kaizen* w przedsiębiorstwach może mieć szerokie zastosowanie zarówno w odniesieniu do produktów, procesu ich wytwarzania, jak i organizacji pracy itp. W przypadku produktów ich ulepszanie jest celowe tylko wówczas, gdy oczekują tego konsumenci i są skłonni zapłacić za to odpowiednią cenę oraz jeżeli pozwoli to przedsiębiorstwu na zwiększenie sprzedaży i udziału w rynku¹⁴. Wraz z kolejnymi udoskonaleniami produktów (usług) możliwości racjonalizacji kosztów są coraz mniejsze. Koncepcja *kaizencosting* traci wtedy na znaczeniu. Wskazane jest wówczas wprowadzanie nowych produktów.

Natomiast w przypadku procesów wytwarzania, organizacji pracy i innych dziedzin funkcjonowania przedsiębiorstw metodę *kaizen* należy stosować w sposób ciągły. Wtedy tworzona jest atmosfera do nieustannego uczenia się. Powstaje środowisko, które nie tylko jest przychylne zmianom, lecz ich oczekuje¹⁵.

Dzięki wykorzystaniu tej metody w praktyce zarządzania przedsiębiorstwami można osiągnąć szereg korzyści. Przejawiają się one poprzez wzrost zaangażowania pracowników i wzrost ich chęci do doskonalenia procesów pracy i zarządzania. Prowadzi to do systematycznej poprawy wyników ekonomicznych przy relatywnie niewielkich kosztach i zaangażowaniu kapitałowym.

3. Mierniki oceny dokonań w szczupłej rachunkowości

Poprawa efektywności funkcjonowania przedsiębiorstwa zgodnie z koncepcją *Lean* wiąże się z koniecznością systematycznego monitorowania uzyskiwanych rezultatów. Ma ono dostarczyć bezpośrednim wykonawcom i osobom odpowiedzialnym informacji o efektach ich działalności. W tym celu wykorzystuje się mierniki finansowe i niefinansowe, umożliwiające „[...] pracownikom szybką reakcję na zakłócenia w płynności strumienia, dokonywanie udoskonalień i dostarczenie klientowi dokładnie na czas produktów o wymaganych cechach”¹⁶.

¹⁴ Por.: S. Sojak, H. Józwiak, *Rachunek kosztów...*, dz. cyt., s. 63.

¹⁵ Por.: J.F. Liker, *Droga Toyoty*, MTBIZNES, Warszawa 2005, s. 12.

¹⁶ Por.: I. Sobańska, *Rachunkowość zarządcza...*, dz. cyt., s. 116.

Dla potrzeb monitoringu wykorzystuje się szereg mierników charakteryzujących skutki bieżących dokonań. Mierniki te mają zindywidualizowany charakter i są dostosowane do zadań realizowanych w kolejnych ogniwach łańcucha wartości, począwszy od projektowania produktu, a skończywszy na jego utylizacji. Dotyczy to w szczególności mierników niefinansowych. Mierniki finansowe mają bardziej uniwersalny charakter.

Mierniki niefinansowe stosowane są w szczególności w odniesieniu do procesów związanych z zaopatrzeniem (łańcuch wartości dostaw), wytwarzaniem produktów (łańcuch wartości przedsiębiorstwa), ich dystrybucją (łańcuch wartości dystrybutorów) oraz relacją z klientami (łańcuch wartości nabywców)¹⁷. Do najczęściej wykorzystywanych mierników łańcucha wartości dostaw zalicza się: jakość dostaw materiałowych (np. relacja wielkości dostaw materiałowych o jakości zgodnej z zamówieniami do ogólnej wielkości dostaw), terminowość dostaw (np. relacja wielkości dostaw zrealizowanych zgodnie z terminem do ogólnej wielkości dostaw, średnia różnica między planowanymi a rzeczywistymi terminami dostaw, cykl rotacyjny zapasów materiałowych itp.).

Do oceny dokonań w łańcuchu wartości przedsiębiorstwa wykorzystuje się: wskaźniki sprawności procesów produkcyjnych (np. średnia długość procesu produkcyjnego, relacja produktów wadliwych do ogólnej wielkości produkcji, stopień wykorzystania zdolności produkcyjnej, wykorzystanie czasu pracy robotników, wykorzystanie czasu pracy maszyn, średni cykl rotacyjny produktów niezakończonych), mierniki innowacyjności (np. udział nowych produkcji w ogólnej produkcji, udział sprzedaży drogą elektroniczną w ogólnej sprzedaży), mierniki sprzedaży (np. stopień realizacji złożonych zamówień, relacja sprzedaży do wielkości produkcji, relacja zapasów produktów gotowych do sprzedaży), mierniki sprawności obsługi serwisowej (np. średni czas rozpatrywania reklamacji).

Dokonania w łańcuchu wartości dystrybucji ocenia się m.in. na podstawie mierników sprawności obsługi klientów (np. średni czas realizacji zamówienia, liczba lub wartość zamówień zrealizowanych w terminie do ogólnej liczby lub wartości zamówień, średni czas dostawy, udział dostaw bezbłędnych w ogólnej liczbie dostaw). Miernikami w łańcuchu wartości nabywców mogą być wskaźniki zadowolenia klientów (relacja reklamacji do sprzedanych produktów i usług, relacja klientów usatysfakcjonowanych do ogólnej liczby klientów, lojalność klientów, liczba udoskonaleń wprowadzonych dzięki współpracy z klientami itp.), wskaźniki udziału w rynku (udział w sprzedaży rynków docelowych, udział klientów docelowych w ogólnej liczbie klientów, relacja nowo pozyskanych klientów w ogólnej liczbie klientów itp.).

¹⁷ Wymienione ogniwa łańcucha wartości zaczerpnięto z propozycji W. Czakona (por.: W. Czakon, *Kreowanie przewagi konkurencyjnej w koncepcji łańcucha wartości*, [w:] J.L. Czarnota, M. Moszkowicz (red.), *W poszukiwaniu strategicznych przewag konkurencyjnych*, cz. 1, Wydawnictwo PCz, Częstochowa 2003, s. 22.

Podstawę miar finansowych stanowią osiągane przychody, ponoszone koszty lub uzyskiwany wynik finansowy. Na ich podstawie tworzy się mierniki efektywności finansowej w odniesieniu do zaangażowanych i zużytych zasobów. W zależności od ogniwa w łańcuchu tworzenia wartości wykorzystuje się takie mierniki finansowe, jak: koszty zaopatrzenia do kosztów (wartości) zużytych materiałów, rzeczywiste koszty wytworzenia produktu w porównaniu z kosztami planowanymi, koszty braków w odniesieniu do kosztów wytworzonych (sprzedanych) produktów, koszty niewykorzystanego potencjału, koszty reklamacji do wartości sprzedaży, koszty sprzedaży w relacji do przychodów ze sprzedaży, koszty sprzedaży na jednego klienta, przychód ze sprzedaży na jednego klienta, marża zysku na jednego klienta, przychodowość i zyskowość aktywów, wydajność pracowników, stopa zwrotu z zainwestowanego kapitału itp.

Zakończenie

Szczupła rachunkowość jest nieodłącznym elementem koncepcji szczupłego zarządzania. Jej zadaniem jest dostarczenie menedżerom informacji użytecznej w procesie podejmowania decyzji. Powinna to być informacja dostosowana do potrzeb konkretnych stanowisk, zarówno ze względu na jej zasób, jak i treść. Chodzi o zaspokojenie potrzeb decydentów przy możliwie najniższym koszcie.

Dzięki ścisłemu dostosowaniu informacji menedżerskiej do potrzeb stanowisk kierowniczych tworzone są niezbędne warunki do poprawy efektywności podejmowanych decyzji i osiąganiu korzyści ekonomicznych we wszystkich ogniwach procesu tworzenia wartości. Jest to możliwe dzięki wykorzystywaniu nowych metod rachunku kosztów oraz bieżącej oceny dokonań. Celem tej oceny jest wzrost zaangażowania pracowników w doskonalenie realizowanych procesów i eliminowanie jakiegokolwiek marnotrawstwa.

W cenie tej wykorzystuje się zespół wskaźników finansowych i niefinansowych. Są one dostosowane do zadań realizowanych przez poszczególne zespoły pracownicze. Ich forma i liczba zależą od ogniwa łańcucha wartości, do którego należą procesy realizowane przez dany zespół.

Bibliografia

- Czakon W., *Kreowanie przewagi konkurencyjnej w koncepcji łańcucha wartości*, [w:] J.L. Czarnota, M. Moszkowicz (red.), *W poszukiwaniu strategicznych przewag konkurencyjnych*, cz. 1, Wydawnictwo PCz, Częstochowa 2003.
- Czop K., Leszczyńska A., Pastuszek Z., *Wybrane problemy zarządzania przedsiębiorstwem*, Difin, Warszawa 2007.

- Czubakowska K. (red.), *Rachunkowość według prawa bilansowego*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 2004.
- Jarugowa A., Nowak A.W., Szychta A., *Zarządzanie kosztami w praktyce światowej*, ODDK, Gdańsk 1997.
- Liker J.F., *Droga Toyoty*, MTBIZNES, Warszawa 2005.
- Pfaff J., Messner Z., *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2011.
- Sobańska I. (red.), *Rachunkowość zarządcza. Podejście operacyjne i strategiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Sojak S., Józwiak H., *Rachunek kosztów docelowych*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
- Stabryła A., *Zarządzanie projektami ekonomicznymi i organizacyjnymi*, PWN, Warszawa 2006.
- Świdarska G.K. (red.), *Controlling kosztów i rachunkowość zarządcza*, Difin, Warszawa 2010.
- Zysnarska-Dworczyk B., *Jak zarządzać kosztami w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa 2012.

Sprawozdanie finansowe jako podstawa analizy fundamentalnej¹

Wstęp

Zasadniczą funkcją sprawozdawczości finansowej jest dostarczanie odbiorcom odpowiednio uporządkowanych, aktualnych i rzetelnych danych o sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstwa. W tym kontekście sprawozdanie finansowe stanowi źródło informacji wspierające procesy decyzyjne interesariuszy przedsiębiorstwa, zwłaszcza zaś jego obecnych oraz przyszłych właścicieli czy kierownictwa.

Podjęcie racjonalnej decyzji dotyczącej utrzymania lub zmiany zaangażowania kapitałowego w instrumenty właścicielskie wyemitowane przez przedsiębiorstwo wymaga ustalenia czy cena, po której można nabyć je na rynku, skonfrontowana z ich oszacowaną wartością, odzwierciedlającą potencjał ekonomiczny przedsiębiorstwa, jest w stanie zapewnić inwestorom satysfakcjonującą stopę zwrotu.

Podstawowym narzędziem wspomagającym wskazane powyżej procesy decyzyjne jest analiza fundamentalna, stanowiąca zbiór metod służących szacowaniu tzw. wartości wewnętrznej akcji (udziałów) przedsiębiorstwa². Wartość ta odzwierciedla zdolność firmy do generowania przepływów pieniężnych dla właścicieli oraz poziom ryzyka, którym są one obarczone. Podstawą rzetelnej analizy fundamentalnej powinna być wnikliwa analiza ekonomiczno-finansowa, oparta w głównej mierze na danych zawartych w sprawozdawczości finansowej, służąca identyfikacji kluczowych nośników wartości przedsiębiorstwa. Niezależnie od perspektywy inwestycyjnej przyjmowanej przez inwestorów informacje pochodzące ze sprawozdawczości finansowej, w połączeniu z wnioskami płynącymi z analizy ekonomiczno-finansowej oraz analiz makrootoczenia i branży, w której działa dany podmiot, stanowią podstawę zdecydowanej większości stosowanych w praktyce metod wyceny przedsiębiorstw.

¹ Dr Piotr Bolibok, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, piotr.bolibok@kul.pl

² K. Borowski, *Analiza fundamentalna. Metody wyceny przedsiębiorstwa. Podręcznik akademicki*, Difin, Warszawa 2014, s. 30.

Celem rozdziału jest przedstawienie miejsca sprawozdawczości finansowej w analizie fundamentalnej oraz wskazanie kluczowych obszarów i kierunków wykorzystania informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych dla potrzeb szacowania wartości wewnętrznej przedsiębiorstwa.

Zastosowane metody badawcze obejmują przegląd i analizę źródeł literatury przedmiotu odnoszących się do omawianych zagadnień. W celu zwiększenia przejrzystości prowadzonych rozważań wybrane kwestie zaprezentowano w formie tabelarycznej i graficznej.

Rozdział oparty został na źródłach krajowej i zagranicznej literaturze przedmiotu z zakresu sprawozdawczości finansowej, analizy ekonomiczno-finansowej i fundamentalnej oraz metodach wyceny wartości przedsiębiorstwa. Pozostała część rozdziału składa się z czterech sekcji. Sekcja druga poświęcona została ukazaniu istoty analizy fundamentalnej oraz roli, którą odgrywają w niej informacje pochodzące ze sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa. W sekcji trzeciej dokonano przeglądu najczęściej stosowanych w analizie fundamentalnej metod wyceny wartości przedsiębiorstwa, co pozwoliło na zidentyfikowanie kluczowych nośników wartości raportowanych w sprawozdawczości finansowej. Sekcja czwarta omawia natomiast najważniejsze obszary i kierunki weryfikacji zawartości informacyjnej sprawozdania finansowego na potrzeby analizy fundamentalnej. Rozdział zamyka zakończenie zawarte w sekcji piątej, stanowiące reasumpcję najważniejszych wniosków płynących z przedstawionych rozważań.

1. Miejsce sprawozdawczości finansowej w analizie fundamentalnej

Przedmiotem analizy fundamentalnej jest badanie historycznych danych o stanie gospodarki, branż oraz poszczególnych podmiotów gospodarczych dla potrzeb przewidywania przyszłego funkcjonowania przedsiębiorstw³. Obejmuje ona różnorodne obszary determinujące obecną sytuację ekonomiczno-finansową przedsiębiorstwa oraz poszukiwanie zależności pozwalających na sformułowanie prognoz będących podstawą szacowania jego wartości⁴.

Syntetyczne zestawienie kluczowych obszarów analizy fundamentalnej, badanych w ich ramach zagadnień oraz wykorzystywanych źródeł danych przedstawiono w tabeli 1.

³ J.C. Ritchie, *Analiza fundamentalna*, WIG Press, Warszawa 1997, s. 19.

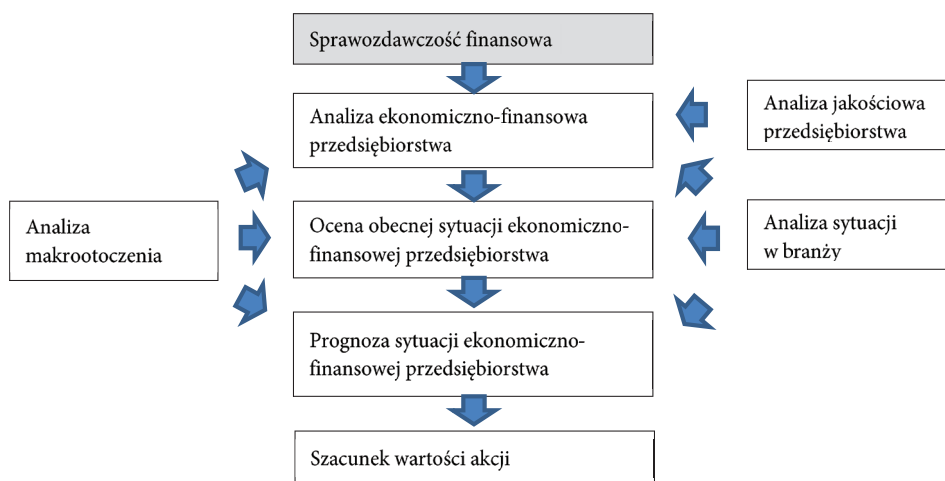
⁴ U. Malinowska, *Rola analizy fundamentalnej w warunkach kryzysu*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Economica” 2012, nr 262, s. 30.

Tabela 1. Główne obszary i źródła danych w analizie fundamentalnej

Obszar	Zagadnienia	Źródła danych
Analiza makrootoczenia	Stabilność polityczna i społeczna Dynamika PKB Inflacja Stopa bezrobocia Kursy walutowe Polityka monetarna Polityka fiskalna Stan sektora finansów publicznych Bilans płatniczy kraju	Statystyka publiczna Sprawozdania budżetowe Sprawozdania banku centralnego Publikacje medialne Prognozy makroekonomiczne
Analiza sytuacji w branży	Faza rozwoju branży Wielkość i struktura rynku Intensywność konkurencji Poziom cen sprzedaży Ceny kluczowych surowców	Statystyka publiczna Raporty branżowe Prognozy dla branży Publikacje medialne
Analiza jakościowa (sytuacyjna) przedsiębiorstwa	Strategia Pozycja rynkowa Doświadczenie i kompetencje zarządu Jakość zarządzania Sytuacja kadrowa	Sprawozdania z działalności Raporty Wywiadownie gospodarcze Prognozy zarządu Publikacje medialne
Analiza ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstwa	Struktura i dynamika aktywów i pasywów Struktura majątkowo-kapitałowa Statyczna i dynamiczna płynność finansowa Dynamika przychodów i kosztów Struktura kreacji i jakość wyniku finansowego Rentowność Zdolność do obsługi zadłużenia Struktura kreacji przepływów pieniężnych Efektywność wykorzystania majątku	Sprawozdawczość finansowa Sprawozdania z działalności Raporty giełdowe Wywiadownie gospodarcze Notowania kursów akcji Publikacje medialne
Wycena akcji	Analiza wartości rynkowej majątku i zobowiązań Prognozy finansowe Dobór metod (modeli) wyceny Szacunek wartości	Aktualne ceny rynkowe aktywów Informacje o postępowaniach sądowych prowadzonych z powództwa i przeciwko spółce Prognozy makroekonomiczne Prognozy zarządu Prognozy analityków

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 1, dane ze sprawozdawczości finansowej odgrywają kluczową rolę w centralnym obszarze analizy fundamentalnej przedsiębiorstwa, odnoszącym się bezpośrednio do oceny jego bieżącej i prognozowanej sytuacji ekonomiczno-finansowej, a w dalszej kolejności – do szacowania wartości akcji. Uszczegółowiony schemat wykorzystania tych danych prezentuje rysunek 1.

Rysunek 1. Miejsce sprawozdawczości finansowej w analizie fundamentalnej
Źródło: opracowanie własne.

Sprawozdawczość finansowa stanowi najistotniejsze źródło danych wykorzystywanych w analizie fundamentalnej. Odpowiednie wyselekcjonowanie i przetworzenie tych danych w procesie analizy ekonomiczno-finansowej, z uwzględnieniem wniosków płynących z prowadzonych równolegle analiz: makrootoczenia, branży i jakościowej umożliwia dokonanie oceny bieżącej sytuacji badanego podmiotu oraz sformułowanie prognoz odnoszących się do przewidywalnej przyszłości. Szczególnie istotną rolę odgrywają w tym zakresie pozycje sprawozdań finansowych wpływające bezpośrednio na rezultaty szacowania wartości przedsiębiorstwa w poszczególnych metodach wyceny.

2. Nośniki wartości przedsiębiorstwa w sprawozdawczości finansowej

Efektem prawidłowo przeprowadzonej analizy fundamentalnej przedsiębiorstwa powinno być zidentyfikowanie kluczowych czynników determinujących jego aktualną sytuację ekonomiczno-finansową i perspektywy jej zmian w przyszłości, a w konsekwencji – wartość wewnętrzną.

Wycena wartości akcji (udziałów) przedsiębiorstwa w ramach analizy fundamentalnej może być przeprowadzona na podstawie różnorodnych metod. Wybór metod uzależniony jest od perspektywy przyjmowanej przez inwestora – w szczególności tego, czy postrzega on firmę jako inwestycję mającą generować pewien strumień dochodów w założonym horyzoncie czasowym czy też jako zbiór składników majątkowych, które po upływnieniu i zaspokojeniu roszczeń wierzycieli

zapewnią określoną stopę zwrotu z zainwestowanego kapitału⁵. Niezależnie od przyjętych założeń w większości stosowanych w praktyce metod wyceny kluczową rolę odgrywają newralgiczne dane pochodzące ze sprawozdawczości finansowej, zarówno stosowane bezpośrednio, jak i będące podstawą formułowania prognoz.

W przypadku przyjęcia założenia o kontynuacji działalności najczęściej stosowana jest wycena z wykorzystaniem metod dochodowych, traktujących przedsiębiorstwo jako projekt inwestycyjny mający generować określone strumienie dochodów. W zależności od wariantu metody jako dochody przyjmowane mogą być wolne przepływy pieniężne dla firmy, wolne przepływy pieniężne dla właścicieli, zyski netto, nadwyżki finansowe lub dywidendy. Prognozowane strumienie dochodów są następnie dyskontowane przy zastosowaniu odpowiedniej stopy dyskonta w celu ustalenia ich wartości na moment dokonywania wyceny⁶.

Podmioty zajmujące się profesjonalną wyceną akcji najczęściej posługują się metodą zdyskontowanych przepływów pieniężnych – DCF (ang. *discounted cash flows*)⁷. Wartość kapitałów własnych przedsiębiorstwa w tej metodzie odpowiada wartości bieżącej strumienia przewidywanych przyszłych wolnych przepływów pieniężnych dla właścicieli w przyjętym okresie szczegółowej prognozy oraz wartości rezydualnej, odzwierciedlającej skumulowane przepływy po okresie objętym szczegółową prognozą. Alternatywnie wartość kapitałów własnych może być oszacowana jako wartość bieżąca wolnych strumieni przepływów pieniężnych dla firmy wraz z wartością rezydualną, a następnie pomniejszona o wartość zadłużenia netto firmy.

Punktem wyjścia konstrukcji modeli finansowych stosowanych w wycenie przedsiębiorstw metodami dochodowymi są dane historyczne pochodzące ze sprawozdawczości finansowej⁸. W odniesieniu do metody DCF dotyczy to w szczególności poziomu i trendów charakteryzujących podstawowe składowe zdyskontowanych wolnych przepływów pieniężnych: przychodów ze sprzedaży, realizowanych marż operacyjnych, amortyzacji, efektywnych stóp opodatkowania, zmian kapitału obrotowego netto, wydatków inwestycyjnych, struktury kapitałowej i kosztów poszczególnych źródeł kapitału finansującego działalność firmy. W przypadku pozostałych metod istotne znaczenie mają również wielkość i struktura raporto-

⁵ Taż, *Analiza fundamentalna przedsiębiorstwa*, [w:] *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, M. Panfil i A. Szablewski (red.), Poltext, Warszawa 2011, s. 126-127.

⁶ Dla strumieni FCFE właściwą stopą dyskonta jest średni ważony koszt kapitału – WACC (ang. *weighted average cost of capital*), natomiast dla strumieni FCFE, zysków netto oraz dywidend – koszt kapitału własnego firmy.

⁷ R.C. Grimm, *Fundamental analysis as a traditional Austrian approach to common stock selection*, "The Quarterly Journal of Austrian Economics" 2012, nr 15(2), s. 230; P. Bolibok, *Rekomendacje analityków a kursy akcji na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie w latach 2002-2006*, „Annales UMCS” 2008. Sectio H, vol. XLII, no. 3, s. 52.

⁸ M. Panfil, *Wycena przedsiębiorstwa metodą zdyskontowanych przepływów pieniężnych (DCF)*, [w:] *Wycena...*, dz. cyt., s. 295.

wanych wyników finansowych oraz dotychczasowa polityka dywidendowa⁹. Przy szacowaniu kosztu kapitału własnego cennych informacji służących ustaleniu premii za ryzyko specyficzne danego przedsiębiorstwa dostarcza również analiza statystyczna historycznych wahań strumieni przychodów, zysków czy przepływów pieniężnych oraz reakcji rynku kapitałowego na te zmiany.

W przypadku spółek giełdowych do szacowania wartości powszechnie stosowane są również metody porównawcze (mnożnikowe). Polegają one na wyborze reprezentatywnego odpowiednika (innego podmiotu lub grupy podmiotów) dla analizowanego przedsiębiorstwa, a następnie przemnożeniu wartości wybranego parametru ekonomicznego badanej firmy przez mnożnik ustalony dla wzorca porównań.

Przy szacowaniu wartości rynkowej kapitałów własnych najczęściej wykorzystywanymi mnożnikami są¹⁰:

- $P/E = \text{cena rynkowa akcji} / \text{zysk na akcję}$,
- $P/BV = \text{cena rynkowa akcji} / \text{wartość księgowa kapitałów własnych na akcję}$,
- $PEG = (P/E) / \text{oczekiwana stopa wzrostu zysku na akcję}$.

Z kolei najczęściej stosowane mnożniki wartości całego przedsiębiorstwa to¹¹:

- $EV/S = \text{wartość przedsiębiorstwa} / \text{przychody ze sprzedaży}$,
- $EV/EBIT = \text{wartość przedsiębiorstwa} / \text{operacyjny wynik finansowy}$,
- $EV/EBITDA = \text{wartość przedsiębiorstwa} / \text{operacyjny wynik finansowy powiększony o amortyzację}$,
- $EV/FCFF = \text{wartość przedsiębiorstwa} / \text{wolne przepływy pieniężne dla przedsiębiorstwa}$.

Konstrukcja mnożników oparta jest zatem bezpośrednio na historycznych danych pochodzących ze sprawozdawczości finansowej wzorców porównań. Najczęściej ustalane są one jako średnie lub mediany wartości w populacji porównywalnych podmiotów.

Odmienne podejście do szacowania wartości przedsiębiorstwa przyjmowane jest w metodach majątkowych. Zakłada się w nich, że wartość przedsiębiorstwa odpowiada wartości jego majątku pomniejszonej o zobowiązania. W zależności od sposobu określania wartości majątku w ramach tej kategorii wyróżnia się najczęściej następujące metody¹²:

- skorygowanej wartości aktywów netto – w której wartość istotnych składników aktywów i zobowiązań podlega weryfikacji i ewentualnemu przeszacowaniu do bieżących wartości rynkowych;

⁹ A. Szablewski, *Wycena przedsiębiorstwa metodą zdyskontowanych dywidend*, [w:] *Wycena...*, dz. cyt., s. 325-330.

¹⁰ R. Tuzimek, *Wycena przedsiębiorstwa metodą porównawczą*, [w:] *Wycena...*, dz. cyt., s. 385.

¹¹ K. Borowski, *Analiza fundamentalna...*, dz. cyt., s. 186-187.

¹² M. Panfil, A. Szablewski, *Historia, standardy i techniki wyceny przedsiębiorstwa*, [w:] *Wycena...*, dz. cyt., s. 38.

- odtworzeniową – polegającą na oszacowaniu wartości majątku według kosztów, które musiałyby zostać poniesione na odtworzenie poszczególnych składników aktywów firmy z uwzględnieniem ich dotychczasowego zużycia;
- likwidacyjną – gdzie podstawą oszacowania wartości majątku są kwoty możliwe do uzyskania za jego poszczególne składniki w warunkach wymuszonej sprzedaży.

Charakterystyczną cechą metod majątkowych jest traktowanie przedsiębiorstwa wyłącznie jako zbioru składników majątkowych, których upłynnienie może stanowić źródło dochodów dla inwestorów, po uprzedniej spłacie istniejących zobowiązań. Metody te całkowicie abstrahują zatem od zdolności firmy do generowania strumieni dochodów w przyszłości, co sprawia, że mogą być one traktowane jako podstawa ustalenia dolnej granicy wartości przedsiębiorstwa, w szczególności w przypadku stosowania metody likwidacyjnej.

Również w przypadku metod majątkowych sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstwa, a zwłaszcza bilans i informacja dodatkowa pełnią kluczową rolę w szacowaniu wartości, dostarczając danych stanowiących bezpośrednio podstawę wyceny lub punkt wyjścia do wprowadzenia ewentualnych korekt urealnających wartość netto majątku firmy.

Stosowanie odmiennych metod wyceny prowadzi zwykle do różnych rezultatów. Przejawem dążenia do pogodzenia zorientowanej na przyszłość perspektywy metod dochodowych oraz ostrożnościowego nastawienia metod majątkowych są tzw. metody mieszane, w których wartość przedsiębiorstwa stanowi średnią ważoną rezultatów obu podejść.

Oprócz dochodowych, porównawczych, majątkowych i mieszanych metod wyceny przedsiębiorstw w literaturze przedmiotu wymienia się również metody oparte na opcjach rzeczywistych (tzw. metody opcyjne). Ze względu na wysoką złożoność, niejednoznaczność interpretacyjną oraz trudne do spełnienia założenia ich praktyczne zastosowanie w analizie fundamentalnej pozostaje ograniczone.

Dokonany przegląd powszechnie stosowanych w analizie fundamentalnej metod wyceny przedsiębiorstw pozwala wskazać zbiór kluczowych nośników wartości ściśle powiązanych z danymi raportowanymi w sprawozdawczości finansowej:

- 1) aktywa netto (kapitały własne),
- 2) przychody,
- 3) wyniki finansowe (netto lub EBITDA),
- 4) przepływy pieniężne,
- 5) dywidendy,
- 6) ryzyko i koszt kapitału.

Parametry te determinują rezultaty szacunku wartości przedsiębiorstwa bądź bezpośrednio (metody majątkowe i porównawcze) lub poprzez wpływ na kształt formułowanych prognoz finansowych (metody dochodowe). Ponadto w przypad-

ku strumieni wnioski płynące z analiz statystycznych ich zmienności w czasie oraz wpływu tych wahań na ceny notowanych akcji dostarczają cennych informacji dla oceny ryzyka, którym obarczone są wyceny.

3. Newralgiczne obszary analizy sprawozdania finansowego

Z punktu widzenia metod wyceny przedsiębiorstwa przez pryzmat posiadanego majątku podstawowym zagadnieniem jest zidentyfikowanie składników aktywów lub pasywów, których wartość księgowa może istotnie odbiegać od ich wartości rynkowej (godziwej). Dotyczy to w szczególności środków trwałych o długim okresie użytkowania, a także niektórych składników aktywów obrotowych, jak zapasy czy należności. W przypadku aktywów trwałych przedmiotowe różnice są zwykle skutkiem stosowania wyceny według zasady kosztu historycznego. Mogą one wynikać bądź z nieprawidłowego ustalenia stawek amortyzacji (np. przyjęcia ich dla ułatwienia na poziomie wynikającym z przepisów podatkowych), bądź też z niezależnych od firmy zmian zachodzących w jej otoczeniu (np. wzrost cen nieruchomości). Rozbieżności pomiędzy wartością księgową a rynkową aktywów obrotowych wynikają najczęściej z nierzetelnego stosowania zasady ostrożnej wyceny. Firmy zwykle unikają tworzenia odpisów aktualizujących wartość zalegających w magazynach zapasów oraz przeterminowanych należności z uwagi na fakt, iż odpisy te stanowią obciążenie wyników finansowych. Z drugiej strony tworzenie lub rozwiązywanie odpisów aktualizujących i rezerw może stanowić instrument manipulowania wynikiem finansowym¹³. Istotnym zagadnieniem jest również wycena aktywów nieoperacyjnych oraz aktywów i zobowiązań warunkowych¹⁴.

W szacowaniu wartości przedsiębiorstw kontynuujących działalność newralgicznym obszarem analizy fundamentalnej jest badanie jakości raportowanych wyników finansowych (ang. *earnings quality*)¹⁵. Celem tego badania jest oddzielenie stabilnych komponentów wyżej wymienionych strumieni od skutków operacji nietypowych lub takich, które z obiektywnych przyczyn nie mogą być kontynuowane w długim okresie. Wymaga to przede wszystkim ustalenia, czy działalność przedsiębiorstwa będzie w przewidywalnej przyszłości prowadzona

¹³ K. Stępień, *Odpisy aktualizujące wartość aktywów jako instrument manipulowania wynikiem finansowym przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 766, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 62, s. 694-699.

¹⁴ D. Zarzecki, *Kluczowe wyzwania wyceny przedsiębiorstw, wycena zobowiązań warunkowych i aktywów nieoperacyjnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 768, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 63, s. 541-544.

¹⁵ P.M. Dechow, C.M. Schrand, *Earnings Quality*, Research Foundation of CFA Institute, Charlottesville 2004, s. 5.

w zbliżonym zakresie i przedmiocie. W przypadku zamiaru zaniechania określonych obszarów działalności konieczne jest bowiem ujęcie w konstruowanych prognozach wyłącznie strumieni przychodów, kosztów i przepływów pieniężnych wynikających z działalności kontynuowanej lub przewidywanej do podjęcia w przyszłości. Kluczowe jest także wyodrębnienie przychodów lub kosztów o charakterze incydentalnym, jak sprzedaż składników trwałego majątku operacyjnego, utworzenie lub rozwiązanie odpisów aktualizujących wartość aktywów lub rezerw. Zdarzenia te mogą bowiem w istotnym zakresie oddziaływać na wartość składowych raportowanego wyniku finansowego, podczas gdy trudno jest oczekiwać, aby wystąpiły w okresie objętym prognozą. W przedsiębiorstwach realizujących na znaczną skalę rozliczenia gospodarcze z kontrahentami zagranicznymi lub posiadających istotne pozycje aktywów lub pasywów w wyrażonych w walutach obcych, prognozowanie strumieni przychodów, kosztów i przepływów pieniężnych na podstawie historycznych danych ze sprawozdawczości finansowej jest obciążone dodatkowym marginesem błędu z uwagi na wahania kursów walutowych.

Zakończenie

Przedstawione w rozdziale rozważania wskazują jednoznacznie, że sprawozdawczość finansowa stanowi podstawowe i najważniejsze źródło informacji wykorzystywanych w analizie fundamentalnej. Odpowiednio wyselekcjonowane i przetworzone informacje z raportów finansowych pozwalają inwestorom ocenić bieżącą sytuację ekonomiczno-finansową przedsiębiorstwa i na tej podstawie dokonać szacunku wartości wewnętrznej wyemitowanych przez nie akcji, co finalnie ma służyć wspomaganiu procesów decyzyjnych o ewentualnej zmianie poziomu zaangażowania kapitałowego.

W zależności od zastosowanego przez inwestora podejścia do problemu wyceny przedsiębiorstwa zmianom ulegać mogą zarówno zakres, jak i względne znaczenie poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego. Niezależnie jednak od przyjętej perspektywy wnikliwa analiza sytuacji firmy przeprowadzona na podstawie informacji zawartych w raportach finansowych powinna pozwolić na zidentyfikowanie i zweryfikowanie najważniejszych nośników jej wartości i zastosowaniu ich w konstrukcji najbardziej adekwatnych modeli wyceny.

Z uwagi na potencjalne obiektywne i subiektywne niedoskonałości sprawozdawczości finansowej newralgiczne z punktu widzenia szacowania wartości wewnętrznej akcji obszary sprawozdania finansowego powinny zostać poddane skrupulatnej weryfikacji. Dołożenie należytej staranności w tym zakresie istotnie ogranicza bowiem prawdopodobieństwo podjęcia nietrafionych inwestycji kapitałowych.

Bibliografia

- Bolibok P., *Rekomendacje analityków a kursy akcji na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie w latach 2002-2006*, „Annales UMCS” 2008. Sectio H, vol. XLII, no. 3, s. 41-53.
- Borowski K., *Analiza fundamentalna. Metody wyceny przedsiębiorstwa. Podręcznik akademicki*, Difin, Warszawa 2014.
- Dechow P.M., Schrand C.M., *Earnings Quality*, Research Foundation of CFA Institute, Charlottesville 2004.
- Grimm R.C., *Fundamental analysis as a traditional Austrian approach to common stock selection*, “The Quarterly Journal of Austrian Economics” 2012, nr 15(2), s. 221-236.
- Malinowska U., *Analiza fundamentalna przedsiębiorstwa*, [w:] *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, red. M. Panfil, A. Szablewski, Poltext, Warszawa 2011, s. 105-130.
- Malinowska U., *Rola analizy fundamentalnej w warunkach kryzysu*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Economica” 2012, nr 262, s. 29-40.
- Panfil M., *Wycena przedsiębiorstwa metodą zdyskontowanych przepływów pieniężnych (DCF)*, [w:] *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, red. M. Panfil, A. Szablewski, Poltext, Warszawa 2011, s. 293-322.
- Panfil M., Szablewski A., *Historia, standardy i techniki wyceny przedsiębiorstwa*, [w:] *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, red. M. Panfil, A. Szablewski, Poltext, Warszawa 2011, s. 19-41.
- Ritchie J.C., *Analiza fundamentalna*, WIG Press, Warszawa 1997.
- Stępień K., *Odpisy aktualizujące wartość aktywów jako instrument manipulowania wynikiem finansowym przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 766, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 62, s. 689-700.
- Szablewski A., *Wycena przedsiębiorstwa metodą zdyskontowanych dywidend*, [w:] *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, red. M. Panfil, A. Szablewski, Poltext, Warszawa 2011, s. 323-343.
- Tuzimek R., *Wycena przedsiębiorstwa metodą porównawczą*, [w:] *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, red. M. Panfil, A. Szablewski, Poltext, Warszawa 2011, s. 383-396.
- Zarzecki D., *Kluczowe wyzwania wyceny przedsiębiorstw, wycena zobowiązań warunkowych i aktywów nieoperacyjnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 768, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 63, s. 533-547.

Sprawozdawczość finansowa projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego¹

Wstęp

Każda aktywność gospodarcza niezależnie od formy, skali, specyfiki oraz zasięgu związana jest ze sprawozdawczością. O ile dookreślenie rodzaju aktywności gospodarczej w wymiarze formalno-prawnym pozwala w miarę precyzyjnie dookreślić zasady sprawozdawczości oraz jej zakres, o tyle realizacja projektów opartych na zewnętrznych transferach finansowych w wielu przypadkach istotnie zwiększa zakres i formę sprawozdawczości.

Celem rozdziału jest prezentacja wyników analizy o charakterze poznawczo-aplikacyjnym systemu sprawozdawczości finansowej obowiązującej podczas realizacji projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego. Badania oparte na analizie literatury oraz wytycznych będących podstawą realizacji projektów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 (PO KL) połączone z doświadczeniem zawodowym autorki rozdziału wskazują na niską jakość operacyjną obowiązujących regulacji. Wysoki poziom zmienności obowiązujących form i reguł połączony z wielością interpretacyjną nie tworzą przyjaznego gospodarce środowiska. Potencjalna biznesowa szansa, którą przedsiębiorcom może przynieść realizacja projektów współfinansowanych z funduszy europejskich, jest niewspółmierna z ryzykiem wynikającym z nieprecyzyjnych, a tym samym w wielu wypadkach uznaniowych reguł sprawozdawczych.

1. Ogólne zasady sprawozdawczości projektowej

Pozyskiwanie środków finansowych z funduszy europejskich ma w Polsce już ponad dziesięcioletnią tradycję. Z uwagi jednak na złożoność i różnorodność zagadnień dotyczących kontroli i rozliczania zadań współfinansowanych z tych

¹ Dr Dorota Jegorow, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, dorota.jegorow@kul.pl

funduszy kluczowego znaczenia operacyjnego nabiera polityka rachunkowości beneficjentów – projektodawców regulująca m.in. zasady dokumentowania, ewidencji i rozliczenia projektów. W celu zapewnienia efektywnego przebiegu realizacji projektów na państwa członkowskie nałożone zostały rygorystyczne wytyczne i wymogi. Podpisanie umowy o dofinansowanie realizacji projektu stanowi zaledwie kilkuprocentowy sukces, pozostałą część stanowi prawidłowe wykorzystanie i rozliczenie pozyskanej dotacji. Jednym z podstawowych warunków efektywnej realizacji projektu jest prawidłowe stosowanie procedur finansowo-księgowych. Warunki realizacji projektów europejskich podlegają nieustannym zmianom, co w praktyce przysparza licznych problemów. W efekcie obszar ten staje się przedmiotem pogłębianych analiz będących warunkiem prawidłowego dostosowania systemów sprawozdawczości projektowej, w tym zwłaszcza finansowej, do praktyki gospodarczej. W obecnym stanie prawnym znaczącą rolę przypisano rachunkowości projektów kluczowej dla prawidłowego rozliczania i weryfikowania realizowanych zadań².

Rachunkowość beneficjentów funduszy europejskich nie stanowi odrębnego systemu ewidencyjno-kontrolnego, a jest integralną częścią prowadzonej ewidencji obejmującą w szczególności ewidencję księgową oraz sprawozdawczość na potrzeby instytucji udzielającej wsparcia finansowego³. Włączenie projektu w zakładowy system finansowo-księgowy wymaga rozbudowania planu kont z uwzględnieniem istoty kosztów realizacji przedsięwzięć finansowanych z funduszy europejskich oraz stosowanego wariantu ewidencji kosztów⁴. Dobrą praktyką projektową jest wyodrębnianie nowych kont na potrzeby każdego projektu, a w nim zadań wynikających bezpośrednio z wniosku o dofinansowanie realizacji projektu. Wybór wyodrębnienia w planie kont sposobu ewidencji zależy każdorazowo od indywidualnych rozwiązań jednostki. Nie zawsze jednak sama zmiana polityki rachunkowości i planu kont wystarcza. Niejednokrotnie wymaga to również konfiguracji programu księgowego⁵. Ogół zmian zależy od sprawności służb księgowych. Nie bez znaczenia jest również współpraca z personelem zarządzającym projektem i zajmującym się sprawozdawczością projektową. Wiedza z zakresu zasad sprawozdawczości, w tym obligatoryjnych dokumen-

² K. Zasiewska, *Polityka rachunkowości jednostek realizujących projekty współfinansowane z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów” 2013, z. 131, s. 127-128.

³ G. Voss, *Rachunkowe problemy audytu środków unijnych w Polsce*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2010, nr 6, s. 373.

⁴ I. Majchrzak, *Modyfikacja zakładowego planu kont na potrzeby ewidencji kosztów projektów współfinansowanych ze środków unijnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 668 „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2011, nr 41, s. 199.

⁵ M. Tokarski, *Ewidencja i rozliczanie funduszy unijnych w przedsiębiorstwie wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 625, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2011, nr 32, s. 665.

tów sprawozdawczych, wykraczających poza wydruki z programów finansowo-księgowych jest jednym z kluczowych warunków efektywnej sprawozdawczości projektowej. W istocie bowiem sprawozdawczość projektowa jest pochodną wielu zestawień, a sztuką jest ich prawidłowe wkomponowanie w ustalone wzorce. W tym jednak obszarze pojawia się trudność determinowana brakiem jednoznacznych i czytelnych, a jednocześnie zmienniczych zasad. W wielu wypadkach wprowadzane wykładnie niepoparte jednoznacznie interpretowalnymi instrukcjami tworzą z jednej strony sztuczne ograniczenia operacyjne, a paradoksalnie z drugiej strony narzucają zupełnie niezrozumiałe i pracochłonne obowiązki sprawozdawcze.

2. Zasady sprawozdawczości projektowej w ramach PO KL

Funkcjonowanie znacznej grupy polskich podmiotów gospodarki narodowej od czasu akcesji do Unii Europejskiej zmieniło się istotnie. Podyktowane to zostało m.in. możliwością podejmowania inicjatyw gospodarczych przy wsparciu funduszy europejskich. Jednak w ramach każdej wspólnotowej perspektywy finansowej obowiązują różne programy oraz obszary objęte potencjalnym wsparciem finansowym. Każdy nowy program to jednak nowe zasady i wytyczne, zarówno w zakresie ubiegania się o dotacje, jak i ich rozliczania. Najbardziej problematyczne są projekty dotyczące inwestycji infrastrukturalnych, a najmniej tzw. projekty miękkie – zorientowane głównie w inwestycje w kapitał ludzki, które w latach 2007-2013⁶ realizowane były w ramach PO KL.

Realizacja projektów w ramach PO KL, jak i ogółu innych programów operacyjnych, wpisana jest w szereg regulacji, z których część ma swoje źródło w przepisach wspólnotowych, a część to rozwiązania krajowe. Projektodawca związany jest z instytucją udzielającą dotacji umową o dofinansowanie realizacji projektu o charakterze cywilno-prawnym. Załącznikiem do niniejszej umowy jest wniosek aplikacyjny, potocznie zwany projektem. Paleta załączników jest jednak znacznie szersza, przy czym w kontekście sprawozdawczości projektowej kluczowym dokumentem jest wniosek aplikacyjny, a w nim szczegółowy budżet i wykaz założonych wskaźników, do których osiągnięcia zobowiązał się projektodawca.

W praktyce projektodawca nie rzadziej niż raz na trzy miesiące składa do Instytucji Pośredniczącej (IP), z którą podpisał umowę o dofinansowanie realizacji projektu wniosek o płatność sporządzony w obowiązującej wersji Generators Wniosków Płatniczych (GWP). Nazwa narzędzia w istocie przesądza, że nadrzędnym wymiarem sprawozdawczości jest wymiar finansowy.

⁶ Projekty realizowane są do końca roku 2015. Lata 2007-2013 wyznaczają cezurę czasową kontraktacji projektów.

2.1. Sprawozdawczość rzeczowa

Postęp rzeczowy realizacji projektu ma zarówno formę opisową, jak również opartą na danych skwantyfikowanych prezentowanych w formie szczegółowej charakterystyki udzielonego wsparcia adekwatnie do założonych we wniosku aplikacyjnym wskaźników.

Ta część sprawozdawczości odzwierciedla zindywidualizowany charakter projektu oraz poziom osiągania wskaźników wpisanych w sposób pośredni lub bezpośredni w realizację całego programu. Kwestią sporną mogą być w tym przypadku mało precyzyjne opisy lub błędne zakwalifikowanie wskaźników do poszczególnych kategorii sprawozdawczych. W większości personel zaangażowany w realizację projektu nie ma z tą częścią sprawozdawczości problemów.

Ważnym i pracochłonnym wymiarem sprawozdawczości jest w tym przypadku również Podsystem Monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego, tzw. PEFS. Jest to formularz w arkuszu kalkulacyjnym (określany również jako system informatyczny) umożliwiający przygotowanie zestawienia o beneficjentach ostatecznych (uczestnikach) projektu. Dane zawierają m.in. imię, nazwisko, adres, wiek, płeć, wykształcenie, status na rynku pracy w momencie rozpoczęcia projektu, status na rynku pracy po zakończeniu projektu, stopień niepełnosprawności, nabyte umiejętności⁷. Sprawozdawczość realizowana w tym obszarze ma na celu pomiar udzielonego wsparcia, jak również kontrolę.

2.2. Sprawozdawczość finansowa

Postęp finansowy realizacji projektu ma znacznie bardziej złożony charakter niż postęp rzeczowy. Ta część sprawozdawczości projektowej obejmuje zarówno ogólny poziom wydatkowanych środków, źródła finansowania, jak również szczegółowe zestawienie dokumentów potwierdzających poniesione wydatki w danym okresie sprawozdawczym oraz zapotrzebowanie na środki finansowe na kolejny okres realizacji projektu.

Wszystkie powyższe obszary są od siebie zależne i tworzą spójną w ujęciu rachunkowym całość. Odgórnie określony schemat retrospektywnej informacji finansowej w praktyce oznacza przeniesienie danych z systemu księgowego do nowego formularza. Przy generowaniu danych wejściowych do sprawozdawczości projektowej niezwykle istotny jest system rachunkowości projektodawcy. Prawidłowo zdefiniowane procedury księgowe poza tym, że umożliwiają monitorowanie, weryfikację i kontrolę rozliczenia projektów⁸, pozwalają na bezproble-

⁷ Podsystem Monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego 2007 dla PO KL. Instrukcja wypełniania Formularza PEFS 2007 dla PO KL, lipiec 2012 r., s. 2.

⁸ K. Zasiewska, *Polityka rachunkowości...*, dz. cyt., z. 131, s. 129.

mowe przenoszenie danych na formularze sprawozdawcze w wymiarze ich pełnej identyfikacji.

3. Wniosek o płatność jako podstawowe narzędzie sprawozdawczości projektowej

Wniosek o płatność wraz z załącznikami jest podstawowym narzędziem, które zostaje poddane weryfikacji w IP. W drodze ewolucji procesu sprawozdawczości kształt wniosku ulegał zmianom łącznie z załącznikami i sposobem i sporządzania. Wprowadzane modyfikacje związane były z funkcjonalnością GWP – aplikacją służącą do sporządzania wniosków o płatność. Początkowo aplikacja pozwalała wyłącznie na generowanie zestawień finansowych wraz z postępem rzeczowym realizowanego projektu ograniczonym do opisu podjętych działań. Ostatecznie w GWP włączony został również załącznik związany ze sprawozdawczością w zakresie wskaźników rezultatów.

Wdrażanie w praktykę gospodarczą GWP było swoistym eksperymentem, nie-stety nie w warunkach symulowanych, ale w rzeczywistych. Obok licznych zmian interpretacyjnych związanych ze sprawozdawczością projektową aż szesnastokrotnie zmianie ulegała sama aplikacja. Aktualna wersja GWP oznaczona jest symbolem 7.5.2. Wersje archiwalne to odpowiednio: 7.5.1.; 7.5.0.; 6.4.2.; 6.4.1.; 5.3.2.; 5.3.1.; 5.3.0.; 4.2.9.; 4.2.8.; 3.2.8.; 3.2.7.; 3.2.6.; 2.1.6.; 2.1.5.; 1.0.4.

W praktyce wprowadzane zmiany miały wpływ na zwiększenie obciążeń administracyjnych zespołów zajmujących się sprawozdawczością projektową. Pobieranie i instalowanie nowych aplikacji z pozoru bezproblemowe w praktyce, jednak nie do końca szczególnie w przypadku projektów wieloletnich. Nie zawsze bowiem istniała możliwość wczytania starszej wersji wniosku o płatność do nowszej wersji GWP. Sytuacja ta miała bezpośredni związek ze zmianami Generators Wniosków Aplikacyjnych (GWA), w którego przypadku opracowano aż jedenaście wersji. Ogół zmian w obu aplikacjach wynikał z ich niedoskonałości w wymiarze funkcjonalnym, w tym działania oraz zawartości merytorycznej i potrzeby zachowania wzajemnej kompatybilności.

Kluczową część projektowej sprawozdawczości finansowej zawiera załącznik nr 1 do wniosku o płatność, tj. informacja finansowa dotycząca wniosku o płatność zawierająca zestawienie dokumentów potwierdzających poniesione wydatki objęte wnioskiem. Projektodawca uzupełnia arkusz według schematu:

1. Nr dokumentu
2. Nr księgowy lub ewidencyjny
3. Data wystawienia dokumentu
4. Data zapłaty
5. Nazwa towaru lub usługi

6. Cross-financing (T/N)
7. Zadania zlecone (T/N)
8. Kwota dokumentu brutto
9. Kwota dokumentu netto
10. Kwota wydatków kwalifikowanych
11. W tym VAT
12. Źródła finansowania

Powyższy zamknięty katalog obligatoryjnie dotyczy każdego dokumentu finansowego odzwierciedlającego poniesione wydatki w okresie sprawozdawczym. Ta część zestawienia sprowadza się do przeniesienia informacji zawartych w dokumentach finansowych do poszczególnych komórek formularza. Większość danych przenoszona jest w sposób niemal całkowicie automatyczny. Automatyzm nie oznacza jednak czytelności zestawienia. Problem pojawia się na samym początku w pozycji: „Nr dokumentu”. Należy wpisać tutaj wyłącznie sam numer dokumentu bez nazwy dokumentu typu: „Faktura VAT”, „Rachunek” czy też „Lista płac”. Prowadzi to do sytuacji, w której na jednym wniosku o płatność umieszczonych jest kilka zupełnie różnych dokumentów zaewidencjonowanych jednak pod tym samym numerem. Sytuacji tej towarzyszy dość często konieczność wnoszenia dodatkowych wyjaśnień do instytucji dokonującej weryfikacji wniosku o płatność. Jest to również sytuacja problematyczna dla samych projektodawców, chociażby podczas kontroli projektu przeprowadzanej kilka lat po danym zdarzeniu gospodarczym. Paradoksalnie obowiązujące rozwiązanie wyeliminowało wcześniejsze, w którym obok numeru dokumentu wpisywana była również jego nazwa.

Niejednokrotnie zdarza się, że kwestią problematyczną staje się również „Nazwa towaru lub usługi”. Dotyczy to sytuacji, w której wprowadzona do GWP nazwa jest inna od odpowiadającej jej pozycji umieszczonej w GWA. Nazwa wymyślona na etapie konstruowania projektu nie zawsze bowiem ma swoje odpowiedniki w nazwach towarów lub usług oferowanych na rynku. Dobrą praktyką jest, by w takim przypadku obok nazwy wynikającej bezpośrednio z dokumentu finansowego znalazła się nazwa wynikająca bezpośrednio z wniosku aplikacyjnego.

Obszarem problematycznym jest również wyodrębnianie podatku VAT w sytuacji, gdy sprawozdawczość dotyczy kilku pozycji podlegających innym stawkom opodatkowania, a ujętych jednym dokumentem finansowym i odpowiadających jednej pozycji zbiorczej z wniosku aplikacyjnego. Biorąc pod uwagę ściśle określony i zamknięty katalog stawek podatkowych VAT, od projektodawców oczekuje się dezagregacji danych według poszczególnych stawek podatkowych. Nie zawsze kończy się to na w pełni automatycznym przeniesieniu danych z faktury do GWP. Poza niewątpliwym wzrostem nakładów pracy związanych z jednej strony z wprowadzeniem dodatkowych pozycji we wniosku o płatność, a z drugiej strony wzroście pozycji do weryfikacji ze strony IP dochodzi problem zachowania poprawności arytmetycznej w naliczaniu podatku VAT. Zdarzyć się może bowiem, że projektodawca w ramach zaplanowanego przedsięwzięcia projekto-

wego zakupił dwa jednakowe towary, ale przypisane do dwóch różnych zadań. Na fakturze towary umieszczone zostały pod tą samą pozycją, jednak wpisanie ich do GWP wymaga rozdzielenia jednej pozycji z faktury na dwie niezależne. To z kolei pociąga za sobą konieczność wskazania każdorazowo odrębnie kwoty wydatków kwalifikowalnych. Nie zawsze jednak jest to arytmetycznie jednoznaczne. Suma wartości podatku VAT naliczanych od jednostkowych pozycji nie zawsze pokrywa się z kwotą wyliczoną na podstawie skumulowanej wartości tożsamyh zakupów. W efekcie prowadzi to do sytuacji, gdy tożsame zakupy opiewające brutto na jednakową kwotę, podlegające tej samej stawce opodatkowania wykazywane są we wniosku o płatność w pozycji: „W tym VAT” z różnicą 1 grosza, tak by łączna suma podatku VAT była zgodna z zapisami na fakturze. Dobrą praktyką w opisaney sytuacji jest dokumentowanie zakupów poszczególnych towarów i usług na oddzielnych dokumentach finansowych odpowiadającym zadaniom projektowym.

Błędy we wnioskach o płatność skutkują ich nieprzyjęciem przez IP⁹ i koniecznością wprowadzenia zalecanych korekt. Błąd ma jednak w tym przypadku charakter umowny. W wielu przypadkach może chodzić bowiem wyłącznie o konieczność doprecyzowania przekazywanych informacji w celu zachowania ich transparentności. Jednak każde przesunięcie w terminie akceptacji wniosku o płatność wpływa na odroczenie w czasie terminu wypłaty kolejnej transzy dofinansowania, co w praktyce projektowej ma swoje odzwierciedlenie w licznych wielomiesięcznych zatorach płatniczych. Dopuszczalność refundacji jest w takich sytuacjach niezbędna, jednak nie zawsze możliwa z uwagi na ograniczone zasoby finansowe projektodawców.

Składanie wniosku o płatność to również ściśle określony sposób przekazywania dokumentów sprawozdawczych. Wykorzystanie przekazu elektronicznego jest jednak w tym obszarze znikome, a jednocześnie zróżnicowane w zależności od IP. Tradycyjny przekaz to jednak nie tylko konieczność kosztochłonnego druku obszernych dokumentów sprawozdawczych, ale również dodatkowy, choć możliwy do zastąpienia, wydatek związany z ich przesyłaniem. Archiwa projektowe systematycznie powiększają się o drukowane wersje wniosków o płatność wraz z zestawem obligatoryjnych załączników. Projektodawcy zobowiązani są do przechowywania dokumentacji projektowej do końca 2020 roku, co w wielu przypadkach prowadzi do konieczności tworzenia nowych archiwów przystosowanych do pomieszczenia obszernej dokumentacji. Tożsamy problem dotyczy IP.

Brak ujednoliconych zasad dotyczących ewidencji operacji, archiwizacji dokumentów, wraz z opracowaniem dodatkowej kategorii archiwalnej, osobnej dla dokumentacji związanej z wykorzystaniem funduszy europejskich, sprzyja popełnianiu błędów księgowych, co w rezultacie prowadzi do nieuznania kosz-

⁹ M. Jastrzębska, *Zarządzanie ryzykiem w projekcie europejskim realizowanym przez jednostkę samorządu terytorialnego*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 6(72), s. 117.

tów za kwalifikowane i zmniejsza wartość dofinansowania¹⁰. Biorąc pod uwagę obowiązujące rozwiązania, nie można mówić o ich sprawności w wymiarze skuteczności i satysfakcji ekonomicznej. Działanie sprawne to nie tylko realizacja założonego planu, ale również minimum kosztów materialnych. Słabość polskiego zarządzania publicznego¹¹ ma swoje bezpośrednie konotacje w licznych problemach pojawiających się przy rozliczaniu projektów współfinansowanych z funduszy europejskich.

3. Kwalifikowalność wydatków

Kolejną ważną kwestią jest kwalifikowalność wydatków. W tym zakresie problematyka jest znacznie bardziej złożona. Wniosek o płatność jest bowiem w wielu przypadkach wstępem do batalii o uznanie rzeczywiście poniesionych wydatków za zasadne. Paradoksalnie dochodzi do sytuacji, w których wydatki zakwalifikowane do dofinansowania na etapie aplikowania o środki finansowe przez zespoły eksperckie, na etapie realizacji projektu uznawane są za zbędne. W obu przypadkach podejmowane decyzje są wynikiem uznaniowości osób dokonujących odpowiednio oceny i kontroli wydatków. Poważny problem pojawia się w sytuacji, w której na etapie kontroli poniesionych wydatków podważana jest kwestia zasadności ich ponoszenia i nakaz zwrotu. Nie chodzi w tym przypadku o sytuację niezgodnego z prawem wydatkowania pozyskanej dotacji, ale o sytuację, w której IP na etapie przyznawania dofinansowania założony katalog wydatków uznaje za zasadny, a już na etapie realizacji projektu zmienia zdanie, uznając wybrane pozycje za zbędne, ale już po wydatkowaniu zakontraktowanych środków.

Jaskrawym przykładem nieświadomości IP w zakresie sprawozdawczości finansowej realizowanej w ramach projektów było wykluczenie z możliwości finansowania służb księgowych poprzez uznanie tego typu wydatków za niekwalifikowalne. Organy stały na stanowisku, że podmioty, które przed podjęciem się realizacji projektu nie opłacały służb księgowych, nie mogły ponosić tego wydatku w ramach nowego przedsięwzięcia projektowego. Negowane były również sytuacje, w których obsługa księgowa realizowana była w ramach prac zleconych na osoby fizyczne. Swoisty absurd został wprowadzicie cofnięty interpretacjami Ministerstwa Rozwoju Regionalnego – pełniącego funkcję instytucji zarządzającej (IZ)¹², ale na przełomie lat 2011/2012 istotnie zakłócił funkcjonowanie licznych podmiotów za-

¹⁰ G. Voss, *Rachunkowe problemy audytu środków unijnych w Polsce*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2010, nr 6, s. 376-377.

¹¹ W. Kieżun, *Patologia transformacji*, Poltext, Warszawa 2013, s. 284, s. 356-357.

¹² Interpretacja, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego z dnia 9 lutego 2012 r., DZF-IV-82252-48-MLI/12, Interpretacja, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego z dnia 15 czerwca 2012 r., DZF-IV-82252-326-RP/12.

angażowanych w projektach poprzez niekwalifikowanie poniesionych wydatków i tworzenie zatorów płatniczych.

Niedorzeczna praktyka instytucji zaangażowanych we wdrażanie funduszy europejskich ma swoje odzwierciedlenie w prawomocnym orzeczeniu Naczelnego Sądu Administracyjnego¹³, z którego jednoznacznie wynika, że projektodawcy „nie mogą też liczyć [...] na właściwą, wiarygodną pomoc ze strony Instytucji Pośredniczącej czy Instytucji Zarządzającej”, a kwestia dotyczy rozliczenia projektu. „[...] formalne, biurokratyczne, w dodatku często niekompetentne traktowanie beneficjentów podejmujących się w ramach programów operacyjnych zadań mających ważkie znaczenie gospodarcze i społeczne, może zniechęcać, a nawet odstraszać od przystępowania do takich inicjatyw, zwłaszcza te podmioty, które czynią to w związku ze swoją działalnością społeczną”. Sąd, odnosząc się do kwestii niekwalifikowania poniesionych i udokumentowanych wydatków wynikających wprost z wniosku aplikacyjnego, stwierdził ponadto, że stanowisko instytucji zaangażowanych we wdrażanie funduszy europejskich „razi szczególną ignorancją w sprawach ekonomicznych i prawnych, dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej przez przedsiębiorców, groźną w skutkach”.

Zakończenie

Realizacja projektów współfinansowanych z funduszy europejskich wyraźnie wkomponowana została w działanie podmiotów funkcjonujących na polskim rynku. System sprawozdawczości finansowej obowiązujący w projektach realizowanych przy współudziale funduszy europejskich okazał się być ewidentnie niedopracowany. Ciężar niedoskonałości systemu przerzucony został na przedsiębiorców. Nadmiernej i ciągle rozrastającej się biurokracji towarzyszy konieczność angażowania dodatkowych zasobów ludzkich do realizacji zadań projektowych, jednak nie tych związanych z założonym merytorycznym celem, ale wynikających ze złożoności obsługi realizowanego przedsięwzięcia w wymiarze formalno-finansowym. Ryzyko będące naturalnym elementem gospodarowania, w tym realizacji projektów współfinansowanych z funduszy europejskich, nabiera nowego znaczenia – swoistego eksperymentu na podmiotach gospodarczych, na które przerzucana jest odpowiedzialność za niedoskonałość całego systemu, a w szczególności systemu sprawozdawczości projektowej. Podłożem powyższych problemów jest niedoskonałość polskich uregulowań prawnych oraz fakt, że nazbyt często osoby

¹³ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 czerwca 2015 r., II GSK 1337/14, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/6E83D6334C> [data dostępu: 17.08.2015 r.]. Dnia 5 października 2015 r. na rozprawie w Wojewódzkim Sądzie Administracyjnym w Warszawie wyrok został uchylony. Nie oznacza to jednak, że organy zobowiązane zostały do wydania korzystnej na rzecz skarżącej decyzji.

odpowiedzialne za tworzenie zasad związanych ze sprawozdawczością projektową, w tym zwłaszcza finansową, czynią to w sposób nieodpowiadający realiom praktyki gospodarczej. Sytuacja ta ma swoje źródło w technokratycznym, a jednocześnie umocowanym głównie teoretycznie mechanizmie tworzenia rozwiązań systemowych w przedmiotowym obszarze. Sprawności sprawozdawczej nie sprzyja również fakt, że projektowy przekaz elektroniczny, pomimo pompatycznej budo-
wy e-governmentu w Polsce, nadal ma wymiar *stricte* teoretyczny.

Dbałość w zakresie prawidłowej sprawozdawczości finansowej jest nadrzędną podczas realizacji zadań współfinansowanych z funduszy europejskich. Wymaga to jednak precyzyjnych i jednoznacznie interpretowalnych reguł, których brakuje i o których skonstruowanie należy jak najszybciej zadbać. Trzeba przy tym dopilnować, by były realnie trwałe, a to wymaga odejścia od technokratyzmu na rzecz wsłuchania się w sygnały płynące wprost od praktyków gospodarczych. Szafowanie decyzjami opartymi na uznaniowym podejściu do kwalifikowalności wydatków powinno zostać niezwłocznie wyeliminowane z systemu.

Bibliografia

- Interpretacja, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego z dnia 9 lutego 2012 r., DZF-IV-82252-48-MLI/12.
- Interpretacja, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego z dnia 15 czerwca 2012 r., DZF-IV-82252-326-RP/12.
- Jastrzębska M., *Zarządzanie ryzykiem w projekcie europejskim realizowanym przez jednostkę samorządu terytorialnego*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 6(72).
- Kieżun W., *Patologia transformacji*, Poltext, Warszawa 2013.
- Majchrzak I., *Modyfikacja zakładowego planu kont na potrzeby ewidencji kosztów projektów współfinansowanych ze środków unijnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 668, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2011, nr 41.
- Podsystem Monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego 2007 dla PO KL. Instrukcja wypełniania Formularza PEFS 2007 dla PO KL, lipiec 2012 r.
- Tokarski M., *Ewidencja i rozliczanie funduszy unijnych w przedsiębiorstwie: wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 625, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2011, nr 32.
- Voss G., *Rachunkowe problemy audytu środków unijnych w Polsce*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2010, nr 6.
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 11 czerwca 2015 r., II GSK 1337/14, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/6E83D6334C> [data dostępu: 17.09.2015 r.].
- Zasiewska K., *Polityka rachunkowości jednostek realizujących projekty współfinansowane z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów” 2013, z. 131.

Sprawozdanie finansowe jako źródło informacji do prognozowania upadłości przedsiębiorstwa¹

Wstęp

W obecnych czasach potencjalne zagrożenie kontynuacji działalności przedsiębiorstw naturalnie wpisane jest w ich egzystencję, gdzie walka o utrzymanie aktualnego klienta i pozyskanie nowego wiąże się z bezwzględną grą interesów. Kryzysy, które dotyczą przedsiębiorstwa, powinny być postrzegane jako realne zagrożenia, mogące w skrajnych przypadkach doprowadzić nawet do upadku jednostki. Jednakże w wielu sytuacjach dają one szansę na ponowne odrodzenie. Dzięki odpowiedniej czujności w momencie badania sprawozdania finansowego można szybko wykryć sygnały oraz poznać oznaki zbliżającego się zagrożenia, mogącego doprowadzić do upadku przedsiębiorstwa.

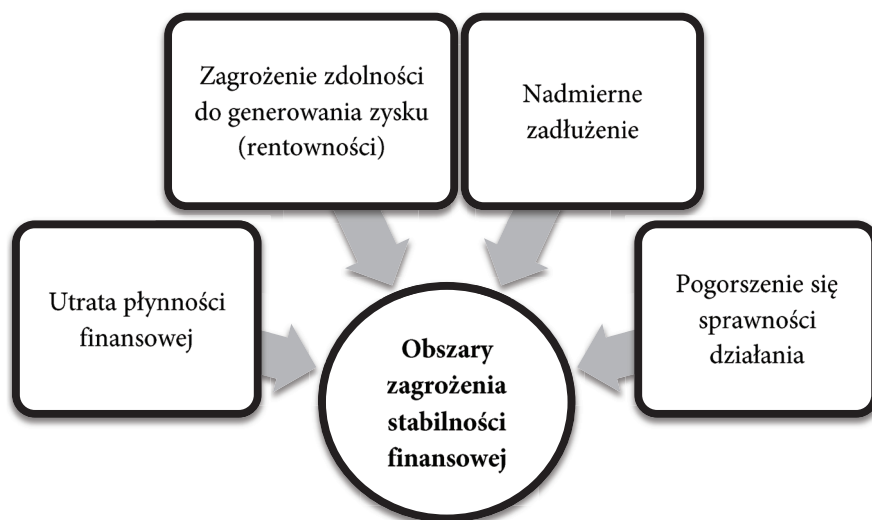
Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie sprawozdania finansowego jako istotnego źródła informacji na temat sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, niezbędnego do oceny zdolności kontynuowania działalności oraz zagrożeń dla tej kontynuacji, ze szczególnym uwzględnieniem prognozowania upadłości. Dużą uwagę skupiono na wskaźnikach finansowych w tych obszarach oceny, które są niepokojące z punktu widzenia kontynuacji działalności, tj. pogarszające się wskaźniki płynności finansowej, rentowności, zadłużenia oraz niepokojący poziom wskaźników sprawności działania. Omówione zagadnienie jest bardzo ważne, a podjęta problematyka ma charakter aktualny i w dużej mierze praktyczny, wykorzystywany niemalże w każdej firmie, ponieważ sprawozdanie finansowe oraz zawarte w nim informacje są skarbnicą wiedzy na temat kondycji przedsiębiorstwa.

W rozdziale wykorzystano dostępną literaturę przedmiotu z zakresu zarządzania informacją pozyskaną ze sprawozdania finansowego o sytuacji kryzysowej przedsiębiorstwa i wskaźnikach finansowych, prognozujących widmo zbliżającego się upadku.

¹ Mgr Ewa Banach, absolwentka ekonomii, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, banach_ewa.90@o2.pl

1. Obszary zagrażające możliwości kontynuacji działalności przedsiębiorstwa

W najbardziej tradycyjnej postaci badanie informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym oparte jest na wielu wskaźnikach finansowych, za pomocą których osoby zarządzające przedsiębiorstwem mogą kontrolować cztery podstawowe obszary funkcjonowania firmy. Stabilność finansowa występuje, gdy obszary te nie są zagrożone, a wskaźniki kształtują się na odpowiednich poziomach, wówczas nie ma zagrożenia dla egzystencji firmy. Natomiast gdy przedsiębiorstwo znajduje się w czasie podwyższonego ryzyka i niepewności, dochodzi do zachwiania prawidłowego funkcjonowania tych obszarów. W tym przypadku w przedsiębiorstwie panuje niebezpieczeństwo utraty stabilności finansowej, co może oznaczać bankructwo oraz upadłość. Obszary zagrożenia stabilności finansowej przedsiębiorstwa zostały zaprezentowane na poniższym rysunku nr 1.

Rysunek 1. Obszary zagrożenia stabilności finansowej przedsiębiorstwa

Źródło: opracowanie własne.

W początkowym etapie drogi do upadku można zauważyć spadek podstawowych wskaźników finansowych jednostki, w szczególności rentowności i płynności finansowej. Ponadto zmniejszają się przychody ze sprzedaży oraz obniża się jakość oferowanych produktów. To w połączeniu z brakiem kontroli wewnętrznej oraz planu strategicznego powoduje, że przedsiębiorstwo wkracza do drugiego etapu zagrożenia sytuacji finansowej. Na tym etapie wyłaniają się dalsze negatywne symptomy kryzysu, do których można zaliczyć niedotrzymywanie terminów umów, przez co rośnie niezadowolenie wśród klientów. Ponadto zachodzą istotne zakłócenia w działalności operacyjnej jednostki. Brak podjętych działań napraw-

czych doprowadza przedsiębiorstwo do ostatniego etapu, którym jest depresja finansowa. W tym okresie w jednostce następuje ciągle pogarszanie się sytuacji finansowej do tego stopnia, że generuje stratę netto. Jednostka nie jest w stanie terminowo spłacać swoich zobowiązań, co w konsekwencji prowadzi do jej upadku².

Omówiony powyżej łańcuch przyczynowo-skutkowy można przewidzieć i mu zapobiec, dzięki systematycznemu oraz wnikliwemu badaniu informacji, które dostarcza osobom kierującym przedsiębiorstwem sprawozdanie finansowe. W dalszej części rozważań omówiono wskaźniki w tych obszarach, które mogą być niepokojące z punktu widzenia kontynuacji działalności. Ich pomiar jest pomocny w prognozowaniu upadłości.

1.1. Utrata płynności finansowej

Jednym z kluczowych celów bieżącego zarządzania finansami przedsiębiorstwa jest stałe utrzymywanie na optymalnym poziomie płynności finansowej. Płynność finansowa jest warunkiem efektywnego i skutecznego zarządzania finansami. Utrzymanie płynności na odpowiednim poziomie umożliwia³:

- zachowanie wiarygodności między kontrahentami;
- korzystanie z upustów, które są udzielane przez dostawców;
- korzystanie z szans rynkowych podczas zakupów surowców;
- stosowanie elastycznej polityki cenowej;
- przedterminowe spłacanie różnego rodzaju zobowiązań.

Przez płynność finansową rozumie się zdolność przedsiębiorstwa do terminowego wywiązywania się ze zobowiązań. W warunkach zmieniającego się otoczenia oraz stale rosnącej konkurencji zdolność do regulowania zobowiązań ma bezwzględne znaczenie dla zapewnienia bytu firmie. Dlatego odpowiedni pomiar oraz dokładna ocena należą do jednego z najistotniejszych obszarów analizy finansowej. Osoby zarządzające powinny szczególnie troszczyć się o odpowiedni poziom płynności w całym okresie trwania przedsiębiorstwa, zarówno na bieżąco, jak i w okresach przyszłych. Tak rozumiana płynność wskazuje również na zdolność jednostki do kontynuowania swojej działalności. W skrajnych przypadkach utrata przez firmę zdolności do bieżącego regulowania zobowiązań, która trwa długi czas, prowadzi do jej likwidacji, a nawet upadłości, rzadziej do przejścia jej przez inny podmiot⁴.

² T. Korol, *Symptomy spadku konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] N. Daszkiewicz (red.), *Konkurencyjność. Poziom makro, mezo i mikro*, PWN, Warszawa 2008, s. 180-182.

³ J. Śliwa, M. Przygoda, *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa wielozakładowego w gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 172.

⁴ M. Hamrol, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Ujęcie sytuacyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2010, s. 138.

Wielkości graniczne wskaźników płynności finansowej oraz skutki ich przekroczenia zostały zaprezentowane w poniższej tabeli nr 1.

Tabela 1. Wielkości graniczne wskaźników płynności finansowej oraz skutki ich przekraczania

Nazwa wskaźnika	Poziom optymalny	Konsekwencje przekroczenia wielkości granicznych
Wskaźnik płynności bieżącej	1,5 – 2,0	Wysoki poziom (3,0 i więcej) świadczy o nieefektywnym działaniu. Skutkiem tego jest występowanie nadmiernych środków obrotowych w postaci niezainwestowanych środków pieniężnych, nadmiernych zapasów i trudno ściągalnych należności. Niski poziom (1,0 i poniżej) skutkuje występowaniem trudności płatniczych z powodu braku aktywów obrotowych na pokrycie zobowiązań bieżących.
Wskaźnik płynności szybkiej	1	Wysoki poziom (powyżej 1,5) świadczy o gromadzeniu środków pieniężnych na rachunku bankowym lub o wysokim stanie należności. Niski poziom (poniżej 0,8) oznacza trudności płatnicze i może stać się przyczyną zobowiązań przeterminowanych oraz związanych z nimi odsetek za zwłokę.
Wskaźnik wypłacalności gotówkowej	0,1 – 0,2	Zbyt wysoki poziom skutkuje nieefektywnym wykorzystaniem gotówki. Za niski poziom może skutkować okresowymi kłopotami z dostępnością do gotówki.

Źródło: opracowanie własne.

Długotrwałe utrzymywanie się płynności finansowej na poziomie dalece odbiegającym od wielkości optymalnej może w konsekwencji doprowadzić do upadku firmy, ponadto mogą wystąpić problemy ze spłatą bieżących zobowiązań, co dodatkowo ma wpływ na pogorszenie wyników finansowych. Te czynniki negatywnie oddziałują na podejmowane decyzje, a także na skuteczność realizacji zaplanowanych działań oraz przedsięwzięć. Z tego względu niezwykle ważne jest monitorowanie poziomu płynności finansowej przez osoby zarządzające firmą⁵. Na domiar tego firma może stracić zaufanie wśród dostawców, co wiąże się z utra-

⁵ A. Zygmunt, *Analiza płynności finansowej spółek giełdowych branży przemysłu spożywczego w Polsce*, [w:] A. Kopiński, T. Słoński, *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2012, s. 520.

tą możliwości korzystania z kredytu kupieckiego. Przedsiębiorstwo będzie zmuszone do dokonywania zakupów wyłącznie za gotówkę.

Cechy, które są charakterystyczne dla sytuacji posiadania płynności oraz jej braku zostały zaprezentowane w poniższej tabeli nr 2.

Tabela 2. Cechy charakterystyczne dla sytuacji posiadania oraz utraty posiadania płynności finansowej

Posiadanie płynności finansowej	Utrata płynności finansowej
Terminowe regulowanie zobowiązań	Opóźnienie w regulowaniu zobowiązań, płatności ratalne
Generowanie dodatnich przepływów pieniężnych	Generowanie ujemnych przepływów pieniężnych
Generowanie zysków	Generowanie strat lub zysków o mniejszej wartości
Terminowe regulowanie rat kapitałowych oraz odsetkowych	Negocjacje z bankami odnośnie do obsługi kredytów i pożyczek
Oferowanie nowych kredytów przez banki	Wypowiadanie dotychczasowych kredytów przez banki
Korzystanie z opustów u dostawców	Ograniczenie ze strony dostawców możliwości korzystania z opustów
Wiarygodność finansowa	Umieszczanie w odpowiednich rejestrach
Wykorzystanie zróżnicowanych źródeł finansowania	Ograniczanie dostępnych źródeł finansowania
Dominacja kapitału długoterminowego w kapitale całkowitym	Większy udział kapitałów krótkoterminowych w kapitale całkowitym

Źródło: D. Dziawgo, A. Zawadzki, *Finanse przedsiębiorstwa. Istota – narzędzia – zarządzanie*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, s. 148-149.

Płynność finansowa uznawana jest za zasadniczy obszar oceny kondycji finansowej jednostki. Sytuacja, gdy wartości wskaźników płynności są niższe od dolnej granicy przedziału optymalnego, jest dla przedsiębiorstwa niebezpieczna, gdyż świadczy to o niewystarczającym stopniu pokrycia zobowiązań. W sytuacji odwrotnej, gdy wielkości wskaźników kształtują się powyżej wielkości optymalnych, również można mówić o niebezpieczeństwie nieodpowiedniego gospodarowania składnikami aktywów obrotowych. Mamy wówczas do czynienia z nadpłynnością finansową.

Omówione powyżej skutki utraty płynności finansowej skłaniają do skupienia uwagi na tym obszarze oceny kondycji finansowej jednostki gospodarczej. Wiedzę na temat pogarszających się poziomów wskaźników płynności można zaczerpnąć z informacji, które dostarcza sprawozdanie finansowe. Jest to jeden z najszybszych oraz najprostszych sposobów na prognozowanie upadłości firmy.

1.2. Czynniki zagrożenia dla zdolności do generowania zysku (rentowności)

Kolejny obszarem, który daje możliwość oceny kontynuacji działalności oraz może prognozować zbliżający się kryzys, jest zdolność jednostki do generowania zysku, czyli rentowność. Poprzez rentowność rozumie się ogół zjawisk osiągania przychodów przewyższających koszty działalności, czyli jest to zjawisko wypracowania zysku. Rentowność (zyskowość) wiąże się z dodatnim wynikiem finansowym. W momencie występowania wyniku ujemnego – straty mamy do czynienia z *deficytowością*, pojęciem przeciwnym do rentowności⁶.

Temat rentowności oraz zysku jest nieodłącznie związany z każdą formą działalności gospodarczej, która jest prowadzona przez podmiot, niezależnie od tego, czy dotyczy to zarządzania firmą produkcyjną czy usługową. Rentowność oraz zysk to terminy nieodzownie ze sobą powiązane. Najbardziej trafną definicją wyjaśniającą termin rentowności jest uznanie jej, jako miary efektywności gospodarowania. Efektywność tę rozumie się jako nadwyżkę przychodów nad kosztami, czyli zysk⁷.

Jednym z głównych celów każdego przedsiębiorstwa jest dążenie do maksymalizacji majątku właścicieli i zapewnienie stabilności istnienia jednostki na rynku, czyli ogólnie mówiąc – zapewnienie optymalnego poziomu rentowności i wypłacalności przedsiębiorstwa. Jednakże obecna, niekorzystna sytuacja finansowa na rynkach, która w znaczący sposób oddziałuje na każdą jednostkę oraz pojawiające się na każdym etapie rozwoju sytuacje kryzysowe sprawiają, że osiągnięcie tych celów staje się właściwie niemożliwe.

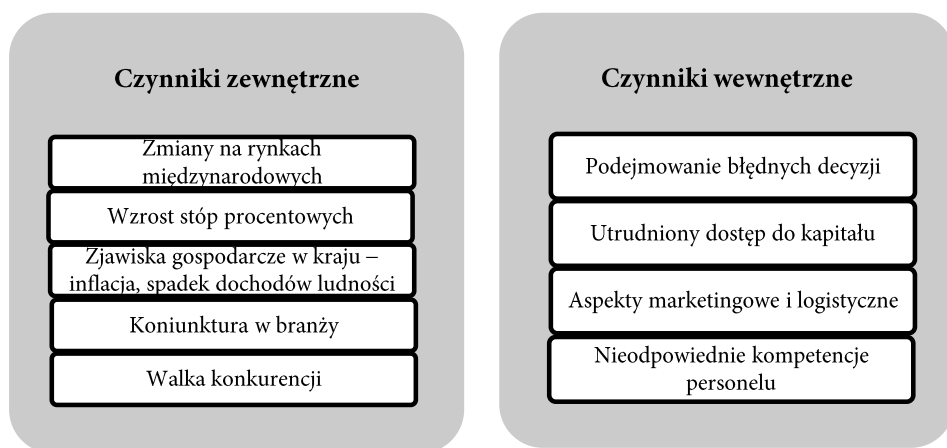
Analizując rentowność firmy, należy zastanowić się nad wielkościami optymalnymi wskaźników, które ją mierzą. W literaturze przedmiotu nie wyznacza się granicznych wielkości wskaźników rentowności. Jednakże im wskaźniki rentowności są wyższe, tym lepsza kondycja finansowa przedsiębiorstwa. Firma rentowna to jednostka, która ma wystarczającą siłę, aby utrzymać się na rynku i kontynuować swoją działalność. Ponadto przy optymalnym poziomie rentowności sytuacja przedsiębiorstwa jest stabilna, posiada ona środki na dalszy rozwój. Natomiast przy niskiej wartości wskaźników rentowności ma zagrożoną kondycję finansową, co więcej – grozi jej niewypłacalność, a w dalszej perspektywie nawet bankructwo. Przedsiębiorstwo, które jest nierentowne, chyli się ku upadkowi. Zatem osoby zarządzające przedsiębiorstwem powinny mieć świadomość czynników zagrażających rentowności.

⁶ M. Jerzemowska, *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, wyd. III zmienione, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013, s. 281.

⁷ M. Karbowski, *Czynniki wpływające na rentowność i zysk apteki*, <http://www.farmacjapraktyczna.pl/czynniki-wplywajace-na-rentownosc-i-zysk-apteki,rowadzenieapteki,2600,22,1,1,pl> [data dostępu: 22.08.2015 r.].

Pierwszym najczęściej występującym w literaturze czynnikiem zagrażającym zdolności do generowania zysku jest systematyczne zmniejszanie się przychodów przedsiębiorstwa. Wszelkie produkty bądź usługi wytwarzane przez jednostkę podlegają sprzedaży. Transakcja sprzedaży generuje przychód. Jeżeli w przedsiębiorstwie przychód ze sprzedaży maleje, to może oznaczać utratę części rynku lub grupy klientów. Kolejnym czynnikiem jest wzrost kosztów. Jest to zjawisko niepokojące, szczególnie w przypadku towarzyszącej niskiej dynamice przychodów. W takiej sytuacji osoby zarządzające jednostką powinny się zastanowić, na jakim poziomie nastąpił przyrost kosztów i jakie czynniki miały wpływ na tę sytuację. Czynnikiem zagrażającym rentowności jest stale pogarszający się wynik finansowy przez okres kilku lub kilkunastu miesięcy. Dodatkowo, jeżeli takiej sytuacji towarzyszy większy udział kapitałów obcych w finansowaniu działalności firmy, to może to doprowadzić w skrajnym przypadku do niewypłacalności przedsiębiorstwa⁸.

Inne czynniki, które zagrażają zdolności do generowania zysków, zostały za-prezentowane na poniższym rysunku nr 2.

Rysunek 2. Czynniki zagrażające zdolności do generowania zysku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Smektalski, *Jak przywrócić rentowność przedsiębiorstwa*, http://doradca.infor.pl/dzial/oznaki_utraty_plynosci_finansowej/artykuly/316297,jak_przywroc_rentownosc_przedsiębiorstwa.html [data dostępu: 22.08.2015 r.].

Jak widać na rysunku 2, czynnikiem zewnętrznym zagrażającym rentowności jest zmiana na rynkach międzynarodowych. Wprowadzenie różnego rodzaju ogra-

⁸ Portal prawno-podatkowy: A. Smektalski, *Jak przywrócić rentowność przedsiębiorstwa*, http://doradca.infor.pl/dzial/oznaki_utraty_plynosci_finansowej/artykuly/316297,jak_przywroc_rentownosc_przedsiębiorstwa.html [data dostępu: 23.08.2015 r.].

niczeń dla przedsiębiorstw w państwie, do którego są eksportowane wyroby, może spowodować znaczny spadek przychodów. Ponadto ważną kwestią zagrażającą temu obszarowi analizy jest wzrost stóp procentowych. Dla osób zarządzających oznacza to droższy kredyt, przez co automatycznie podnoszą się koszty finansowe. Ponadto czynnikami zagrażającymi rentowności są zjawiska gospodarcze w kraju, ponieważ gdy np. wystąpią wahania popytu, następują zmiany w strukturze sprzedaży, ma to negatywny wpływ na rentowność firmy. W czasach kryzysu zaostriża się walka konkurencyjna między przedsiębiorstwami funkcjonującymi na rynku. Niektóre przedsiębiorstwa są zmuszone brać w niej udział, przez co muszą zredukować marże oraz intensyfikować działania marketingowe. Te dwa czynniki doprowadzają do zmniejszenia wypracowanego zysku.

Oprócz czynników zewnętrznych zagrażających rentowności istnieje kilka czynników wewnętrznych, do których można zaliczyć kwestie organizacyjne. Niekompetentne kierownictwo czy niedoświadczeni pracownicy podejmują błędne decyzje, które w następstwie prowadzą do spadku rentowności. Kolejny czynnik to utrudniony dostęp do kapitału obcego. W wielu przypadkach kierownictwo nieumiejętnie zarządza swoimi kapitałami, bardzo często korzysta z drogich źródeł finansowania zewnętrznego, przez co spada dyscyplina kosztów, pogarsza się zarządzanie długiem oraz automatycznie wzrastają koszty finansowe⁹.

1.3. Nadmierne zadłużenie

Pomiar zadłużenia służy przede wszystkim do oceny, skąd przedsiębiorstwo czerpie swoje środki finansowe niezbędne do funkcjonowania. Daje możliwość odpowiedzi na pytanie czy środki, które posiada firma w większej mierze pochodzą ze źródeł własnych czy też obcych¹⁰.

Zadłużanie do pewnego momentu jest zjawiskiem pozytywnym. Można nawet powiedzieć, że przedsiębiorstwo, które się nie zadłuża, nie maksymalizuje wydajności kapitałów własnych, a tym samym nie dba o interes właścicieli. Wykorzystanie obcych źródeł finansowania stwarza możliwości powiększenia zysków w stosunku do zysku, który można uzyskać za pomocą własnych środków finansowych. Określenie oraz znajomość wysokości zadłużenia kształtującego się z roku na rok jest bardzo ważne. Dopiero, gdy wskaźniki, które są pomocne w jego mierzeniu, przekroczą pewne wielkości graniczne, dają powody do niepokoju. Oto kilka następstw wiążących się z nadmiernym wykorzystaniem obcych źródeł finansowania.

Nadmierne korzystanie z obcych źródeł finansowania zwiększa ryzyko zachwiania stabilności finansowej jednostki. Rosnący poziom długu może dopro-

⁹ Tamże.

¹⁰ N. Daszkiewicz, *Konkurencyjność...*, dz. cyt., s. 192.

wadzić do trudności z terminowym regulowaniem zobowiązań – płynnością, co w dalszej perspektywie może zagrozić niemożnością kontynuowania dalszej działalności. Nadmierne zadłużenie jednostki świadczy również o bardzo małej niezależności finansowej przedsiębiorstwa. W skrajnym przypadku, kiedy zadłużenie pogłębia się w perspektywie długoterminowej, wierzyciele mogą postawić wniosek o upadłość przedsiębiorstwa. Co więcej, poziom zadłużenia jest dokładnie badany przez banki, w przypadku kiedy jednostka chce podwyższyć swoje zadłużenie w postaci kolejnego kredytu¹¹.

Badając oraz oceniając zadłużenie, należy znać wielkości optymalne wskaźników, które je określają. Wielkości graniczne najważniejszych wskaźników zadłużenia oraz konsekwencje ich przekroczenia zostały zaprezentowane w poniższej tabeli numer 3.

Tabela 3. Wielkości graniczne wskaźników zadłużenia oraz konsekwencje ich przekroczenia

Nazwa wskaźnika	Wartość optymalna	Konsekwencja przekroczenia wartości optymalnej
Wskaźnik zadłużenia ogólnego	0,50 – 0,67	Spadek poziomu wskaźnika skutkuje zmniejszeniem zadłużenia, tym samym powoduje wzrost jego niezależności finansowej oraz umocnienie pozycji finansowej; wzrost wskaźnika powyżej 1 skutkuje zagrożeniem bankructwa.
Wskaźnik zadłużenia kapitału własnego	1	Poziom wyższy niż 1 świadczy o nadmiernym ryzyku finansowym; wskaźnik niższy od 1 skutkuje większym zaangażowaniem kapitałów własnych w działalność.
Wskaźnik zadłużenia długoterminowego	0,5 – 1,0	Poziom wyższy od 1 skutkuje dużym ryzykiem niewypłacalności, przedsiębiorstwo staje się silnie zadłużone; poziom niższy od 1 świadczy o niskim ryzyku inwestowania w firmę.

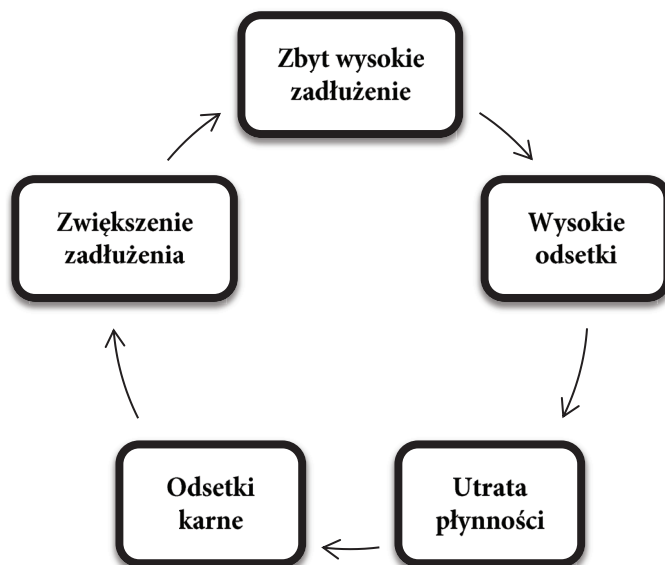
Źródło: opracowanie własne.

Brak rozważań oraz nadmierne korzystanie z finansowania działalności z obcych źródeł może w dłuższym okresie, przy jednoczesnym działaniu innych, negatywnych czynników, doprowadzić do utrudnień związanych z korzystaniem z zewnętrznych źródeł finansowania. Sytuacja ta skutkuje zaprzestaniem regulowania

¹¹ D. Dziawgo, A. Zawadzki, *Finanse przedsiębiorstwa. Istota – narzędzia – zarządzanie*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011, s. 356.

bieżących długów i związanych z nimi powinności. Nadmierne zadłużenie wpływa negatywnie na całą sytuację ekonomiczno-finansową przedsiębiorstwa¹².

Finansowanie przedsiębiorstwa za pomocą kapitału obcego jest procesem złożonym. O tym, że udział kapitału obcego w finansowaniu jest za wysoki, właściciele oraz zarząd przekonują się, gdy przedsiębiorstwo wpada w tzw. spiralę zadłużenia. Zjawisko to występuje, kiedy przedsiębiorstwo nie posiada wystarczającej ilości własnych środków na spłatę dotychczasowego zadłużenia. Jednakże, aby je regulować, zaciąga nowe kredyty czy pożyczki i z otrzymanych środków spłaca swoje zadłużenie. W efekcie tego zadłużenie przedsiębiorstwa nie zmniejsza się, a nawet powiększa, jednostka traci płynność finansową i wpada w pętlę zadłużenia¹³. Omówiony mechanizm działania spirali nadmiernego zadłużenia przedstawia rysunek nr 3.

Rysunek 3. Spirala nadmiernego zadłużenia

Źródło: opracowanie własne.

Należy pamiętać, że zadłużenie pozwala powiększyć zyski, jednakże przy zbyt wysokim jego poziomie sytuacja ekonomiczno-finansowa jednostki staje się bardzo wrażliwa na czynniki niezależne od niego. Czynnikiem tymi są np. zmiana

¹² T. Korol, *Nowe podejście do analizy wskaźnikowej w przedsiębiorstwie*, Oficyna Ekonomiczna Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 37.

¹³ Portal Centrum Ochrony Dłużnika, <http://cod.org.pl/cod-wpolsce/publikacje/slowniczek/petla-kredytowa.html> [data dostępu: 26.08.2015 r.].

poziomu inflacji, zmiany poziomu stóp procentowych czy zmiany kursów walutowych. Wymienione czynniki, które przy braku zadłużenia w jednostce powodują niewielkie problemy finansowe, przy nadmiernym zadłużeniu mogą doprowadzić przedsiębiorstwo do bankructwa.

1.4. Pogorszenie wskaźników sprawności działania (zarządzania należnościami i zobowiązaniami)

Wskaźniki sprawności działania, nazywane również wskaźnikami aktywności gospodarczej, informują o tym, czy jednostka jest zdolna do generowania przychodów ze sprzedaży netto przy wykorzystaniu różnego rodzaju zasobów. Inaczej mówiąc, dają informację, w jaki sposób oraz czy efektywnie przedsiębiorstwo zarządza poszczególnymi rodzajami składników majątku oraz zobowiązaniami¹⁴. Analizowanie tych wskaźników jest zagadnieniem istotnym, szczególnie w sytuacji kryzysowej, ponieważ jest pomocne w kształtowaniu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. W momencie kryzysu następuje pogorszenie kształtowania wskaźników aktywności, co jest rezultatem poważnych kłopotów z płynnością finansową czy pogorszeniem wskaźników rentowności.

Procesem, który pomaga w eliminowaniu obszarów pogarszającej się sprawności działania, jest efektywne zarządzanie należnościami oraz zobowiązaniami. W standardowo przyjętej definicji proces zarządzania należnościami ma na celu podejmowanie różnych działań zapobiegawczych w powstawaniu przeterminowanych należności oraz ich efektywne odzyskiwanie na drodze postępowania polubownego lub sądowego¹⁵. Należności jednostki głównie stanowią wynik sprzedaży produktów i towarów, gdy zapłata dokonywana jest przez odbiorcę w późniejszym okresie niż data odbioru świadczenia. Zarządzanie nimi pomaga zapobiegać powstawaniu przeterminowanych należności oraz ich odzyskiwanie. Zatem należności są to środki pieniężne, które po upływie określonego terminu płatności powinny wpłynąć do przedsiębiorstwa¹⁶.

Aby prawidłowo zarządzać należnościami, przedsiębiorstwo powinno dokonywać kalkulacji wskaźników cyklu obrotu należności. W interpretacji wskaźników należności przyjmuje się, że dla przedsiębiorstwa korzystniejszy jest krótszy cykl obrotu. Cykl powinien oscylować w przedziale 52-21 dni. Im okres jest dłuższy, tym dłużej jednostka finansuje swoich odbiorców, przez co rosną koszty finansowania oraz jest większa ekspozycja na ryzyko kredytowe. Ponadto w perspektywie

¹⁴ B. Pomykalska, P. Pomykalski, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2014, s. 79.

¹⁵ A. Janowski, *Nowe zasady sądowego odzyskiwania należności*, „Gazeta Podatkowa” nr 36(868), 04.05.2012 r.

¹⁶ J. Folga, *Zarządzanie majątkiem obrotowym*, [w:] A. Bielawska (red.), *Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 210.

długookresowej wiąże się to z zadłużaniem przedsiębiorstwa, które nie otrzymując zapłaty z tytułu sprzedaży, samo staje się nierzetelnym płatnikiem. Należności przeterminowane, powyżej 120 dni, uznawane są jako niebezpieczne. Reagowanie w takiej sytuacji musi być bardzo szybkie. Wydłużenie się okresu obrotu należności powoduje szereg negatywnych zmian w działalności firmy.

Odroczenie terminu zapłaty oznacza spóźniony wpływ środków własnych na rozwój i kontynuowanie działalności. Przedsiębiorstwo, udzielając kredytu kupieckiego odbiorcom, bardzo często musi uzupełnić okresowy brak środków finansowych kapitałami obcymi, bardzo często zmuszone jest sięgać po kredyty bankowe czy pożyczki, przez co rosną koszty finansowania. Sprzedaż z odroczonym terminem płatności oznacza konieczność dokonania zwrotu równowartości zużytych czynników produkcji, oprócz tego powstaje dodatkowe zobowiązanie wobec budżetu z tytułu podatku od towaru i usług. Przedsiębiorstwo ponadto naraża się na ryzyko utraty należności, ponieważ odbiorca może nie wywiązać się ze swojego zobowiązania w ogóle lub zrealizować je w bardzo odległym terminie od umówionego. Dlatego może się okazać, że przedsiębiorstwo zamiast uzyskać korzyści ze sprzedaży, poniesie stratę z powodu niekompetencji i niewypłacalności swoich klientów¹⁷.

Aby uniknąć wszystkich wyżej wymienionych negatywnych czynników kierownictwo powinno stale monitorować należności, bowiem w przeciwnym wypadku przedsiębiorstwo może popaść w poważne kłopoty finansowe, które doprowadzić mogą nawet do upadłości. Wprowadzenie w jednostce gospodarczej profesjonalnego oraz efektywnego sposobu zarządzania należnościami, tj. dobrze zorganizowanego systemu kontroli, monitoringu oraz windykacji jest procesem niezbędnym. Ponadto można zaproponować rozliczenia gotówkowe, skrócenie terminów płatności czy rozłożenie płatności na części.

W warunkach zagrożenia oraz niepewności na rynku przedsiębiorstwa skupiają się na utrzymaniu prawidłowego poziomu gotówki. Dlatego wszystkie formy zarządzania zobowiązaniami przyczyniają się do odpowiedniego reagowania na sytuacji kryzysowe. Zarządzanie zobowiązaniami jest to czynne i aktywne gospodarowanie w celu podnoszenia efektywności działania firmy oraz poprawy płynności finansowej¹⁸. Do realizacji tego celu wykorzystuje się wskaźnik – okres spłaty zobowiązań bieżących. Wskazuje na liczbę dni, na jaką udzielany jest kredyt kupiecki przedsiębiorcom przez ich dostawców. Im większa jest wartość tego wskaźnika, tym lepiej, ponieważ firma uzyskuje dłuższe terminy płatności. Problemy pojawiają się, gdy jednostka nadużywa zaufania wobec swoich dostawców. Ma to miejsce, gdy nie dotrzymuje terminów płatności lub odmawia zapłaty za przeterminowane zobowiązania. Reakcja dostawców na takie działania z czasem staje się

¹⁷ W. Janik, A. Paździor, *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie*, Politechnika Lubelska, Wydział Zarządzania, Lublin 2011, s. 161.

¹⁸ J. Folga, *Skuteczne zarządzanie zobowiązaniami handlowymi*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2009, nr 6, s. 18.

drastyczna, gdyż odmawiają oni dalszego kredytowania. Utrudnia to prowadzenie działalności operacyjnej i doprowadza do trudności płatniczych. Przedsiębiorstwo traci płynność finansową¹⁹.

Zakończenie

Sprawozdanie finansowe daje bardzo szeroki obraz na temat sytuacji finansowej jednostki. Obraz ten można uzyskać dzięki uważnemu oraz wnikliwemu badaniu tego dokumentu, ponieważ sporządza się go w różnych sytuacjach oraz warunkach stabilności. Jest ono praktycznym narzędziem, które pozwala na uporządkowanie i usystematyzowanie informacji finansowych, a także szybką analizę zebranych danych. Na podstawie tych danych osoby zarządzające spółkami mogą wyciągać wnioski oraz w bardzo szybki sposób reagować na pojawiające się symptomy sytuacji kryzysowych. Dlatego też sprawozdanie finansowe jest źródłem informacji między innymi do prognozowania upadłości przedsiębiorstwa.

Symptomy pojawiającego się upadku można zaobserwować dzięki analizie czterech podstawowych obszarów, tj. płynności, rentowności, zadłużenia oraz sprawności działania. Wielkości oraz optymalne poziomy wskaźników, opisujących te obszary, można zbadać tylko i wyłącznie dzięki informacjom zawartym w sprawozdaniu finansowym. Ważne jest, aby osoby kierujące przedsiębiorstwem w odpowiednim momencie reagowały na niepokojące wielkości wskaźników, eliminowały źródło problemu, nim będzie za późno, czyli w stanie chylenia się ku upadkowi.

Bibliografia

- Daszkiewicz N., *Konkurencyjność. Poziom makro, mezo i mikro*, PWN, Warszawa 2008.
- Dziawgo D., Zawadzki A., *Finanse przedsiębiorstwa. Istota – narzędzia – zarządzanie*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Folga J., *Skuteczne zarządzanie zobowiązaniami handlowymi*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2009, nr 6.
- Folga J., *Zarządzanie majątkiem obrotowym*, [w:] Bielawska A. (red.), *Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Hamrol M., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Ujęcie sytuacyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2010.
- Janik W., Paździor A., *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie*, Politechnika Lubelska, Wydział Zarządzania, Lublin 2011.

¹⁹ W. Janik, A. Paździor, *Zarządzanie finansowe...*, dz. cyt., s. 151.

- Janowski A., *Nowe zasady sądowego odzyskiwania należności*, „Gazeta Podatkowa”, nr 36(868), 04.05.2012.
- Jerzemowska M., *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, wyd. III zmienione, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Karbowiak M., *Czynniki wpływające na rentowność i zysk apteki*, <http://www.farmacja-praktyczna.pl/czynniki-wplywajace-na-rentownosc-i-zysk-apteki,prowadzenieapteki,2600,22,1,1,pl> [data dostępu: 22.08.2015 r.].
- Korol T., *Nowe podejście do analizy wskaźnikowej w przedsiębiorstwie*, Oficyna Ekonomiczna Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Korol T., *Symptomy spadku konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] Daszkiewicz N. (red.), *Konkurencyjność. Poziom makro, mezo i mikro*, PWN, Warszawa 2008.
- Pomykańska B., Pomykański P., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2014.
- Portal Centrum Ochrony Dłużnika, <http://cod.org.pl/cod-wpolsce/publikacje/slowniczek/petla-kredytowa.html> [data dostępu: 26.08.2015 r.].
- Portal prawno-podatkowy: Smektalski A., *Jak przywrócić rentowność przedsiębiorstwa*, http://doradca.infor.pl/dzial/oznaki_utraty_plynnosci_finansowej/artykuly/316297,jak_przywrocic_rentownosc_przedsiębiorstwa.html [data dostępu: 23.08.2015 r.].
- Smektalski A., *Jak przywrócić rentowność przedsiębiorstwa*, http://doradca.infor.pl/dzial/oznaki_utraty_plynnosci_finansowej/artykuly/316297,jak_przywrocic_rentownosc_przedsiębiorstwa.html [data dostępu: 22.08.2015 r.].
- Śliwa J., Przygoda M., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa wielozakładowego w gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
- Zygmunt A., *Analiza płynności finansowej spółek giełdowych branży przemysłu spożywczego w Polsce*, [w:] A. Kopiński, T. Słoński, *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2012.

Bibliografia

- 41 najważniejszych wskaźników finansowych na przykładzie polskich firm, praca zbiorowa opracowana przez redakcję poradnika „Analiza i kontrola finansowa w praktyce” 2005.
- Adamczyk M., *Jakość informacji finansowych jako podstawa wiarygodności sprawozdań finansowych jednostek samorządu terytorialnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 718, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 53.
- AICPA, *Improving Business Reporting. A Customer Focus*, AICPA Special Committee on financial Reporting, New York.
- ASSC, *The Corporate Report*, London 1975.
- Baran W., *Jakość, pojemność i użyteczność informacji finansowej w świetle założeń koncepcyjnych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, eFinanse – finansowy kwartalnik internetowy.
- Baran W., *Warunki funkcjonowania systemu rachunkowości zarządczej w generowaniu informacji zarządczej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2011.
- Bednarski L., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2007.
- Bednarski L., Waśniewski T. (red.), *Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, t. 1, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1996.
- Bień W., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Difin, wyd. 9, Warszawa 2011.
- Biuletyn Informacji Publicznej, Publikacja sprawozdań finansowych w „Monitorze Sądowym i Gospodarczym”, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/monitor-sadowy-i-gospodarczy/> [data dostępu: 27.08.2015 r.].
- Błażyńska J., *Użyteczność informacji finansowych sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2015.
- Bolibok P., *Rekomendacje analityków a kursy akcji na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie w latach 2002-2006*, „Annales UMCS” 2008. Sectio H, vol. XLII, no. 3, s. 41-53.
- Borowiecki R., Wysłocka E., *Analiza ekonomiczna i ocena ekspercka w procesie restrukturyzacji przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2012.
- Borowski K., *Analiza fundamentalna. Metody wyceny przedsiębiorstwa. Podręcznik akademicki*, Difin, Warszawa 2014.
- Brzezina W., *Controlling. Modele teoretyczno-normatywne do zastosowania w polskich przedsiębiorstwach*, Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe, Częstochowa 2001.

- Brzezina W., *Rachunkowość sensu stricto i sensu largo*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej” 2000, t. 56.
- Bujak A., *Rachunek efektywności systemu informacyjnego rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013.
- Buk H., *Informacja sprawozdawcza o jednostkach powiązanych wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2011.
- Buk H., *Nowoczesne zarządzanie finansami. Planowanie i kontrola*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Burzym E., *Rola i funkcje rachunkowości w roku 2000*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2008, t. 45(101).
- Burzymowa E., *Pomiar i ocena rentowności przedsiębiorstw przemysłowych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie” 1968, nr 17.
- Carroll A.B., *The pyramid of corporate social responsibility. Toward the moral management of organizational stake holders*, „Business horizons” 1991, no. 34.
- Cebrowska T. (red.), *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, PWN, Warszawa 2010.
- Cebrowska T., *Nowe podejście do sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2001, t. 4(60).
- Cebrowska T., *Analiza finansowa*, [w:] *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, red. tejże, PWN, Warszawa 2010.
- Cebrowska T., *Płynność jako determinanta równowagi finansowej*, „Prace Naukowe AE we Wrocławiu” 1992, nr 638.
- Cebrowska T., *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, PWN, Warszawa 2013.
- Cicha A. (red.), *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, SKWP. Zarząd Główny. Instytut Certyfikacji Zawodowej Księgowych, Warszawa 2014.
- Cicha A., *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, SKWP, Warszawa 2012.
- Cicha A., *Struktura i treść sprawozdania finansowego*, [w:] *Rachunkowość finansowa z elementami rachunku kosztów i sprawozdawczości finansowej*, red. tejże, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce Oddział Okręgowy w Warszawie, Warszawa 2011.
- Controlling w pytaniach i odpowiedziach. Praktyczne narzędzie dla controllera*, praca zbiorowa, INFOR, Warszawa 2007.
- Crandall R., *Information Economics and Its Implications for the Further Development of Accounting Theory*, „Accounting Review”, July 1969.
- Cymerman A., *Analiza finansowa jako narzędzie wspomagające zarządzanie przedsiębiorstwem*, źródło internetowe: [www.wspia.eu/file/20358/07 CYMERMAN+AGNIESZKA.pdf](http://www.wspia.eu/file/20358/07%20CYMERMAN%20AGNIESZKA.pdf) [data dostępu: 13.09.2015 r.].
- Czakoń W., *Kreowanie przewagi konkurencyjnej w koncepcji łańcucha wartości*, [w:] J.L. Czarnota, M. Moszkowicz (red.), *W poszukiwaniu strategicznych przewag konkurencyjnych*, cz. 1, Wydawnictwo PCz, Częstochowa 2003.
- Czop K., Leszczyńska A., Pastuszek Z., *Wybrane problemy zarządzania przedsiębiorstwem*, Difin, Warszawa 2007.
- Czubakowska K. (red.), *Rachunkowość według prawa bilansowego*, C.H. Beck, Warszawa 2009.

- Czubakowska K., Gabrusewicz W., Nowak E., *Rachunkowość zarządcza. Metody i zastosowania*, PWE, Warszawa 2014.
- Czubakowska K., *Sprawozdanie skonsolidowane*, [w:] *Rachunkowość zaawansowana*, wyd. III uaktualnione, red. K. Winiarska, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.
- Damińska J., Stankiewicz J., *Podstawy konsolidacji sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo „Dom Organizatora”, Toruń 2009.
- Daszkiewicz N., *Konkurencyjność. Poziom makro, mezo i mikro*, PWN, Warszawa 2008.
- Dechow P.M., Schrand C.M., *Earnings Quality*, Research Foundation of CFA Institute, Charlottesville 2004.
- Dębski W., *Teoretyczne i praktyczne aspekty zarządzania finansami przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2005.
- Dobja D., Kucharczyk M. (red.), *Rachunkowość zarządcza. Teoria, praktyka, aspekty behawioralne*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.
- Dobja M., *Rachunkowość zarządcza i controlling*, PWN, Warszawa 1997.
- Dobja M. (red.), *Teoria rachunkowości: podstawa nauk ekonomicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2014.
- Dobja M., *Rachunkowość zarządcza i controlling*, PWN, Warszawa 2007.
- Dobja M., *Rachunkowość zarządcza i controlling*, PWN, Warszawa 1997.
- Dowgiałło Z., *Nowy słownik ekonomiczny*, wyd. VIII rozszerzone, Wydawnictwo Znicz, Szczecin 2004.
- Duda-Piechaczek E., *Budżetowanie jako narzędzie rachunkowości zarządczej*, HELION, Gliwice 2007.
- Dudycz T., Wrzosek S., *Analiza finansowa. Problemy metodyczne w ujęciu praktycznym*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2003.
- Dudycz T., *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2005.
- Dudycz T., *Analiza finansowa jako narzędzie zarządzania finansami przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Indygo Zahir Media, Wrocław 2011.
- Duraj J., *Podstawy ekonomii przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2004.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie rocznych sprawozdań finansowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych i powiązanych sprawozdań niektórych rodzajów jednostek, zmieniającej dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/WE oraz uchylającej dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG (Dz.Urz. UE L 182 z 29.06.2013, s. 19).
- Dziawgo D., Zawadzki A., *Finanse przedsiębiorstwa. Istota – narzędzia – zarządzanie*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Dziennik Urzędowy WE L243 z 11.09.2002 r.
- Etel L., *Prawo podatkowe*, wyd. 2, Difin, Warszawa 2008.
- Fedak Z., *Rewizja rocznych sprawozdań finansowych*, cz.I, SKwP, Warszawa 1996.
- Feltham G., *The Value of Information*, Accounting Review, October 1968.
- Folga J., *Skuteczne zarządzanie zobowiązaniami handlowymi*, „Monitor Rachunkowości”.
- Folga J., *Zarządzanie majątkiem obrotowym*, [w:] Bielawska A. (red.), *Nowoczesne zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Friedman M., *The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*, “The New York Times Magazine” 1970, September 13.

- G4 Sustainability Reporting Guidelines, Global Reporting Initiative, Amsterdam 2013, <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf> [data dostępu: 20.08.2015 r.].
- Gabrusewicz W., *Audyt sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
- Gabrusewicz W., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, PWE, Warszawa 2014.
- Gabrusewicz W., *Audyt sprawozdań finansowych*, Warszawa 2010.
- Gabrusewicz W., Cieślak M., Kuśnierek K., *Sprawozdawczość finansowa jednostek gospodarczych*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2001.
- Gabrusewicz W., Kamela-Sowińska A., Poetschke H., *Rachunkowość zarządcza*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998.
- Gabrusewicz W., Kamela-Sowińska A., Poetschke H., *Rachunkowość zarządcza*, PWE, Warszawa 2002.
- Gabrusewicz W., *Podstawy analizy finansowej*, PWE, Warszawa 2007.
- Gabrusewicz W., Remlein M., *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa jednostkowe i skonsolidowane*, wyd. II zmienione, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 47-48.
- Gad J., *Atrybuty użytkowników wewnętrznych i zewnętrznych systemu informacyjnego rachunkowości – perspektywa asymetrii informacji*, „Problemy Zarządzania” 2014, vol. 12, nr 2(46).
- Gajdzik B., *Finanse przedsiębiorstwa dla inżynierów*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2011.
- Gierusz M., Gierusz A., *Konsolidacja sprawozdań finansowych wg MSSF*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk 2012.
- Głębocka M., *Użyteczność decyzyjna informacji dodatkowej – wybrane problemy*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2013, nr 61.
- Gmytrasiewicz M. (red.), *Encyklopedia rachunkowości*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., Olchowicz I., *Rachunkowość finansowa*, cz. I, Difin, Warszawa 1996.
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., *Rachunkowość holdingów*, Vademecum rachunkowości, Difin, Warszawa 1996.
- Gmytrasiewicz M., *Rachunkowość: podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2011.
- Gmytrasiewicz M., *Vademecum rachunkowości. Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*, wyd. 2, Difin, Warszawa 2011.
- Gmytrasiewicz M. (red.), *Encyklopedia rachunkowości*, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Gołębiowski G., Tłaczała A., *Analiza ekonomiczno-finansowa w ujęciu praktycznym*, Difin, Warszawa 2005.
- Gołębiowski G., Tłaczała A., *Analiza finansowa w teorii i w praktyce*, Difin, Warszawa 2009.
- Gołębiowski G., Tłaczała A., *Analiza finansowa w teorii i w praktyce*, Difin, Warszawa 2010.
- Gomułowicz A., Małecki J., *Podatki i prawo podatkowe*, wyd. 6, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Gorczyńska M., Znaniecka K., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2006.
- Gos W., *Bilans. Znaczenia, koncepcje sporządzania oraz formy prezentacji*, PWE, Warszawa 2011.

- Gos W., *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle krajowego standardu rachunkowości*, Difin, Warszawa 2004.
- Gos W., *Sprawozdawczość i rewizja finansowa*, Instytut Audytu i Doradztwa, Warszawa 2005.
- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 2004.
- Grimm R.C., *Fundamental analysis as a traditional Austrian approach to common stock selection*, "The Quarterly Journal of Austrian Economics" 2012, nr 15(2), s. 221-236.
- Grzełowska U., *Rola sektora non profit w polskiej gospodarce*, „Economic Studies” 2011, nr 4(LXXI).
- Gwiazdowski R., *Podatek progresywny i proporcjonalny. Doktrynalne przesłanki, praktyczne konsekwencje*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.
- Hamrol M., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Ujęcie sytuacyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2010.
- Hass-Symotiuł M., *Księgi rachunkowe*, [w:] *Podstawy rachunkowości*, wyd. VII uaktualnione, red. K. Winiarska, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Hendriksen E.A., van Breda M.F., *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002.
- <http://ksiegowosc.infor.pl/obrot-gospodarczy/dzialalnosc-gospodarcza/71954,Jaka-funkcje-pelni-rachunek-kosztow-w-przedsiębiorstwie.html> [data dostępu: 18.09.2015 r.]
- <http://ksiegowosc.infor.pl/poradniki/1185,2,Jak-ujmowac-koszty-w-rachunkowosci.html> [data dostępu: 12.09.2015 r.]
- <http://rifp.pl/rachunek-kosztow/pojecie-i-funkcje-rachunku-kosztow/funkcje-i-zadania-rachunku-kosztow/>, [data dostępu: 28.09.2015 r.]
- http://www.gpw.pl/portfele_indeksow#WIG-ENERG
- Hulsenberg F., Wróbel J., *Controlling*, TNOiK, Zielona Góra 1995.
- Institute of management Accountants, *Statement on Management Accounting: Definition of Management Accounting*, Montvale, New Jersey 2008.
- Interpretacja, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego z dnia 15 czerwca 2012 r., DZF-IV-82252-326-RP/12.
- Interpretacja, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego z dnia 9 lutego 2012 r., DZF-IV-82252-48-MLI/12.
- Janik W. (red.), *Sytuacja finansowa przedsiębiorstw sektora elektroenergetycznego w Polsce*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2013.
- Janik W., Paździor A., *Finansowe aspekty funkcjonowania przedsiębiorstwa*, WSPA, Lublin 2010.
- Janik W., Paździor A., *Zarządzanie finansowe w przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2011.
- Janik W., Paździor M., *Rachunkowość zarządcza i controlling*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2012.
- Janik W., *Przedsiębiorczość i przedsiębiorstwo*, WSPiA, Lublin 2001.
- Janik W., *Przedsiębiorczość i przedsiębiorstwo*, WSPA, Lublin 2004.
- Janik W., *Wiarygodność przedsiębiorstwa w świetle sprawozdań finansowych*, [w:] H. Żukowska, W. Janik (red.), *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
- Janik W., *Podstawy rachunkowości zarządczej i controllingu*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 1999.

- Janowski A., *Nowe zasady sądowego odzyskiwania należności*, „Gazeta Podatkowa”, nr 36(868), 04.05.2012 r.
- Jantoń-Drozdowska E., *Istota i podstawowe metody analizy sprawozdania finansowego*, [w:] W. Skoczylas (red.), *Analiza sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstwa*, SKwP, Warszawa 2009.
- Jaruga A. (red.), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF, MSR) a ustawa o rachunkowości – podobieństwa i różnice*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2005.
- Jaruga A.A., Kabalski P., Szychta A., *Rachunkowość zarządcza*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2010.
- Jarugowa A., Nowak A.W., Szychta A., *Zarządzanie kosztami w praktyce światowej*, ODDK, Gdańsk 1997.
- Jasińska J., *Zmiany w organizacjach. Sprawne zarządzanie, sytuacje kryzysowe i warunki osiągania sukcesu*, Frel, Warszawa 2015.
- Jastrzębska M., *Zarządzanie ryzykiem w projekcie europejskim realizowanym przez jednostkę samorządu terytorialnego*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2014, nr 6(72).
- Jaworski J., *System rachunkowości w zarządzaniu przedsiębiorstwem w świetle paradygmatu informacyjno-ekonomicznego, materiały konferencyjne „Zarządzanie w XXI wieku. Koncepcje, trendy, problemy”*, WSB w Toruniu, Toruń 2009.
- Jermowska M. (red.), *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2013.
- Jermowska M., *Analiza ekonomiczna w przedsiębiorstwie*, wyd. III zmienione, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Jurczyga M., *W księgach i sprawozdaniu można pominąć nieistotne informacje*, „Rzeczpospolita” 2012, nr 136.
- Kaczmarek T., *Zarządzanie płynnością finansów małych i średnich przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2007.
- Kamela-Sowińska A., *Dyrektywa Unii Europejskiej o ujawnianiu informacji niefinansowych – nowe wyzwanie dla rachunkowości*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2004, vol. 2, no. 4(265).
- Kamela-Sowińska A., *Wprowadzenie*, [w:] P. Gut (red.), *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006.
- Karbowiak M., *Czynniki wpływające na rentowność i zysk apteki*, <http://www.farmacja-praktyczna.pl/czynniki-wplywajace-na-rentownosc-i-zysk-apteki,prowadzenieapteki,2600,22,1,1,pl> [data dostępu: 22.08.2015 r.].
- Karmańska A., *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Difin, Warszawa 2009.
- Karpuś P., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.
- Kieżun W., *Patologia transformacji*, Poltext, Warszawa 2013.
- Kiziukiewicz T. (red.), *Rachunkowość przedsiębiorstw wybranych sektorów gospodarki*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2014.
- Kiziukiewicz T., *Rachunkowość zarządcza*, Wydawnictwo Ekspert, Wrocław 1997.
- Komorowski J., *Wiarygodność przedsiębiorstwa – istota, odmiany i metody zarządzania*, [w:] H. Żukowska, W. Janik (red.), *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.

- Korol T., *Nowe podejście do analizy wskaźnikowej w przedsiębiorstwie*, Oficyna Ekonomiczna Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Korol T., *Symptomy spadku konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] Daszkiewicz N. (red.), *Konkurencyjność. Poziom makro, mezo i mikro*, PWN, Warszawa 2008.
- Kostur A., *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstw*, [w:] Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa*, wyd. 3 poprawione, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2010.
- Kowalak R., *Ocena kondycji finansowej przedsiębiorstwa w badaniu zagrożenia upadłością*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o.o., Gdańsk 2008.
- Kowalczyk L., *Praktyczne i teoretyczne aspekty wiarygodności firmy*, Difin Sp. z o.o., Warszawa 2006.
- Krajowe Standardy Rachunkowości, Dziennik Urzędowy Ministra Finansów.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”.
- Krzywda D., *Sprawozdanie finansowe jako produkt rachunkowości jednostki gospodarczej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Bochni” 2003, nr 1.
- KSRF nr 1 – „Ogólne zasady badania sprawozdań finansowych”, rozdział IX *Opinia i raport – postanowienia wspólne*, załączniki do uchwały nr 1608/38/2010 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 16 lutego 2010 r.
- Kulińska-Sadłocha E., *Controlling w banku*, PWN, Warszawa 2003.
- Kusak A., *Płynność finansowa. Analiza i sterowanie*, WWZ, Warszawa 2006.
- Kutera M., *Rola audytu finansowego w zapewnieniu wiarygodności sprawozdań finansowych*, [w:] M. Kutera, S.T. Surdykowska (red.), *Kryzysy gospodarcze a wiarygodność sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2009.
- Leszczyński Z., Skowronek-Mielczarek A., *Analiza ekonomiczno-finansowa spółki*, PWE, Warszawa 2004.
- Liker J.F., *Droga Toyoty*, MTBIZNES, Warszawa 2005.
- Lloyd T., *Szlachetna firma*, Bloomsbury, Londyn 1990.
- Luty L., *Kierunki zmian sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2010, t. 56(112).
- Łazarowicz E., *Podstawy rachunkowości w świetle polskiego prawa bilansowego. Ujęcie dydaktyczne*, Szkoła Główna Handlowa-Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2013.
- Majchrzak I., *Modyfikacja zakładowego planu kont na potrzeby ewidencji kosztów projektów współfinansowanych ze środków unijnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 668, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2011, nr 41.
- Malinowska U., *Analiza fundamentalna przedsiębiorstwa*, [w:] M. Panfil, A. Szablewski (red.), *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, Poltext, Warszawa 2011, s. 105-130.
- Malinowska U., *Rola analizy fundamentalnej w warunkach kryzysu*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Economica” 2012, nr 262, s. 29-40.
- Marcinek J. (red.), *Encyklopedia współczesna*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2004.
- Marecki K., *Rachunkowość menadżerska w gospodarce finansowej przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2001.
- Martyniuk-Kwiatkowska O., *Symptomy zagrożenia efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa*, [w:] T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość przedsiębiorstwa w szczególnych sytuacjach*, PWE, Warszawa 2013.

- Maruszewska E.W., *Etyka we współczesnej rachunkowości a wiarygodność informacji w niej tworzonych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2014.
- Matuszek J., Kłosowski M., Krokosz-Krynke Z., *Rachunek kosztów dla inżynierów*, PWE, Warszawa 2011.
- Matuszewicz J., Matuszewicz P., *Rachunkowość od podstaw*, Finans-Servis, Warszawa 2012.
- Mendys S., *Produkt rewizji sprawozdań finansowych*, [w:] D. Krzywda (red.), *Rewizja sprawozdań finansowych*, SKwP, Warszawa 2005.
- Messner Z. (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2007.
- Michalski G., *Płynność finansowa w małych i średnich przedsiębiorstwach*, PWN, Warszawa 2005.
- Micherda B. (red.), *Podstawy rachunkowości*, PWN, Warszawa 2005.
- Micherda B. (red.), *Sprawozdania finansowe i ich analiza. Analiza finansowa*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, Warszawa 2011.
- Micherda B. (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- Micherda B., *Analityczna funkcja rachunkowości*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2001.
- Micherda B., Górka Ł., Szulc M., *Zarządcza interpretacja sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2010.
- Micherda B., *Kierunki ewolucji sprawozdawczości i rewizji finansowej*, Difin, Warszawa 2012.
- Micherda B., *Problemy wiarygodności sprawozdania finansowego*, Difin, Warszawa 2006.
- Micherda B., Świetla K., *Współczesna rachunkowość. Wybrane problemy metodologiczne*, Difin, Warszawa 2013.
- Micherda B., *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2004.
- Micherda B., *Wstęp*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, red. tegoż, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- Międzynarodowa Federacja Rachunkowości (IFAC).
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2004, t. I, International Accounting Standards Board – Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, 2005.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IFRS, 2014.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IASB, Warszawa 2011.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), SKwP, IASB, 2004.
- MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych”, [w:] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008.
- MSRF 200, *Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rewizji Finansowej*, [w:] *Międzynarodowe Standardy Rewizji Finansowej i Kontroli Jakości*, t. 1, SKwP, Lublin 2009.
- MSSF 8 Segmenty Operacyjne Przewodnik po Standardzie, Deloitte Polska, <http://www.iasplus.com/en/binary/dttpubs/0906ifrs8polish.pdf> [data dostępu: 01.09.2015 r.].

- Mućko P., *Problemy regulacji rachunkowości: między wiarygodnością a przydatnością decyzyjną informacji finansowej*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w kształtowaniu wiarygodności informacji ekonomicznej*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2007.
- Nadolna B. (red.), *Rachunkowość i analiza finansowa dla inżynierów*, Difin, Warszawa 2012.
- Nadolna B., *Prowadzenie ksiąg rachunkowych w jednostce gospodarczej*, [w:] T. Kiziukiewicz (red.), *Rachunkowość jednostek gospodarczych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2012.
- Nahotko S., *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach zagrożenia upadłością*, Wydawnictwo AJG, Bydgoszcz 2003.
- Nesterowicz R., *Sprawozdawczość finansowa i jej rola w ocenie wyników działalności przedsiębiorstw*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” 3/2014, nr 39.
- Niewiadoma M., *Rachunkowość. Teoria ogólna i zadania z rozwiązaniami*, Difin, Warszawa 2013.
- Nita B., *Sprawozdawczość zarządcza*, PWN, Warszawa 2014.
- Nowak A., *Modele badań sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2001.
- Nowak E. (red.), *Pomiar i raportowanie dokonań przedsiębiorstwa*, CeDeWu, Warszawa 2012.
- Nowak E. (red.), *Controlling w działalności przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2011.
- Nowak E. (red.), *Controlling w przedsiębiorstwie. Koncepcje i instrumenty*, ODDK, Gdańsk 2003.
- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa 2014.
- Nowak E., *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2008.
- Nowak E., *Rachunek kosztów w jednostkach gospodarczych. Podejście sprawozdawcze i zarządcze*, Ekspert, Wrocław 2011.
- Nowak E., *Rachunkowość zarządcza*, Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 2001.
- Nowak E., Wierzbicki M., *Rachunek kosztów. Modele i zastosowania*, PWE, Warszawa 2010.
- Nowak S., *Podstawy rachunkowości i system finansowo-księgowy*, WWSB, Poznań 2002.
- Nowak W.A., *Teoria sprawozdawczości finansowej: Perspektywa standardów rachunkowości*, Oficyna Wolters Kluwer business, Warszawa 2010.
- Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, Difin, Warszawa 2002.
- Olchowicz I., *Podstawy rachunkowości*, t. I, Difin, Warszawa 2009.
- Olchowicz I., Tłaczała A., *Sprawozdawczość finansowa wg krajowych i międzynarodowych standardów*, Difin, Warszawa 2008.
- Olzacka B., Pałczyńska-Gościński R., *Leksykon zarządzania finansami*, ODDK, Gdańsk 1998.
- Pałczyńska-Gościński R., *Dylematy analizy finansowej w ocenie zasadności kontynuacji działalności przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2001, t. 3(59).
- Panfil M., Szablewski A., *Historia, standardy i techniki wyceny przedsiębiorstwa*, [w:] *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, red. M. Panfil, A. Szablewski, Poltext, Warszawa 2011, s. 19-41.
- Panfil M., Szablewski A., *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, Poltext, Warszawa 2011.
- Panfil M., Szablewski A., *Wycena spółek z WIG30. Specyfika, metody, przykłady*, Poltext, Warszawa 2014.

- Panfil M., *Wycena przedsiębiorstwa metodą zdyskontowanych przepływów pieniężnych (DCF)*, [w:] M. Panfil, A. Szablewski (red.), *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, Poltext, Warszawa 2011, s. 293-322.
- Pawłowicz L.J. (red.), *Ekonomika przedsiębiorstw. Zagadnienia wybrane*, ODDK, Gdańsk 2005.
- Pfaff J., Messner Z., *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2011.
- Piosik A., *Zasady rachunkowości zarządczej*, PWN, Warszawa 2006.
- Podsystem Monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego 2007 dla PO KL. Instrukcja wypełniania Formularza PEFS 2007 dla PO KL, lipiec 2012 r.
- Pomykańska B., Pomykański P., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2007.
- Pomykańska B., Pomykański P., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2014.
- Portal Centrum Ochrony Dłużnika, <http://cod.org.pl/cod-wpolsce/publikacje/slowniczek/petla-kredytowa.html> [data dostępu: 26.08.2015 r.].
- Portal prawno-podatkowy: Smektalski A., *Jak przywrócić rentowność przedsiębiorstwa*, http://doradca.infor.pl/dzial/oznaki_utraty_plynnosci_finansowej/artykuly/316297,jak_przywrocic_rentownosc_przedsiębiorstwa.html [data dostępu: 23.08.2015 r.].
- Porter M.E., Kramer M.R., *The competitive advantage of corporate philanthropy*, "Harvard Business Review" 2002, nr 80.
- Praktyczny przewodnik po MSSF*, Deloitte, „Dziennik Gazeta Prawna”, Warszawa, styczeń 2015.
- Radosiński E., *Wprowadzenie do sprawozdawczości i analizy finansowej*, Wrocław 2009.
- Rączka J., *Gdzie dziś zarabia się w elektroenergetyce*, Centrum Strategii Energetycznych (<http://cse.ibngr.pl/gdzie-dzis-zarabia-sie-w-elektroenergetyce/> z dnia 8.08. 2013 r.).
- Remlein M., *Rachunkowość grup kapitałowych*, PWN, Warszawa 2013.
- Remlein M., *Skonsolidowane sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – Zarząd Główny w Warszawie, Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2010.
- Ritchie J.C., *Analiza fundamentalna*, WIG Press, Warszawa 1997.
- Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości, Dz.U. WE nr L 243/2002.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 29.11.2008 roku, nr L 320/1 (tekst jednolity: 2008R1126 – PL – 12.01.2015 – 014.001 – 7).
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z dnia 17 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do MSR 1; Dz.U. UE nr L 339/3.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 października 2005 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych (Dz.U., nr 209, poz. 1744).

- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych (Dz.U. 2009, nr 169, poz. 1327).
- Rozwadowska A., *Prowadzenie inwentaryzacji składników majątkowych*, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2005.
- Rówińska M., *Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 757 „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2013, nr 58.
- Rutkowski A., *Zarządzanie finansami*, PWE, Warszawa 2007.
- Rybak M., *Etyka menedżera: społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 2011.
- Rypińska M., *Polityka rachunkowości w jednostkach sektora finansów publicznych*, dokument elektroniczny: <http://prb.infor.pl/index.php?act=mprasa&sub=article&id=43895> [data dostępu: 22.07.2015 r.].
- Ryżewska S., *Bankowa analiza przedsiębiorstwa na potrzeby oceny ryzyka kredytowego*, Wydawnictwo Bankowy Ośrodek Doradztwa i Edukacji Sp. z o.o., Poznań 2009.
- Sawicki K., *Analiza kosztów firmy*, PWE, Warszawa 2000.
- Sawicki K., *Zadania rewizji finansowej w komunikacji wiarygodnych sprawozdań finansowych*, [w:] „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 684, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2012, nr 45.
- Seredyński R., Szaruga K., *Komentarz do ustawy o rachunkowości*, ODDK, Gdańsk 2015.
- Sierpińska M., Jachna T., *Metody podejmowania decyzji finansowych*, PWN, Warszawa 2007.
- Sierpińska M., Jachna T., *Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych*, PWN, Warszawa 2009.
- Sierpińska M., Niedbała B., *Controlling operacyjny w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 2003.
- Sierpińska M., Wędzki D., *Zarządzanie płynnością finansową w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 1999.
- Sikacz H., *Ocena sytuacji finansowej operacyjnych grup kapitałowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Siwoń B., *Jak sterować rentownością przedsiębiorstwa*, PWN, Warszawa 1994.
- Skowronek Cz. (red.), *Analiza ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004.
- Smektalski A., *Jak przywrócić rentowność przedsiębiorstwa*, http://doradca.infor.pl/dzial/oznaki_utraty_plynnosci_finansowej/artykuly/316297,jak_przywrocic_rentownosc_przedsiębiorstwa.html [data dostępu: 22.08.2015 r.].
- Smith N.C., *Corporate Social Responsibility: Whether or How?*, “California Management Review” 2003, nr 45.
- Sobańska I. (red.), *Rachunkowość zarządcza. Podejście operacyjne i strategiczne*, C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Soczówka H., Krajewska S., *Rachunkowość jako baza informacyjna controllingu*, „Zeszyty Naukowe AE w Krakowie” 2007, nr 750.
- Sojak S., Józwiak H., *Rachunek kosztów docelowych*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
- Sojak S., *Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów*, TNOiK, Toruń 2012.

- Sojak S., *Rachunkowość zarządcza*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2003.
- Spoz A., *Możliwości i uwarunkowania wykorzystania sprawozdania finansowego do oceny wiarygodności przedsiębiorstwa (kontrahenta)*, [w:] H. Żukowska, W. Janik (red.), *Audyt zewnętrzny sprawozdania finansowego a wiarygodność przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012.
- Stabryła A., *Zarządzanie projektami ekonomicznymi i organizacyjnymi*, PWN, Warszawa 2006.
- Statystyka elektroenergetyki polskiej 2012*, ARE, Warszawa 2013.
- Stępień K., *Odpisy aktualizujące wartość aktywów jako instrument manipulowania wynikiem finansowym przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 766, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 62, s. 689-700.
- Stępień K., *Rentowność a wypłacalność przedsiębiorstw*, Difin, Warszawa 2008.
- Strojek-Filus M., *Sprawozdawczość finansowa*, [w:] J. Pfaff, Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, PWN, Warszawa 2011.
- Strojek-Filus M., *Zastosowanie metody praw własności w wycenie udziałów jednostek powiązanych w jednostkowych i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych*, [w:] H. Buk (red.), *Informacja sprawozdawcza o jednostkach powiązanych wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2011.
- Sytuacja w elektroenergetyce*, ARE, nr 2, Warszawa 2011.
- Szablewski A., *Wycena przedsiębiorstwa metodą zdyskontowanych dywidend*, [w:] M. Panfil, A. Szablewski (red.), *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, Poltext, Warszawa 2011, s. 323-343.
- Szypa P., *Rachunkowość zarządcza*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Śliwa J., Przygoda M., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa wielozakładowego w gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010,
- Śnieżek E., *Jak czytać cashflow*, Fundacja Rozwoju Bankowości w Polsce, Warszawa 1997.
- Śnieżek E., Wiatr M., *Raportowanie przepływów pieniężnych w kontekście zmian we współczesnej sprawozdawczości finansowej*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2011.
- Świdarska G.K. (red.), *Controlling kosztów i rachunkowość zarządcza*, Difin MAC Consulting, Warszawa 2010.
- Świdarska G.K. (red.), *Rachunkowość zarządcza i rachunek kosztów*, Difin, Warszawa 2002.
- Świdarska G.K., *Jak czytać sprawozdanie finansowe*, Difin, Warszawa 2013.
- Świdarska G.K., Więclaw W. (red.), *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Difin Sp. z o.o., Warszawa 2009.
- Świdarska G.K., Więclaw W. (red.), *Sprawozdanie finansowe wg polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*, Mac Consulting, Difin, Warszawa 2012.
- Świdarska G.K. (red.), *Controlling kosztów i rachunkowość zarządcza*, Difin, Warszawa 2010.
- Świdarska G.K., *Rachunkowość zarządcza*, POLTEX, Warszawa 1997.
- Świdarska G.K., *Zarządzanie kosztami a potrzeby sprawozdawczości finansowej*, „Rachunkowość” 1998, nr 10.
- Tokarski M., *Ewidencja i rozliczanie funduszy unijnych w przedsiębiorstwie: wybrane zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 625, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2011, nr 32.

- Turyna J., *Rachunkowość finansowa*, C.H. Beck, Warszawa 2005.
- Turyna J., *Rachunkowość finansowa*, C. H. Beck, Warszawa 2014.
- Turyna J., *System informacyjny rachunkowości w podejmowaniu decyzji zarządczych*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1997.
- Tuzimek R., *Wycena przedsiębiorstwa metodą porównawczą*, [w:] M. Panfil, A. Szablewski (red.), *Wycena przedsiębiorstwa. Od teorii do praktyki*, Poltext, Warszawa 2011, s. 383-396.
- Ustawa o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym z dnia 7 maja 2009 r. (Dz.U. 2009, nr 77, poz. 649 z późn. zmianami).
- Ustawa o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r. (Dz.U. 2009, nr 157 poz. 1240 z późn. zmianami).
- Ustawa – *Prawo upadłościowe i naprawcze* z 28 lutego 2003 r.(Dz. U., nr 60, poz. 535 z późn. zmianami).
- Ustawa z 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości i innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1333).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych oraz o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania (Dz.U. 1992, nr 21, poz. 86 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – *Kodeks spółek handlowych* (Dz.U. 2000, nr 94, poz. 1037 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o redukcji niektórych obowiązków obywateli i przedsiębiorców (Dz.U. 2011, nr 232, poz. 1378 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. 1997, nr 121, poz. 769 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 22 maja 2009 roku o biegłych rewidentach i ich samorządach, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (tekst jedn. Dz.U. 2015, poz. 1011 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. 1991, nr 80, poz. 350 z późn. zmianami).
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tekst jedn. Dz.U. 2013, nr 47, poz. 330 z późn. zmianami).
- Vollmuth H. J., *Controlling: planowanie, kontrola, zarządzanie*, Placet, Warszawa 1996.
- Voss G., *Rachunkowe problemy audytu środków unijnych w Polsce*, „Przedsiębiorczość – Edukacja” 2010, nr 6.
- Walczak M. (red.), *Analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Difin, Warszawa 2007.
- Walczak M., *Sprawozdawczość i analiza finansowa w zarządzaniu przedsiębiorstwem*, Kolegium Wydawnicze, Łódź 2008.
- Walińska E. (red.), *Rachunkowość finansowa: ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne. Podręcznik*, Wolters Kluwer S.A., Warszawa 2014.
- Walińska E., Bek-Gaik B., Gad J., Rymkiewicz B., *Sprawozdawczość przedsiębiorstwa jako narzędzie komunikacji z otoczeniem. Wymiar finansowy i niefinansowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
- Walińska E., Jurewicz A., *Ujawnienie informacji w raporcie finansowym – czy potrzebne są ramy koncepcyjne*, „Prace Naukowe UE we Wrocławiu” 2013, nr 314.

- Walińska E., *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.
- Walińska E., *Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego*, Warszawa 1997.
- Walińska E., Wencel A., Jurewicz A., Gad J., *Sprawozdanie finansowe wg MSSF*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.
- Wancel A., *Istota rachunkowości. Sprawozdania finansowe*, [w:] E. Walińska (red.), *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
- Wartini-Twardowska J., *Metoda pełna konsolidacji – wyłączenia fakultatywne transakcji wewnątrzgrupowych*, [w:] H. Buk (red.), *Konsolidacja sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2010.
- Waśniewski T., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1997.
- Waśniewski T., Skoczylas W., *Zasady analizy finansowej w praktyce. Przykłady i zadania*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1997.
- Weber J., *Wprowadzenie do controllingu*, Profit, Katowice 2001.
- Wędzki D., *Analiza wstępna sprawozdań finansowych – nie taka prosta*, „Rachunkowość” 2003, nr 4.
- Wędzki D., *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*, t. 2, Wolters Kluwer, Kraków 2009.
- Wędzki D., *Analiza wskaźnikowa sprawozdań finansowych*, Wolters Kluwer, Kraków 2006.
- Wędzki D., *Strategie płynności finansowej przedsiębiorstwa*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2002.
- Wielgórska-Leszczynska J., *Przydatność efektów badania sprawozdań finansowych. Rewizja finansowa w obrocie gospodarczym – materiały pokonferencyjne*, Jachranka, 4-6 listopada 2009, Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, Warszawa 2010.
- Winiarska K., *Kontrola finansowo-księgowa*, ODiDK, Gdańsk 1996.
- Winiarska K., *Teoretyczne zagadnienia sprawozdawczości finansowej*, [w:] *Sprawozdawczość finansowa*, red. tejże, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2010.
- Wójcik M., *Proces podejmowania decyzji w przedsiębiorstwie*, PWN, Warszawa 2007.
- Wrzosek S., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Warszawa 2006.
- Wyrok NSA z 15 grudnia 2009 r. (sygn. akt: II FSK 1135/08).
- Wyrok NSA z 6 stycznia 2010 r. (sygn. akt: II FSK 727/09).
- Wyrok NSA z dnia 11 czerwca 2015 r. (II GSK 1337/14).
- Wyrok WSA w Gliwicach z 22 października 2012 r. (sygn. akt: I SA/Gl 760/12).
- Wyrok WSA w Poznaniu z 17 października 2012 r. (sygn. akt: I SA/Po 648/12).
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 17 grudnia 2009 r. (sygn. akt: III SA/Wa 1079/09).
- Zalega T., *Mikroekonomia współczesna*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.
- Zaleska M., *Ocena ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstwa przez analityka bankowego*, SGH, Warszawa 2002.
- Zarzecki D., *Kluczowe wyzwania wyceny przedsiębiorstw, wycena zobowiązań warunkowych i aktywów nieoperacyjnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2013, nr 768, „Finanse, Rynek Finansowy, Ubezpieczenia”, nr 63.

- Zasiewska K., *Polityka rachunkowości jednostek realizujących projekty współfinansowane z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów” 2013, z. 131.
- Zasuwa G., *Społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw: rozwój idei, korzyści finansowe i reakcje konsumentów*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2007, nr 3.
- Zuchewicz J., *Zintegrowane sprawozdanie finansowe jako instrument prezentacji gospodarczych i społecznych dokonań jednostki*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 314.
- Zygmunt A., *Analiza płynności finansowej spółek giełdowych branży przemysłu spożywczego w Polsce*, [w:] A. Kopiński, T. Słoński (red.), *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2012.
- Zysnarska-Dworczak B., *Jak zarządzać kosztami w przedsiębiorstwie*, Difin, Warszawa 2012.

